T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

HURŞİD AHMED PAŞA
(1762? - 1822)

CEM DÜZEN

TEZ DANIŞMANI

DR. ÖĞR. ÜYESİ SÜHEYLA YENİDÜNYA GÜRGEN

EDİRNE 2022

Tezin Adı: Hurşid Ahmed Paşa (1762? - 1822)
Hazırlayan: Cem DÜZEN

ÖZET

Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyıl ilk çeyreğinde yüzleştiği siyasi meselelerin içinde bulunan ya da yakından tanıklık etmiş olan Hurşid Ahmed Paşa'nın biyografisi, bu çalışmanın temel konusudur. Fransa'nın Mısır'ı işgali ile başlayan süreçte tarih sahnesine çıkan Hurşid Ahmed Paşa, Mısır'da işgal sonrası düzenin yeniden kurulması ve iktidar mücadelesiyle dolu üç yıl geçirdi. Mısır valiliğindeki başarısızlıklarından dolayı gözden düşmüş bir devlet adamı olarak bir müddet kenarda kaldı. Ancak imparatorluğun kaderini kökten değiştiren Sırp isyanı bir noktada Hurşid Ahmed Paşa'nın kaderini de değiştirdi. Zira Sırp isyanı karşısında çizdiği başarılı profil, onun daha önceki başarısızlıklarını örtmüş ve kendisine sadarete giden yolu açmıştı. Fakat başkent siyasetinden uzak bir taşra idarecisi vasfı taşıması, sadaretteki günlerinin kısa sürede noktalanmasına sebep oldu. İstanbul'dan sonra göreve devam ettiği Bosna, Selanik, Kütahya ve Halep'te meydana gelen isyanlarla başarılı mücadelesi, Hurşid Ahmed Paşa'nın imparatorluğun taşrasında kudretli bir devlet adamı olarak ortaya çıkmasını sağladı. Nitekim Tepedelenli Ali Paşa ve Yunan isyanları ile mücadele için de başkentin aklına gelen ilk isim oldu. Hurşid Ahmed Paşa'nın devlet görevi içinde bulunduğu 1802-1822 yılları 19. yüzyıl boyunca imparatorluğu uğraştıracak olan meselelerin köklerini barındırması açısından önemlidir. Bundan dolayı çalışmanın merkezine Hurşid Ahmed Paşa alınarak; III. Selim, IV. Mustafa ve II. Mahmud iktidarlarını kapsayan siyasi, askeri, idari ve sosyal alanlardaki kaotik dönemin arka planı sunulmaktadır.

Anahtar Kelime: Hurşid Ahmed Paşa, III. Selim, II. Mahmud, Mısır, Balkanlar, Tepedelenli Ali Paşa, Sırp İsyanı.

Name of thesis: Hurşid Ahmed Pasha (1762? - 1822)
Prepared by: Cem DÜZEN

ABSTRACT

The main subject of this study is the biography of Hurşid Ahmed Pasha, who took part in or witnessed the political issues faced by the Ottoman Empire in the first quarter of the 19th century. Hurşid Ahmed Pasha became an important political figure in the process that started with the occupation of Egypt by France, spent three years in Egypt, full of re-establishment of order and power struggle. He remained on the sidelines for a while as a disgraced statesman due to his failures in the governorship of Egypt. However, the Serbian uprising, which radically changed the fate of the empire, also changed the fate of Hurşid Ahmed Pasha at one point. His successful performance in the case of the Serbian rebellion covered his previous failures and opened the way for him to the grand vizierate. However, the fact that he was a provincial administrator who was far from the politics of the capital caused his days in the Grand Vizier to come to an end in a short time. His successful struggle against the rebellions in Bosnia, Thessaloniki, Kütahya, and Aleppo, where he continued his duty after Istanbul, enabled Hurşid Ahmed Pasha to emerge as a powerful statesman in the provinces of the empire. As a matter of fact, he was the first name that came to mind of the capital for the struggle against Tepedelenli Ali Pasha and the Greek rebellions. The years 1802-1822, when Hurşid Ahmed Pasha was in state duty, are important in that they contain the roots of the issues that would plague the empire throughout the 19th century. Therefore, by taking Hurşid Ahmed Pasha to the center of the study; The background of the chaotic period in the political, military, administrative, and social fields during the reigns of Selim III, Mustafa IV and Mahmud II is presented.

Kay Words: Hurşid Ahmed Pasha, Selim III, Mahmud II, Egypt, Balkans, Tepedelenli Ali Pasha, Serbian Uprising.

ÖNSÖZ

19. yüzyıl Osmanlı tarihi hem araştırmacı hem okuyucu için yeni bilgilerin gün ışığına çıktığı bir zaman aralığı olarak önemini muhafaza etmektedir. Bu devre ait bilgileri akademik bakışla ele alan bilimsel çalışmalar ise günden güne artarak literatüre zenginlik katmaktadır. Bahse konu yüzyılın ilk çeyreği ise imparatorluğun geneline yayılmış olan temel problemlerin iyiden iyiye somutlaşmaya başladığı dönem olması hasebiyle de ayrıca incelenmeye muhtaç bir devirdir. Özellikle bu döneme ait devlet adamlarının biyografileri üzerine harcanan mesai, söz konusu problemlerin arka planını okuma ve anlama bağlamında mühim katkı sağlayabilmektedir. Bu perspektifte biyografi çalışmaları tarih perdesinin aralığından geçmişi tahlil edebilmek için ilgi çeken kategoridir. Nitekim son yıllarda 19. yüzyıl Osmanlı siyasetinin esas aktörü olan devlet adamları üzerine yapılan biyografi çalışmaları, literatürdeki ağırlığını geçmiş dönemlere göre nispeten arttırmaktadır. Bu bağlamda Hurşid Ahmed Paşa, yüzyılın ilk çeyreğinde etkinliğini sürdürmüş bir devlet adamı olarak çalışmanın konusu seçilmiştir. Hurşid Ahmed Paşa'nın çeşitli devlet görevlerinde bulunduğu 1802-1822 yılları arası imparatorluğun geleceğine dair kritik bir eşiktir. Zira bu zaman aralığı Fransız ihtilâlinin akisleri olan milliyetçi ayaklanmalar, Mısır'da Bâbıâli'ye alternatif bir güç olarak yeşeren Kavalalı hanedanı, devletin merkezi otoriteyi ülke sathı boyunca hâkim kılma projesi gibi büyük meseleleri ihtiva etmektedir. Bu zaman aralığındaki yaşanılan gelişmelerin direkt içinde bulunan ya da yakından tanıklık eden Hurşid Ahmed Paşa'nın hayatı ise bu noktada incelenmesi elzem bir konu olarak ortaya çıkmaktadır.

Çalışmamız giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın giriş kısmında; biyografi yazımının tarihsel süreci hakkında bilgi verilmiş, bu alanda karşılaşılan temel zorluklar üzerine saptamalar yapılmış ve çalışmada kullanılan kaynakların tahlil edilmesine gayret gösterilmiştir. Birinci bölümde; Hurşid Ahmed Paşa'nın tarih sahnesine çıkışı ve Mısır valiliğine uzanan süreci incelenmiştir. Hamisi olan Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa ile birlikte Fransızlara karşı savaşmak için Mısır'a gitmesi ve oradaki gayreti, kısa bir süre sonra Mısır'ın liman yüzü olan İskenderiye muhafızlığına tayin edilmesini sağlamıştır. İskenderiye muhafızlığı görevi boyunca hem görevini ifâ etmiş hem de bölgedeki güç dengeleri arasında isabetli geçişler

sergilemiştir. Bunun sonunda belli odaklara dayanarak Mısır valiliğine ulaşmıştır. Ancak Kavalalı Mehmed Ali gerçekliğini fark etmesine rağmen engelleyememesi onun Mısır valiliğindeki ömrünün de kısa sürmesine neden olmuştur. Çalışmanın birinci bölümü Hurşid Ahmed Paşa için tamamen Mısır meselesi çerçevesinde geçerken ikinci bölümde ise; Hurşid Ahmed Paşa'nın Balkanlar'a geçişi ve Sırp isyanı ile olan mücadelesi detaylı bir şekilde işlenmiştir. Bu bağlamda getirildiği sadaret makamında Sırp meselesine o an için başarılı bir şekilde nihayet vermiş ve İstanbul'a dönüşünden sonraki süreçte ise II. Mahmud'un merkezi otoriteyi taşrada egemen kılma projesinin sahadaki uygulayıcısı olarak çalışmıştır. Ancak iyi bir siyasetçi olmaması yüzünden sadaretteki günleri de kısa sürmüştür. Bu minvalde ikinci bölümde genel olarak Hurşid Ahmed Paşa'nın merkez ve taşradaki faaliyetleri irdelenmiştir. Çalışmanın son bölümü ise Hurşid Ahmed Paşa'nın taşrada kudretli bir devlet adamı olarak ortaya çıktığı dönem ele alınmıştır. Nitekim bu dönem hem taşrada isyanlarla başarılı mücadelesi hem de merkezde Hâlet Efendi'nin hizbine dahil olması Hurşid Ahmed Paşa'nın devlet hayatındaki gücünün zirvesine çıkmasına olanak sağlamıştır. Bu gücün etkisiyle Tepedelenli Ali Paşa ve Yunan isyanlarının bastırılması için akıllara gelen ilk isim olmuştur. Son bölümde genel olarak Hurşid Ahmed Paşa, sadaret makamında bulunduğu dönemden bile daha kudretli bir karakter olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bölüm Hurşid Ahmed Paşa'nın isyanlarla mücadelesi detaylandırılmış ve aynı zamanda kudretinin temelinde bulunan ilişki ağı sorgulanmaya çalışılmıştır.

Tez konusunun belirlenmesi, uygulanacak metot, tavsiye ve tenkitlerinden dolayı danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Süheyla Yenidünya GÜRGEN'e minnettarım. Tez izleme komitesi üyeleri Dr. Öğr. Üyesi Bülent ATALAY ve Dr. Öğr. Üyesi Bülent AKYAY'a ilgi ve alakaları için teşekkürlerimi sunuyorum. Tezin ilerlemesi için özellikle arşiv vesikaları üzerinde katkılarını esirgemeyen Prof. Dr. Ömer İŞBİLİR ve Doç. Dr. Cengiz FEDAKAR'a ve tez sürecim boyunca destek ve alakasını üzerimden eksik etmeyen Prof. Dr. Abdulhâluk Mehmet ÇAY'a minnettarım. Teze görüş ve önerileriyle önemli destek sağlayan Doç. Dr. Özkan KESKİN ve Doç. Dr. Hüseyin Baha ÖZTUNÇ'a ve araştırmaların önemli bir adresi olan Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi personeline göstermiş oldukları ilgi ve teknik yardımdan dolayı müteşekkirim. Hurşid Ahmed Paşa'nın aile kökleriyle ilgili verdikleri özel bilgilerle çalışmaya katkı

sağlayan hayattaki torunları Metin DİZDAROĞLU ve Nurcan DİZDAROĞLU'na teşekkür ediyorum. Son olarak eğitim hayatım ve bilhassa doktora tez çalışması süresince destek ve fedakârlıklarını esirgemeyen annem Sebahat Hanım'a, babam İsmet Bey'e, kardeşim Can Bey'e ve bu süreçte bana tahammül edip desteğini üzerimden bir an dahi eksik etmeyen eşim Yasemin Hanım'a şükranlarımı sunuyorum.

Cem DÜZEN
İstanbul/2022

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **I**
ABSTRACT ..... **II**
ÖNSÖZ ..... **III**
İÇİNDEKİLER ..... **VI**
KISALTMALAR ..... **X**
GİRİŞ **1**
1. Biyografi Yazımının Tarihsel Süreci 1
a. Biyografi Yazımının Meseleleri 3
2. Konu ve Kaynak Değerlendirme 5
3. Hurşid Ahmed Paşa'nın Erken Dönemi 8

I.BÖLÜM
TARİH SAHNESİNE ÇIKIŞI (1802-1805)

A. İSKENDERİYE MUHAFIZLIĞI 11
1. Muhafızlık Öncesi İskenderiye'deki Ahval 11
a. İskenderiye'de Osmanlı Hakimiyeti 11
b. Mısır'da Değişen Dengeler: Napolyon Bonapart'ın İşgali 13
c. Bâbıâli'den İlk Tepki 20
d. Hurşid Ahmed Ağa'nın Mısır'a Gelişi ve Muhafızlık Görevine Atanması 23
2. İskenderiye Muhafızlığı 25
a. İskenderiye'ye Gelişi ve Şehrin Durum 25
b. İlk İcraatleri 28
c. İskenderiye Kalesi Krizi 29
d. Hurşid Ahmed Paşa, Elfi Mehmed Bey ve General Stuart 33
3. Trabluslu Ali Paşa'nın İskenderiye'ye Gelişi 39
a. Ali Paşa Öncesi Mısır Siyaseti 39
b. Kahire'deki Kaosun İskenderiye'ye Yansıması 43
c. Ali Paşa'nın Gelişi 46

d. Hurşid Ahmed Paşa ve Ali Paşa Arasındaki İhtilaf.....49
e. Kahire'ye Giden Yol; Ali Paşa'nın Katledilmesi.....52
B. MISIR VALİLİĞİ.....57
1. Bâbıâli'nin Yeni Vali Arayışları.....57
a. İlk Temas:Hurşid Ahmed Paşa ve Ali Hoca Görüşmesi.....59
b. Kahire'de İhtilâl.....63
c. Hurşid Ahmed Paşa'nın Kahire'ye Gidişi.....65
2. Hurşid Paşanın Mısır Valiliğine Atanması ve Faaliyetleri.....69
a. Kölemenlerle Mücadele.....72
b. Vehhâbiler'e Karşı Harekât.....77
3. Hurşid Ahmed Paşa'nın Mısır Valiliğinden Azline Giden Süreç.....80
a. Kavalalı Mehmed Ali Ağa İle İhtilafı.....80
b. Kavalalı Mehmed Ali Paşa İle Mücadele.....86
c. Hurşid Ahmed Paşa'nın Kahire'den İhracı.....90

II. BÖLÜM
ADIM ADIM ZİRVEYE (1805-1815)

A. SADARETE KADAR HURŞİD AHMED PAŞA..... ……93
1. Doğu Karadeniz'de Görevlendirilmesi.....93
a. Karahisar Mutasarrıflığı ve Trabzon Valiliği.....93
2. Balkanlara Gidiş.....97
a. Ağriboz ve Karlıili Kaleleri Muhafızlığı.....97
3. Mora Valiliği ve Niş Muhafızlığı.....99
a. Hurşid Ahmed Paşa Öncesi Sırp İsyanı ve Niş'in Genel Durumu.....99
b. Hurşid Ahmed Paşa'nın Niş'e Gelişi ve İlk İcraatleri.....102
c. Belgrad'ın Düşüşü; Sırp Meselesine Dair Raporu.....106
d. Asilere Karşı Niş'te Oluşturduğu Kalkan.....110
3. Rumeli Valiliği ve Sofya Seraskerliği.....118
a. Slobozia Mütarekesinde Sırp Meselesi.....118
b. Slobozia Mütarekesinde Hurşid Ahmed Paşa.....120
c. Ordunun Hazırlığı ve Belgrad Harekâtı.....124

4. Bükreş Anlaşmasına Kadar Faaliyetleri 134
B. HURŞİD AHMED PAŞA'NIN SADRAZAMLIĞI 143
1. Belgrad Harekâtı Öncesi Faaliyetleri 143
a. Makama Getirilişi 143
b. Eflak ve Boğdan'ın Tahliyesi 146
2. Sırp İsyanının Bastırılması 150
a. Harekât Öncesi Rumeli'de Kadrolaşması 150
b. Asilerle Müzakere Denemeleri 154
c. Belgrad'ın Fethi 157
d. Belgrad İdaresini Tanzimi ve İstanbul'a Dönüşü 162
3. İstanbul'daki Günleri 168
a. Faaliyetleri 168
b. Sadaretten Azledilmesi 170

III. BÖLÜM

TAŞRADA GÜÇLÜ BİR KARAKTER (1815-1822)

A. BOSNA'DAN HALEP'E 174
1. Bosna Valiliği 174
a. Valiliğe Atanması 174
b. Bosna'da İdareyi Devralması ve Faaliyetleri 176
2. Selanik/Kavala Mutasarrıflığı ve Anadolu Valilikleri 182
a. Selanik/Kavala Mutasarrıflığı 182
b. Anadolu Valiliği 185
3. Halep Valiliği 187
a. Halep'e Gelişi ve Eşkıya ile Mücadelesi 187
b. Halep İsyanı 192
B. BALKANLAR'A GERİ DÖNÜŞÜ 198
1. İkinci Mora Valiliği 198
a. Valiliğe Atanmasının Ardındaki Sebep 198
b. Mora'ya Gelişi 202

2.Yanya Seraskerliği ve İkinci Rumeli Valiliği 203

a. Ali Paşa Üzerine Hareketi 203
b. Yanya'da Kuşatmayı Devralışı 206
c. Yanya Kalesinin Ele Geçirilişi 211
d. Ali Paşa'nın İdamı 212
e. Ali Paşa'nın Muhâllefat Meselesi 214
3. Yunan İsyanı Karşısında Önlemleri 216
4. Vefatı, Türbesi ve Muhâllefatı 224
a- Vefatı ve Türbesi 224
b- Muhallefatı 227
SONUÇ 231
KAYNAKÇA 235
DİZİN 252
EKLER 256

KISALTMALAR

a.g.e : Adı geçen eser

a.g.m : Adı geçen makale

a.g.t : Adı geçen tez

bk : Bakınız

BOA : Başbakanlık Osmanlı Arşivi

C : Cilt

çev : Çeviren

d : Defter

der : Derleyen

DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

ed : Editör

haz : Hazırlayan

İ.A : İslam Ansiklopedisi (MEB)

nr : Numara

S : Sayı

s : Sayfa

TSMA.e : Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı

TTK : Türk Tarih Kurumu

VGMA : Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

GİRİŞ

1- Biyografi Yazımının Tarihsel Süreci

Biyografi, sınırları kesin çizgiler ile belirlenemeyen tarih biliminin araştırma alanlarından birisidir. Söz konusu alan bir açıklama usûlü ve bütünsel tarihin önemli bir parçasıdır.[1] Tarihin bütünselliği göz önüne alındığında, özne konumunda insan bulunur. İnsanın da hayatını yazıya döken, adeta kişinin yaşadığı dönemden uzun yıllar sonra tekrardan doğumuna sebep olup, ikinci defa hayata getiren biyografi çalışmalarıdır. Bir görüşe göre biyografi çalışmalarının temel kaynağı *"Tarihe mâl olmuş şahsiyetlerin hayatlarının hikâyesidir".*[2] Ancak bu görüşün geçerli olduğunu düşünmek bugün için zordur. Nitekim artık alelade karakterlerin dahi biyografi çalışmalarına malzeme olabildiğini görmekteyiz.[3] Zira biyografi çalışmalarına malzeme olan her özne, esasında bulunduğu dönem itibariyle ulaştığı kitleye bir tarih okuması yaptırabilmektedir. Biyografi, özelde hayatları gün yüzüne çıkarmış, genel bağlamda ise insanlığın hayat serüvenine yön vermiş ve bununla birlikte kişisel tarihin ortaya çıkmasında etkin bir rol oynamıştır. Aynı zamanda diğer tarih usullerinden farklı olarak bazı kıyıda kalmış, zaman içerisinde üzeri örtülmüş detayları öğrenmemize olanak sağlamaktadır.[4]

İnsanın tarihi olarak nitelendirebileceğimiz biyografi, eski zamanlardan beri yazı kültürü olan her medeniyet içinde örnek hayatların kayıtları ile kendini göstermiştir.[5] Bu türün ilk örneklerini Batı dünyasında milattan sonra (46-120) yılları arasında yaşamış Plutarkhos vermiştir.[6] Milattan sonra ilk yüzyıl içinde oluşturulmaya başlanan Batı menşeili biyografi eserleri, yüzyıllar içerisinde muhtevası bakımından farklılık ve değişkenlik göstermeye devam etmişti. Batı, biyografi çalışmalarının

---

[1] Leon E. Halkın, **Tarih Tenkidinin Unsurları,** çev. Bahaeddin Yediyıldız, Ankara 2014, s. 59.
[2] Mübahat Kütükoğlu, **Tarih Araştırmalarında Usûl,** İstanbul 1995, s. 23.
[3] Bu noktada bir sıradan bir değirmencinin hayatı ya da Yeşilçam setlerinde figüran olarak sahne alan bir oyuncunun hayatı dahi biyografi çalışmalarına malzeme olabilmektedir. Bkz: Carlo Ginzburg, **Peynir ve Kurtlar**, çev. Ayşen Gür, İstanbul 1996; Erhan Tuncer, **Bir Yadigâr Ejder Kitabı**, İstanbul 2015.
[4] Fahri Sakal, "Tarihyazımında Biyografi", **Tarih ve Kültür Dergisi,** 2004, s. 4.
[5] Abdülhamit Kırmızı, **Tarih İçin Metodoloji,** ed. Ahmet Şimşek, Ankara 2018, s. 203.
[6] Plutarkhos biyografik tarihyazımının ilk örneğini teşkil eden eserinde *"Tarihi bir ayna gibi kullanarak yaşanmış hayatların modelini sunmak"* ilkesini önemle savunmuştur. Plutark, **Yaşamlar-I**, çev. Meriç Mete, İstanbul 2016.

örneklerini ortaya koyarken, İslam dünyası da bu alanda ciddi ilerlemelere imza atmıştı. İslam tarihinde biyografi yazımı; siyer, terâcim, tabakat, vefeyat gibi isimler ile anılmaktadır. Batı, her ne kadar biyografi tarih yazımına dair örneklerine İslam dünyasından önce başlamış olsa da[7] İslam dünyası, nitelik yönünden zengin eserleriyle Batı ile arasında olan zaman farkında kayda değer bir gelişme gösterdi.[8] İslam tarihinde biyografi yazımının kökleri, İslam öncesi Arap kültürüne kısmi olarak dayanmaktadır. Ancak Arap kültüründe biyografi yazımı, itici gücünü İslam döneminde elde etmişti. Zira İslam'ın ilk dönemlerinden itibaren toplumun hemen her kesiminden olan meşhur kişileri konu alan çok sayıda biyografi eseri kaleme alındı.[9]

İslam dünyası içinde ilerlemelerin kaydedildiği yıllarda Türk tarihi menşeili biyografi çalışmalarını M.S. 582 yılında Bugut yazıtlarından başlatmak yerinde olacaktır. Bahse konu yazıtlar, içeriğinde tarihi olaylar anlatısı barındırmakla birlikte aynı zamanda biyografi türünde bilgiler vermektedir. Bu şekilde Türk tarihi açısından biyografi türünün ilk örneğini teşkil etmektedir.[10] Bugut yazıtlarının akabinde Türk tarihinde biyografi alanı, Orhun yazıtları ile varlığını ve devamlılığını sürdürmüştür.[11] Bunun yanında Arap ve İran edebi zenginliğinden faydalanmakla birlikte Saltukname, Cengizname, Timurname, Danişmendname ve Battalname gibi eserlerle Türk dünyasında bir biyografi geleneği vücut bulmuştu.

Osmanlı tarih yazıcılığı içinde biyografi yazımı kendisine geç bir tarihte yer buldu. Osmanlı tarihçiliği, ancak XV. yüzyıl itibariyle bağımsız eserlerini ortaya koyabildi.[12] Bu bağlamda sonraki dönemlerde de siyasî hal tercümeleri, şu'ârâ

---

[7] Avrupa'da özellikle kiliselerde tutulan vaftiz ve nikah kayıtları; birey hakkında bilgi edinilmesini ve soyağacı çıkarılmasını kolaylaştırmaktadır. Biyografi yazımında bu kayıtların kullanılması doğal olarak Batı dünyasına bir zenginlik katmaktadır.

[8] *"İslam ülkeleri tarih yazıcılığı içinde "Tabakat" kitapları gerek bir kişinin hayat ve sanatını anlatan gerek ansiklopedik biyografi (hal tercümeleri) kitapları olarak önemli bir geleneği oluşturmuşlardı. İslami ilimlerden sanata kadar birçok alanda yazılan tabakât kitapları Batı biyografi geleneğinden daha geri değildir"* Fahri Sakal, **a.g.m.**, s. 6.

[9] *"Başlıca biyogafik çalışmaların en meşhurları olarak Hz. Peygamber'in hayatını konu alan siyer kitapları, İbn İshak, İbn Hişâm, Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, İbn Seyyidünnas, Ebü'l-Fida İbn Kesîr, Makrîzî, Ahmed b. Muhammed el Kastallânî, Şemseddin esş-Şâmî ve Nureddin el-Halebî'nin eserleri gösterilebilir."*, Casim Avcı, "Tabakat", **TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)**, C.39, İstanbul 2010, s.297-299.

[10] Cengiz Alyılmaz, "Bugut Yazıtı ve Anıt Mezar Külliyesi Üzerine", **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S 13, Konya 2003, s. 13.

[11] Necati Çavdar, "Tarihsel Biyografi İnşasında Sübjektiflik Sorunu", **Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, *S 60*, Erzurum *2017*, s. 632.

[12] Yüksel Çelik, **Şeyhü'l Vüzera Koca Hüsrev Paşa**, Ankara 2013, s. 2.

tezkireleri ve müstakil biyografi çalışmalarının ilk örnekleri oluşmaya başladı. Osmanlı döneminin ilk şu'ârâ tezkiresi olarak Sehî Bey'in 1538 yılında kaleme aldığı *Heşt Bihişt'i*[13] ve Taşköprüzade İsameddin Ahmed bin Mustafa'ın *Şekâiku'nnu'mâniyye* isimli eseri başlayan yeni ekolün mühim yapıtları oldu. Osmanlı kroniklerine göz atıldığı vakit gelişmiş manada olmasa dahi Aşıkpaşazade'nin *Tevarih-i Âl-î Osman* adlı eserinde ufak da olsa biyografi malzemesi bulunmaktadır. Bunun ile birlikte takip eden dönemde Gelibolulu Ali'nin *Künhü'l Ahbâr* eserinde her padişah dönemi için; o devir yaşamış ulema, şair ve devlet adamlarının hayatlarını anlatan kısa hayat hikâyeleri bulunmaktadır. Bunun yanında Hoca Saadeddin Efendi'nin *Tâcü't Tevârih* adlı eseriyle de biyografi bilgilerinin bir sistem içerisinde verilmeye başlandığı görülmektedir.[14] XVII. yüzyıl biyografi yazımının iyiden iyiye kendini göstermeye başladığı dönem olmuştur. Bu dönem Kâtip Çelebi'nin *Fezleke'si* ve XVIII. yüzyılda Osmanzade Ahmed Taib'in kaleme aldığı *Hadikatü'l Vüzera'sı,* XIX. yüzyıl Osmanlı tarih yazımında biyografi tarzına büyük miraslar bırakmıştı. XIX. yüzyılda gerek Lütfi Efendi ve gerekse Cevdet Paşa'nın kaleme aldığı eserler, muhtevalarında barındırdıkları biyografi bilgileriyle kendilerine kalan mirası net şekilde ortaya koymaktaydılar. Bunlarla birlikte son dönem biyografi yazım usulünde ise İbnül Emin Mahmut Kemal İnal'ın *Son Sadrazamlar,* Mehmet Süreyya'nın *Sicill-i Osmani* ve Mehmed Zeki Pakalın'ın *Son Sadrazamlar ve Başvekiller* gibi toplu biyografi eserleri alanında her daim başvurulan birer otorite kaynağı olarak kabul görmektedir.[15]

a. Biyografi Yazımının Meseleleri

Günümüzde tarihi olayların kimler tarafından gerçekleştirildiği, konusu ve olayların kahramanlarının hayat hikâyeleri merak uyandırmaktadır. Nihayetinde tüm bunlar biyografi yazımının daha da ilgi çekici hale gelmesine sebep olmaktadır.[16] Esasen bireyin hayatını kaleme almak zor bir hususdur.[17] Biyografi yazımının en temel

[13] Ayrıntılı bilgi için bkz: Mustafa İsen, **Sehi Bey Tezkiresi Heşt Behişt,** Ankara 1998**;** Günay Kut, "Heşt Bihişt", **DİA**, C. 17, s. 273-274; Feridun Emecen, "Osmanlı Kronikleri ve Biyografi", **İslam Araştırmaları Dergisi**, S 3, İstanbul 1999, s. 84.
[14] Yüksel Çelik, **a.g.e**., s. 2; Feridun Emecen, **a.g.m**, s.87.
[15]İlber Ortaylı, "Türk Tarihçiliğinde Biyografi İnşaası ve Biyografik Malzeme Sorunsalı", **Tarih Yazıcılık Üzerine**, ed. Sıddık Çalık, Ankara 2011, s. 134-136.
[16] Süheyla Yenidünya Gürgen, **Mehmed Said Halet Efendi**, İstanbul 2018, s. 13.
[17] Halkın Leon, **a.g.e,** s. 66.

problemi, yaşam öyküsü yazılan karakter ile biyografinin yazılacağı dönemin olayları arasındaki dengeyi sağlama hususudur. Hayatı ve faaliyetleri kaleme dökülen şahısın dönemin siyasi ortamında boğulmaması gerekmektedir. Ancak aynı zamanda biyografiye malzeme olan kişi, yaşadığı dönemin bir aynası olması hasebiyle içinde bulunduğu siyasi atmosferden tamamen arındırılarak yazılmamalıdır. Nitekim Leopold von Ranke'nin de bahsettiği gibi "*araştırdığı döneme kendisini götürebilen insan tarihçidir*" ilkesi biyografın işini burada biraz daha zorlaştırmaktadır. Kısacası tarihçi, araştırdığı döneme kendisini götürebilmelidir. Ancak aynı zamanda incelediği devrin kahramanının yaşam öyküsünü, o devrin siyasi atmosferine kurban etmemelidir.[18] Biyografi yazımının diğer önemli bir sorunu da tarihte objektiflik ve sübjektiflik meselesidir. Zira yaşam öyküsü yazımında bulunması gereken yegâne şart; objektif olmaktır. Tarihsel biyografi inşasında özne ile yazar arasında kurulan yakınlık bir vakıadır. Biyograf, hayat hikâyesini yazdığı şahıs ile özdeşleşebilir ki bu durum yukarıda belirtildiği gibi yazarın "*araştırdığı döneme kendisini götürebilme"* ilkesi bağlamında olması gerekendir. Ancak biyograf, buradaki ince çizgiye dikkat etmek zorundadır. Nitekim tarihte sübjektifliğe en açık alanların başında biyografi yazımı gelmektedir.[19] Yazarın kaleme aldığı metinde özne ile arasında bulunan *olumlu/olumsuz* her türlü ilişki; ortaya koyulan metni tarihi gerçekliğin uzağına atacak ve çalışmanın bilimselliği noktasında soru işaretlerine sebep olacaktır.

Tarihteki objektiflik ve subjektiflik meselesi Osmanlı tarihçiliğinde biyografi yazımını da zaafa uğratan esas aktörlerdendir. Çünkü Osmanlı tarih yazımının temel dinamikleri olan vakanüvisler, kaleme aldıkları eserlerde; özellikle şahıs hakkında verdikleri bilgide yerine göre ketum olabilmişlerdir. Lâkin vakanüvislik makamının bir devlet memurluğu olması ve haklarında kalem oynattıkları devlet ricâlinden şahıslarla aynı dönemde yaşamaları, vakanüvislerin ortaya koyduğu eserler içindeki biyografi bilgilerinde "objetktif/sübjektiflik" meselesi bağlamında birtakım problem yaratabilmektedir. Bu problemlerden birisi de bireyin devlet hizmetine girmeden önceki yaşamı hakkında bilgi kıtlığı olarak biyografın karşısına çıkmaktadır. Bu husus ise bir Osmanlı'nın temelden biyografi inşaasını daha da zora sokmaktadır.

---

[18] Ali Akyılıldız, "İnsanı Yazmak: 19. Yüzyıl Osmanlı Biyografi Yazıcılığı ve Problemleri Üzerine Bir Değerlendirme", **Osmanlı Araştırmaları**, S 50, İstanbul 2017, s. 233-234.
[19] Mustafa Çavdar, **a.g.m**, s. 637.

2- Konu ve Kaynak Değerlendirme

XIX. yüzyıl gerek Osmanlı İmparatorluğu gerekse dünya siyasi tarihi açısından kendinden önceki yüzyıllara kıyasla büyük değişim ve dönüşümlerin yaşandığı bir asır olmuştur. Bu yüzyıl içinde Osmanlı Devleti; ülkenin farklı coğrafi bölgelerinde, her biri iç içe geçmiş sorunlar silsilesi ile uğraşmaktaydı. Adı geçen yüzyılın ilk çeyreği Osmanlı Devleti için sonun başlangıcını işaret eden hadiselerle doludur. Özellikle Balkan coğrafyası, savaşlar, ayrılıkçı isyanlar, eşkıya hareketleri, yerel yöneticilerin fütursuz durumları gibi sebeplerle ateş çemberine dönmüştü. Bunun yanında İmparatorluğun önemli maddi dayanağı ve Ortadoğu'daki mührü sayılabilecek Mısır; siyasi girdap içindeydi. Bâbıâlî, bu kaotik dönemde yeniden ve köklü reform hareketleriyle meşru zeminde problemleri çözme gayretini sürdürürken aynı zamanda devlet için tehdit olarak algıladığı hareketlerin üzerine son derece kararlı şekilde gidiyordu.

Mısır'ın Fransa tarafından işgali ile başlayan bölgedeki kaos devri, ciddiyete bürünmeye başlayan Sırp meselesi, Tepedelenli Ali Paşa isyanı ve bunu takip eden Yunan ulusal ayaklanması; XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde birbiri ardına damga vuran en mühim hadiselerdi. Balkan ve Ortadoğu coğrafyasını derinden etkileyen bu olayları anlayabilmek için dönemin ana karakterleri üzerinde inceleme yapmak ve bahse konu atmosferi bir kere de bu simaların gözünden okumak yeni yaklaşımlar elde etmekte yararlı olacaktır. Tanzimat döneminin arifesi olarak sayabileceğimiz XIX. yüzyılın ilk çeyreği üzerine etkin simaların biyografi çalışmaları son dönemler artarak devam etmektedir. Tarih zincirinin birer halkası olan dönemin etkin isimleri, geniş perspektifte incelenmiş ve ayrıca çeşitli doktora çalışmalarına muhatap kılınmıştır.[20] Zikredilen süreci idrak eden ve yaşananlara müdahil olan Hurşid Ahmed Paşa bu devrin önemli aktörlerinden birisidir. Hurşid Ahmed Paşa'nın siyasi kariyerinde Ortadoğu ve Balkan coğrafyası mühim yer işgal etmektedir.

Hurşid Ahmed Paşa, 1801 yılı Mart ayında Fransızlar'a karşı savaşmak için Mısır'a geldi. Nitekim bu durum, Hurşid Ahmed Paşa'nın tarih sahnesine çıkmasına vesile oldu. Mısır'da kaos ve savaşlarla geçirdiği dört yıl sonunda Kavalalı Mehmed

[20] Süheyla Yenidünya Gürgen, **a.g.e**, İstanbul 2018.; Yüksek Çelik, **a.g.e**, Ankara 2013; Mehmet Doğan, **Mehmet Emin Rauf Paşa (1780-1860)**, (Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 2019.

Ali Paşa'nın adım adım iktidara yürümesini engelleyemedi. Nihayetinde Ağustos 1805'te Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın gerçekleştirdiği bir ihtilal sonunda valilik makamından devrildi. Ancak sonraki süreçte devlet kademesinde hızlı bir şekilde yükselmesini sağlayacak olan başka bir isyan dalgasıyla uzun yıllar uğraş verdi. 1806 yılı itibariyle Balkanlar'a adım atan Hurşid Ahmed Paşa, burada uzun yıllar Sırpların başlattığı isyanla mücadele etmek zorunda kaldı. Sırp isyanı devam ederken başlayan 1806-1812 Osmanlı-Rus harbinde; Sofya Seraskeri olarak Sırp ve Rus kuvvetlerinin birleşmemesi adına bölgede bir set görevi üstlendi. Osmanlı-Rus savaşının bitimiyle sadaret makamına getirildi. Sadrazam vasfı ile uzun yıllar devam eden Sırp ayaklanmasını sona erdirerek, Belgrad'ı yeniden Osmanlı mülkü yaptı. 1814'te İstanbul'a gelerek ekonomi ile yakından ilgilendi. Bu dönem II. Mahmud devrinin karakteristik özelliği olan merkezi otoritenin ülke sathında hâkim olma politikasını taşrada aktif kılmak için gayret sarf etti. Ancak İstanbul siyasetinin yabancısı olması ve merkezi diplomasiden uzak oluşu; başarılı hizmetlerinin taşıdığı sadaret makamından başarısız bir yönetici olarak azledilmesine yol açtı. Bu noktada özellikle merkezdeki hizip mücadelesinin mutlak hâkimi bulunan Halet Efendi'nin Yeniçerilere dayanan güç dengesini iyi tartamadı. İstanbul'dan ayrılmasından sonra Bosna, Selanik ve Halep'te isyan hadiseleri ile mücade içinde oldu. Bu devir, Hurşid Ahmed Paşa'nın İstanbul siyasetini de öğrenmeye başladığı dönem oldu. Zira sadareti sonrası bu dönemde Halet Efendi'nin himayesine girerek tekrardan devlet kademelerinde hızlı bir yükselişe geçti. Nitekim bu dönem Hurşid Ahmed Paşa'nın devlet hayatında en etkili kısım oldu. Yanya'da ayanlar çağının son büyük temsilcisi Tepedelenli Ali Paşa'nın isyan etmesi karşısında devletin başvuracağı kişi yine Hurşid Ahmed Paşa oldu. Nitekim hem II. Mahmud nezdinde taşrada başarılı bir karakter olması hem de Hâlet Efendi'nin etki sahasında bulunuyor olması; Hurşid Ahmed Paşa'yı bu görev için en uygun kişi konumuna getiriyordu. Böylelikle de Tepedelenli Ali Paşa isyanının en net tanığı oldu. Bâbıâli, aynı dönem meydana gelen Yunan ayaklanmasını bastırmak için de yine ona başvurdu. Böylelikle üst yetkilerle donatılmış bir devlet adamı olarak, imparatorluğu temelden sarsan bu iki isyanla mücadele etti. Ancak gücünün zirvesinde bulunduğu bu dönem önce İstanbul'daki hamisi Hâlet Efendi, birkaç gün sonra ise Hurşid Ahmed Paşa 20 Kasım 1822 tarihinde Yenişehir'de vefat etti.

Hurşid Ahmed Paşa, yukarıda da kısa bir şekilde malumat verildiği gibi 19. yüzyılın ilk çeyreğinde meydana gelen olayların içinde her daim önemli bir özne olarak karşımıza çıkmaktadır. İmparatorluk için sonun başlangıcı sayacağımız bu devrin iyi anlaşılabilmesi adına bireyi esas alan çalışmalar kaçınılmazdır. Bu sebeple Hurşid Ahmed Paşa'nın öznesinde yapılan bu çalışmada imparatorluk sathında cereyan eden kaosların, isyanların, muharebelerin, merkezi otoriteyi kuvvetlendirme adına gerçekleştirilen fiillerin geniş tabanlı tahlili yapılmaya özen gösterilmiştir. Dönemin ana karakterlerinin bilimsel çalışmalara malzeme olduğu akademi dünyasında, biyografi tarih zincirinin halkalarını tamamlamak ve literatüre katkı sağlamak, doktora tez çalışmasına başlamada önemli dayanak noktası olmuştur.

Doktora çalışmasına temel unsur olan Hurşid Ahmed Paşa hakkında daha önce kaleme alınan eserler arasında; Diyanet İslam Ansiklopedisi içinde Cevdet Küçük'ün bir maddesi[21] ve Sakarya Üniversitesi'nde Süleyman Uygun tarafından *Hurşit Ahmet Paşa'nın Devlet Hayatı* başlığı ile hazırlanan bir Yüksek Lisans tezi bulunmaktadır.[22] Aynı zamanda Fransız yazar Gilbert Sinoue'nin Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın hayatını konu edindiği roman tarzı biyografi eserinde, Hurşid Ahmed Paşa'nın Mısır valiliği dönemine ait kimi yerlerinde akademik referansa dayalı bilgiler vardır.[23] Bunun yanında Atilla Çetin'in kaleme aldığı Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın Mısır Valiliği eseri yine Kavalalı Mehmed Ali Paşa özelinde Hurşid Ahmed Paşa ile ilgili malumatlar içermektedir.[24] Ayrıca Mehmet Süreyya'nın kaleme aldığı Sicill-i Osmani[25]'de, Osmanzade Taib'in *Hadikatü'l Vüzera* eserine zeyil olarak Ahmet Rifat'ın *Verdü'l Hadaik*'i [26] ve Murat Kasap'ın *Osmanlı Gürcüleri*[27] eserlerinde Hurşid Ahmed Paşa hakkında kısa bilgiler mevcuttur.

Çalışmada Hurşid Ahmed Paşa'nın kariyerini ve yaşam serüvenini ortaya koyabilme adına başvuracağımız birinci referans noktamız Cumhurbaşkanlığı

[21] Cevdet Küçük, "Hurşid Ahmed Paşa", **DİA,** C. 18, İstanbul 1998, s. 395-396.
[22] Süleyman Uygun, **Hurşit Ahmet Paşa'nın Devlet Hayatı**, (Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya 2009.
[23] Gilbert Sinoue, **Kavalalı Mehmet Ali Paşa/Son Firavun**, çev. Cevat Akkoyunlu, İstanbul 1999.
[24] Atilla Çetin, **Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın Mısır Valiliği**, İstanbul 1998.
[25] Mehmet Süreyya, **Sicill-i Osmani**, haz. Nuri Akbayar, C.2, İstanbul 1999, s. 679.
[26] Ahmet Rıfat, **Verdü'l Hadaik**, İstanbul, s.8-11.
[27] Murat Kasap, **Osmanlı Gürcüleri**, İstanbul 2010, s.53-54.

Osmanlı Arşivi oldu. Ancak Osmanlı Arşivi'nden elde edilecek olan vesikalar yapıları gereği; resmi ve donuk olmaları, inceleme konusu olan Hurşid Ahmed Paşa'yı ortaya koyma noktasında probleme sebep olabilmektedir. Bu nedenle çalışmamızda özellikle Hurşid Ahmed Paşa'nın siyasi sahnede kaldığı 1802-1822 tarihlerini eserlerinde işleyen *Tarih-i Vasıf, Şanizade Tarihi, Tarih-i Asım, Cabi Tarihi, Esad Efendi Tarihi* ve *Cevdet Tarihi* gibi vakanüvis ve özel tarihler sıklıkla başvurulan ana kaynaklar olmuştur. Ancak referans noktalarımızdan olan bu ana kaynakların mevcut iktidarın propaganda yüzü olma hususları da göz önünde bulundurulduğunda, onlara ihtiyatlı yaklaşmak bir zaruret arz etmektedir. Bu tarz sorunları aşabilmek için döneme ait kronikler ile arşiv belgeleri karşılıklı kontrol edilmeye gayret edilmiştir. Bunun yanında çalışmamıza doğru ya da dolaylı yoldan bağlantılı olan yerli ve yabancı literatüre de sıklıkla müracaat edilmiştir.

Ulaşılabilen dışında Hurşid Ahmed Paşa'nın günümüzde hayatta bulunan yasal varisleri ile temas kurulup ellerinde bulunan daha önceden resmî makamlara ibraz edilmiş miras talep evraklarının birer kopyası tarafımızca temin edilmiştir. Söz konusu belgeler muhteva olarak çok bilgi barındırmamasına rağmen Hurşid Ahmed Paşa'nın Mısır valiliğinden geriye kalan mirası üzerine yapılmış girişimler itibariyle dikkat çekici olduğu için çalışmaya dahil edilmiştir.

3- Hurşid Ahmed Paşa'nın Erken Dönemi

Hurşid Ahmed Paşa, Kafkas kökenli Gürcü bir aileye mensup olarak doğmuş ve daha sonra İstanbul'a köle olarak getirilmiştir. Hurşid Ahmed Paşa'nın devlet görevine başlamadan önceki yaşamı hakkında bilgi oldukça sınırlıdır. Bundan dolayı doğum tarihi hakkında da kesin bir kayıt mevcut değildir. Paşa'nın köle kökenli olması bu durumu izah etmekte birlikte esasında döneme ve ön planda olan simalara göz atıldığında doğum tarihleri hakkında olan belirsizlik genel bir problem teşkil etmektedir. Esasında bu problem salt olarak şahısların doğum tarihlerinde de bulunmamaktadır. Zira Osmanlı tarih yazımında kişi hakkında bilgi daha önceden de belirtildiği üzere devlet görevine başlaması sonrasında kaydedilmektedir. Keza arşiv kaynaklarının da resmi ve donuk yapısı, kişinin devlet görevi öncesi hayatına dair bilgi edinmeyi zorlaştırır.

Mehmet Süreyya, Hurşid Ahmed Paşa'nın öldüğü tarihte altmış/yetmiş yaşında olduğunu söylemektedir.[28] Ancak bu bilgiyi herhangi bir referansa dayandırmaz. Hurşid Ahmed Paşa'nın doğumu üzerine direkt tarihi Yusuf Akçura vermektedir. Akçura, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Dağılma Devri" eserinde Hurşid Ahmed Paşa'nın doğum tarihini herhangi bir referans belirtmeden 1762 yılı olarak göstermiştir.[29]

Hurşid Ahmed Paşa, doğumundan bir müddet sonra aslen Tatar olan bir kişinin kölesi olarak İstanbul'a getirildi. Paşa, burada ilk olarak Rumeli valisi Selim Sırrı Paşa'ya satıldı. Yine tarihi belli olmayan bir dönemde Selim Sırrı Paşa'nın kendisini azat etmesiyle öncelikle aslen Giritli[30] olan Reisülküttab Mustafa Rasih Efendi'ye[31] tâbi oldu. Hurşid Ahmed Paşa, Mustafa Rasih Efendi'nin Rusya Büyükelçisi olarak St. Petersburg'a gidene kadar kuvvetle muhtemel onun himayesinde kalmıştır. Hurşid Ahmed Paşa, Mustafa Rasih Efendi'nin İstanbul'dan ayrılmasının ardından bu defa da kendi gibi Gürcü olan Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa'ya intisap etmiştir.[32]

---

[28] Mehmed Süreyya, **a.g.e**, C.2, İstanbul 1996, s. 679.

[29] Yusuf Akçura, **Osmanlı İmparatorluğunda Dağılma Devri**, Ankara 2016, s. 182.

[30] BOA, **Ali Emiri**, *III. Selim*, 278/16053.

[31] Rasih Efendi, İstanbul'un güçlü sülalerinden olan Bezirganbaşızade ailesine mensup bir kişiydi. 1743 yılında İstanbul'da doğan Rasih Efendi, katiplik mesleğinde iş hayatına başlayarak sırasıyla süratçi (süraten) nazırlığı, tezkerecilik (tezkire-i sani ve tezkire-i evvel) ve nihayetinde 1790 yılında rikâb-ı hümayun kethüdası olmuştur. Güçlü bir aileden gelmesi ve bürokrasi içinde yetkinliğini ispatı ile Yaş anlaşmasının 10. Maddesi uyarınca III. Selim tarafından Rusya'ya Osmanlı Büyükelçisi olarak atandı. Bkz: BOA, **A. {DVNSNMH.d**, *Name-i Hümayun Defterleri*, 9/303, s. 303-304; BOA, **A. {DVNSNMH.d**, 17/231; BOA, **C.HR**, 47/2302; Halil İnalcık, "Yaş Muahedesinden Sonra Osmanlı Rus Münasebetleri Rasih Efendi ve General Kutuzof Elçilikleri", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, C. IV, S 2, 1946, s.195-203.; Samet Sazak, *"Mustafa Rasih Paşa'nın Gözlemleriyle XVIII. Yüzyıl Sonu Rus İmparatorluğu"*, **Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S 6, 2016, s. 24-45.

[32] Tez çalışmamız esnasında Hurşid Ahmed Paşa'nın aile köklerine de ulaşılmaya gayret gösterilmiştir. Osmanlı Arşivi'nde yaptığımız araştırma neticesinde Hurşid Ahmed Paşa'nın Artvin ili Borçka ilçesi Biznol/Beznevul karyesinde kendi adını taşıyan bir cami olduğu tespit edilmiştir. Bahse konu köy, civardaki Muratlı barajının 1999-2005 yılları arasındaki yapımı esnasında su altında kalmış ve köy sakinleri Muratlı köyüne nakledilmiştir. Muratlı köyü ile kurduğumuz temaslar neticesinde köyde yaşayan Dizdaroğlu ailesine ulaşıldı. Hurşid Ahmed Paşa'nın Biznol/Beznevul köyündeki camisinin arsa sahibi ve imamı olarak büyük dedeleri Ahmed Efendi'yi göstermeleri gerek Osmanlı Arşivi'ndeki çalışmalarımız gerekse 1170 Nolu Gönye, Batum Sahil Köyleri Defterinde verilen bilgilerle örtüşmektedir. Dizdaroğlu ailesi Hurşid Ahmed Paşa'yı kendi soylarından görmelerinden dolayı Mısır devletine karşı miras davası açmıştır. Konu ile alakalı mahkeme ilamları ekte sunulmaktır. Ayrıca Hurşid Ahmed Paşa'nın sadaret görevine geldiği ilk dönemlerinde II. Mahmud'dan, Faş sancağındaki Anakara kalesi dizdarlığını Sohum ayanı Keleş Beyoğlu'nun Dizdarzade Salih Ağa'dan cebren aldığını ileri sürerek tekrar Dizdarzade Salih Ağa'ya vermesi aile ile bağlantısını kuvvetlendirmektedir. Hülasa eldeki bilgiler ışığında Hurşid Ahmed Paşa'nın aslen Artvin ili Borçka ilçesi Biznol/Beznevul köyünden

Küçük Hüseyin Paşa'nın III. Selim'in takdirini kazanarak 1792 yılında başçuhadarlıktan vezaret rütbesiyle Kaptan-ı Derya makamına tayin edilmesi[33] ile Hurşid Ahmed Ağa da Enderun'a girmiştir.[34] Hurşid Ahmed Paşa'nın tüm hayatını baştan sonra değiştirecek ve siyasi kariyerinde yükselmesini başlatacak hadise XVIII. yüzyılın sonlarında kendini gösterdi. Napolyon Bonapart liderliğinde Fransa'nın Mısır'ı işgali sadece Osmanlı-Fransız ilişkilerini değil, aynı zamanda Hurşid Ahmed Paşa'nın kişisel ve siyasi hayatını da derinden etkiledi. Bu olay, onu zaman içerisinde öncelikle İskenderiye muhafızı daha sonra Mısır valisi olarak tarihin önüne çıkardı. Görüldüğü üzere XVIII. yüzyılda Hurşid Ahmed Paşa'ya ait bilgiler bir sis perdesinin içindedir. Ancak devlet kademelerinde yer aldığı ve yükselmeye başladığı süreç olan XIX. yüzyılın ilk çeyreği, siyasi ve askeri kariyeri hakkında net bilgileri barındırmaktadır. Denilebilir ki; Hurşid Ahmed Paşa'nın XVIII. yüzyıldaki yaşamı ne kadar karanlıktaysa XIX. yüzyıldaki yaşamı bir o kadar aydınlık ve tarihin ışıkları altında bulunmaktadır.

olma ihtimalinin yüksek olduğu söyleyebiliriz. Bkz: BOA, **NFS.d**, no: 1170, s. 146; BOA, **HAT**,1610/2; BOA, **HAT**, 631/31191. Biznol/Benzevul köyü günümüzde bulunmamaktadır. Benzevul köyü zaman içinde farklı adlandırmalara muhatap olmuştur. Son aldığı isim ise Bezendi'dir. Ayrıntı için bkz: Çırpanlı Efendioğlu Muvahhid Zeki, **Artvin Vilayeti Hakkında Malumatı Umumiye**, İstanbul 1927, s. 119; Taner Artvinli, **Artvin Yer Adları Sözlüğü**, İstanbul 2013, s. 74.

[33] Enver Ziya Karal, **Selim III'ün Hatt-ı Humayunları**, Ankara 1999, s.164.; BOA, **TS.MA.e**, 784/20.

[34] Esad Efendi, **Vakanüvis Esad Efendi Tarihi**, İstanbul 2000, s. 159. Cevdet Küçük, Hurşid Ahmed Paşa'nın Küçük Hüseyin Paşa'dan boşalan başçuhadarlık görevine tayin edildiğini belirtmektedir. Bkz: **a.g.m.**, s. 395. Ancak bu bilgi şüphelidir. Zira Cevdet Küçük'ün verdiği bilgiler doğrultusunda Osmanlı Arşivi üzerinde başçuhadarların bilgilerini içeren evraklar üzerinde çalışma yapılmış, fakat Hurşid Ahmed Paşa'nın adına rastlanmamıştır. BOA, **TS.MA**, 2436; BOA, **TS.MA**, 2437; BOA, **AE**, *III. Selim*, 13486. Ayrıca Tayyarzade Ata'nın 5 ciltlik Osmanlı Saray Tarihi eseri taranmış olup Hurşid Ahmed Paşa'nın başçuhadar olduğuna dair bilgi bulunamamıştır. Bkz: Tayyarzade Ata, **Osmanlı Saray Tarihi Tarih-i Enderun**, haz. Mehmet Arslan, C. I-V, İstanbul 2010.

I. BÖLÜM
TARİH SAHNESİNE ÇIKIŞI
(1802-1805)

A-) İskenderiye Muhafızlığı

1. Muhafızlık Öncesi İskenderiye'deki Ahval

a. İskenderiye'de Osmanlı Hakimiyeti

Mısır'ın anahtarı ve dünyaya açılan penceresi sayılabilecek İskenderiye şehri, Yavuz Sultan Selim'in 1516-17 yılında Memlükler üzerine yaptığı sefer sonunda tüm Suriye ve Mısır topraklarıyla birlikte Osmanlı mülkü oldu. Mısır'ın Osmanlı hakimiyetine girmesiyle ilk Beylerbeyi, Yunus Paşa oldu. Yunus Paşa, fetih ile birlikte kaos içinde bulunan Arap ve Çerkes kabileleri üzerinde gerekli otoriteyi kuramadı. Bunun üzerine Yavuz Sultan Selim, 29 Ağustos 1517 tarihinde Mısır'ı yakından tanıyan eski Memlük komutanı Hayır Bey'i[35] Mısır Beylerbeyi olarak atadı.[36] Hayır Bey, İskenderiye'den Sayda'ya kadar olan sahada başı bozuk hareket eden Arap aşiretlerini ve savaş sonrası dağılan irili ufaklı Memlûk kitlelerini itaat altına aldı. Böylelikle devlet otoritesini fetih sonrası Mısır'da hakim kıldı.[37] Hayır Bey'in vefatı sonrası, Memlük beyleri ve civardaki meskûn aşiretler başta İskenderiye olmak üzere ülkenin kuzey bölgesindeki önemli liman şehirlerini ele geçirmeye muvaffak oldu. Mısır'da merkezi otoriteyi yeniden tesis edebilmek için Vezir Ahmed Paşa İstanbul'dan Mısır'a gönderildi. Ahmet Paşa'nın Mısır'a ulaşmasından sonra yerel aşiretler ve Memlük beyleri öncelikle İskenderiye şehrini terk etmeye mecbur kaldı. Fakat bir müddet sonra Ahmet Paşa'nın merkeze isyanı ile İskenderiye şehri fetih sonrası en kaotik dönemini yaşadı. Ahmet Paşa isyanı sırasında şehrin Osmanlı merkezi ile iletişimi tamamen koptu. Memlük istilasının yaşandığı bu dönem kısa sürdü. İsyanın bastırılması ve İbrahim Paşa'nın Mısır'a gelmesi idari yapıda birtakım değişimlere sebep verdi.[38] Osmanlı Devleti, Mısır eyaleti idari teşekkülünü

[35] Ayrıntılı bilgi için bkz: Kürşat Çelik, "Mısır Beylerbeyi Hayır Bey'in Muhallefatı (1517-1522)", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, C 33, S 55, 2014, s.163-182.
[36] Haydar Çelebi, **Haydar Çelebi Ruznamçesi**, haz. Yavuz Senemoğlu, İstanbul 1975, s. 111.
[37] BOA, **TS.MA.e,** 747/8.
[38] Ayrıntılı bilgi için bkz: Mahmut Demir, "Makbûl İbrahim Paşa'nın Veziriazamlığı ve Mısır'daki Faaliyetleri", **Mediterranean Journal of Humanities**, IV/I, 2014, 97-114.

oluştururken kuzey sahillerindeki Reşid ve Dimyat ile birlikte İskenderiye'yi de müstakil bir sancak olarak değerlendirdi. Kaldıki Mısır'ın kuzey sahilinde prestiji en yüksek kent İskenderiye idi. Zira Piri Reis dahi İskenderiye şehrini tanımlarken "*Arap memleketlerinin meşhur şehri ve deniz kilidi*"[39] özelliğini vurgulamaktaydı. Bu sebeple zaman içinde Osmanlı Devleti'nin doğu Akdeniz bölgesinde en önemli deniz üslerinden biri konumuna geldi.

İskenderiye 16. ve 17. yüzyılları boyunca ticaretin yoğun yaşandığı merkezi bir kent durumundaydı. Şehrin hinterlandı Osmanlı Ortadoğu'sunun en geniş noktalarına sirayet ediyordu. Öyle ki Mısır, Yemen, Haremeyn, Habeşistan gibi Osmanlı Ortadoğu'suna giden yolda gerek ticari gerek dini faaliyetlerin merkez üssü olarak kendini gösteriyordu. Bu yüzyıllar her ne kadar İskenderiye şehri için parlak dönemleri teşkil etse de bu devirler aynı zamanda şehrin korsanlar ile yoğun mücadele yaşadığı yıllardı.

İskenderiye şehri 18. yüzyılda tıpkı İmparatorluğun yaşadığı gibi değişim içinde olmuştu. Özellikle Avrupalı devletlerin konsolosluklar ile şehre dahil olması, şehrin ticari ve nüfus hareketliliğini gayrimüslimler lehine etkiledi. Ancak Avrupalı tüccarların çeşitli imtiyazlarına rağmen 1754-1767 yılları arasında şehrin ticaretinde bir Türk ağırlığı kendisini göstermekteydi.[40] Ki bu dönemler Mısır'ın ekonomik olarak refah seviyesinin çok yüksek olduğu yıllardı.[41] 18. yüzyılın ikinci yarısı, şehrin idarisinde Kölemen tazyikinin kendisini açık şekilde gösterdiği dönemdi. Bu tarihler, Bulutkapan Ali Bey ve ardından sırasıyla Muhammed Ebu Dehab, Muhammed Murad ve İbrahim Bey gibi Kölemen beyleri fiili olarak tüm Mısır üzerinde güçlerini hissettirdikleri "zirve" dönemdi. Bu sebeple İskenderiye ve dolayısıyla tüm Mısır'da hakimiyet kâğıt üzerinde Babîalî'den gönderilen Valiler elinde gözükse de aslında İskenderiye şehri yerel Memlûk beylerinin gayr-i resmi idaresi altındaydı. Bâbıâli, Mısır'daki Kölemen beylerinin etkisini kırabilme adına Cezayirli Gazi Hasan Paşa'yı donanma ile önce İskenderiye şehrine gönderdi. Gazi Hasan Paşa, İskenderiye

[39] Piri Reis, **Kitâb-ı Bahriye**, haz. Yavuz Senemoğlu, C. 2, İstanbul 1973, s. 219; Seyid Muhammed es Seyyid, "İskenderiye, **DİA**, C 22, 2000, s. 576.
[40] Micheal Reimer, "Ottoman Alexandrıa: The Paradox of Declıne and The Reconfiguration of Power In Eighteenth-Century Arab Provinces", **JESHO**, C. 37, 1994, s. 128.
[41] Andre Raymound, **Yeniçerilerin Kahiresi Abdurrahman Kethüda Zamanında Bir Osmanlı Kentinin Yükselişi**, Çev. Alp Tümertekin, İstanbul 2016, s. 68.

şehrinde kölemenlere karşı etkili faaliyetler yürüttü. Bu sayede İskenderiye Kölemen tehdidinden arındırıldı ve Memlükler, Said bölgesine çekilmeye mecbur kaldı. Ancak 1787 yılında Osmanlı-Avusturya savaşının patlak vermesi üzerine Gazi Hasan Paşa, İskenderiye şehrini terk etmek zorunda kaldı. Bu tarih itibari ile de Mısır genelinde ve özellikle İskenderiye şehrinde tam anlamıyla Memlük beylerinin hakimiyeti tesis edilmiş oldu.[42]

İskenderiye şehri, Osmanlı yöneticileri ve Kölemen beyleri arasında kaotik bir siyasi atmosfer içinde varlığını devam ettirirken esasında kendisi için gerçek tehdit çok farklı bir bölgeden gelecekti. O tehlike, 1798 yılında Akdeniz kıyısındaki Tulon kentinden harekete geçen Fransız donanmasıydı. Osmanlı Devleti'nin kadim dost olarak gördüğü Fransa, Tulon'dan hareketinden kısa bir süre sonra Mısır'ı istila edebilmek için ülkenin anahtarı olan İskenderiye surlarının önünde görülecekti. Yaklaşık olarak üç yüz yıldır Osmanlı Devleti'nin bir parçası olan Mısır, Napolyon Bonaparte'nin gelmesiyle bir daha asla eskisi gibi olmayacağı sürece girmişti.

b. Mısır'da Değişen Dengeler: Napolyon Bonapart'ın İşgali

III. Selim'in tahta çıkmasının hemen ardından Fransa'da meydana gelen ihtilal ve akabinde kurulan yeni düzen, yüzyıllara dayanan Osmanlı-Fransız ilişkilerini de derinden etkiledi. Fransa tabii olarak ihtilalin karakteristik ruhunu ulaşabildiği en uç noktalara taşıma gayreti içindeydi. Aynı zamanda yeni yönetim tarihten aldığı emperyal siyasetini de uygulamaya devam ediyordu.[43]

17 Ekim 1797 tarihinde Fransa ve Avusturya arasında imzalanan Campo Formio anlaşması ile Fransa, kara Avrupa'sında en baskın devlet olarak ortaya çıktı. Fransa'nın Avrupa'daki bu ilerleyişi, Osmanlı ve Fransa devletini tarihte ilk defa sınırdaş iki ülke yaptı. Yediada'larda zayıf bir Venedik yerine kuvvetli bir Fransa'nın bulunması kuşkusuz Osmanlı Devleti'nin de hoşuna giden bir husus değildi. Bundan dolayıdır ki Campo Formio anlaşması Osmanlı Devleti ile Fransa arasındaki ilişkilerin dönüm noktası olarak kendini gösterdi. Birinci Koalisyon Savaşları'nda Fransa karşısında bulunan bloktan sadece İngiltere, Fransa karşısında savaşa devam

[42]Micheal Reimer, **a.g.m,** s.134-135.
[43]Kemal Beydilli, Küçük Kaynarca'dan Yıkılışa", **Osmanlı Devleti ve Medeniyet Tarihi I**, Ed. Ekmeleddin İhsanoğlu, İstanbul 1994, s. 77.

edebiliyordu. Napolyon Bonapart[44], İngiltere'ye nihai darbeyi vurmak, Akdeniz'den İngiliz egemenliğini tamamıyla silmek ve Hint okyanusu yolu ile İngiltere'nin uzak doğuya uzanan ticaretini tahakküm altına almak için Fransa'daki Direktuvar hükümetinin karşısına Mısır'ı işgal planı ile çıkarak konsülü ikna etti.[45] Esasında bu plan Fransa tarihinde salt olarak Napolyon Bonapart'a ait bir düşünce değildi. Zira 17. yüzyılda XIV. Louis'e Fransız devlet adamları tarafından Mısır'ı işgal planı sunulmuştu.[46] Ancak o dönemin şartlarında Fransa, bu işgali gerçekleştirebilecek pozisiyonda bulunmuyordu. Ancak bir yüzyıl sonra şartların elverişli duruma gelmesiyle Talleyrand'ın yardımıyla konsülü ikna etmeyi başaran General Napolyon Bonaparte, 1798 yılının Mart ile Mayıs ayları arasını büyük bir gizlilik içinde hazırlık ile sürdürdü. Her ne kadar hazırlıklar gizli bir şekilde yapılmaya çalışılsa da tam teşekküllü bir ordu vücuda getirme çalışmaları gözlerden uzak tutulamamaktaydı. Nitekim Fransa şehirlerinde hazırlanan bu ordunun Mısır üzerine yürüyeceği konuşuluyordu. Ayrıca bu tarz haberler gazetelere de malzeme olmaktaydı.[47] Fransız gazetelerinde çıkan bu haberler şüphesiz Fransız kamuoyunu bir müddet sonra gerçekleşecek olan sefere hazırlama stratejisi idi. Ancak yayınlanan bu gazeteleri Osmanlı Devleti'nin Paris sefareti de inceliyordu. Bu minvalle Paris sefiri Seydi Ali Efendi, başketi durumdan haberdar ederek birtakım tedbirlerin alınması hususunda uyarıda bulundu.[48] Ayrıca Fransız Dış İşlerine gazete haberlerini sormayı da ihmal etmiyordu. Ancak Fransız Dış İşleri makamı; bu hazırlıkların kendi politikaları

---

[44] Osmanlı Devleti'nin yenileşme hareketleri çerçevesinde Fransa'dan subay temin etme girişimleri olmuştur. Napolyon Bonaparte, Osmanlı Devleti'nin bu talebine olumlu karşılık vermiş ve İstanbul'da görevli olarak gitmek istediğini İhtilal yönetimine bir dilekçe ile bildirmişti. Ancak Napolyon Bonapart için talih farklı şekilde tezahür etti. Napolyon Bonapart'ın talebi için bkz: Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi,** C 5, Ankara 2011, s.26; İsmail Soysal**, Fransız İhtilali ve Türk Fransız Diplomasi Münasebetleri 1789-1802**, Ankara 1999, s.161.

[45] Esasında Fransız Direktuvarı deniz aşırı bir harekât için yeterli mali birikme sahip değildi. Ancak özellikle Napolyon Bonapart'ın fikirleri, Direktuvar hükümetinin Dış İşleri Bakanı Talleyrand tarafından politik gerçekliklerle desteklemesi, Paris yönetiminin Mısır'ın işgaline ikna olmasında büyük etki yarattı. Bkz: Süheyla Yenidünya, "Napolyon'un Şark Politikasını İhya Etmek; Horace Compte Sebastiani'nin İstanbul Mısır Seyahatleri (1801-1802) ve Raporları", **Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı**, C 17, S 27, 2009, s. 90-91; İsmail Soysal**, a.g.e**, s. 111; Nicolae Jorga, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, C 5, İstanbul 2005, s.119; Johann Zinkeisen, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, C. 6, İstanbul 2011, s. 611.

[46] J. M. Thompson, **Napoleon Bonaparte**, New York 1952, s. 117.

[47] BOA, **HAT**, 145/6502; BOA, **HAT**, 142/5882.

[48] BOA, **HAT**, 267/15594.

sebebiyle yapıldığı ve "*gazeteci makulesinin sözlerine itibar olunmaz*"[49] cümleleri ile izah etmekteydi. Bu noktada Seydi Ali Efendi'de çaresizce süreci takip etmekten başka bir şey yapamadı.

Nihayet hazırlanan donanma 19 Mayıs 1798 tarihinde Fransa'nın Akdeniz kıyısında bulunan Tulon şehrinden hareket etti.[50] Akdeniz'e açılan Fransız donanması yönünü öncelikle okyanusa doğru tutmuşken ardından ters istikamete doğru dümen kırarak hedefinin İngiliz adası olmadığını açık etti.[51] Esasında bu manevraya kadar İngilizler, Fransız donanmasının hedefi olarak kendilerini görmekteydi.[52] Fransız donanmasının Akdeniz'deki bu manevrası Bâbıâli dışındaki- ki birçok uyarıya rağmen-[53] bölge devletlerini tedirgin etmeye yetti. Rusya Çarlığı, hareket halindeki donanmanın hedefi olarak kendilerini düşünüyordu. Bu doğrultuda Fransa saldırısına karşı bir strateji planı hazırladı.[54] Ayrıca Rusya, kendi güvenliğini sağlayabilme adına Karadeniz'de mevcut bulunan donanma varlığına ek olarak bölgeye yeni deniz kuvveti sevk etmekten de geri durmadı.[55] Fransız donanması, Akdeniz'de yaptığı manevra ile öncelikle ciddi bir müdafaa ile karşılaşmadan Malta'yı ele geçirdi.[56] Bâbıâli, Malta

[49] BOA, **HAT**, 141/5870.

[50] Fransız donanmasının muhtevası kaynaktan kaynağa göre farklılık göstermektedir. Fakat Boğdan voyvodası aracılığı ile Babıâli'ye ulaşan bilgiye göre Fransız donanması Napolyon Bonapart komutanlığında 150 gemiden oluştuğunu ifade eder. Bkz: BOA, **HAT**, 249/14089. Bunun yanında Napolyon Bonapart'ın İskenderiye'yi ele geçirdiği sırada limanda bulunan tek Osmanlı kalyonunun kaptanı İdris kaptan, Napolyon tarafından serbest bırakılmasının akabinde İstanbul'a gelerek kalyon ile birlikte tersane-i amireye geçmiştir. Burada Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa tarafından yapılan sorgusunda Fransız donanması hakkında birinci ağızdan bilgi vermektedir. İdris kaptan toplamda 477 parça gemiden oluşan bir donanmadan bahseder. Fakat verdiği ayrıntılarda bunların 150 kadarı savaş gemisi olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Fransız gemilerin yanında İspanya, Avusturya, Ceneviz, Danimarka bandıralı ticaret gemileri de bulunmaktadır. Bkz: BOA, **TS.MA.e**, 577/4, s. 3. Fransız donanmasın Tulon kentinden hareketi ve içerdiği kuvvet hakkında bkz: William Milligan Slone, **Life of Napoleon Bonaparte**, C 2, New York 1909, s. 35-36; Alan Schom, **Napoleon Bonaparte**, New York, 1998, s. 90-107; John S. C. Abbott, **The History of Napoleon Bonaparte**, C 1, New York-London 1855, s. 179-181; Charles Macfarlane, **Life of Napoleon Bonaparte**, London 1852, s. 117.

[51] BOA, **HAT**, 245/13831.

[52] J. Christopher Herold, **Bonaparte In Egypt**, New York 1962, s. 35.

[53] Malta adasının Fransızlar tarafından işgal edilmesinin ardından hedefin Mısır olacağına dair yapılan uyarılar, Bâbıâli tarafından dikkate alınmıyordu. BOA, **HAT**, 266/15499; BOA, **C. HR**, 5745; BOA, **HAT**, 247/13966.

[54] Rusya, Fransız donanmasının Osmanlı boğazlarından geçerek Kırım yarımadasını istila ederek idareyi Devlet-i Aliyye'ye bırakabileceği yönünde fikre kapılmış vaziyetteydi. Boğdan voyvodasının Bâbıâli'ye gönderdiği günlük istihbarat raporlarında bu endişe ortaya çıkmaktadır. Bu endişeye karşı bir hamle olarak Fransız donanmasının boğazlardan geçmesine ruhsat verilmesi durumda Bâbıâli'nin düşmanlığını açık ettiğini öne sürerek Rus kuvvetleri Boğdan'a inecekti. BOA, **HAT**, 255/14581.

[55] BOA, **HAT**, 246/13913.

[56] BOA, **AE**, *III. Selim*, 426/24416; BOA, **HAT**, 246/13906; BOA**, HAT**, 144/6045

adasının Fransa eline geçmesine öncelikle sevindi. Ancak Malta'dan demir alan Fransız donanmasının yine doğu Akdeniz bölgesine yelken açması ile kuşkuya düştü.[57] Reisülküttap Efendi, İstanbul'da ikamet eden Fransa maslahatgüzarı Ruffin'i 19 Haziran tarihinde hanesine davet etti. Bu davette artık iyiden iyiye ayyuka çıkan Mısır'a saldırı söylentileri hakkında ikili arasında bir görüşme gerçekleşti. Görüşme boyunca Fransa maslahatgüzarı Ruffin'in hiçbir şeyden haberi yokmuş tavrı sergilemesi Bâbıâli'nin elini kolunu bağlamaktaydı.[58] O sırada Napolyon Bonapart, dünya medeniyeti ve ticaretini kökten değiştireceğine inandığı Mısır seferini askerlerine ilan ediyordu.[59] Bâbıâli son bir hamle ile Ahmed Erîb Efendi'yi Mısır'a göndermek suretiyle bölge halkını Fransız tehlikesine karşı bilgilendirmek istedi.[60] Ancak hızlı bir şekilde Mısır'a dümen kıran Fransız donanması, Ahmed Erîb Efendi'den önce 1 Temmuz 1798 tarihinde İskenderiye önüne geldi. Nitekim Bâbıâli'nin pozisyon almakta bu denli geç kalışı, Avrupa siyaseti ile bütünleşme noktasında yaşanılan sorunların da açık bir göstergesiydi.[61]

---

[57] Fransızlar'ın Mora'ya dair bir harekât yapma ihtimaline karşı bölgeye dirayetli bir vali gönderilmesi düşünüldü. Bkz: BOA, **A. {AMD**, 90/11.

[58] "…*Fransa cumhurunu daima Devlet-i Aliyye'ye dost bilirim…*" BOA, **HAT**, 241/13534. Ruffin'in ağzından dökülen bu cümle Bâbıâli için yabancı değildir. Nitekim Bâbıâli karşısında Napolyon Bonapart, Talleyrand ve Ruffin aynı cümleler ile ağız birliği ettiğini ve Fransız dış politikasının bir bütün olarak tezahür etmektedir.

[59] J. Christopher Herold, **a.g.e**, s. 56.

[60] Cevdet Paşa, **a.g.e,** s. 290; İsmail Soysal, **a.g.e**., s.237; Kâmil Çolak, "Mısır'ın Fransızlar Tarafından İşgali ve Tahliyesi (1798-1801)", **SAÜ Fen Edebiyat Dergisi**, C 10, S 2, 2008, s.146. Bâbıâli, ilerleyen safhalarda da görüleceği üzere idare olarak her daim olayların gerisinde kalacaktır. Bu durum imparatorluk sınırları içinde yaşanan siyasi değişimleri takip edememesinden kaynaklı olarak devrik valiye hüküm göndermek gibi garabet hususlar ile karşımıza çıkacaktır. Aynı zamanda büyükelçilikler de Babıali'nin hastalığına tutulmuşlardı. Paris büyükelçisi Seyyid Ali Efendi'nin Fransa ordusunun hazırlıklarının hedefini kestirememesi buna açık delildir.

[61] Osmanlı Devleti'nin Avrupa'da daimî elçilikleri geç bir zamanda 18. yüzyılın sonlarına doğru açması, söz konusu elçiliklerin kurulmsal kimliğe kavuşmasını ve gelişimini olumsuz yönde etkilemiştir. Bu husus Bâbıâli'nin bürokratları tarafından bulundukları ülkelerde gündemi takip etme konusunda da sıkıntıya sebep vermektedir. Voltaire; "*Bâbıâli'nin Konstantinapolis'te Hristiyan prenslerinin büyükelçi bulundurmalarına karşılık Hristiyan saraylarında bir tek elçi bulundurmaması ve bunu büyüklük nedeniyle yapması yanlış bir politikadır. Çünkü yabancı elçiler sultanın yakınına girip bazen gizli kararlarından bile haberdar olabliyorken Divan, Hristiyanlar arasında olup bitenler hakkında tam bir cehalet içindeydi*." ifadeleriyle Osmanlı Devleti'nin dış siyasetteki kurumsal kimlikten yoksunluğunu eleştirmektedir. Bkz: Faruk Bilici, "XIV. Louis Döneminde Fransa ile Türkiye Arasındaki Kültürel İlişkiler", **Harp ve Sulh, Avrupa ve Osmanlılar**, Çev. Şirin Tekeli, İstanbul 2017, 317-318. Ancak tüm bunlara rağmen özellikle III. Selim dönemi, Osmanlı Devleti'nin Avrupa ile arasındaki mesafeyi ortadan kaldırmaya başladığı dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bkz: Standford J. Shaw, "19. Yüzyılda Osmanlı Reformcularının Bazı Yönleri", **Ortadoğu'da Modernleşme**, İstanbul 1995, s. 48.

Fransız donanmasının İskenderiye önüne gelmesinden kısa bir süre önce Akdeniz'de görevli Amiral Horatio Nelson komutasında bir İngiliz filosu 27 Haziran 1798'de İskenderiye limanı açığına demir attı. Amiral Nelson'un emri ile İskenderiye şehrine gelen İngiliz kaptan Hardly, şehrin ileri gelenlerinden Seyid Mehmed Kerim Bey ile görüştü.[62] Fransız donanmasının civarda olduğu bilgilerinin kendilerine geldiği ve hedefinin İskenderiye şehri olduğunu belirterek, şehri korumak için iş birliği yapabileceklerini söyledi. Ancak Seyid Mehmed Kerim Bey, İngilizler'in bu iddialarını inandırıcı bulmadı ve İngiliz Amiral Nelson'un ileri sürdüğü iş birliği teklifini reddetti.[63] Bu reddedilmenin üzerine İngiliz donanması İskenderiye'den ayrılarak Akdeniz'e açılıp, Fransızları aramaya devam etti. Akdeniz'de İngiliz donanmasını atlatan Fransızlar, 1 Temmuz 1798 tarihinde İskenderiye önüne geldi.[64] İskenderiye önünde o güne kadar görmedikleri kadar büyük bir donanmaya şahit olan şehir sakinleri, kenti çevreleyen sur ve kuleler üzerinden Fransız donanmasını seyretmekten kendilerini alamadı. Fransız donanmasının yarattığı ilk şokun ardından şehir halkını doğal bir şaşkınlık ve merak sardı. İskenderiye sakinleri meraklarını gidermek için limanda demirli bulunan Riyâle Bey'i, bir miktar hediye ile Napolyon Bonapart'a gönderdi.[65] Bonapart, 1 Temmuz günü İdris kaptan ve heyetini Fransız donanmasının amiral gemisi Orient'te karşıladı. Görüşme esnasında Bonaparte, gayet ince bir diplomatik dil kullanarak orada bulunmaktan kastının, Fransız ticaretine zarar veren ve Osmanlı Padişahına asi olan Kölemen beylerini yok etmek olduğunu söyledi.[66] Nazik bir dil kullanırken de aba altından sopa göstermeyi ihmal etmedi.[67]

---

[62] J. Christopher Herold, **a.g.e**, s. 56.

[63] Cevdet Paşa, **Tarih-i Cevdet**, C 7, İstanbul 1871, s. 20. Cevdet Paşa'nın Mehmet Kerim olarak naklettiği kişi Osmanlı belgelerinde İskenderiye'nin önde gelen simalarından Muhammed Kurim olarak geçer. Bkz: BOA, **HAT**, 162/6749.

[64] Fransız kuvvetlerinin İskenderiye önüne geldiği tarih üzerine genel kabul 1 Temmuz olması ile birlikte İskenderiye limanında görevli bulunan İdris kaptanın verdiği bilgide; Fransızların İskenderiye önüne 11 Muharrem Pazartesi günü geldiğini nakleder. 11 Muharrem 1213 Miladi olarak 25 Haziran 1798 tarihine denk gelmektedir. Bkz: BOA, **TS.MA.e**, 577/4, s.1-3. Fransız donanmasının 19 Mayıs tarihinde Tulon şehrinden hareket edip 9 Haziran tarihinde Malta adasına geldiğini düşündüğümüz zaman nispeten daha uzak mesafe olan Malta-İskenderiye arasını 25 Haziran tarihine kadar katetmesi zor gözükmektedir. Bununla birlikte Reşid sergerdesinin 18 Muharrem 1213 (2 Temmuz 1798) tarihli mektubunda İskenderiye'nin işgal edildiğini belirtmektedir. BOA, **HAT**,163/6795.

[65] *"…bunların başbuğlarına bir kimesne irsâl ve murâdları ne olduğu haber alınsa…"* BOA, **HAT**,163/6795.

[66] *"…benim Devleti Aliyye ve sizler ile adâvetim ve cengim yoktur matlûbum ancak Mısır olub ve cengim dahi Mısırlı iledir…"* BOA, **HAT**, 16276749.

[67] **Aynı belge**.

Napolyon Bonapart, İskenderiye şehrinin önde gelen simaları ile yaptığı görüşme neticesinde şehrin kolay şekilde teslim olmayacağını anladı. Bu sebeple kendisi ile görüşmeye gelen heyetin o gün geri dönmesine izin vermedi. Kuşkusuz bu hamle ile şehir halkının maneviyatı üzerine baskı yapmak istedi ve bunda da başarılı oldu. Nitekim şehir sakinleri 1 Temmuz'u 2 Temmuz'a bağlayan gece boyunca büyük panik yaşadı. Napolyon, bu stratejisine rağmen ihtiyatı asla elden bırakmamaya özen gösteriyordu. Bu yüzden donanmasını İskenderiye limanına sokmak istemedi. Kendisi de topçu subay olan Napolyon Bonapart, limanda cılız bir Osmanlı deniz gücü olmasına karşın ellerindeki topların Fransız donanmasının başına getireceği zararı hesap ediyordu. Böylelikle İskenderiye şehrini donanma gücü ile değil karadan bir operasyon ile teslim almayı uygun gördü. Bundan dolayı şehir merkezine bir iki saatlik mesafede bulunan Marabut koyuna çıkarma yaptı. Fakat İskenderiye liman ağzını boş bırakmama adına 50-60 parçalık bir deniz kuvvetini hem limanda demirli bulunan Osmanlı gemilerinden hem de liman kalesinin top menzilinden uzağında demirletti.[68] Fransız ordusunun karaya çıkma işlemi 1 Temmuz'u 2 Temmuz'a bağlayan gece boyunca devam etti. Filikalar ile yapılan çıkarma harekâtı gerek fırtına ve gerekse kıyı şeridinin kayalık olmasından kaynaklı Fransızlar için meşakkatli oldu.[69] Çıkartma harekâtının tamamlanmasından sonra Napolyon Bonapart, vakit kaybetmeden İskenderiye üzerine yürüdü. Fransız ordusu, 2 Temmuz sabahının erken saatlerinde şehrin güneybatısında kalan Acem gölü mevkiindeki Kabbari'yi ele geçirdi. Burada yaşanılan ufak çarpışmalar sonrasında İskenderiye önüne geldi. İskenderiye'yi çevreleyen surlar Yavuz Sultan Selim döneminden beri iyi durumda değildi. Bu sebeple Fransız kuvvetleri üç kol halinde şehrin güney ve güneybatı istikametlerinden hücuma geçerek pek de zorlanmadan kentin içerisine girmeyi başardı. Nitekim Fransa Dış İşleri Bakanı Talleyrand'ın "*Türkiye'nin Mısır'daki otoritesi bir gölgeden ibar*ettir"[70] cümlesi; Fransız ordusunun karaya kolayca çıkıp, şehre girmesi ile kendini ispat ediyordu. Ancak İskenderiye kalesinin ele geçirilmesi şehre çıkarma yapma kadar kolay olmadı. Malta adasının mukavemet göstermeden tesliminin aksine

[68] BOA, **HAT**, 163/6795-C.
[69] Cevdet Paşa, **a.g.e**., s. 21; BOA, **HAT**, 158/6591.
[70] İsmail Soysal, **a.g.e**., s. 178.

İskenderiye şehrinde bulunan Osmanlı kuvvetleri ve şehir sakinleri, şehri *çekirge sürüsü gibi saran*[71] Fransız ordusuna karşı bir direniş gösterdi. Bir aralık İskenderiye kalesi ve civarında muharebe o denli şiddetlendi ki Fransız General Jean Baptiste Kleber dahi yaralandı.[72] Kale surlarının etrafından İskenderiye sokaklarına taşan muharebe yaklaşık olarak dört saat sürdü. Savaş bitiminde Osmanlı kuvvetleri ve şehir sakinlerinden çok sayıda kayıp verildiği ortaya çıktı.[73] Çatışmaların bitimi ile Fransız askerleri İskenderiye kalesine yöneldi. İskenderiye kalesine çıkan Fransız askerleri üç renkten oluşan bayraklarını kale burcuna çekti. Bu şekilde şehir tam anlamıyla Fransız kontrolüne girdi.[74] İskenderiye kalesi Fransız ordusunun eline geçmiş olmasına rağmen Memlük beylerinin direnişi henüz kırılmamıştı. Napolyon Bonaparte, İskenderiye şehrinin ele geçirilmesinden bir iki gün sonra bahsi geçen Memlük beyleri ile diplomasi yolunu tuttu ve kendileri ile anlaşmaya muvaffak oldu. Tüm bunlarla birlikte şehir sakinlerine de Arapça beyannameler yayınlayarak herkese can ve mal güvenliği garanti edip, aleyhine karşı olumsuz hareket edilmesini engelledi.[75] Böylelikle Fransızlar, İskenderiye üzerinde kesin hâkimiyeti ile Mısır'ın kalbine giden yolun anahtarını ele geçirmiş bulunuyordu.

Fransız kuvvetleri, İskenderiye şehrini ele geçirdikten birkaç gün sonra ileri harekata devam etti. Bu doğrultuda Napolyon Bonaparte, İskenderiye yönetimini General Kleber'e bırakarak önce İskenderiye doğusundaki Reşid'i ele geçirdi. Daha sonra güneye inerek Kahire'ye doğru hareket etti. Kahire'de ise Mısır Valisi Ebu Bekir Paşa, Fransız kuvvetlerine karşı çeşitli hazırlıklar içerisindeydi. Aynı zamanda işgalcilere karşı Kölemen liderlerinden Murad Bey de yaklaşık olarak yirmi bin kişilik bir kuvvetle Kahire'den kuzeye doğru harekete geçti. Fransız ordusu ve Murad Bey kuvvetleri 13 Temmuz'da karşılaştı. Kısa süren çarpışmada teknik bakımdan üstün Fransız ordusu karşısında klasik süvari teşekkülündeki Murad Bey kuvvetleri dayanamayarak firar etti. Hızlı şekilde Kahire üzerine yürüyen Napolyon Bonapart, 24

[71] Abdurrahman Cabarti, **Merveilles Biographiques et Historiques**, C.6, Kahire 1892, s. 7.
[72] Paul Strathern, **Napoleon in Egypt**, New York 2008, s. 68.
[73] BOA, **HAT**, 162/6735; BOA, **HAT**, 158/6591.
[74] BOA, **HAT**, 158/6591; Cevdet Paşa, ***a.g.e***., s.21-22; Asım Efendi, **Asım Efendi Tarihi**, haz. Ziya Yılmazer, C. 1, İstanbul 2015, s. 249-250; J. Christopher Herold, **a.g.e**, s. 62-63.
[75] Mustafa Cezar, **Resimli Haritalı Mufassal Osmanlı Tarihi**, C 5, İstanbul 1971, s. 2782; BOA, **TS.MA.e**, 576/64, no:2-3. Bu beyannameleri Kahire'de Fransızca gazetelerinin yayınlanması izleyecektir. Bkz Bernard Lewis, **Ortadoğu**, Çev. Selen Kölay, Ankara 2020, s. 13.

Temmuz'da Ehramlar savaşı ile birleşik Osmanlı-Kölemen güçlerini mağlup etti. Mısır Valisi ve şehrin önde gelen isimleri de Kahire'yi terk edince, Napolyon Bonaparte, aynı gün önünde hiçbir engel kalmadan Kahire şehrine girerek Elfi Mehmed Bey'in Özbekiye mahallesinde bulunan konağına yerleşti.[76]

c.Bâbıâli'den İlk Tepki

İskenderiye'ye asker çıkarılıp akabinde Kahire'nin de işgal edilmesi Bâbıâli'de, büyük bir infaal meydana getirdi. Fakat ordunun durumunu iyi bilen III. Selim[77], Fransa'ya derhal savaş ilan etme taraftarı değildi.[78] Bâbıâli işgal karşısında ilk şoku atlattıktan sonra Osmanlı-Fransız dostluğunun kadimliğine ve ihtilal sonrası Avrupa devletlerinin Fransa üzerine yaptıkları askeri harekâtlarda bulunmadıklarına, Avrupalı devletlerin aksine her daim Fransa devletine yardımda bulunduğuna binaen bir notayı Direktuvar yönetimine vermek üzere hazırladı.[79] Ayrıca Bâbıâli, Fransa'nın Mısır'ı işgalini sıradan bir toprak parçasının istilası olarak değil, İslami bir meseleye ihtiva eden husus olarak değerlendirip bu yönde politika geliştirmeye çalıştı.[80] Fakat Fransa'yı bu politika ile Mısır topraklarından çıkaramayacağını tahlil eden Bâbıâli; Fransa'ya karşı uluslararası destek mahiyetinde İngiliz ve Rus elçileri ile temas sağladı. İşgal edilen bölgenin stratejik önemi çok yüksek olması Bâbıâli'nin uluslararası platformda müttefik bulmasına yardımcı oldu.

Fransa'ya karşı uluslararası ittifak çalışmaları sürerken Napolyon Bonaparte'nin Mısır'ı işgal için hazırladığı büyük Fransız donanması 1 Ağustos tarihinde İngiliz Amiral Nelson tarafından yakıldı.[81] Ebukır'da meydana gelen imha harekâtında 157 Fransız gemisi yakılmış ve gerisi esir edilmişti.[82] İngilizler'in bu beklenmedik zaferi Bâbıâli nezdinde büyük bir sevinç yarattı. Nitekim bu imha hareketi Mısır üzerindeki dengeleri kökten değiştirecek konjonktürü meydana getirdi. O ana kadar Osmanlı-Fransız dostluğunun köklerine atıflarda bulunarak diplomatik

---

[76] Fransız ordusunun ilerleyişi için bkz: Cevdet Paşa**, a.g.e**, 20-30; Paul Strathern, **a.g.e**, s. 81-107.
[77] 1787-1792 Osmanlı-Rus savaşında Osmanlı ordusunun içler acısı hali III. Selim'in hatlarına da yansımıştı. Bkz: Enver Ziya Karal, **Selim III'ün Hatt-ı Hümayunları**, s. 42-46.
[78] İsmail Soysal, **a.g.e.,** s.235.
[79] BOA, **A. {DVNSNMH.d**, 9/1, s. 1-2
[80]"*…şimdi Mısır Bâb-ı Haremeyn olub bu husûs bi'l cümle millet-i İslâmiye'ye acı bir madde-i cesim olduğundan"*aynı yer, s.2.
[81] Ebukır'da bulunan Fransız donanmasını imha eden İngiliz Amiral Horatio Nelson'a Bâbıâli tarafından verilen nişan ve atiyeler için bkz: BOA, **HAT**, 245/13831; **HAT**, 1289/50057.
[82] BOA, **HAT**, 428/21.

dili ön planda tutan Bâbıâli, Fransız donanmasının yok edilmesinden sonra, Eylül 1798'de Fransa'ya resmen savaş ilan etti. Bâbıâli, Osmanlı Devleti'nin Fransa'ya savaş ilanının akabinde İngiltere ve Rusya ile olan fiili müttefiklik durumunu hukuki bir zemine oturttu. Böylelikle 23 Aralık 1798'de Rusya, 5 Ocak 1799'da ise İngiltere ile kurulan ittifak resmiyete kavuştu.[83]

Bâbıâli'nin Fransız istilasına karşı askeri ilk refleksi; Anadolu valisi Mustafa Paşa'yı, İskenderiye seraskeri tayin ederek bölgeye göndermek oldu. Bâbıâli, Mustafa Paşa'nın bu seferine hayli önem veriyordu. Bu sebeple imkân dahilinde olan her türlü desteği sağlamaktan geri durmuyordu.[84] 1799 yaz mevsimine kadar hummalı bir çalışma yapan Mustafa Paşa, Fenike'den İskenderiye'ye seksen parçalık bir donanmayla harekete geçti. Akdeniz'de herhangi bir sorun ile karşlaşmayan Osmanlı kuvvetleri 10 Temmuz günü İskenderiye'nin doğusunda bulunan Ebukır'a çıkarma yaptı.[85] Mustafa Paşa, sağlıklı bir şekilde çıkarma harekâtını bitirdikten sonra Fransızlar'ın tabya, hendek ve palankalar ile desteklediği Ebukır kalesine ani ve kararlı hücumlarda bulundu. Bu hücumların neticesinde Ebukır kalesi, kısa sürede Mustafa Paşa kuvvetlerinin eline geçti. Ebukır kalesinin geri alındığı haberi Bâbıâli üzerinde büyük sevinç yarattı. Ancak bu sevinç kısa sürdü. Zira Akka mağlubiyeti sonrası Kahire'ye dönen Napolyon Bonapart, Ebukır çıkarmasını haber alır almaz kuzeye doğru yürüdü. 25 Temmuz'da Ariş tarafından kuvvetleri ile Ebukır'a gelen Napolyon, Osmanlı kuvvetlerini Ebukır'da denize sürerek mağlup etti ve Mustafa Paşa'yı da esir aldı.[86]

---

[83] Rusya, henüz ittifak anlaşması imzalanmamış olmasına rağmen İstanbul'a oldubitti ile donanmasını göndermişti. Toplamda 16 parçadan oluşan donanma önce Beykoz ve daha sonra Büyükdere'de demirleyen Rus donanması Osmanlı deniz kuvvetleri ile Ege'ye açılarak Yediada bölgesinde Fransız güçlerine karşı başarılı faaliyetler sürdürdü. Bkz: BOA, **HAT**, 245/13815; BOA, **HAT**, 245/13792; BOA, **C. AS**,1194/53351. Ancak Rusya ile Fransa'ya karşı ittifak yapılmış olmasına rağmen Petersburg yönetimi Mora'da ordodoks Rumlar'ı öne sürerek Osmanlı Devleti'nin dahili siyasetine müdahale için girişimlerini arttırarak devam ettiriyordu. Bu hususta Bâbıâli'nin içinde bulunduğu uluslararası sıkıntılı süreçten yararlanma adına tüm imkanlarını kullanmaktaydı. Bkz: BOA, **A. {AMD**, 90/23.

[84]Ayrıntılı bilgi için bkz: BOA**, HAT**,159/6621; BOA, **HAT**, 27015795; **TS.MA.e**, 895/74; **C. AS**, 416/17230; **C.AS**, 243/10254; **AE**, III Selim, 268/15469; BOA, **D.BŞM.d**, 42347, s.2.

[85] BOA, **HAT**, 271/15900; BOA, **HAT**,159/6648.

[86]İzzet Hasan Efendi, **Ziyânâme Sadrazam Yusuf Ziya Paşa'nın Napolyon'a Karşı Mısır Seferi (1798-1802)**, haz. İlkin Erkutun, İstanbul 2009, s.144; İsmail Hami Danişment**, İzanlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi**, C 4, İstanbul 1972, s.78.; Cevdet Paşa, **a.g.e.,** s.115; BOA, **C.AS**, 1004/43920; BOA, **HAT**, 158/6585.

Bu kısmi başarılara rağmen Fransa'nın Mısır topraklarında bir açmaz içerisinde olduğu Napolyon Bonapart tarafından da görülmekteydi. Akka mağlubiyeti sonrası Fransız ordusunun manevi dinamikleri oldukça zarar görmüştü. Mustafa Paşa karşısında bir başarı elde edilmişse de bu galibiyet Fransa'nın Mısır'da tutunmasını garanti edecek bir zafer değildi. Gerek Mısır gerekse Fransa'daki siyasi ve askeri şartların tahlilini yapan Napolyon Bonapart, Mısır seferini sonlandırmayı düşündü. Böylelikle 22 Ağustos 1799 tarihinde tüm yetkilerini Kleber'e devretti ve Paris'e dönmek üzere Mısır'ı terk etti.[87] Bu şekilde Mısır'da "*Ali Bonaparte*"[88] macerası da sona erdi.

Bâbıâli, Fransa'nın Mısır'ı işgalinin ardından geçen bir yıllık süreçte; hali hazırda Fransa aleyhinde mevcut bulunan uluslararası kamuoyunun diplomatik desteğini sağlamıştı. Diplomatik desteğin sonucunda askeri seçeneği masaya getiren Osmanlı yönetimi, işgalin ilk yıl dönümünde Mısır üzerine askeri bir müdahalede bulunmuş ancak bu müdahale başarısız bir teşebbüsten ileri gidememişti. Bu şekilde Bâbıâli, Fransa'nın Mısır'dan çıkarılması adına daha disiplinli bir ordunun vücuda getirilmesinin elzem olduğunu anladı. Böylelikle Sadrazam Yusuf Ziya Paşa önderliğinde kara ordusunu, Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa komutasında ise bir donanmayı Mısır'a yolladı.[89] Sadrazam Yusuf Ziya Paşa komutasındaki kara ordusunun General Kleber'e mağlup olması ile Fransızlar'ın daha önceden kabul ettiği El-Ariş sözleşmesi[90] geçersiz kaldı. Bu şekilde Mısır toprakları üzerinde Osmanlı, İngiliz ve Fransız kuvvetlerinin yoğun şekilde faaliyetlerde bulunacağı ikinci perde başlıyordu. Bu ikinci perde de Hurşid Ahmed Ağa, Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa'nın maiyetinde Mısır seferine iştirak etmek üzere donanma ile İskenderiye'ye gidiyordu.

---

[87]Boğdan voyvodasının Babıali'ye ulaştırdığı bilgilere göre Napolyon'un Tulon'a gelmesi ile Fransa'da Mısır seferinin kendileri aleyhine sonuçlandığı düşüncesi hâkimdi. Bkz: BOA, **HAT**, 266/15484.

[88] Napolyon Bonaparte Mısır'da Ali Bonaparte ismini de kullanmaktaydı. Ayrıntı için bkz: Juan Cole, **Napoleon's Egypt Invading The Mıddle East**, New York, 2007, s.123-143.

[89] Osmanlı donanmasının İstanbul'dan ayrılırken yapılan tören ve oluşan atmosfer için bkz: William Wittman, **Osmanlı'ya Yolculuk 1789-1800-1801**, çev. Belkıs Dişbudak, Ankara 2011, s. 5-6.

[90] III. Selim'in Aralık 1799'da Sadrazama gönderdiği hattında Avrupadaki ahvale de değinerek Fransızlar ile barış yapılması hususunda direktif vermekteydi. İngiltere'nin ve özellile Amiral Smith'in de gücendirilmeden idare edilmesine dikkat çekmekteydi. Bkz: BOA, **TS.MA.e**, 428/50.

d. Hurşid Ahmed Ağa'nın Mısır'a Gelişi ve Muhafızlık Görevine Atanması

Küçük Hüseyin Paşa komutasında İstanbul'dan İskenderiye'ye hareket eden donanmada Hurşid Ahmed Ağa'da bulunmaktaydı. Mart-Nisan 1801'de Osmanlı donanması İskenderiye önüne geldiğinde kentin durumu hiç de iç açıcı değildi.[91] Bir an önce savaşa müdahil olma isteğiyle Küçük Hüseyin Paşa, ilk olarak elinde bulundurduğu askerden altı bin kişilik bir kuvveti Hüsrev Ağa ve İnce Bey komutasında Ebukır'a çıkarttı. Ebukır'a çıkan kuvvetler akabinde Reşid'i kuşattı. Dört gün süren çetin çarpışmalar neticesinde Reşid, Fransız kuvvetlerinden geri alındı. Reşid'in alınması aynı zamanda Nil vasıtasıyla Kahire yolunun Osmanlı-İngiliz müttefik kuvvetlerine açılması anlamına geliyordu. Ordu daha sonra Rahmaniye üzerine yürüyerek bu stratejik şehri de ele geçirdi ve akabinde Kahire'ye doğru harekete geçti.[92] Osmanlı kuvvetleri, bu noktada Dimyat'ı da ele geçirerek İskenderiye'nin doğusundaki Mısır sahillerini Fransız güçlerinden arındırdı. Güneye inen ordu Gize önünde İngiliz kuvvetleriyle birleşti. Bu sırada Kahire doğusundan ordusu ile gelen Sadrazam Yusuf Ziya Paşa'da Fransızlar'ı iki ateş arasına aldı. Böylelikle Kahire'deki Fransız ordusunun dünya ile bağı koptu ve bu durum Fransız ordusunun maneviyatını tamamen çökertti. Osmanlı ve İngiliz kuvvetlerinin yoğun mücadelesiyle 11 Temmuz 1801'de Kahire[93] ve ardından 30 Ağustos'ta İskenderiye şehri Fransızlardan geri alındı.[94] Böylelikle iki yıl süren Fransız işgali sona erdi.[95]

---

[91]O sırada ise İskenderiye şehrinde İngiliz ve Fransız kuvvetleri arasında kanlı muharebeler olmaktaydı. Şehrin yerli halkı taşraya iltica etmiş ve şehir merkezi iki kuvvet arasında savaş sahası durumunda bulunmaktaydı. BOA, **HAT**, 157/6546.

[92] Nejat Göyünç, "Kapudan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa", **Tarih Dergisi**, 1952, s. 43.

[93]Kahire kalesine bayrak çekmek sureti ile şehir teslim alınmıştır. Bkz: BOA, **TS. MA.e**, 684/20.

[94] Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa'nın Bâbıâli'ye gönderdiği mektubunda İskenderiye şehrinin nasıl ele geçirildiği teferruatlı şekilde anlatılmaktadır. Ayrıntı için bkz: BOA, **AE**, *III. Selim*, 428/24493; BOA, **TS.MA.e,** 536/17. Şehrin anahtarları III. Selim'e getiren ağaların ödüllendirilmesi için bkz: BOA, **C. ML**, 68/3101; BOA, **AE**, III. Selim, 419/2408; BOA, **AE**, *III. Selim*,249/14483.

[95] Hurşid Ahmed Ağa, Mısır'daki çatışmalar boyunca Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa'nın yanında görevli bulunma olasılığı yüksektir. Zira Küçük Hüseyin Paşa'nın Ebukır'da karaya çıkardığı altı bin kişilik kuvvet arasında olma ihtimali zayıftı. Sefer sırasında etkin bir vazife alma ihtimali de yoktu. Nitekim Osmanlı ordusunun kazandığı zafere katkı sağlayan komutanlar III. Selim tarafından ödüllendirilmişti. Ancak söz konusu ödül listesinde Hurşid Ahmed Ağa'nın adına rastlanılmamaktadır. (BOA, **AE**. *III. Selim*, 351/20153) Tahminimizce Hurşid Ahmed Ağa önce Reşid sonra Rahmaniye ve Dimyat şehirlerinin düşmesinde kara kuvvetlerinin içinde değil donanmada görevli bulunmaktaydı. Ayrıca Hurşid Ahmed Ağa'nın İskenderiye muhafızlığına atandığı bilgisinin verildiği belgede kendisini tanıtmak için "…*Kapudan-ı Deryâ hizmetinde bulunan*…" ifadesi (BOA, **C. AS**, 912/39359), Hurşid Ahmed Ağa'nın sefer sırasında hamisi Küçük Hüseyin Paşa'nın yanında olduğu düşüncemizi

Fransız ordusunun Mısır'dan çekilmesi ile bölge adeta harabeye dönmüş vaziyetteydi. Halkın sosyal ve iktisadi yaşamı felce uğramasının yanında Osmanlı Devleti'nin bölgedeki idari teşekkülü de çökmüş durumdaydı. Bu sebeple bölgede devletin idari yapısının süratli şekilde teşkilatlandırılması gerekiyordu. Bu noktada Hurşid Ahmed Ağa'nın talihi yolunda gidecekti. Zira Mısır'daki idari teşkilat yapısını yeniden oluşturacak kişi; Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa idi. Küçük Hüseyin Paşa, İstanbul'a dönmeden önce Mısır valisi olarak Hüsrev Paşa'yı tayin ettirdi. Mısır'daki teşkilat yapısının başını oluşturduktan sonra 16 Aralık 1801 tarihinde başkente geri döndü.[96] Bu esnada Hurşid Ahmed Ağa'yı da Kahire'de bıraktı. Nihayetinde kendisi için farklı planları vardı. Bu planlar dahilinde Hurşid Ahmed Ağa'yı; 11 Mayıs 1802 tarihinde İskenderiye şehrine muhafız olarak tayin ettirdi.[97] Bunun yanında Hurşid Ahmed Paşa'nın muhafızlık görevindeyken ekonomik konularda sorun yaşamasının da önüne geçmek istiyordu. Bu doğrultuda kendisine tahsis edilecek maaş meselesiyle de yakından ilgilendi ve III. Selim'in onayıyla Hurşid Ahmed Paşa'nın maaşı beş bin kuruş olarak resmileşti.[98] Aynı dönem Hurşid Ahmed Paşa'da hazırlıklarını tamamladı. İskenderiye'ye hareket etmeden önce Bulak'ta bulunan Mısır valisi Hüsrev Paşa'yı ziyaret etti. Bulak'ta ikili arasında yapılan görüşmeyle Hurşid Ahmed Paşa, Hüsrev Paşa tarafından yeni vazifesine uğurlandı.[99]

---

kuvvetlendiren amildir. Buradan hareketle Hurşid Ahmed Ağa'nın o sıralar Hüsrev Ağa ve İnce Bey gibi güçlü bir figür olmadığını kavrayabiliyoruz. O an için nispeten Hüsrev Ağa ve İnce Bey'den daha düşük profilli bir karakterdir.

[96] BOA, **C. SM**, 56/2821.

[97] Hurşid Ahmed Ağa'nın atama evrakında *"Deryâ Kapudanı Vezîr-i Mükerrem sa'âdetlü Gazi Hüseyin Paşa hazretlerinin etbâ'ından Ahmed Hurşid Ağa"* olarak tanıtılması bir noktada hizip etkisinin önemli göstergelerindendir. BOA, **C. AS**, 801/33982. Ayrıca İskenderiye muhafızlığında Mısır Valisi Hüsrev Paşa'nın emri doğrultusunda hareket etmesine dair uyarı için bkz: BOA, **C. AS**, 912/39359.

[98] BOA, **HAT**, 126/5224. Hüseyin Paşa'nın, Hurşid Ahmed Paşa hakkında maaş isteğini dile getiren tezkiresinde; Hurşid Ahmed Paşa'nın maaşı hakkında herhangi bir miktar talebi bulunmadığını fakat kendisine verilecek olan maaşın gerek kapı halkına ve gerek kendisine yetmesi gerektiğinin vurgusunu yapmaktadır. Çünkü 19. Yüzyıl başlarından itibaren yaklaşık 1860 yıllarına kadar geçen süreçte Osmanlı Devleti sınırları içinde fiyatlar 25 kat artarak çok büyük bir enflasyon dalgası kendisini göstermekteydi. Bkz: Şevket Pamuk, **Osmanlı Ekonomisi ve Kurumları**, İstanbul 2007, s. 164; Şevket Pamuk, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi**, İstanbul 2017, s. 169.

[99] Abdurrahman Cabarti, **Merveilles Biographiques et Historiques**, C.7, Kahire 1892, s. 94; BOA, **HAT**, 89/3637.

2. İskenderiye Muhafızlığı

a. İskenderiye'ye Gelişi ve Şehrin Durumu

Hurşid Ahmed Paşa, Hüsrev Paşa ile görüşmesinin ardından İskenderiye'deki görevine giderken şehrin son bir yıllık mazisinde çok yoğun bir aksiyon vardı. Öyle ki İskenderiye üzerinde Napolyon Bonapart komutasındaki Fransız ordusu tarafından 2 Temmuz 1798 yılında başlayan işgal, 30 Ağustos 1801 yılında Fransız General Menou ve Kaptan-ı Derya Hüseyin Paşa arasında yapılan anlaşma ile nihayete ermişti.[100] Fransa ile imzalanan anlaşma sonrasında İskenderiye şehrinin boşaltılması için çalışmalara başlandı.[101] Bu surette 1801 yılının Eylül ayı içinde Fransız ordusunun İskenderiye'den tahliyesi gerçekleşmeye başladı. Bâbıâli, tahliye işlemleri esnasında yoğun bir enerji harcadı ve İskenderiye şehri içerisinde kalan son Fransız birlikleri de Ekim 1801'de kentten ayrıldı. Böylelikle Mısır toprakları üzerinde Fransız askeri kalmadı. İskenderiye şehrinden Fransız askerlerinin ayrılması, bölgede yaşayan halk üzerinde büyük bir mutluluk yarattı. Öyle ki şehir sakinleri Fransızların kentten ayrılması sonrasında büyük şenlikler düzenledi.[102]

Fransız ordusunun İskenderiye şehrini tahliye etmesinin ardından şehrin güç merkezi, İngiliz askeri ve komuta kademesinin odağında kaldı. Sonbahar dönemi Kaptan-ı Derya Hüseyin Paşa'nın da İskenderiye şehrini terk etmesi ile kent Osmanlı otoritesinden soyut bir hale büründü. İskenderiye'nin Fransızlar'dan geri alınmasının ardından Kaptan-ı Derya Hüseyin Paşa tarafından –Hurşid Ahmed Paşa'dan önce- Hüsrev Paşa İskenderiye muhafızlığına atanmıştı.[103] Ancak Hüsrev Paşa'nın ertesi ay Mısır valisi olarak Kahire'ye gitmesi sebebiyle şehir tekrardan Osmanlı idarecisinden

---

[100] 22 maddelik İskenderiye sözleşmesinin tam ve orijinal metni için bkz: BOA, **HAT**, 1667/15.

[101] Bâbıâli İskenderiye sözleşmesi imza edilmesinin ardından Fransız ordusunun İskenderiye şehrini bir an önce terk edebilmesi için yoğun gayret sarf ediyordu. Bu gayretler neticesinde İstanbul'dan 24 adet gemi gönderilmiş ve ilave gemiye ihtiyaç duyulması anında Kaptan-ı Derya Hüseyin Paşa'ya civar bölgelerden gemi kiralanması noktasında emirler yollanmıştı. Tahliye işlemlerini organize etmesi için ise İskenderiye'de yaşayan İbrahim Efendi görevlendirilmiş ve Fransızlar'ın üç sene önce Tulon limanından hareketle İskenderiye'ye ayak basmasının aksine bu sefer İskenderiye şehrinden hareketle Tulon şehrine gönderilmekteydiler. Ayrıntılı bilgi için bkz: BOA, **HAT**, 270/15787; BOA, **HAT**, 114/4581; BOA, **HAT**, 1349/52713; BOA, **HAT**, 274/16119; BOA, **HAT**, 266, 15424; BOA, **TS.MA**, 429/29; BOA, **TS.MA**, 429/52.

[102] Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa'nın Bâbıâli'ye gönderdiği şukkada Fransızların şehri terk edişini anlatmaktadır. Bkz: BOA, **HAT**, 164/6841. Ayrıca Fransızların mağlubiyeti üzerine sadece Mısır'da değil ülkenin farklı kesimlerinde de şenlikler düzenlenmekteydi. Bkz: BOA, **C. DH**, 52/2552; BOA**, C. DH**, 208/10377.

[103] Yüksel Çelik, **a.g.e**., s.18.

yoksun kaldı. Bu esnada İskenderiye şehrinde İngiliz varlığı da kendisini hissettirir nispette artmaya devam etmekteydi. Şehir, Osmanlı idaresinden ne kadar soyutlanıyorsa bir o kadar İngiliz hegemonyası altına giriyordu. İskenderiye şehir merkezi ve şehrin civarındaki stratejik noktalarda yaklaşık olarak beş bin kişilik bir İngiliz kuvveti konuşlanmıştı.[104] Bâbıâli, İngilizleri ilk etapta İskenderiye'den çıkaramayacağını biliyordu. Bunun yanında yaklaşan kış mevsimi de İngilizler'in şehirden ayrılmaması için bir bahane teşkil ediyordu. İngilizler'in bir müddet daha şehirde kalacaklarının anlaşılmasıyla Bâbıâli, İskenderiye'de bulunan İngiliz komuta kademesiyle bölge halkı arasında herhangi bir sıkıntının yaşanmaması adına kurmay ekibe bir tercüman tayin etti.[105]

Hurşid Ahmed Paşa, İskenderiye şehrine ulaşmak üzere yola koyulduğu zaman İskenderiye'ye muhafız olarak tayin olduğu haberi çoktan ulaşmış durumdaydı. Bu haber kentte bir mutluluk yarattı. Nitekim İskenderiye şehri tam üç yıldır İngiliz, Fransız, Kölemen ve Osmanlı kuvvetlerinin savaş sahası durumunda kalmış, halk gerek sosyal gerekse ekonomik yönden zor zamanlar geçirmişti. Kenti koruyup kollayacak ve asayişi temin edecek bir otoriteye her zamankinden fazla ihtiyaç duyulduğu bu dönemde Hurşid Ahmed Paşa'nın adı şehirde kulaktan kulağa zikredilmekteydi.[106] Hurşid Ahmed Paşa'nın Kahire'den İskenderiye'ye doğru yola çıkmasıyla birlikte Kahire içinde bulunan İngiliz birlikleri de İskenderiye'ye doğru harekete geçti.[107] Bu şekilde hem Osmanlı hem İngiliz kuvvetleri arasında İskenderiye şehrine önce girme noktasında üstü örtülü bir yarış ortaya çıktı. İngiliz kuvvetleri Kahire'den gemiler ile Nil nehrini takip ederek Reşid'e doğru gelirken Hurşid Ahmed Paşa da aynı rotayı takip ederek İskenderiye'ye ulaşmayı planlıyordu. Nitekim

---

[104]BOA, **HAT**, 86/3520. Aynı zamanda Paris'te yayın yapan bazı gazetelerde çıkan haberler tercüme edilerek Babıâli'ye iletilmekteydi. Halet Efendi tarafından iletilen haberlerden birisinde geçen İngiltere devletinin İskenderiye'ye beş bin kişilik bir kuvvet daha çıkarma planlarının olduğunu ve bunların hangi gemilerle nasıl gerçekleştirileceğine binaen çıkan haberleri vakit kaybetmeden merkeze iletiyordu. Bilgiye dair ayrıntı için bkz: BOA**, HAT**,139/5764-C.

[105] BOA, **C. HR**, 168/8369.

[106] *"İskenderiye muhafazası için mukaddema taʿyîn ve tahsîs buyrulan Ahmed Hurşid Ağa kullarının mikdâr-ı kifâye askeriyle Mısır'dan ihrâc ve İskenderiye tarafına irsâl olunmuş olduğu iş'âr ve ictisar olunmuştu. Mûmâileyh Ahmed Hurşid Ağa kullarının bundan evvelce İskenderiye'ye duhul mukteza-i me'mûriyeti üzere emr-i muhâfazada ikdam etmekde…"* BOA, **HAT**, 167/6982.

[107] Bâbıâli, Hurşid Ahmed Paşa'nın maiyetine ek kuvvetler göndermeyi de ihmal etmedi. Suğla sancağı kazalarından oluşturulacak beş yüz kişilik bir birliğin İskenderiye'de Hurşid Ahmed Paşa'ya gönderilmesi hususunda gerekli bürokratik süreç de başlatıldı. Bkz: BOA, **A. {MKT**, 659/45.

Osmanlı ve İngiliz güçleri arasında meydana gelen bu üstü örtülü yarış, Hurşid Ahmed Paşa'nın Mayıs ortalarında İngiliz birliklerinden daha önce İskenderiye'ye surlarına ulaşması ile son buldu.[108]

Hurşid Ahmed Paşa, yanında altı yüz kadar asker[109] ile İskenderiye'ye ulaştığında şehir, tam anlamıyla İngiliz kuvvetlerinin idaresi altında bulunmaktaydı. O sırada şehrin palankalarında ise sadece yüz elli kadar Osmanlı askeri vardı. Palankalardaki* askerle birlikte Hurşid Ahmed Paşa'nın maiyetindeki toplam asker sayısı ancak yedi yüz elliye çıkıyordu.[110] Bu sırada İskenderiye'deki İngiliz birliklerinin komutanı General Lord Cavan, Hurşid Ahmed Paşa'nın İskenderiye'ye gelişini haber almış ve kendisini karşılamak için gerekli tertibatı da aldırmıştı. İskenderiye sakinleri ve Lord Cavan, Hurşid Ahmed Paşa'yı şehrin dışında Mercan Tepe denen mevkide kalabalık bir şekilde karşıladı.[111] Hurşid Ahmed Paşa, karşılama töreninin bitiminin ardından Lord Cavan ile görüştü. Bu görüşmenin konusu doğal olarak İskenderiye idi. Zira şehrin yönetimi bilfiil İngiliz komuta kademesindeydi. Bu sebeple Hurşid Ahmed Paşa, şehrin yeni muhafızı olarak İngiliz askerlerinin kentin müstahkem mevkiilerinden çekilerek, komutanın kesin bir şekilde Osmanlı birliklerine devredilmesini istiyordu. Ancak Lord Cavan, Hurşid Ahmed Paşa ile aynı fikirde değildi. İngiliz askerinin elinde bulundurduğu mevkiileri, Hurşid Ahmed Paşa'ya teslim etmeye niyeti yoktu. Lord Cavan, bu doğrultuda Hurşid Ahmed Paşa'ya sadece şehrin burçlarını ve tepeliklerini teslim ediyordu. Bunun yanında sembolik bir anlam ifade eden eski İskenderiye kapısı da Osmanlı birliklerine bırakılıyordu. Hurşid Ahmed Paşa'nın kuvvetleri bu noktalara konuşlacakken İngiliz birlikleri; eskiden olduğu gibi büyük kale olarak da isimlendirilen İskenderiye kalesi ve şehrin limanı için stratejik bir mevkî olan İncir burnunda kalacaklardı.[112] Böylelikle İngilizler'in

---

[108]Hurşid Ahmed Paşa'nın İskenderiye'de görevli Lord Cavan ile bir görüşme yaptığını 22 Mayıs tarihli bir belgeden anlıyoruz. Demek o ki 11 Mayıs'da İskenderiye muhafızlığı görevine tayin edilen Paşa, 22 Mayıs öncesinde İskenderiye şehrine ulaşmıştı. BOA, **HAT**, 158/6595.

[109] Cubbett's Annual Register, C 3, London 1803, s.1099; Süheyla Yenidünya, **a.g.m**, s. 115.

*Palanka; çevresi hendek ile çevrilip toprak ve kazık ile kuvvetlendrilmiş olan küçük kale. Bkz: İsmet Zeki Eyüpoğlu, **Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü**, Sosyal Yayınları, İstanbul 1991, s. 545.

[110] BOA, **HAT**, 1667/19, s.2.

[111] Bu sırada İskenderiye şehri topyekûn İngiliz tahakkümü altında bulunmaktaydı. Fransız kolonel Sebastian'ın verdiği sayıya göre şehirdeki İngiliz gücü 4430 idi. **Aynı belge.**

[112] BOA, **HAT**, 89/3637.

İskenderiye'yi tahliye edecekleri zamana kadar bu yönde bir taksimatta anlaşılmış oldu.

b. İlk İcraatleri

Hurşid Ahmed Paşa, İskenderiye şehrine girdiği ilk andan beri karşısında muhatap olarak Lord Cavan'ı[113] bulmuştu. Lord Cavan, İskenderiye şehrinin Fransız kuvvetlerinden geri alınma noktasında yoğun faaliyet göstermiş bir karakterdi. Askeri konumunun yanı sıra İngiltere'de siyasi etkisi yüksek bir şahıstı. Nitekim İngiliz kraliyet sarayında da aktif olarak bulunabilen biriydi. Buna mukabil Hurşid Ahmed Paşa ise ilk defa resmi bir göreve atanmış kişi olarak devlet hayatında bir o kadar yeniydi. Aynı zamanda Bâbıâli'nin temel politikası da İngilizler ile bir sorun yaşamama üzerine idi. Bu sebeplerle Hurşid Ahmed Paşa, İskenderiye içinde İngilizler ile herhangi bir çatışmaya girmeden durumu idare etme gayreti içindeydi. Hurşid Ahmed Paşa'nın bu tutumu, Lord Cavan'ı ziyadesi ile memnun ediyordu.[114] Ancak Hurşid Ahmed Paşa'nın zaruri olarak göstermekte olduğu yumuşak başlı tutum, çok geçmeden İngilizler tarafından suistimal edilecekti. Bu suiistimal özellikle Fransız ordusundan geri kalan ganimetler noktasında kendini gösterdi. Fransız ordusu, İskenderiye'yi terk ederken askeri malzemenin çoğunu geride bırakmak zorunda kaldı. Fransız ordusundan geri kalan malzemeye ise doğal olarak İngilizler sahip çıktı. Zira İskenderiye şehrinin uzun süre Osmanlı mülki amirinden yoksun olması, İngiliz kuvvetlerine diledikleri gibi hareket etme rahatlığı veriyordu. Ayrıca İngilizler, İskenderiye şehrini ve doğal olarak tüm Mısır vilayetini Fransızlar'dan kurtaran kuvvet olarak da kendilerini görmekteydi. Osmanlı ordusunun Mısır'ı Fransız işgalinden kurtarma adına sarf ettiği gayret, İngiliz komuta kademesi tarafından itibar görmüyordu. Bu husus sadece Hurşid Ahmed Paşa'ya değil aynı zamanda Mısır valisi Hüsrev Paşa'ya da açık bir şekilde ifade ediliyordu.[115] İngilizler'in bu tavırları,

---

[113]Osmanlı belgelerine Lord Cavan olarak zikredilen İngiliz Generalin gerçek ismi Richard Lambart'tır. Belgelere yansıyan "Lord Cavan" ise esasında "Earl of Cavan" olup, İngiliz soyluluk ünvanı olarak kullanılmaktadır. Ayrıca Bâbıâli tarafından yararlı hizmetlerinden dolayı elmaslı hilal nişanına layık görülmüştür. Bkz: BOA, **HAT**, 167/7067.

[114] "*…gerek Hurşid Ağa'nın gerek maʿiyyetindeki askerin muʿâmelesinden pek hoşnudum…*" BOA, **HAT**, 158/6595.

[115] "*…İskenderiye'yi kim asâkir-i Osmaniye'ye vezîr-i hükûmet padişâhınıza teslim eylediği ve gerek Mısır'ı kim memâlik-i Devlet-i Aliyye'ye idhâl eylediğini galiba Mısır Valisi hazretleri ferâmuş buyurmuşlar…*" BOA, **HAT**, 84/3449-I.

İskenderiye'de Fransızlar'dan geri kalan askeri ganimeti; Hurşid Ahmed Paşa'ya para karşılığında devretme noktasına geldi. Bu doğrultuda Lord Cavan, Fransız ordusundan geri kalan top, palanka ve cephaneleri en ince ayrıntısına kadar deftere kaydettirmişti. Yeni görevinin ilk günlerinde Hurşid Ahmed Paşa, İngilizler tarafından Osmanlı ordusuna devredilen mühimmat defterini ve bunun bedelini talep eden mektubu önünde buldu.[116] Hurşid Ahmed Paşa, bu talep ile hesapta olmayan ufak bir krizle yüzleşmek zorunda kaldı. Ancak Paşa, Lord Cavan'a bu hususta kendisine bir tahsisat ayrılmadığını beyan ederek, durumu süratli bir şekilde Mısır valisi Hüsrev Paşa'ya iletti. Hüsrev Paşa, Hurşid Ahmed Paşa'ya gönderdiği tahrirde; Fransız ordusundan elde edilen ganimetin bir bedeli olamayacağı ve bu durumun ittifak içinde bulunan güçler arasında sözünün edilmemesi gerektiğini bildirdi.[117] Esasında Lord Cavan'da böyle bir talebin gerçekçi olmadığının farkındaydı. Nitekim Osmanlı mülkü üzerinde kalan düşman ganimetini belirli bir melbağ karşılığında vermek, müttefiklik hukuku içinde bulunacak bir durum değildi. Ancak bu durum, bölgede Osmanlı idaresini tahakküm altına almak için ufak adımlardı.

Hurşid Ahmed Paşa, Lord Cavan ile yaşadığı bu gerilim kısa sürede atlattı. Zira Lord Cavan, İskenderiye'deki İngiliz askerlerinin komutasını General Stuart'a bırakarak İngiltere'ye döndü. Tıpkı Lord Cavan gibi General Stuart'ta[118] Hurşid Ahmed Paşa ile çalışmaktan memnun olduğunu dile getirmekteydi.[119] Ancak Hurşid Ahmed Paşa, İskenderiye muhafızlığında İngilizlerle olan en sıkıntılı günlerini General Stuart'ın başını çektiği hadiselerde yaşayacaktı.

c-İskenderiye Kalesi Krizi

Hurşid Ahmed Paşa'nın muhafızlık görevine başladığı günden beri şehirde mukim İngiliz kuvvetiyle birtakım problem meydana geliyordu.[120] Ancak bunlar, gerek Hurşid Ahmed Paşa'nın durumu yumuşak ve ılımlı idare edişi gerekse krize

---

[116] BOA, **HAT**, 158/6595.
[117] Aynı belge.
[118] General Stuart İngiltere'nin Mısır ve Kölemen politikasında önemli bir yer tutmaktaydı. Özellikle İngiliz kuvvetlerinin Mısır'dan çekilmesi ile yanlarında götürdüğü Kölemen liderlerinden Elfi Bey'i İngiliz kralı George'ye bizzat takdim eden komutan idi. Bkz: Selda Güner, Mısır'ın Son Memlük Beyleri (1801-1806**), Akademik Bakış**, C 9, S 17, 2015, s. 63.
[119] *"... sizin İskenderiye'ye duhulünüz gerekliydi..."* BOA, **HAT**, 84/3449-I.
[120] Nitekim İngiliz kuvvetleriyle problem yaşaması normaldi. Zira Hurşid Ahmed Paşa İskenderiye şehrinde göreve başlayana kadar şehrin güvenliği dahi Lord Cavan'ın birlikleri sağlamaktaydı. Bu şekilde kentteki idari denetim tam anlamıyla İngiliz güçlerinin elindeydi. BOA, **HAT**, 89/3637.

sebep olan yetkililerin görevden ayrılması sebebiyle büyümeden halledilyordu. Fransız ordusundan geri kalan ganimet meselesinin de kapanması, iki taraf arasında sükûnetin sağlanmasına sebep oldu. Böylelikle Hurşid Ahmed Paşa, Lord Cavan sonrası General Stuart ile sıkıntıdan uzak uyumlu bir şekilde çalışma olanağı da yakalamış gözüküyordu. Ancak bu sakin hava, Hurşid Ahmed Paşa için uzun soluklu olmadı. Zira 1802 yılının yaz aylarında Hurşid Ahmed Paşa, Kefere limanı olarak adlandırılan doğu limanı ucundaki İskenderiye kalesine kendi birliklerini yerleştirdi. Ancak bu durum kalenin stratejik mahiyeti sebebiyle kentteki İngiliz komutası tarafından kabul görmedi. General Stuart'ın Hurşid Ahmed Paşa'dan kalenin İngiliz birliklerine teslim edilmesini istemesi, müttefik iki taraf arasındaki ilişkiyi bir anda gergin noktaya taşıdı.

1802 yılı yaz ayları Hurşid Ahmed Paşa ve General Stuart arasında kayda değer sıkıntı yaşanmadan geçmişti. Ancak aynı yılın Ekim ayı başlarında General Stuart, İncir Burnu ucundaki kalenin Osmanlı birlikleri tarafından terk edilip akabinde İngiliz kuvvetlerine teslim edilmesini içeren mektubu Hurşid Ahmed Paşa'ya iletti. Hurşid Ahmed Paşa, General Stuart'ın bu talebine direkt olarak muhatap olmak istemiyordu. Kaldı ki bu durum tek başına üstesinden gelebileceği bir husus da değildi. Dahası kendi tasarrufu ile kaleyi Osmanlı askerinden arındırıp İngiliz kuvvetlerine teslim etme yetkisi de yoktu. Bu noktada Hurşid Ahmed Paşa, General Stuart'dan vakit isteyerek, tıpkı Fransız ganimetinin oluşturduğu krizdeki gibi Mısır valisi Hüsrev Paşa'ya müracaat etti. Hüsrev Paşa, Hurşid Ahmed Paşa'dan krizin mahiyetine dair mektubu aldığında konuyla çok yakından ilgilendi. Nitekim bu defa problem oldukça kritikti. Hüsrev Paşa, General Stuart'a verilecek olan cevap üzerine mühim bir mesai harcadı. Nihayetinde Hurşid Ahmed Paşa'ya, Stuart'ın taleplerine karşı Osmanlı-İngiliz ittifak anlaşmasından atıflarla süslenmiş bir cevabî mektup gönderdi. Bu mektup, Hurşid Ahmed Paşa'nın yaşanılan kale krizinde General Stuart'a karşı yürüteceği eylem planını içermesi bakımdan da önemliydi. Bu noktada Hüsrev Paşa, Hurşid Ahmed Paşa'dan gayet dostane bir tavırla bizzat kendisinin General Stuart'ı ziyaret ederek; kalenin tahliyesine dair isteklerinin sebebini sormasını daha doğrusu "*rica etmesini*" istedi.[121] Esasında o dönem Avrupa'da Napolyon kuvvetleri, İngilizler

[121] BOA, **HAT**, 84/3449-B.

için ciddi bir tehdit olmaya devam ediyordu. Zira III. Koalisyon savaşları için Fransız ordusunun hazırlıkları süratli şekilde devam ediyor ve Avrupa ahvali kaotik bir zaman geçiriyordu. Hüsrev Paşa da Avrupa'nın içinde bulunduğu bu nazik durumu biliyordu. Ayrıca Hurşid Ahmed Paşa'ya verdiği direktiflerde, Stuart'ın Fransızlar'dan gelecek bir tehdide dair istihbarat elde edip etmediğini öğrenmesini istiyordu.[122] Ayrıca Hurşid Ahmed Paşa'nın General Stuart ile yapacağı her türlü yazışmayı muhakkak kendisine göndermesi hususunda özellikle ikaz etmekteydi.[123] Hüsrev Paşa, Hurşid Ahmed Paşa'ya verdiği talimatların yanında Bâbıâli'yi de olayların seyrinden haberdar ediyordu.[124]

Hurşid Ahmed Paşa, 23 Ekim 1802'de General Stuart'ın evine giderek, limandaki kale meselesi hakkında Hüsrev Paşa'nın kararını tebliğ etmek istedi. Ancak Stuart gelen cevabın kendi istediği doğrultuda olmadığını çoktan anlamıştı. Bu sebeple General Stuart Hurşid Ahmed Paşa'dan, Kahire'den gelen cevabı yazılı şekilde tarafına iletmesini söyledi. Bu durum General Stuart'ın ikili bir görüşme yapmak istemediğinin de açık işaretiydi. Ancak General Stuart, Hurşid Ahmed Paşa ile ipleri tamamen koparma niyetinde de değildi. Hurşid Ahmed Paşa'nın kendisiyle görüşme talebini reddederken onun iyi bir dostu olduğunu vurgulamaktan da geri durmadı. Hurşid Ahmed Paşa'da General Stuart'ın isteği üzerine Kahire'den gelen cevabı kendisine resmi kanallarla iletti. Hüsrev Paşa'dan gelen cevabın olumsuz mahiyette olduğu çok önceden fark eden General Stuart ise vakit kaybetmeden İngiliz çıkarları doğrultusundaki politikalarını uygulamaya koyuldu. Bu doğrultuda General Stuart, 26 Ekim 1802 günü sekiz yüz kişilik bir kuvvetle İskenderiye kalesi ana kapısından girip, iç kaleyi işgal etti.[125] Hurşid Ahmed Paşa, General Stuart'ın bu ani işgal hareketi karşısında süratli bir karar verme durumundaydı. Zira bu defa Kahire ile yazışma yapılacak zaman da yoktu. Dahası İngilizler'in işgali sırasında kalede iki yüz kadar

[122] İngilizler, sonraki dönemlerde dahi Hurşid Ahmed Paşa'ya; Fransız tehdidine karşı İskenderiye limanına ve karasına asker çıkarma durumu çok defa yazmıştı. BOA, **HAT**, 216/11879.

[123]BOA, **HAT**, 84/3449-B. Aslında Hüsrev Paşa'nın Hurşid Ahmed Paşa'ya bu şekil bir uyarı da bulunması ise gayet normaldi. Zira Hüsrev Paşa'nın üzerinde hassasiyetle durduğu bu uyarılarına rağmen Hurşid Ahmed Paşa, Genera**l** Stuart ile arasında geçen yazışma zabıtlarını Kahire'ye yollamamıştı. Buna karşı Hüsrev Paşa söz konusu evrakları Bâbıâli'den talep ediyordu. Bkz**:** BOA, **HAT**, 86/3503.

[124] BOA, **HAT**, 84/3449-C.

[125] General Stuart işgal sonrasında "*mevsim hastalıklarından askerini koruma*" gayesi ile bu harekâta giriştiğini bildirecektir. Bkz: BOA**, HAT**, 89/3638-L.

Arnavut sekban neferi mevcuttu.[126] Bu durumda iki kuvvet arasında bir çatışma yaşanma ihtimali ise an meselesiydi. Ancak Hurşid Ahmed Paşa, tüm sorumluluğu üstlenerek kendi komutasında bulunan sekban askerlerinden işgal karşısında herhangi bir direnişte bulunmamasını istedi.[127] Bu durum esasında Hurşid Ahmed Paşa için de prestij kaybı demekti. Fakat bir noktada kendi durumunu kurtarmak için Kahire'ye işgal haberini verirken; kale burçlarında Osmanlı sancağının durduğunu, Osmanlı askerinin de kalede ikamete devam ettiğini ve cephanelik anahtarlarının kendisinde olduğunu özellikle belirtti.[128]

İngilizler, işgalin hemen ardından kale etrafında bulunan topları yerinden söküp, limanın girişine inşa ettikleri tabyalara yerleştirdi. General Stuart, Hurşid Ahmed Paşa'ya bu hareketi neden yaptıklarına dair herhangi bir bilgi de vermemekteydi.[129] Öte taraftan Kahire yönetimi, İskenderiye kalesinin işgalini diplomatik kurallar çerçevesinde protesto ediyordu. Hüsrev Paşa, Hurşid Ahmed Paşa aracılığı ile mevcut durumdan duyulan rahatsızlığı General Stuart'a ifade edip, meselenin İngiltere ve Osmanlı Devleti arasında çözüme kavuşmasının yararlı olacağını vurguluyordu. Buna karşın General Stuart, Hüsrev Paşa'nın muhalif tutumuna bir anlam veremediğini ve bu davranışın gereksiz olduğunu Hurşid Ahmed Paşa'ya bildiriyordu.[130] Hurşid Ahmed Paşa, General Stuart ve Hüsrev Paşa arasında köprü vazifesi görürken aynı zamanda kendisini meşgul eden başka sıkıntılar da ortaya çıkmaktaydı. Bu seferki problem; İskenderiye kalesi içinde bulunan Arnavut sekban askeri ile İngiliz askeri arasında günden güne artan gerilim idi. Hurşid Ahmed Paşa, kaledeki Osmanlı ve İngiliz askerinin uyuşamadığını ve aralarında her an bir tatsız hadise yaşanabileceğini Kahire'ye rapor ederken, bu sorunun çözümünü iç kaledeki Arnavut askerinin kale dışına tahliye edilmesinde görüyordu.[131] Ancak Hurşid Ahmed

[126] Kahire ve İskenderiye'de bulunan Arnavut askerler ekseriyetle 1798 yılındaki Napolyon Bonaparte'nin işgaline karşı Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa'nın teşekkülü ile Balkanlar'dan bölgeye intikal etmiş kişilerdi.

[127] Hurşid Ahmed Paşa'nın deyimi ile "… *eğerçe muhâlefet olunsa mazallahute' âlâ fesâd zuhûr eylemesi mukarrer ve aşikâre idi…*" BOA, **HAT**, 175/7611; BOA, **HAT**, 175/7612.

[128] Aynı belge.

[129] BOA, **HAT**, 84/3449-N; BOA, **HAT**, 89/3639.

[130] BOA, **HAT**, 84/3449-I.

[131] BOA, **HAT**, 175/7596-A.

Paşa'nın bu talebine Kahire'den onay gelmedi. Böylelikle İskenderiye kalesi Osmanlı-İngiliz kuvvetlerinin müşterek savunduğu bir mevzii halini aldı.

d-Hurşid Ahmed Paşa, Elfi Mehmed Bey ve General Stuart

Hurşid Ahmed Paşa'nın İskenderiye'de İngilizler kadar önemli olan diğer bir gündemi Kölemen kuvvetleri idi. Kölemenler; Mısır'ın Osmanlı İmparatorluğuna dahil olduğu dönemden beri mühim bir faktör olarak her daim var olmuştu.[132] Kölemenler, uzun yıllardır hem Bâbıâli'nin hem de Mısır'daki yerel yönetimin rahatsızlık duyduğu temel sorun idi. Esasında bu sorun ülke sınırlarını da aşmış ve 1798 yılındaki Fransız işgalinin dayanak noktası haline gelmişti. Zira Napolyon Bonapart, İskenderiye'de yayınladığı beyannamede, Mısır'a gelişlerinin temel nedeni olarak Kölemen beylerini işaret etmişti.[133] Bu beyanname ve Fransa'nın müdahalesi ile Kölemen sorunu; Osmanlı Mısır'ında bir iç meseleyken 1798 itibari ile uluslararası bir sorunun odak noktası konumuna geldi.

Ağustos 1801 itibari ile Fransız kuvvetlerinin İskenderiye'yi boşaltmasıyla bölgede üç kuvvetli unsur kaldı. Bu gruplardan birisi İngilizler idi. Nitekim İngilizler kuvvet miktarı bakımından en büyük güç olarak ortada duruyordu. Bu gücün bir yansıması olarak İskenderiye büyük kalesini dahi işgal etmişlerdi. İngilizler dışında şehirde Hurşid Ahmed Paşa maiyetinde yedi yüz elli civarı asker bulunmaktaydı. Bu durum ister istemez Hurşid Ahmed Paşa'yı İskenderiye'de İngiliz vesayeti altında bırakmaktaydı. Üçüncü grup ise Kölemenler idi. Bu Kölemen grup Murad Bey önderliğindeydi. Murad Bey'in 1801 yılında ölümü ile Kölemen gücü yine aynı hanenin mensubu olan Elfi Mehmed Bey ve Osman Bardisi Bey komutasında iki kola ayrıldı. Osman Bardisi Bey, Mısır'ın güneyinde Kahire'de etkinliğini sürdürürken Elfi

---

[132] Osmanlı yönetimindeki Mısır'da değişik yıllara göre farklı Kölemen gruplar ettisini hisstermişti. Özellikle XVII. yüzyılın başlarından itibaren Zülfikariye ve Kasımiyye hiziplerinin eyalet yönetiminde ağırlıklarını hissettirdiği dönemler oldu. Ancak XVIII. yüzyıla gelindiğinde ise Kazdağlılar olarak adlandırılan bir başka Kölemen grup Mısır eyaleti genelinde rakiplerini yok edip, tek başına bir güç olarak ortaya çıktı. Hurşid Ahmed Paşa'nın gerek İskenderiye'de Muhafızlık görevi sırasında ve gerekse Kahire'de Vali olarak bulunduğu sırada uğraşacağı Kölemen hizbi Kazdağlı olarak adlandırılan bu grup idi. **Bkz**: Jane Hathaway "Zülfikariyye", **DİA**, C.44, İstanbul 2013, s.559-561; Seyyid Muhammed es Seyyid, "Kasımiyye", **DİA**, C 24, İstanbul 2001, s.552-553. Seyyid Muhammed es Seyyid, "Kazdağlıyye", **DİA**, İstanbul 2002, C. 25, s.143-144; Selda Güner, "Mısır'ın Son Memlük Beyleri 1801-1806" **CTAD**, S 22, Ankara 2015, s. 229; Jane Hathaway, "Osmanlı Mısır'ında Yerli Askeri Unsurlar ve Yeniçeriler", ***Türkler***, C 10, Ankara 2014, s.172-179. Ayrıca Kazdağlı hanesi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Jane Hathaway, **Osmanlı Mısır'ında Hane Politikaları: Kazdağlıların Yükselişi**, İstanbul 2009.

[133] Enver Ziya Karal, **Fransa-Mısır ve Osmanlı İmparatorluğu**, İstanbul 1938, s.74-75.

Mehmed Bey kuzeyde İskenderiye şehri ve civarında ağırlığını hissettiriyordu. Bu sebeple hem Hurşid Ahmed Paşa hem de General Stuart'ın muhatap alacakları Kölemen lider, Elfi Mehmed Bey olacaktı.

İngilizler'in, Mısır'dan çekilmelerinin ardından oluşacak siyasi konjonktürü hesap ettikleri açıktı. Nitekim İngilizler, Bâbıâli'nin Mısır üzerinde yeni bir düzen tesis etme gayretini de yakından görüyordu. Ancak Londra'ya göre; Kahire'de oturan bir Osmanlı valisine tüm Mısır'ı bırakmak kendi siyasi çıkarlarına ters bir durumdu. Zira Mısır üzerinde Fransız karşıtı bir gücün her daim kendileri ile çalışması bir noktada kendi güvenlikleri için önemliydi. Bu sebeple İngilizler, Kölemenler ile Bâbıâli'yi Fransız işgali öncesindeki pozisyonda tutma gayretindeydi.[134] Ancak İngiliz projesinin Fransız işgali öncesindeki statükoyu koruma gayretine karşın Bâbıâli'nin planları farklıydı. III. Selim'in Kölemen sorununa bakışı gayet netti. Ona göre Kölemenler, bölgeden temizlenmeden Mısır kurtarılmış sayılmazdı.[135]Aynı zamanda Kölemenler'de mevcut Osmanlı idaresine karşı bir güvensizlik yaşamaktaydı. Bu durum da haliyle Kölemen grupları İngilizler'e yaklaştırıyordu.[136] General Stuart, mevcut durumdan pay çıkarmada geri kalmadı. Mevcut durumdan istifadeyle General Stuart, hem İskenderiye'de Osmanlı idaresi ile Kölemenler arasında arabulucu pozisyonunda bulunurken hem de Kölemenler'in hamiliğine soyunuyordu.[137]

---

[134] Selda Güner, **a.g.m**, s. 236-237.

[135] "*Benim vezîrim Elhamdüllillah Mısır Fransa yedinden nez olundu lâkin Mısır yalnızca Fransaludan alınmakla tathîr olundu denilmez. İnâyeti hakla beylerin dahi külliyen def' iyle matlûb üzere nizâm tahtına idhâl ile olur*…" Enver Ziya Karal, **Selim III'ün Hatt-ı Humayunları**, s.141.

[136]Kölemenler'in İngilizler'e büyük bir inanç ile güveniyordu ki İngiliz gücü ile tekrar Fransız işgali öncesinde bulundukları konumlara geri geleceklerini her yerde vurguluyorlardı. Bkz: BOA, **HAT**, 85/3482.

[137]Aslında Bâbıâli çok daha önceden Kölemen sorununa nihai bir çözüm bulmak için Sadrazam Koca Yusuf Paşa ve Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa'nın uygulayacağı plana güvenmekteydi. Bu plana göre Koca Yusuf Paşa Kahire'de, Küçük Hüseyin Paşa ise denizde mevcut Kölemen beylerini tutuklayacaktı. Koca Yusuf Paşa Kahire civarında bulunan Kölemen beylerini tutuklayıp hapsetmiş. Hüseyin Paşa ise İskenderiye'de mevcut Kölemen beylerini İskenderiye'yi deniz yolu ile gezmek için gemisine davet ederek bu gezi esnasında tutuklamayı planlamıştı. Ancak Kölemenler, gemide bir oyuna geldiklerini anlamasıyla büyük bir çatışma yaşandı. Bu çatışmada Kölemen Beyler'den bazıları ölmüş geri kalan ise hapsedilmişti. Ancak Osmanlı idaresinin Kölemenlere karşı uyguladığı bu politikaya Mısır'da bulunan İngiliz yönetimi oldukça sert tepki gösterdi. İngilizler, Kölemen beylerinin üç saat içerisinde serbest bırakılmaması halinde Osmanlı donanmasını topa tutacağını bildirdi. Ayrıntılı bilgi için bkz: Yüksel Çelik, "III. Selim Devrinde Mısır'da Osmanlı İngiliz Rekabeti", **Nizam-ı Kadimden Nizam-ı Cedid'e III. Selim ve Dönemi**, Ed. S. Kenan, İstanbul 2010, s.354-355; BOA, **HAT**, 86/3574; BOA, **HAT**, 88/3602; BOA, **HAT**, 85/3597.İngilizler'in Kölemenler'in hamiliğine sayunması için ayrıca bkz: Cevdet Paşa**, a.g.e**, C 7, s. 252.

İskenderiye'de Bâbıâli'yi temsil eden resmi görevli Hurşid Ahmed Paşa, İngiliz kuvvetleri komutanı konumunda bulunan General Stuart ve İskenderiye civarında Kölemen kuvvetlerinin lideri olarak sıklıkla bulunan Elfi Mehmed Bey güçleri vardı. İskenderiye'deki İngiliz kuvvetlerinin Kölemenler ile ne derece yakın ilişkiler içinde olduğunu Hurşid Ahmed Paşa'dan gelen yazılar vasıtasıyla takip eden Bâbıâli, bölgeden edindiği bilgiler ışığında sorunu diplomatik yoldan çözmek için Londra'ya Divan-ı Hûmayun katiplerinden Sıdkı Efendi'yi maslahatgüzar olarak gönderdi. Bâbıâli'nin Sıdkı Efendi'ye verdiği talimat açıktı; İngiliz kuvvetlerinin şehri terkini sağlamak ve Kölemen meselesinden Londra'yı uzak tutmak Sıdkı Efendi'nin asli göreviydi.[138] Esasında o dönem İngilizler'in İskenderiye'yi tahliye etmemeleri ise Kölemen meselesinin tam anlamıyla Londra menfaatlerine uygun çözülmediğinden kaynaklanmaktaydı.[139]

Sıdkı Efendi'nin Londra'ya gittiği dönemler General Stuart'ta, Kölemen sorununu halletmek üzere İngiltere temsilcisi olarak İstanbul'a geldi. Ancak burada yapılan uzun müzakereler bir neticeye bağlanmadan İskenderiye'ye geri döndü. Bundan sonraki ana stratejisi; bölgedeki yerel yönetim üzerinde baskı kurarak Kölemen meselesini sonuçlandırmaktı. Bu sebeple İstanbul dönüşü ilk hamlesi İskenderiye'de Hurşid Ahmed Paşa ve Kölemen lider Elfi Mehmed Bey'i bir araya getirmek oldu. Aslında bu görüşmenin öncesinde 15 Kasım 1802 tarihinde Elfi Mehmed Bey ile General Stuart bir araya gelmişti. Bu toplantının sebebi, Elfi Mehmed Bey'in General Stuart'ın aracılığı ile Bâbıâli ile bir iletişim kurmak istemesiydi.[140] Bu görüşmenin akabinde 24 Kasım 1802 tarihinde İskenderiye'nin güneyindeki Hoş civarından tekrar İskenderiye kentine gelen Elfi Mehmed Bey, o gece General Stuart'ın konağında ikamet etti. Aynı gece İngiliz karargahında görevli bir subay General Stuart'tan Hurşid Ahmed Paşa'ya bir mesaj getirerek: 25 Kasım günü saat beşte Hurşid Ahmed Paşa ile birlikte Kapudan Abdülkerim Bey ve İskenderiye seddi emini Salih Efendi'yi konağına davet etti. General Stuart, Hurşid Ahmed Paşa ve ekibinden başka şehrin kanaat önderlerinden Şeyh Mehmed Efendi'yi de davet etmeyi

[138] BOA, **HAT**, 88/3633; Cevdet Paşa**, a.g.e**, s. 252-253**.**
[139] BOA, **HAT** 84/3449-J.
[140] Selda Güner, "Londra'da Bir Memlük Beyi: Muhammed Bey Elfi", **Akademik Bakış**, C 9, S 17, 2015, s.51.

ihmal etmedi. Düzenlenen toplantının ev sahibi olarak ilk konuşmayı gerçekleştiren General Stuart: "*Devlet-i aliyye dostumuz ve müttefikimiz olmakla birlikte beyhûde katl ve mülk-i Der'aliyye'nin bimâl olmasını istemeyiz*" cümleleriyle klasik bir konuşmanın ardından sözü Elfi Mehmed Bey'e bıraktı. Elfi Mehmed Bey, konuşmasını daha çok İslami kaideler üzerine inşa etmeye çalıştı. Kölemenler adına yaptığı konuşmada "*biz ehl-i İslâm'danız*" vurgusu yaparak Hurşid Ahmed Paşa üzerinde etkili olma gayretindeydi. Bunun yanında hayatının Mısır'da geçtiğini, tüm mal ve mülkünün burada bulunduğunu ifade ederek, kendisi ve hareminin İskenderiye'de oturması için Hurşid Ahmed Paşa'nın iznini talep ediyordu. Elfi Mehmed Bey'i desteklediği bariz olan General Stuart ise Kölemen kuvvetlerine kefil olduğunu onlardan herhangi bir zararın gelmeyeceği yönünde Hurşid Ahmed Paşa'ya garanti veriyordu. Bu şekilde en azından İskenderiye şehrinde Kölemen sorununu "İngiliz-Kölemen" ittifakı çıkarlarına hizmet eder şekilde halledeceği kanaati taşımaktaydı. İngiliz ve Kölemen ittifakının ortak tezine karşı Hurşid Ahmed Paşa, son derece basit ama bir o kadar da etkili "*yetkisizlik*" manevrası ile karşılık verdi. Muhataplarına tıpkı eski sorunlarda olduğu gibi yine adres olarak Kahire'yi işaret etti. Bu şekilde aslında bütün gece süren müzakereleri de boşa çıkarmış oldu. Ancak "*ehl- i Müslimin katlini biz de istemeyiz*" diyerek gerek General Stuart'a gerekse Elfi Mehmed Bey'e yapıcı bir tutum içinde bulunduğu imajını verdi. General Stuart, Hurşid Ahmed Paşa'nın bu manevrası karşısında tekrar bir atak yaparak; Mısır valisi Hüsrev Paşa'ya bu husus hakkında daha önce de yazdığını, Hurşid Ahmed Paşa'dan bu gece konuşulanları Hüsrev Paşa'ya uygun dille iletmesini talep ederek aslında bir anlamda üstü örtülü tehdit etmekteydi.[141]

General Stuart, konağında yapılan görüşmenin akabinde Kölemen sorununun çözümü için İskenderiye yönetimi üzerinde baskıyı arttırmak istedi. Bu doğrultuda bölgede birtakım işgale girişti. İlk olarak Demenhur bölgesini işgal etmek istedi. Ancak Osmanlı yönetiminin sert muhalefeti sebebi ile bu işgalden vazgeçti. Fakat daha sonra İskenderiye ve Demenhur arasında kalan Birket (Birget) köyünü işgal edip, burayı top ve asker sevkiyatı ile güçlendirdi. Zira bu hareketi ile Hoş bölgesinde

[141] BOA, **HAT**, 89/3638.

bulunan Kölemen gruplara dayanak noktası oluşturmuş oldu.[142] Nitekim Hurşid Ahmed Paşa'ya göre Birket işgali de bir ay önce meydana gelen İskenderiye kalesi işgali de Kölemen varlığına destek sağlamak amacıyla idi.[143] Ayrıca Elfi Mehmed Bey'i sıklıkla İskenderiye'deki konağında ağırlayan General Stuart, bu şekilde Kölemen liderine bir noktada dokunulmazlık zırhı giydirmiş olmaktaydı. Ancak Hurşid Ahmed Paşa, Elfi Mehmed Bey'in her hareketini izleyip vakit kaybetmeden Kahire'ye iletiyordu.[144]

General Stuart ve Elfi Mehmed Bey'in tüm girişimlerine rağmen İskenderiye şehri kölemen kuvvetlerine tam olarak açılmış değildi. Bu noktada aşağı Mısır'da bulunan diğer Kölemen liderler olan Osman Bardisi ve İbrahim Beyler, tekrardan Elfi Mehmed Bey aracılığı ile General Stuart ile bir görüşme gerçekleştirmek istedi. Bu görüşme talebinin esas konusu; Hurşid Ahmed Paşa'nın bölgedeki Kölemen varlığını kabul ettirmek için üzerinde baskısı oluşturulması idi.[145] İngiliz-Kölemen ittifakıyla birlikte İskenderiye üzerindeki Kölemen baskısının daha da artmaya başladığı[146] dönem, kente Fransız kononel Horace Compte Sebastiani geldi.[147] Sebastiani, Kölemenler üzerinde günden güne artan İngiliz hegemonyasını kırmak ve bölgedeki Osmanlı-İngiliz kuvvetini kontrol etmek niyeti ile İskenderiye'ye ayak basmıştı. Ancak İskenderiye'de fazla kalmayan Sebastiani, Hurşid Ahmed Paşa'dan yanına

[142] BOA, **HAT**, 89/3638-D.
[143] BOA, **HAT**, 84/3449-G.
[144] BOA, **HAT**, 89/3638-K.
[145] Selda Güner, **a.g.m**, s.52.
[146] BOA, **HAT**, 89/3638-I.
[147] İngiliz ve Kölemenler'in iş birliğinin arttığı bu dönemde İskenderiye'ye umulmadık bir misafir geldi. Avrupa'da kendine Osmanlı ekseninde yeni bir cephe açan Fransa, ilişkilerini düzeltme adına Sebastiani'yi İstanbul'a büyükelçi olarak atamıştı. Sebastiani İstanbul'a gitmeden önce Mısır'a uğradı ve Fransa çekilmesinden sonra Mısır'ın ahvaline göz gezdirme fırsatı yakaladı. 17 Ekim 1802'de tarihinde İskenderiye limanına iki gemi ile yanaşan Fransız elçisi, ilk iş olarak Hurşid Ahmed Paşa ile görüştü. Görüşme esasında siyasi bir mahiyetten çok ticari muhteva barındırıyordu. Nitekim Fransız elçisi İngilizlerin hala Mısır'ı terk etmemesinden şikayetçi olmasına rağmen bunu Hurşid Ahmed Paşa ile müzakere etmenin bir anlam taşımadığını düşünebilmekteydi. Bu sebeple İskenderiye'de kaldığı süre zarfında şehirde bulunan Fransız tüccarları üzerine bir takım iyileştirme talepleri oldu. Bunun yanında İngiliz General Stuart ile de İskenderiye'nin tahliyesi üzerine mülakatlarda bulundu. Bunun yanında 27 Ekim 1802 günü Kahire'ye ayak basan Fransız elçisi ve heyeti Hüsrev Paşa tarafından merasim ile karşılanmıştı. Hüsrev Paşa ve Sebastiani arasında yapılan görüşmelerim sonucu; iki tarafında da Mısır topraklarını İngilizler'in terk etme noktasında hemfikir olmalarıydı. Bu şekilde kısa bir müddet önce Mısır'dan Fransa'yı çıkarma adına İngiltere ile ittifak kuran Osmanlı Devleti şimdi ise İngiltere'yi Mısır'dan çıkarmak için her türlü desteği verme garantisi sunan Fransız elçisi ile gayri resmi ittifak haline giriyordu. Edouard Driault, **Napoleon'un Şark Siyaseti,** çev. M. Fuat Köprülü, Ankara 2013, s. 9; BOA, **HAT**,84/3449-A; BOA, **HAT**,84/3449-M; BOA, **HAT**, 89/3449.

takviye kuvvet alarak Kahire'ye doğru yola çıktı.[148] Ancak Sebastiani'nin bu ziyareti İskenderiye'de Kölemen ve İngiliz ittifakı üzerinde olan bağların daha da sıkı hale gelmesine vesile oldu.[149]

İskenderiye'deki İngiliz, Kölemen ve Osmanlı güç yarışı devam ederken şehrin limanında da birtakım hazırlıklar kendisini göstermekteydi. Liman hattında yapılan bir takım hareketlilik İngilizler'in şehri terk edeceği yönünde dedikodulara sebep oldu. Ancak Hurşid Ahmed Paşa, ortaya çıkan söylentileri teyit etmeden ne Kahire'ye ne de Bâbıâli'ye bilgi vermek istemiyordu. Zira göreve ilk başladığı Mayıs ayında yine bu tarz haberlere aldanarak İngilizler'in şehri terk edeceğine dair bilgiyi yazmış fakat tahliye gerçekleşmemişti.[150] Bu sefer daha ihtiyatlı hareket eden Hurşid Ahmed Paşa, İngilizler'in limanda başlattıkları hazırlıkların sebebini öğrenme adına General Stuart nezdinde birtakım girişimlerde bulunmaktaydı.[151]

1803 yılının ilkbaharında Mısır'da kurulan kuvvet denklemi üzerine İngiltere'nin bölgedeki fiziki varlığının da pek bir anlamı kalmamaktaydı. Her ne kadar İskenderiye'de Kölemenler lehine bir çözüm gerçekleşmemiş olsa da -ki burada Hurşid Ahmed Paşa'nın General Stuart ve Elfi Mehmed Bey ile uzlaşmaya yanaşmayan tavrı mühimdir- General Stuart, gerek İskenderiye'de bulunan Elfi Mehmed Bey gerekse aşağı Mısır bölgesinde bulunan Osman Bardisi ve İbrahim Beyler'in liderlik ettiği Kölemen kuvvetleri üzerinde hamilik tesis etti. Bu durum İngiliz askeri olmadan da bölgede Londra'nın çıkarlarının korunabileceği anlamına gelmekteydi.

---

[148] Kahire'ye giden Sebastiyani'nin ekibinden 3 kişi yolda firar etmiş, bunlardan bir tanesi ise Osman Bardisi Bey'e iltica etmişti. Kölemen gruba iltica eden bu kişi İngilizler ve Kölemenler arasında gizli yazışmaları birbirlerine iletilmesinde ciddi vazifeler üstlenen görevli olmuştur. Sebastiani, İngiliz-Kölemen iş birliğinin ne denli ciddi boyutlarda olduğuna dair fikir sahibi olduğuna yetmiştir. Bkz: BOA, **HAT**, 89/36388-F; BOA, **HAT**, 89/3449-F.

[149]Osman Bardisi ve İbrahim Beyler'in İskenderiye'de General Stuart'agönderdiği mektuptakullanılan ifadeler ile Kölemen-İngiliz ittifakının organik bağının göstermektedir: "*Yüce majestelerinin geçmişte yapmış olduğumuz hatalardan dolayı bizi affetmesi ve bütün kalbimizle istediğimiz ve arzu ettiğimiz barışı hayata geçirmesi için egemenliğimizin konusunu ele alması kendisine yalvarmak için kardeşlerimizden birisinin İngiltere'deki İngiliz ordusuna eşlik etmesine izin vermesini…*"Selda Güner, **a.g.m**, s.53.

[150] BOA, **HAT**,167/6982.

[151] Ekim ayında İskenderiye şehrine gelen Fransısz kolonel Horace François Bastien Sebastiani, İngiliz kuvvetleri komutanı General Stuart'a İngilizlerin derhal İskenderiye şehrini terk ve tahliye etmeleri yönünde baskı uygulamıştı. Ayrıntı için Bkz: BOA, **HAT**, 84/3449-A

Mısır'daki avantajlı durumun aksine kara Avrupa'sında durum İngiltere aleyhinde gelişiyordu. Nitekim 9 Şubat 1801 yılında imzalanan Luneville Anlaşması ile II. Koalisyon son bulmuş orta ve kuzey Avrupa Fransa güdümüne girmişti. İngiltere, tıpkı 1797 yılındaki Campo Formio anlaşmasındaki gibi Luneville anlaşması ile de Fransa karşısında tek güç kaldı. Bu sebeple İngilizler için mevcut güçlerini Fransa karasına yakın bir mevziiye konuşlandırmak daha stratejik bir hamle olacaktı. Tüm bunlarla birlikte İngilizler,13 Mart 1803 tarihinde Mısır'ı tahliye ederek askerlerini Malta adasına sevk etti.[152] Hurşid Ahmed Paşa, Bâbıâli'ye derhal bu önemli bilgiyi ulaştırdı.[153]Bunun yanında İngilizler'den kalan cephane, gemi ve silahlarıla ilgili istatistiki veriyi merkeze sundu. Ancak İngilizler, esasında Fransızlardan kalan cephanenin bir kısmını Hurşid Ahmed Paşa'ya bırakırken, İskenderiye'den çok daha önemli bir unsuru –daha sonradan kullanmak üzere- Kölemen lideri Elfi Mehmed Bey'i yanlarında götürdü.

3. Trabluslu Ali Paşa'nın İskenderiye'ye Gelişi

a. Ali Paşa Öncesi Mısır Siyaseti

Hurşid Ahmed Paşa, İngiliz kuvvetlerinin İskenderiye kentini terk etmesiyle bir noktada vesayetten kurtuldu. Bu doğrultuda İskenderiye'deki genel idareyi tam anlamıyla ele almaya başladı. Böylelikle Hurşid Ahmed Paşa için İskenderiye'de işler yoluna giriyor gibi gözüküyordu. Ancak bu sırada Kahire'de tam anlamıyla ihtilaller birbirini kovalıyordu. İngilizler Mısır'ı terk etmiş, fakat arkalarında Osmanlı'nın Mısır'daki nizamını baltalayacak olan Kölemenler'i bırakmıştı. Bunun yanında Kahire'de Fransız işgaline karşı Rumeli'den Mısır'a getirilmiş ve ekseriyeti Arnavutlar'dan oluşan bir grup da bulunmaktaydı.[154]Arnavutlar'dan oluşan bu grup zaman içerisinde merkezde büyük bir güç odağı oldu. Böylelikle Kahire ve civarında üç ana unsur bulunuyordu. Bunlar; Osman Bardisi ve İbrahim Bey'ler önderliğinde Kölemen güçleri, Tahir Paşa komutasında Rumeli'den gelen Arnavut başıbozuklar ve geneli Yeniçeriler'den mürettep merkezi Osmanlı kuvvetleriydi. Kahire'deki birbirine

---

[152]Cevdet Paşa**, a.g.e**, C 7, s. 277-278.

[153]"*İskenderiye'de ikâmet üzere olan İngilterelü me'mûrları ve cümle askerî Zilka'de'nin on dokuzuncu günü yirmi dokuz kıt'a sefainlere râkiben liman-ı İskenderiye'den hareket cezîre-i Malta'ya…"* BOA**, HAT**, 175/7596.

[154] Yüksel Çelik, **a.g.e**, s. 37.

benzemez bu üç kuvvet arasındaki günden güne artan gerilim, kısa sürede ihtilal havasına büründü.

Kahire merkezinde bulunan Tahir Paşa ve Arnavut askerler, gecikmiş ulufelerini bahane edip, Mısır valisi Hüsrev Paşa'dan ödeme talep etti. Bu şekilde Kahire'deki ilk isyan kıvılcımı ateşlenmiş oldu.[155] Bu isyan kısa süre içinde ihtilal havasıyla tüm Kahire'yi sardı.[156] Mısır valisi Hüsrev Paşa, meydana gelen bu isyan hareketine fazla dayanamadı ve 1803 yılı Mayıs ayı başlarında Kahire'den firar etti. Böylelikle şehrin yönetimi fiili olarak Arnavut başıbozuklara kaldı. Arnavut asilerin lideri durumunda bulunan Tahir Paşa ise şehrin idari amiri konumuna geldi.[157] Mısır'ın meşru valisi Hüsrev Paşa'nın Kahire'yi terk etmesi Bâbıâli'de şok etkisi yarattı. Mısır'da nizamın kurulabilmesi için yoğun gayretin akabinde merkezi otoritenin temsilcisi olan valinin isyan ile devrilmesi, başkentte büyük bir hayal kırıklığı ile karşılandı. Hüsrev Paşa, başına gelen hadiseleri ayrıntılı şekilde anlatması ve Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa'nın desteği dahi sabık valiyi Bâbıâli nezdinde kurtarmaya yetmedi.[158] Dahası III. Selim, Hüsrev Paşa'nın gönderdiği tahriratlar üzerine "*Mısır valisi Mısır'dan çıktıktan sonra yazdığı lakırdılara i'tibâr olunmaz... tedbîr olunup bir Mısır valisi bulunsun*"[159] diyerek, Hüsrev Paşa'nın artık Mısır için düşünülmeyeceğini ortaya koydu.[160]

---

[155]Kahire'de isyancıların dayandığı temel nokta ulufelerin zamanında ve yeterli şekilde ödenememesiydi. O esnada sadece Kahire'de Hüsrev Paşa değil aynı zamanda İskenderiye'deki Hurşid Ahmed Paşa'da ekonomik kriz ile mücadele içindeydi. Hurşid Ahmed Paşa İskenderiye'de bulunan Arnavut sekbanların ulufelerini ödeyebilmek için defalarca Kahire yönetimine yazmış fakat Kahire hazinesinde yeterli miktar olmamasından kaynaklı olarak İskenderiye'deki Arnavut askerlerinin ulufeleri için Hüsrev Paşa'nın da izni ile Rusya konsolosu Gozar ve İsveç Konsolosu Motos'dan borç alınmıştı. Ayrıntı için bkz: BOA, **C. HR**, 35/1744; 157/7840; **C. AS**, 582/24530.

[156] Ayrıntılı bilgi için bkz: Cevdet Paşa, **a.g.e**., s.325-329; Yüksel Çelik, **a.g.e**., 37-58.

[157] Esasında Kahire'de iktidarın bu denli süratli şekilde el değiştirmesinin arka planında şehir halkının Hüsrev Paşa'nın kendisinden memnun olmaması da yatmaktaydı. Hüsrev Paşa, Kahire'de otoritesini sağlamlaştırma adına attığı adımlar şehir sakinleri tarafından hoş karşılanmıyor ve kendisine karşı içten içe bir muhalefet doğuruyordu. Bkz: Yüksel Çelik, **a.g.e**, s. 42.

[158] Hüsrev Paşa, meselelerin iç yüzünü geniş bir şekilde aktarmıştı. Bilgi için bkz: BOA, **HAT**, 39/1988-A; BOA, **HAT**, 39/1988-B; BOA, **HAT**, 39/1988-C.

[159] BOA, **HAT**,39/1988.

[160]Bâbıâli ise bu sırada mevcut kaosu aşmak için birtakım formüller üretiyordu. Bu formüllerden birisi; Mısır'a asker sev ederek asiler ezilecek ve Hüsrev Paşa tekrardan makamına iade edilecektir. Bu doğrultuda Sultan III. Selim'i ikna edilmeye çalışılmış fakat Sultan Selim'in "*Mısır'a vali nasbının te'hîri ile asker eriştirilmesi zihnime münâsib gelmiyor...asker Hüsrev Paşa'ya i'âne gibi olur sonra su'ûbet kesbeder. Mülâhaza oluna Mısır Valisi taʿ yîn eyleyib asker maʿ iyetine taʿ yîn olunsa olmaz mı?*" diyerek Hüsrev Paşa'nın tekrardan vali olarak göreve iadesinin kapısını kapamıştı. BOA, **HAT**, 89/3660.

Mısır'da iktidarı eline geçiren Tahir Paşa esasında rehavet içine düştü. Ancak Tahir Paşa'nın hesaba katmadığı bir nokta vardı. O nokta hala Kahire'de ikamet eden Yeniçerilerden oluşan merkezi kuvvetti. Hüsrev Paşa ile Arnavut başıbozuklar arasında meydana gelen çarpışmalarda Yeniçeriler tarafsız bir politika izlemişti. Ancak Tahir Paşa yönetimi ele geçirmesinin akabinde merkezi kuvvetler ile Arnavut başıbozuklar arasında ihtilaf kısa süre içinde kendini göstermeye başladı. Yeniçeriler, Arnavut başıbozukların fiili yönetim tarafından kayırıldığını öne sürmekteydi. Aynı zamanda birikmiş ulûfelerinin ödenmeyişi diğer bir problemdi. Yeniçeriler bu sebeplerle Tahir Paşa'nın konağına giderek maruzatlarını bildirmek istedi. Ancak Tahir Paşa, Yeniçerilerin ulûfe isteklerini; kendi valiliği öncesinde olan hiçbir ödemeyi yapmayacağını, icap ederse Hüsrev Paşa'yı bulup ulûfelerini ondan temin etmelerini söyledi. Tahir Paşa, bu cevapla Kahire'deki Yeniçeriler ile tüm köprüleri attı.[161] Yaşanan bu gelişmeler Kahire'de geri dönülmez bir yola girilmesine sebep oldu. O sıra Medine'ye gitmek üzere Kahire'ye gelen Ahmed Paşa ile Yeniçeriler arasında bir ittifak meydana geldi. Ahmed Paşa ile anlaşan Yeniçeriler tekrardan Tahir Paşa'nın konağına giderek ulûfe isteklerini tekrarladı. Ancak Tahir Paşa'nın uzlaşmaz tutumu ve Yeniçerileri aşağılayan tavrı[162] görüşmeyi bir anda çatışma ortamına soktu. Konakta meydana gelen çatışmada Yeniçeriler, Tahir Paşa'yı katletti ve Paşa'nın kesik başını konağının penceresinden dışarıya attı.[163] Bu şekilde Tahir Paşa, Kahire kaymakamı sıfatı ile Mısır yönetimini 25 gün idare edebildi. Tahir Paşa'nın katledilmesi ile bu sefer de Medine muhafızı Ahmed Paşa Yeniçeriler ile birlikte şehirde idareyi ele aldı.

Tahir Paşa'nın öldürülmesinden bir gün sonra Medine muhafızı Ahmed Paşa, ilk iş olarak defterdar Recai Efendi, Rûznameci Abdullah Ramiz Efendi ve Paşa Kethüdası Yusuf Ağa ile birlikte Kahire'nin önde gelen memurlarını yanına aldı.[164]

---

[161] Cevdet Paşa, **a.g.e**, s.322-323.

[162]Konakta Yeniçeri askerleri ve Tahir Paşa arasında geçen konuşma esnasında Binbaşı Malatyalı Hacı Musa "*Medine muhafızı Ahmed Paşa ile Medine'ye gideceğiz bizim dahi ulûfemizi ver*" demesi üzerine Tahir Paşa'nın "*Sen kimsin Medine'ye gideceksin*" gibi azarlar vaziyette sözleri karşısında silahlar çekildi. Tahir Paşa, konak içinde çıkan çatışmada Hacı Musa isimli Yeniçeri tarafından ağır yaralandı ve sonra öldü. BOA, **HAT**, 89/3655.

[163] Cevdet Paşa, **a.g.e**, s.332; Kesilen başın Hüsrev Paşa'ya gönderildiği bilgisi de mevcuttur. Bkz: BOA, **HAT**, 86/3534; Yüksel Çelik, **a.g.e**, s.47.

[164] Cevdet Paşa, **a.g.e**, 333.

Kahire'de bulunan bürokratları yanına aldıktan sonra şehirde esas dayanağı olan Yeniçeriler'e de nizam verme gayretine girdi. Nitekim Hurşid Ahmed Paşa'nın İskenderiye'den Bâblıâli'ye ulaştırdığı bilgiye göre, Ahmed Paşa, Yeniçeri Ağası olarak ocak içinden Selim adlı bir Yeniçeri'yi tayin etti.[165] Ahmed Paşa, kendi atamalarını yapmasının ardından, şehirdeki Arnavut sergerdelerin hamisi ve idarecisi konumundaki Kavalalı Mehmed Ali Ağa'ya itaat etmesi hususunda bir elçi gönderdi.[166] Ancak Mehmed Ali Ağa, Ahmed Paşa'nın valiliğini tanımayacağını beyan etti. Bunun sonrasında Kahire'deki karışıklıktan faydalanarak Gize taraflarına gelen Kölemen beyleri ile irtibat kurdu. Bu surette kendilerini Kahire'ye davet etti. Bu şekilde Yeniçerilerden oluşan merkezi kuvvetler ile Kavalalı Mehmed Ali Ağa önderliğinde bulunan Arnavut başıbozukların[167] yanı sıra Osman Bardisi ve İbrahim Bey'in komutası altındaki Kölemen grup da Kahire'de bulunmaktaydı. Bu üç farklı unsurun da niyeti valilik koltuğu olmasına rağmen konjönktürel olarak Arnavut ve Kölemen grup ittifak içerisinde Ahmed Paşa'yı kentten çıkarmak için iş birliği sergilemekteydi.[168]Ahmed Paşa, karşısında bulunan Kölemen ve Arnavut ittifakına fazla dayanamadı ve nihayetinde Kahire'yi terk etti. Bu sefer de Mısır'da iktidar, Arnavut ve Kölemen ittifakının eline geçti. Ancak Ahmed Paşa henüz ele geçirilememişti. Bu arada defterdar Recai Efendi ile Hüsrev Paşa'nın kethüdası Yusuf Ağa, Kölemen lideri İbrahim Bey ve Mehmed Ali Ağa tarafından konaklarına asker gönderilerek katledildi. Bâbıâli ise tüm bu gelişmeleri Hurşid Ahmed Paşa'nın

[165] BOA, **HAT**, 84/3465.

[166] Kavalalı Mehmed Ali Ağa "*Ahmed Paşa Mısır valisi değildir burada misafir bir adamdır. Onun Mısır'da bir alâkası yoktur*." diyerek Ahmed Paşa'nın oldu bitti ile kendisini Vali ilan etmesini kabul etmeyeceğini beyan etmişti. Cevdet Paşa, **a.g.e**, s.333.

[167] Arnavutlar genel olarak binbaşılar komutasında bulunmaktaydı. Cabi Tarihinde bu durum "*Türk, ehl-i beled ve Arnavutlar'dan on beş ademi yanına cem eden binbaşıyım veya yüzbaşıyım deyi kayd olunup*" diyerek anlatılmaktadır. Cabı Ömer Efendi, **a.g.e**., s. 88. Kahire'de Arnavut binbaşı sayısı hayli fazlaydı. Bkz: BOA, **HAT**, 731/9.

[168] Babıali bu sırada Mısır'da meydana gelen hadiseleri yakından takip etmeye gayret ediyordu. Bu noktada Bâbıali'nin Mısır'dan haber alabileceği en sağlam kaynağı şüphesiz Hurşid Ahmed Paşa idi. Onun İstanbul'a gönderdiği bilgiler ışığında gerekli adımlar atılmaya da gayret ediliyordu. III. Selim Mısır'da yaşanan hadiselerde merkezi otoritenin iyiden iyiye kaybolduğunu anlamakta zorlanmıyordu. Zira yeni valinin görev yerine derhal giderek vaziyete el koymasını arzuluyordu. Hurşid Ahmed Paşa'nın tahrirlerine kendi hattı ile "*Ali Paşa nerededir?*" diyerek sürekli sorgulaması bunun göstermektedir. BOA, **HAT**, 84/3465.

gönderdiği tahrirle öğreniyordu.[169] Recai Efendi[170] ve Yusuf Ağa'nın kesilen başları Kahire çarşı-pazarında ibret için gezdirildi.[171] Bunun yanında şehirde Osmanlı görevlileri de güvende değildi. Kölemenler, Osmanlı görevlilerinden yollarına her kim çıkarsa sorgusuz şekilde katletmekteydi.[172] Kahire sokaklarında Osmanlı bürokratlarının kanı akıtılırken, Ahmed Paşa şehirden fazla uzaklaşamadan Kölemen ve Arnavut askerler tarafından tekrardan kuşatma altına alındı. Nihayetinde içinde bulunduğu durumun umutsuzluğunun farkına varan Ahmed Paşa teslim olmaktan başka çare bulamadı. Yanındaki beş/altı nefer ile Kölemen ve Arnavut'lara teslim olmak zorunda kaldı. Ahmed Paşa teslim olduktan sonra Gize'ye götürülerek Kölemen beylerinin gözetimi altına alındı.[173] Bu şekilde Ahmed Paşa'nın valilik süresi bir gün ve bir geceden ibaret kaldı. Kahire'nin tamamı Kölemen ve Arnavut başıbozukların eline geçmiş oldu.

b-Kahire'deki Kaosun İskenderiye'ye Yansıması

Kavalalı Mehmet Ali Ağa ile Osman Bardisi ve İbrahim Beyler müşterek hareketle Kahire'deki pozisyonlarını güçlendirmiş, Ahmed Paşa liderliğindeki Yeniçerileri de kentten atmaya muvaffak olmuştu. Şimdi Kahire'de güç dengesi ikili ittifak lehine değişmişti. İkili ittifakın ise önlerinde bir pürüz bulunmaktaydı. O pürüz Hüsrev Paşa'dan başkası değildi. Tahir Paşa, hayatta bulunduğu dönem sabık Mısır valisi Hüsrev Paşa'nın üzerine kardeşi Hasan Bey'i gönderdi. Hüsrev Paşa bu arada Kahire'nin kuzeyine çekilerek Dimyat'a geldi ve burada mevzi aldı. Hasan Bey, Dimyat'ta Hüsrev Paşa'ya hücum etti, fakat bunda başarılı olamayarak geri çekildi.[174] Bunun üzerine Kahire'de daha teşekküllü bir kuvvet vücuda getiren Kölemen ve Arnavutlar, sabık valiyi ele geçirme adına Dimyat'a doğru harekete geçti.

---

[169] BOA, **HAT**, 84/3465.
[170] Recai Efendi'nin mehterbaşısı Ali Ağa'nın verdiği bilgiye göre; Recai Efendi'nin öldürülmesinin akabinde Kavalalı Mehmed Ali Ağa, Recai Efendi'nin konağına girip çekmecesinde bulunan paraları almıştı. BOA, **HAT**, 731/9.
[171] Bu kaos ortamında Kölemenlerin yaptıklarının aksine İbrahim Bey, Hurşid Ahmed Paşa'ya hususi bir mektup yazarak kendilerinin Kahire'deki ihtilal ortamında gerek Ahmed Paşa'yı ve gerekse şehir sakinlerini koruyarak mallarını emniyete aldıklarını belirtmekteydi. Bkz: BOA, **HAT**, 86/3509-G. İbrahim Bey'in bu mektubuna karşılık Hurşid Ahmed Paşa kendisinin Mısır işlerini yoluna koymasında gayretlerinin memnun edici olduğunu vurgulamaktaydı. BOA, **HAT**, 86/3509-F.
[172] BOA, **HAT**, 85/3494.
[173] BOA, **HAT**, 87/3570.
[174] BOA, **HAT**, 88/3606-1.

Osman Bardisi ve Mehmed Ali Ağa tarafından oluşturulan kuvvet, Haziran sonuna doğru yola çıkarak Dimyat şehri civarına geldi.[175] Hüsrev Paşa, Dimyat üzerinde açık bir muharebeye girişecek kuvvete sahip değildi. İttifak kuvvet şehri kuşatmış ve Hüsrev Paşa'dan teslim olmasını istiyordu. Bu sırada Hurşid Ahmed Paşa, asi grubun Dimyat'a gelip şehri kuşattığı bilgisini aldı. Dimyat'ın düşmesinin sahil hattı boyunca asilerin ilerlemesine meydan vereceğinin de farkındaydı. Nitekim Dimyat'ın düşmesinin ardından İskenderiye'nin hücuma uğrayacağının aşikâr olduğunu da Bâbıali'ye yazıyordu.[176] O sıra İskenderiye şehrinin askerî durumu pek parlak değildi. Paşa, Bâbıâli'den asi kuvvetlerin İskenderiye önlerine ilerleme ihtimaline karşı ivedi bir şekilde topçu ve humbaracı neferi talep ediyordu.[177] Hurşid Ahmed Paşa, bir yandan İskenderiye şehrini savunma için hazırlarken diğer yandan Dimyat'ın düşmemesi için gayret sarf ediyordu. Bundan dolayı Hurşid Ahmed Paşa, Dimyat'ta zor durumda bulunan Hüsrev Paşa'ya öncelikle İskenderiye Limanı'ndan deniz yolu ile asker ve mühimmat desteği sağlamayı denedi.[178] Zira şehir kara tarafından tam anlamıyla sarıldığı için zaruri olarak deniz yolundan ulaşım sağlanıyordu.

Hüsrev Paşa ve asiler arasında meydana gelen muharebelerde Hüsrev Paşa daha fazla dayanamayarak yaklaşık üç yüz asker ile İzbe Kalesi'ne çekildi. Asiler bu sırada İzbe Kalesi'ni tüm güçleriyle kuşatmaya aldı.[179] Hüsrev Paşa, artan kuşatmanın şiddetine daha fazla dayanamayarak teslim oldu ve Kahire'ye götürüldü. Asiler hedefleri olan Hüsrev Paşa'yı ele geçirmişti. Ancak Hurşid Ahmed Paşa'nın da tahmin ettiği gibi Kahire'ye geri dönmediler. Dimyat'ın düşmesinin ardından Mehmed Ali ve Osman Bardisi kuvvetleri, sahil hattında batıya doğru ilerlemeyi sürdürdü. Bu noktada

---

[175] Aslında bu seferin esas hedeflerinden birisi de İskenderiye şehri idi. Nitekim Hüsrev Paşa'yı ele geçiren Mehmed Ali ve Osman Bardisi "*senden gayri Mısır Valisi kabul etmeyiz... ama nasıl edersen edip şu İskenderiye'yi dahi zapt edelim*" gibi yalanlarla Hüsrev Paşa'yı İskenderiye şehrini ele geçirmede yardımını sağlama gayretindeydi. BOA, C. **DH**,153/7644. Ayrıca Hurşid Ahmed Paşa asilerin henüz Kahire'den çıkarken nihai hedeflerinin İskenderiye olacağını tahmin etmekteydi. Bu sebeple Bâbıâli'ye gönderdiği tahrirlerde askerinin az olması sebebiyle süratli şekilde yardım talep etmekteydi. Bkz: BOA, **HAT**, 86/3509.

[176] BOA, **HAT**,86/3512.

[177] BOA, **HAT**, 86/3509.

[178] BOA, C. **DH**,153/7644. Hurşid Ahmed Paşa'nın, Dimyat'a gönderdiği mühimmatın detayları için bkz: BOA, **HAT**, 86/3509-C.

[179] BOA, **HAT**, 85/3495.

karşılarında ilk olarak Reşid vardı.[180] Reşid şehri, İskenderiye yolu üzerinde son nokta idi. Hurşid Ahmed Paşa, Hüsrev Paşa ve Dimyat'ın düşmesi ile Mısır toprakları üzerinde Bâbıâli'yi temsil eden meşru son kişi konumuna geldi.[181] Hurşid Ahmed Paşa, Mısır'daki son meşru karakter olması hasebiyle yükü ve sorumluluğu daha da artmış vaziyetteydi. Bu noktada merkeze gönderdiği kaime ve tahrirlerde hadiselere karşı tedbirin ivedi şekilde alınmasını istiyordu. Kendisi de tedbir olarak Reşid'e silahtarı Ali Ağa'yı göndererek şehri savunmaya gayret ediyordu. Ali Ağa komutasında iki yüz elli asker ile Reşid'i kuvvetli şekilde savundu. Mehmed Ali ve Osman Bardisi, kaledeki direncin fazla olmasından dolayı bir aralık Ali Ağa komutasındaki askere para teklif ederek Reşid Kalesi'ni düşürmeyi amaçladıysa da bu yolda başarılı olamadı.[182] Bunun üzerine Kölemen ve Arnavut askeri, kuşatmayı daha da şiddetlendirerek şehri her koldan sardı. Ancak Reşid kenti umulmadık bir şekilde asilere karşı direniyordu. Asilerin yaptığı her taaruz Ali Ağa tarafından başarılı bir şekilde geri püskürtülüyor ve nihayetinde asi ordusu kayıplar vererek dağılıyordu.[183] Asiler, Reşid'in Hurşid Ahmed Paşa kuvvetleri tarafından savunulduğunun farkındaydı. Bu sebeple Reşid kuşatması devam ederken Osman Bardisi, Hurşid Ahmed Paşa'ya İskenderiye şehrini teslim etmesini ve kendisinin de teslim olmasını bildiren bir mektup gönderdi. Gönderilen mektubun içeriğinde Dimyat'ta meydana gelen hadiselere de vurgu yapılıyordu. Osman Bardisi, Hurşid Ahmed Paşa'nın direniş gösterdiği takdirde İskenderiye şehrini -tıpkı Dimyat'a yaptıkları gibi- talan edecekleri tehdidinde bulunuyordu.[184] Bu sırada Reşid savunması da çözülmek üzereydi. Hurşid Ahmed Paşa'nın silahdarı Ali Ağa ve askerlerinin tüm savunma girişimlerine rağmen Dimyat'tan sonra Reşid şehri de asilerin eline geçti. Böylelikle İskenderiye yolu tam anlamıyla Kölemen ve Arnavut askerlerine açılmış vaziyete geldi.[185]

---

[180] Dimyat kuşatması ve meydana gelen çarpışmalarda yaklaşık olarak beş yüz asker yaralı hale gelmişti. İnce Bey şehrin düşmesinden sonra yaralı askerlerin ne yapılacağı hususunda Hurşid Ahmed Paşa'ya sordu. Hurşid Ahmed Paşa ise bozgun askerini İskenderiye şehrine değil Anadolu taraflarına göndermesini İnce Bey'e bildirdi. BOA, **HAT**, 731/9.

[181] Hurşid Ahmed Paşa "*iklîm-i Mısır'da taraf-ı pâdişâhtan nasb olunmuş muhâfaza-i İskenderiye'den gayri kalmayıb iklîm-i Mısırı eşkıya zabt ve rabt etmeyle*…" cümleleleri ile Mısır'ın ahvalini gözler önüne seriyordu. BOA, **HAT**, 86/3553.

[182] BOA, **HAT**, 87/3579.

[183] Silahtar Ali Ağa'nın verdiği bilgiler için bkz: BOA, **HAT**,87/3579-A.

[184] BOA, **HAT**, 85/34/91.

[185] BOA, **HAT**, 86/3548**;** BOA, **HAT**, 85/3480.

Hurşid Ahmed Paşa, Mısır'ın kuzey sahillerini koruma adına hem Dimyat'a hem de Reşid şehrine elindeki imkân doğrultusunda destek gönderdi. Bu doğrultuda Dimyat'a yüklü miktarda cephane gönderirken Reşid'e de kendi silahtarı Ali Ağa'yı savunma komutanı olarak yolladı. Ancak imkânsızlıklar Dimyat ve Reşid şehirlerinin savunulmasında yetersiz kalınmasına sebep oldu. Kuzey sahilindeki iki şehrin düşmesiyle asilerin önündeki tek hedef olarak İskenderiye vardı. Tam bu sırada Bâbıâli'nin yeni Mısır valisi Trabluslu Ali Paşa 9 Temmuz 1803 tarihinde İskenderiye şehrine giriş yaptı.[186] Şehre gelir gelmez Hurşid Ahmed Paşa'dan ilk bilgileri alan Ali Paşa derhal kardeşi Seydi Ali Reis'i Reşid'e gönderdi. Ancak kendisi İskenderiye'den öteye geçemedi. Çünkü o an için Mısır'da güvenli tek toprak parçası Hurşid Ahmed Paşa'nın kontrolü altındaki şehirdi. Fakat o güvenli hâl de her an değişmeye müsait şekildeydi.

c. Ali Paşa'nın Gelişi

Bâbıâli, Hüsrev Paşa sonrası Mısır'a yeni bir vali bulmak için hummalı bir çalışma içine girdi. Devlet erkanı en nihayetinde Trabluslu Ali Paşa üzerinde hemfikir oldu.[187] Bâbıâli nezdinde Mısır'ın içinde bulunduğu durum çok mühim idi. Bu sebeple Ali Paşa, vakit kaybetmeksizin İstanbul'dan üç adet gemi ile hareket etti.[188] İstanbul'dan hareket eden gemiler alınan talimat gereği Akdeniz'de herhangi bir yere uğramadan direkt olarak İskenderiye'ye gidecekti.[189] Bu durum Hurşid Ahmed Paşa'nın Bâbıâli'ye gönderdiği tahrirlerin etkisini de göstermekteydi.[190]

---

[186] BOA, **HAT**, 86/3505.

[187] Cevdet Paşa'ya göre Trabluslu Ali Paşa, ahlaki yönü zayıf ve Mısır valiliği vazifesine uygun bir kişi değildi. Bkz: Cevdet Paşa, **a.g.e.**, s.3443-344. Ayrıca bkz: Yusuf Akçura, **a.g.e**, s. 92. Mısır valiliği konusunda Trabluslu Ali Paşa'nın kardeşi Seydi Ali Paşa'nın da bir ara adı zikredilmişti. Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa'nın III. Selim'e yazdığı bir mektupta Seydi Ali Paşa'nın da güvenilir bir kişi olmadığından vurgu yaparak Mısır'a vali olarak atanmasını istemiyordu. Bkz: BOA, **TS.MA.e**, 536/37.

[188] BOA, **C. DH**, 166/8255.

[189] Normal şartlarda Doğu Akdeniz'e açılan kapı olan Rodos adası, donanma hareketlerinde gerekli ikmallerin yapılması için bir istasyon görevi gören toprak parçası konumundaydı. Ancak Ali Paşa ve askerleri taşıyan gemilere hiçbir yere uğramadan İskenderiye şehrine gidecek şekilde lojistik çalışmaları yapılmıştı. Bkz: BOA, **C. DH**, 47/2169.

[190] Trabluslu Ali Paşa'nın süratli bir şekilde İskenderiye'ye gelmesi her ne kadar Bâbıali'nin meseleye önem verdiğini göstermiş olsa da Ali Paşa'nın yanında sadece beş yüz asker, yirmi bin deste fişek ve on varil barut ile gelmesi aslında Bâbıâli'nin Mısır'daki tehlikenin boyutunu tam olarak okuyamadığını hususunu da düşündürmektedir. Ali Paşa'nın asker ve cephane bilgisi için bkz: BOA, **C. AS**, 1008/44113; BOA, **C. AS**, 270/11255.

Mısır valisi Ali Paşa, İskenderiye şehrine ayak bastığı andan itibaren şehrin muhafızı ve Arnavut-Kölemen tehlikesinin yakın tanığı Hurşid Ahmed Paşa'dan gerekli bilgileri aldı. Bu bilgiler doğrultusunda vaziyetin ciddiyetini kavrayan Ali Paşa, ilk iş olarak Mısır'daki durumu açık bir dil ile Babıali'ye aktararak; asker, erzak, cephane ve para istedi.[191] Ali Paşa'nın tahriri ve talepleri doğrultusunda Bâbıâli gerekeni yapmaya gayret sarf etmekteydi. Bu şekilde istenilen asker ve cephane süratli bir şekilde yola çıkarıldı.[192] Ali Paşa, İskenderiye'den hareket edebilecek güçte olmadığını Bâbıâli'ye iletip, Kahire'de bulunan Şeyhülbeled* İbrahim Bey'e bir mektup gönderdi. Ali Paşa, içinde bulunduğu imkânsızlıkları gizleyerek yazdığı mektupta; Kahire'deki ihtilâl havasının ne denli rahatsızlık yarattığından ve özellikle de Reşid tarafına yapılan tazyîkten memnuniyetsizliği gayet açık şekilde iletmekteydi. Dahası Devlet-i Aliyye'nin isyanın devam etmesi halinde karadan ve denizden asker sevk ederek Kahire'ye gireceğini ve Kölemenler'in akıbetlerinin de hüsran olacağını ifade ediyordu.[193] Ali Paşa'nın bu mektubu Kahire'de umulan etkiyi yaratmadı. Nitekim İbrahim Bey, Ali Paşa'ya gönderdiği cevabî yazıda Hüsrev Paşa döneminde çok ezildiklerini ve Kahire'de oluşan ihtilâl ortamında halkın savunmasız kalmaması adına Kahire'ye geldiklerini ifade ediyordu. Ayrıca Bâbıâli'den gelecek cevabı beklediklerini vurguluyordu.[194] Esasen İbrahim Bey'in bu cevabı bir noktada Mısır valisinin Kahire'de tanınmadığının da bir göstergesiydi. Hurşid Ahmed Paşa ise

---

[191] Ali Paşa'nın Bâbıâli'ye ilettiği bilgiler ışığında maiyetinde en fazla bin beş yüz asker olduğunu anlıyoruz. İstanbul'dan hareket ederken yanında beş yüz asker bulunan Ali Paşa'nın İskenderiye'de bin beş yüz askerden bahsetmesi ile aradaki farkında Hurşid Ahmed Paşa'nın askerleri olduğu kanısı oluşmaktadır. Bu şekilde Mısır Valisi'nin maiyetinde İskenderiye muhafızı Hurşid Ahmed paşa'nın maiyetine bulunan askerden daha az kuvvet bulunduğu anlamı çıkar ki bu husus da Bâbıâli'nin meseleye ne denli cılız yaklaştığının başka bir yansıması olarak karşımıza çıkar. Ali Paşa'nın aktardığı bilgiler için bkz: BOA, **C. DH**, 153/7644.

*Şeyhülbeled ünvanı Bâbıâli'nin Mısır'daki Kölemen Bey'ine verdiği en büyük rütbedir. Bkz: Micheal Winter, **Egyptian Society Under Ottoman Rule**, London 2014, s. 398; Andre Raymond, **Yeniçerilerin Kahiresi: Abdurrahman Kethüda Zamanında Bir Osmanlı Kentinin Yükselişi**, İstanbul 2016, s. 39.

[192] BOA, **C. AS**, 679/28547; BOA, **C. AS**, 63/2988; BOA, **C. AS**, 33/1588.; BOA, **C. BH**, 49/2345.Bâbıâli Ali Paşa için asker sevki üzerine düşmüş ve bu durumu devam ettirmiştir. Eylül ayında ise bin piyade askerini göndermek için hazırlık yapmaktadır. BOA, **C. AS**, 113/5109; BOA, **AE**, *Selim III*, 179/10689.

[193] BOA, **HAT**, 87/3556-A. Ali Paşa'nın İbrahim Bey'e gönderdiği tahrirdeki ifadeleri, Kahire üzerinde psikolojik üstünlüğü sağlama gayreti içinde olduğunu göstermektedir. Aynı anda Bâbıâli'ye gönderdiği tahrirde ise Kölemen gruplarının gümrüklere el koyduğu, kendi idari teşekküllerini oluşturduğu ve Mısır'ı aralarında pay ettiklerini belirtiyordu. Bkz: BOA, **HAT**, 87/3556.

[194] Atilla Çetin, **a.g.e**, s.58.

Bâbıâli'ye İskenderiye ve Reşid'in ahvalini detaylı bir şekilde haber vermekteydi. Ali Paşa, İskenderiye'ye ayak bastığı günün ertesinde kardeşi Seydi Ali Bey'i, Reşid'i kurtarmaya göndermişti. O sıra Reşid şehri istilaya uğramış haldeydi. Ancak şehrin kalesi henüz asiler tarafından ele geçirilememişti. Buna dayanarak Seydi Ali Bey, İskenderiye donanmasıyla birlikte Reşid'e doğru yelken açtı. Seydi Ali Bey ve askerleri, Reşid'e ulaşarak asilere karşı savunmaya geçti. Ancak Osman Bardisi'nin kuşatmasına fazla direnemedi ve 12 Ağustos 1803 tarihinde askerleriyle birlikte asilerin eline esir düştü.[195] Seydi Ali Bey'in esir düşmesi İskenderiye üzerinde tehlike çanlarının daha şiddetli çalması demekti. Zira Seydi Ali Bey, İskenderiye'den giderken Hurşid Ahmed Paşa maiyetinde bulunan askerin de bir kısmını almıştı. Şimdi o askerler de Osman Bardisi eline geçmiş durumdaydı. Bu suretle Hurşid Ahmed Paşa, Bâbıâli'ye bir yazı göndererek iki taraf arasındaki asker kıyasını yapıyor ve İskenderiye şehrinin mevcut şartlarda korunmasının çok zor olduğunu belirterek acil şekilde akçe, asker, mühimmat ve erzak talebinde bulunuyordu.[196] Osman Bardisi, Demenhur'da konuşlandırdığı askerleriyle birleşerek gücünü daha da arttırdı. Böylelikle Arnavut-Kölemen ittifak askerleri İskenderiye şehri üzerine yürümeye başladı. Hurşid Ahmed Paşa şehrin stratejik noktalarına tabya inşa ettirip, top yerleştirerek gelecek olan saldırıyı önlemeyi planlamaktaydı. Ancak eldeki kuvvetler asi ordusuna karşı yeterli değildi. Bâbıâli'nin Mısır toprağı üzerindeki son kalesi olan İskenderiye şehrini istilâdan kurtarmanın tek bir yolu kalmıştı. O da şehri nil taşkınlarından koruma üzere büyük emeklerle yapılan Ebukır Seddi'nin yıkılmasıydı ve nihayetinde de öyle yapıldı. Bu şekilde Nil'in suları İskenderiye etrafını bataklık haline dönüştürdü ve olası bir işgalden şehir kurtarıldı.[197] Ancak Hurşid Ahmed

[195] Cabarti, Kahire'ye götürülen Seydi Ali Bey, Kölemen lider İbrahim Bey tarafından gayet saygılı karşılandığını ve kendisine rütbesine yakışır maaş, köle ve ev tahsis edildiğini belirtir. Bkz: Cabarti, **a.g.e**., s. 219. Cevdet Paşa ise Seydi Ali Bey'in Hurşid Ahmed Paşa'nın valiliğe atanması sıralarında Paşa tarafından Reşid'e geri gönderildiği söyler. Bkz: Cevdet Paşa**, a.g.e.,** 391.

[196] Hurşid Ahmed Paşa2nın belirttiğine göre; Reşid'i ele geçiren ve İskenderiye üzerine yürümek üzere harekete geçen Osman Berdisi komutası altında üç bin Arnavut, beş bin Türk ve dağlı uşağı, iki bin Memlük ve beş binden fazla Arap ile süvari kuvveti bulunmaktaydı. Bkz: BOA, **HAT**, 86/3526.

[197] Cevdet Paşa, **a.g.e**., s. 250-251. Seddin inşaası ve tamiri için İstanbul'dan gönderilen Mehmed Salih efendinin Mısır'daki kaos ve seddin durumu üzerine verdiği bilgiler için bkz: BOA, **HAT**, 85/3478. Tera seddi de denilen Ebukır seddi, Reşid'den Akdeniz'e dökülen Nil nehrinden İskenderiye şehrine doğru gelen bir kol üzerinde inşa edilmişti. 1798 Fransız işgalinde İngilizler tarafından yıkılan bu sed daha sonra tekrardan inşaa edilmiş fakat yine yıkılmaktan kurtulamamıştı. En nihayetinde 1804 yılında tekrardan yapılarak İskenderiye şehri hizmetine sunulmuştur. Bkz: BOA, **HAT**, 86/3533.

Paşa'nın şehre inşaa ettiği tabya ve konumlandırdığı topların etkisi de en az seddin yıkılması kadar etkili oldu.[198]

İskenderiye sahillerine Rumeli'den kaçak yollar ile gelen Arnavut milisler de Hurşid Ahmed Paşa'nın uğraştığı hususlardan biriydi.[199] Çünkü gelen her Arnavut, asi ordusu için taze bir güçtü. Kara yolundan şehir istiladan kurtarılmıştı fakat deniz yolundan İskenderiye sahili dahil olmak üzere Reşid ve Dimyad'a kadar olan kısım, Arnavut milisleri taşıyan gemilerle doluydu. Bâbıâli'nin tavrı bu konuda gayet açıktı. Rumeli'deki valilere hükümler gönderip, onlardan Mısır'a Arnavut geçişini engellemelerini istiyordu. Hurşid Ahmed Paşa Mısır'ın kuzey sahillerine yaklaşan Arnavutlar'ı karaya ayak bastırmadan Rumeli'ye geri göndermeye muvaffak oluyordu.[200] Gerek seddin yıkılması ve gerek Arnavut milisleri taşıyan gemilerin karaya yaklaştırılmamaları sayesinde Ali ve Hurşid Ahmed Paşa'lar bir müddet rahat bir nefes aldı. Ancak bu sefer de bir başka problem ortaya çıkıyordu. O problem Ali Paşa'nın İskenderiye'de ikametinin uzaması idi. Zira bu durum Mısır valisi ile Hurşid Ahmed Paşa arasında her geçen gün gerginliği arttırmaktaydı.

d-Hurşid Ahmed Paşa ve Ali Paşa Arasındaki İhtilaf

Mısır'ın yeni valisi Ali Paşa 9 Temmuz 1803 tarihinde İskenderiye şehrine ulaştı. Ancak Kahire'nin Kölemen Arnavut ittifakının elinde olması nedeniyle İskenderiye'de ikamet etmek zorunda kalmıştı. Donanma komutanı olarak tayin ettiği kardeşi Seydi Ali Bey'in de Osman Bardisi liderliğindeki Kölemen grubun eline esir düşüp Kahire'ye götürülmesi, Ali Paşa'nın da bir noktada prestijinin sarsılması anlamına gelmekteydi. Nitekim kendisinden büyük icraatler beklenen Mısır valisinin, işleri düzeltme adına attığı ilk adımda tökezlemesi bir bakıma istikbali için de ipucu veriyordu. İskenderiye'deki zorunlu ikameti gün geçtikçe üzerinde bir tazyîke neden oluyordu.[201]

Hurşid Ahmed Paşa, 13 Temmuz tarihinde Bâbıâli'ye yazdığı bir yazıda; İskenderiye'ye varan Ali Paşa'nın emrinden çıkmayacağını, Mısır valisinin görüş ve

---

[198] BOA, **HAT**, 84/3463.

[199] Hurşid Ahmed Paşa'nın Arnavutlar'ı İskenderiye şehrinden ihracında göstermiş olduğu başaraya binaen İskenderiye müftüsü ve şehir ulemasının Bâbıâli'ye memnuniyetlerini gönderdiği mazhar için bkz: BOA, **HAT**, 86/3509.

[200] BOA, **HAT**, 88/3596.

[201] Ali Paşa'nın Bâbıâli'ye gönderdiği 26 Eylül tahririnde "i*zmâr güç izhâr güç İskenderiye'de mahsur gibi kaldım*" cümleleri ile içinde bulunduğu durumu ifade etmektedir. BOA, **HAT**, 87/3572.

istekleri doğrultusunda hareket edeceğini vurgulamaktaydı. Ancak Hurşid Ahmed Paşa'nın 13 Temmuz'da Bâbıâli'ye gönderdiği bu tahririn üzerinden günler geçtikçe ikili arasında birtakım anlaşmazlıklar da ortaya çıkmaya başladı. Temmuz ve Ağustos aylarında ikili arasında meydana gelen ufak sürtüşmeler büyük krizler doğurmadan geçiştiriliyordu. Ancak bu durum günden güne daha da büyümekteydi. Nitekim Hurşid Ahmed Paşa ve Ali Paşa arasında ortaya çıkan gergin durum, Eylül ayı itibari ile artık İstanbul'a giden belgelerede yansımaktaydı. Bu dönem Ali Paşa, Bâbıâli'ye gönderdiği tahrirlerde; Kölemen tehlikesi üzerine düşündüğü her tedbire, Hurşid Ahmed Paşa'nın muhalefet ettiğini ve kendisi üzerinde baskı kurmaya çalıştığını dile getiriyordu.[202] Bunun yanında Ali Paşa'nın artık Hurşid Ahmed Paşa'ya güveni kalmamıştı. Ali Paşa, Bâbıâli'ye aktardığı bilgiler arasında Hurşid Ahmed Paşa'nın ikili oynama ihtimalinden bahsetmekteydi.[203] Eylül ayının sonlarına doğru Hurşid Ahmed Paşa ve Ali Paşa arasında ipler iyiden iyiye koptu. Bu dönem itibariyle Ali Paşa artık açık bir şekilde Hurşid Ahmed Paşa'nın İskenderiye'den gönderilmesi yolunda çalışmaya başladı. Bu doğrultuda Bâbıâli'ye yazdığı bir yazıda; Hurşid Ahmed Paşa'nın İskenderiye şehrinde olmasının bir anlam taşımadığını ve kendisinin çok önceden beri Kölemenler ile irtibatlı olduğunu göz önünde bulundurulması gerektiğini vurgulamaktaydı. Dahası Hurşid Ahmed Paşa'nın ivedi şekilde başka bir mansıp veya sancak verilerek Mısır dışına çıkarılması gerektiğini belirtiyordu.[204] Ancak Hurşid Ahmed Paşa'nın İskenderiye'den gönderilmesi o anki politik durumda pek mümkün değildi. Zira Hurşid Ahmed Paşa, Küçük Hüseyin Paşa hizbi içindeydi. Küçük Hüseyin Paşa, Hüsrev Paşa'nın valilik koltuğundan olması ile zaten bir noktada güç ve prestij kaybetmişti. Şimdi Hurşid Ahmed Paşa'nın İskenderiye muhafızının

[202] BOA, **HAT**, 86/3502.

[203] **Aynı belge**. Ali Paşa'nın Hurşid Ahmed Paşa hakkında "*iki halli*" tabiri ile şüphesiz Kölemen grup ile olabilecek bir bağına işaret etmektedir. Esasında Hurşid Ahmed Paşa'nın o sıralar Kahire'de iktidarı elinde bulunduran İbrahim Bey ile mektuplaşmalarında, kendisine övücü sözler ile yönetiminden memnun olduğunu vurgulaması da etki etmiş olacağı göz önünde bulundurulmalıdır. BOA, **HAT**, 86/3509-F.

[204] BOA, **HAT**, 84/3464. Belgenin ilginç bir yanı ise Ali Paşa'nın kaleme aldığı şukkada Hurşid Ahmed Paşa'dan yakınması ve kendisinin Mısır dışına çıkarılması gerektiği belirtmesine rağmen Ali Paşa'nın şukkasını okuyan görevlinin evraka düştüğü derkenarda Hurşid Ahmed Paşa yerine sehven Hüsrev Paşa'nın adını zikretmektedir. III. Selim bu yanlışlığı fark eder ve "*serhi başka içi başka iyi dikkat olunmuş*" hattıyla durumu özetler. III. Selim'in bu dikkati bir noktada Mısır meselesine verdiği önemi de göz önüne sermektedir.

görevden azledilmesi bir bakıma Küçük Hüseyin Paşa'nın politik ağırlığına da darbe vuracaktı. Bu noktada Küçük Hüseyin Paşa, Ali Paşa'nın isteği doğrultusunda Hurşid Ahmed Paşa'nın azledilmesini engellemesi gerekiyordu ve öyle de oldu.[205]

Ali Paşa, Küçük Hüseyin Paşa'nın müdahalesiyle Hurşid Ahmed Paşa'yı İskenderiye'den uzaklaştırmayı başaramadı. Buna karşın ikili arasında meydana gelen sürtüşmeler 1803 yılı Eylül ve Ekim ayları boyunca devam etti. Kasım ayı ise Ali Paşa ve Hurşid Ahmed Paşa arasında var olan gerginliğin, Avrupalı konsolosların da işin içine karışmasıyla uluslararası hadiselere kadar uzandığı dönem oldu. Aslına bakılırsa Ali Paşa ve İskenderiye'de ikamet eden Avrupalı konsolosların arası Paşa'nın İskenderiye'ye geldiği günden beri pek iyi değildi. Ali Paşa'nın askerlerinin yaptığı birtakım hadiseler, şehirde ikamet eden konsolosları rahatsız ediyordu. Bu rahatsızlık zaman zaman resmi kanallarla İstanbul'a iletiliyordu.[206] Ancak 20 Kasım günü yaşanan hadise konsoloslar nezdinde büyük infial yarattı. 20 Kasım günü Ali Paşa'nın askerleri talim yapmak için İskenderiye içindeki Matrak meydanına geldi. Burada her nasıl oldu ise top ve tüfek atışları esnasında seken kurşunlar mevcut konsoloslukların pencere ve bayrak direkleri gibi muhtelif yerlere isabet etti. Şehirde ikamet eden konsolosların hali hazırda bulunan rahatsızlıkları bu olayla birlikte açığa çıktı. Yaşanılan hadise üzerine İngiltere, Rusya, Avusturya ve İspanya konsolosları, İskenderiye limanında bulunan donanma kaptanı Bekir Bey'in kalyonuna gitti. Böylelikle İskenderiye'de büyük bir kriz meydana geldi. Konsoloslar, iki gün boyunca İskenderiye limanındaki gemilerde ikamet etti. İskenderiye'yi terke hazırlanan konsoloslar, Ali Paşa'nın "*sizlere bu maddede zarar yoktur*" söylemi ve Hurşid Ahmed Paşa'nın aracı olması ile tekrardan konaklarına geri döndü.[207] Mesele o kadar büyüdü ki, Bâbıâli Fransa'nın bu hususu diplomatik bir manevra aracı olarak kullanma ihtimaline karşı Paris'te görevli Hâlet Efendi'ye İskenderiye'deki durumla ilgili malumat vererek bilgilendirdi.[208] Bu sırada Ali Paşa ise Bâbıâli'ye geniş bir tahrir ile

[205] Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa, Mısır Valisi Ali Paşa'nın Hurşid Ahmed Paşa'yı Mısır'dan çıkarttırıp başka bir yere tayin ettirmesine razı gelmemiştir. BOA, **HAT**, 89/3644.
[206] BOA, **HAT**, 254/14478.
[207] BOA, **HAT**, 140/5815; Zınkeısen**, a.g.e**, s. 119; Caberti, eserinde İskenderiye'de yaşanılan olayları Osmanlı belgelerine yansıyandan daha başka türlü anlatmakla birlikte Konsolosların İskenderiye'yi terk etmeyişi ve şehre geri dönüşünün mimarı olarak Hurşid Ahmed Paşa'yı göstermektedir. Bkz: Caberti, **a.g.e**., 227-228.
[208] BOA, **HAT**, 139/5740.

meseleyi izaha çalıştı. Ali Paşa'ya göre meselenin büyümesinin tek sebebi; Hurşid Ahmed Paşa idi. Ona göre Hurşid Ahmed Paşa, şehirde yaşanılan ufak bir kazayı büyüterek konsolosları burada can güvenliklerinin olmadığı doğrultusunda tahrik etmiş ve mesele bu yüzden büyümüştü.[209] Ancak Konsolos hadisesi her ne kadar Ali Paşa aleyhine görünse de bir noktada ona yarayacaktı. Öyleki bu durum Ali Paşa'ya Hurşid Ahmed Paşa'dan kurtulmak için bir fırsat daha verdi. Dahası bu sefer Hurşid Ahmed Paşa'nın hamisi Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa'da verem hastalığına yakalanmış ve hayatının son anlarını yaşamaktaydı. Bundan dolayı Hurşid Ahmed Paşa'ya yardımcı olma ihtimali de yoktu. Nitekim Ali Paşa tekraren Hurşid Ahmed Paşa'nın Mısır'dan gönderilmesi hususunu Bâbıâli'ye iletti. Esasında III. Selim de Mısırda'da devletin resmi görevlileri arasında bir ihtilafyaşanmasını istememekteydi. Çünkü Mısır'ın siyasi atmosferi bu ihtilafı kaldıracak durumda değildi. Bu sebeple Hurşid Ahmed Paşa'nın -başka bir mansıp verilene kadar- İskenderiye dışında ikamet etmesi uygun görüldü.[210] Küçük Hüseyin Paşa'nın vefatından kısa bir müddet sonra 18 Aralık tarihinde Hurşid Ahmed Paşa'ya, Rodos'a hareket ederek kendisi için uygun görülecek yeni görev yerini orada beklemesine dair emir gitti.[211] Bu şekilde Hurşid Ahmed Paşa ve Ali Paşa arasındaki dört aylık çekişme, Hurşid Ahmed Paşa'nın mağlubiyetiyle sonuçlandı. Ancak Mısır'da olaylar Hurşid Ahmed Paşa için farklı bir yöne doğru şekillenmekteydi.

e. Kahire'ye Giden Yol; Ali Paşa'nın Katledilmesi

Mısır valisi Ali Paşa, Mısır'a ayak bastığı 9 Temmuz'dan beri İskenderiye şehrinde mecburi bir bekleyiş halinde idi. Ali Paşa'nın Kahire'ye hareket edemeyişinin temel sebebi elinde eyalet merkezindeki asileri ortadan kaldırmaya yetecek kuvvetin olmayışı ve maddi imkânsızlıktı.[212] Ancak Ali Paşa, Kahire ile teması da tamamen kesmek istemiyordu. Bu doğrultuda Kahire'de vali kaymakamı sıfatıyla bulunan Kölemen lider Şeyhülbeled İbrahim Bey ile temas halindeydi. Şeyhülbeled İbrahim Bey de görünürde Bâbıâli'nin resmi valisi ile bir problem yaşamak istemiyordu.

---

[209] BOA, **HAT**, 86/3554.
[210] BOA, **HAT**, 89/3644.
[211] BOA, **HAT**, 216/11881; BOA, **HAT**, 217/11903.
[212] Bâbıâli ise tüm imkânlarını zorlayarak Ali Paşa'nın maiyetine peyderpey mühimmat ve asker göndermeye gayret ediyordu. Bkz; BOA, **C.AS**, 679/28547; BOA, **C.AS**, 33/1508; BOA, **C.AS**, 113/5109; BOA, **AE**, *III. Selim*, 179/10689.

Nitekim Ali Paşa'ya yazdığı mektuplarda; Paşa'nın Mısır valisi olduğuna dair haberin Kahire'de nasıl bir mutluluk yarattığını ifade ediyordu.[213] Ancak bu mektuplaşmalar iki taraf içinde samimiyet içermemekteydi. Zira Kölemenler, her fırsatta 1798 öncesi statükoyu tesis etme gayretindeydi. Öte taraftan da hem Bâbıâli hem yerel idare onları Kahire ve İskenderiye'ye yaklaştırmak istemiyordu.

Trabluslu Ali Paşa, göstermelik de olsa İbrahim Bey'den böylesine saygılı bir mektup almasıyla iletişim kanallarının açık olduğunu fark etti. Valilik koltuğunu zorla elde etmesini sağlayacak bir askeri gücü olmayan Ali Paşa, diplomasi kanalını daha da aktif kullanmaya çalıştı. Ancak diplomatik temaslarını sürdürüyor olmasına rağmen devletin sert yönünü de vurgulamaktan geri durmuyordu. Dahası İbrahim Bey'e üstü örtülü tehdit barındıran mektup göndererek; var olan isyan halini sona erdirmelerini bu doğrultuda gerek Kölemen gerekse Arnavut başıbozukların hayatlarını güvence altına alabileceğini dile getiriyordu.[214] Ancak Ali Paşa, her ne kadar diplomasi kanallarını zaruri biçimde kullanmaya gayret ediyorsa da işler pek istediği doğrultuda gitmiyordu. Bu dönem Mısır'ın kuzey sahilleri topyekûn Kölemen istilasına muhatap olmaktaydı. İskenderiye ise son anda büyük fedakârlık gösterilerek kurtarıldı. Esasında bu fiili durum, Ali Paşa'nın diplomasi kanallarının da işlevsiz kaldığının bir göstergesiydi.

Trabluslu Ali Paşa, İskenderiye'ye çıktığı ilk gün itibari ile Kahire'de gücü elinde bulunduran grubun Kölemenler olduğu konusunda görüşe sahipti ki Bâbıâli'ye de yazdığı tahrirlerde bu doğrultuda bilgi aktarmaktaydı. Ancak Mısır'da geçirdiği günler içerisinde kuvvet terazisi üzerinde güç dengesinin hangi grup tarafına ağır bastığını fark etti. Kahire'de İbrahim Bey ve Osman Bardisi Bey iktidara sahip gibi görünseler de iktidarın arka planında Kavalalı Mehmed Ali Ağa liderliğinde Arnavut başıbozukların olduğunu tespit etmesi uzun sürmedi. Nitekim Bâbıâli'ye gönderdiği tahrirde; Kahire'de esas gücün binbaşılarda bulunduğu, Mehmed Ali ile Ömer Beyler'in nüfuz ve hükümeti elde tuttuklarından bahsedip, bir fırsatını bulsalar

[213] İbrahim Bey "*efendimizin Mısır valisi olduğuna secde-i şükür edib*" diyerek kâğıt üzerinde sevincini paylaşıyordu. BOA, **HAT**,86/3553.
[214] Ali Paşa bunlar söylerken aynı anda "*Devlet-i Aliyye üzerinize karadan ve denizden asker ve mühimmât irsâliyle sizleri Mısır'dan ihrâca mecbur olub*" diyerek aynı anda Kahire üzerinde otorite kurmaya gayret ediyordu. BOA**, HAT**, 87/3556-A.

Arnavutların Kölemenleri değil Mısır'da, Bâbıâli'nin izin verdiği Said taraflarında dahi barındırmayacağı saptamasını yapıyordu.[215] Bu surette Mısır'da Arnavut başıbozukların oluşturduğu gerçekliği; "*Rumeli'nde derkâr olan dağlı suretini kesbedeceği aşikârdır*"[216] sözleri ile ifade ediyordu. Bu doğrultuda Kahire'ye karşı izlenecek politikanın da değişiklik göstermesi zaruriydi. Ancak bu sırada Bâbıâli, Kölemenler'in genel affına dair bir emri kaleme alarak Ali Paşa'ya gönderdi.[217] Bu durum Ali Paşa'nın bölgede uygulamaya koyduğu politikaya ters düşüyordu. Nitekim Ali Paşa, Kölemenlerin affedildiğine dair aldığı bu ferman karşısında kendi planlarının sekteye uğrayacağını öne sürerek; günden güne Arnavut ve Kölemen ayrışmasının yaşandığı, Kahire genelinde iktidarın Kölemenler elinde değil Arnavut başıbozuklar elinde olduğu, bunca uğraşının ve emeğinin karşısında Kölemen affının Mısır'da herhangi bir iyileştirme sağlamayacağını açık şekilde ifade etti. Daha sonra kendisine gelen bu af ilamını açıklamayacağını bildirdi.[218] Aslında Bâbâli'nin bu hamlesi kronikleşmiş bir rahatsızlığın tekerrür etmesinden ibaretti. Zira İstanbul'dan Mısır işlerine müdahil olmak rasyonel bir tutum değildi. Ancak Bâbıâli, önceden beri Mısır meselesinde hadiselerin gerisinde kalarak, tabiri caizse defalarca havanda su dövmüştü. Şimdi ise Bâbıâli, kendi Mısır valisinin uygulamaya çalıştığı politikaları en baştan sekteye uğratan pozisyondaydı. Ki bu duruma Ali Paşa'da "*hayret eyledim*" diyerek tepkisini gösteriyordu. Ancak Bâbıâli'nin bu kararına daha fazla diremedi ve 1803 yılı Kasım ayında af fermanını ilan etti.

Ali Paşa, İskenderiye'de daha fazla vakit kaybedemeyeceğinin farkındaydı. Her ne kadar Mısır'da meydana gelen kaotik ortamın bertaraf edilmesi asli görevi olsa da Bâbıâli'nin Ali Paşa'dan en mühim beklentisi bir an önce Kahire'de otoriteyi sağlayarak, Hicaz bölgesinde meydana gelen Vehhâbi hareketine karşı aktif şekilde

---

[215] BOA**, HAT**, 84/3463. Trabluslu Ali Paşa'nın bu öngörüsü bir hakikat idi. Nitekim 1811 yılında Kavalalı Mehmed Ali tüm gücü elinde topladığı zaman Ali Paşa'nın 8 sene önce bahsettiği gibi Kölemenleri değil Kahire'de, Said taraflarında bile barınma imkânı tanımadı. Mehmed Ali'nin oğlu Tosun Paşa'nın Cidde valiliği için hilat giyme törenlerinde Mısır'da bulunan Kölemen liderlerinin çoğu kılıçtan geçirildi. Bu darbe ile Kölemenler Mısır tarihinden silinip gittiler. Ayrıntı için bkz: J. Brugman, **An Introduction To The History Of Modern Arabic Literature In Egypt,** Leiden 1984, s. 5**;** Selda Güner, *Abdurrahman El Caberti ve Giovanni Reggio'nun Anlatılarında "Kahire Kale Katliamı" (Mart 1811) ve Memlüklerin Mısır'dan Tasfiyesi,* **Akademik İncelemeler Dergisi**, C 11, S 2, 2016, s. 47-68.
[216] BOA**, HAT**, 84/3463.
[217] BOA, **HAT**, 89/3642.
[218] BOA, **HAT**, 89/3639-C.

mücadele etmesi idi.[219] Bundan dolayı Kahire'ye hareket etmek için gerekli hazırlıklara başladı. Uzun zamandır da Kahire'deki siyasi atmosferi iyi okumayı başarmaktaydı. Bu sebeple Kahire'de mevcut bulunan Kölemen ve Arnavut gücünü birbirinden ayırıp, Arnavut ittifakıyla Kölemenler'den kurtulma planı yapıyordu. Bu plan doğrultusunda Kahire'de Arnavutlar'ın lideri Kavalalı Mehmed Ali Ağa ile de bir süredir mektuplaşıyordu. Ali Paşa, Kavalalı Mehmed Ali Ağa'nın Kölemenler'e karşı müşterek eylem planı sunmasıyla İskenderiye'den hareket vaktinin geldiğine kâni oldu.[220]

Ali Paşa, Kavalalı Mehmed Ali Ağa'nın planına dahil olarak 1803 yılı Aralık ayı ortalarında Kahire'ye gitmek üzere İskenderiye'den hareket etti. Güzergâh olarak; İskenderiye'den Reşid'e geçecek ve oradan Nil nehrini takip ederek Kahire'ye ulaşacaktı. Kölemenler'in affına dair ferman ilan edilmesine rağmen Aralık ayında Reşid hâlâ Kölemen işgali altında bulunuyordu. Böylelikle Ali Paşa'nın Bâbıâli'ye ifade ettiği gibi, af fermanıyla Kölemenler'in mevcut politikalarında herhangi bir iyileşme olmayacağı görüşü de doğrulanmış oldu. Ali Paşa, 21 Aralık 1803 tarihinde Bâbıâli'ye gönderdiği bir tahrirde; Reşid'in hala istila altında olduğunu, Kölemenler'in af fermanı doğrultusunda hareket etmediklerini bildiriyordu. Ayrıca Hurşid Ahmed Paşa'ya güvenmediğinden dolayı yeğeni Salih Bey'i İskenderiye muhafazasına gönderdiğini ekliyordu. Aynı yazıda Hurşid Ahmed Paşa'yı da maiyetiyle birlikte kendi birliğine katıp, Kahire'ye götürdüğünü ifade etmekteydi.[221] Nitekim Hurşid Ahmed Paşa'ya beslediği kuşku, onu İskenderiye'de bırakmasına engeldi.

Ali Paşa, Reşid şehrinden Nil nehrini kullanarak güneye doğru indi. Kahire yakınlarında Şalkan mevkine geldikleri sırada Nil nehri kenarına mevzilenmiş Kölemen ve Arnavut askerlerin taciz atışına maruz kaldı. Nehirden karaya

---

219 Bâbıâli, Ali Paşa'nın Mısır valiliğinden beklentisi oldukça fazlaydı. Bu sebeple Ali Paşa'nın merkezden istediği maddi desteği imparatorluğun güç şartlarında dahi karşılama gayreti sarf ediyordu. Hurşid Ahmed Paşa ile yaşadıkları sorunda dahi Ali Paşa'nın rahat çalışabilmesi için İskenderiye muhafızının Mısır'dan göndermeye razı olmaktaydı. Bâbıâli'nin tüm çalışmaları neticesinde Mısır'dan olumlu haber alamıyordu. Nitekim III. Selim'in "*bu Ali Paşa'nın artık olamayacağı maʿlûm oluyor*" ifadesi ile Ali Paşa'dan umut kesilmekte olduğunu anlıyoruz. BOA, **HAT**, 888/3618.

[220] Kavalalı Mehmd Ali Ağa *"sen bir mikdâr gûzide asker ile Şalkan'a vürûdunda bir taraftan sen bir taraftan biz kölemenleri ortaya alıp işlerini bitirelim*" diyerek Ali Paşa'yı İskenderiye'den harekete ikna etti. Böylelikle Ali Paşa, kendi sonuna doğru harekete geçmiş oluyordu. Bkz: Cevdet Paşa, **a.g.e,** s. 372.

[221] BOA, **HAT**, 87/3556.

çıktıklarında ise Ali Paşa'nın maiyetinde bulunan askerlerin sayıca çok olması bir kriz doğurdu. Ali Paşa, komutasındaki askerin çoğunu Hicaz bölgesine göndereceğini söylemesine rağmen Kölemenler buna itibar etmedi. Ali Paşa, askerlerinden ayrılacağını anlayınca bu sefer de İskenderiye'ye geri dönmek için bir yol bulmaya çalıştı. Ancak Kölemenler buna da müsaade etmedi. Bunun yanında Kölemenler, Ali Paşa'nın Kahire'ye girmesine de izin vermedi. Askerlerinden tecrit edilen Ali Paşa, Osman Bardisi Bey'in çadırında rehin olarak tutuldu. Ali Paşa'nın bu zaruri misafirliği esnasında kendisinden haber alınamaması Bâbıâli'de endişeyi arttırdı. Bu endişelere binaen Bâbıâli, İskenderiye'de bulunan Hurşid Ahmed Paşa ve diğer görevlilere; Ali Paşa'dan gelecek olan herhangi bir emrin onun kendi görüşü olarak kabuledilmemesi gerektiğini bildirdi.[222] Ali Paşa ise son bir hamleyle tutuklu bulunduğu Kölemenler'in yanından Mısır ümerasına mektup göndermekteydi. Ancak Ali Paşa'nın yazdığı bu mektuplar Kölemenler'in eline geçti. Bu mektuplardan dolayı Kölemenler tarafından sorguya çekildi.[223] Ali Paşa'nın orada bulunmasını kendi güvenliklerine tehdit gören Kölemenler, Paşa'yı sorgusunun ardından yanında 5-10 yardımcısı ile Bilbis'e doğru yola çıkardı. Ali Paşa, yolda Kölemenlerin hücumuna uğrayarak, yeğeni Ali Bey, kethüdası ve kurmay heyetinin çoğu ile birlikte katledildi.[224]

Hurşid Ahmed Paşa, Ali Paşa'nın 21 Aralık 1803'te Bâbıâli'ye gönderdiği tahririn aksine Kahire yolculuğunda Paşa'nın ekibi içinde yoktu. Bâbıâli Ali Paşa'nın başına gelenleri ilk olarak Hurşid Ahmed Paşa'dan öğrendi.[225] III. Selim'e sunulan telhiste; eğer Hurşid Ahmed Paşa da o an Ali Paşa'nın yanında bulunuyor olsa aynı akıbete uğrayacağından bahsediliyordu. Bu duruma ilaveten İskenderiye şehri her türlü saldırıya açık bulunduğundan dolayı Hurşid Ahmed Paşa'nın başka bir yere naklinin pek de yararlı olmayacağı söylendi. Böylelikle Ali Paşa'nın katledilmesi Hurşid Ahmed Paşa hakkında düşünülen planı da iptal ettirdi. Bâbıâli, Rodos'a gitmek üzere hazırlık yapan Hurşid Ahmed Paşa'ya yeni bir emir gönderdi. Bu emir

[222] Ali Paşa'nın akıbetinin belirsizliği III. Selim'i de rahatsız ediyordu. Nitekim "*sahih haber alınsın*" diyerek Ali Paşa'nın başına gelenleri araştırılması talimatı vermekteydi. Bkz: BOA, **HAT**, 88/3603.
[223] Ali Paşa, söz konusu mektuplaşma ile ilgili" *Hayır ol tarafla hiç muhaberem yoktur*" diyerek reddetmesi üzerine Kölemenler bahse konu mektupları önüne koyduktan sonra "*Evet bunu ben İskenderiye'deyken yazdım*" itirafında bulundu. Ancak Kölemenler, bu mektupların tarihinin bir gün önceye ait olduğunu ispat edince Ali Paşa'nın söyleyeceği bir sözü kalmadı. Cevdet Paşa, **a.g.e**, s. 374.
[224] Cevdet Paşa, **a.g.e**, 274-275.
[225] BOA, **HAT**, 88/3616.

doğrultusunda Hurşid Ahmed Paşa'dan İskenderiye'de görevine devam etmesi ve İskenderiye kalesi ile çevresinde tahkimat yapması istendi.[226] Bu şekilde Hurşid Ahmed Paşa, Küçük Hüseyin Paşa'nın vefatı ile İskenderiye'deki görevinden azledilmişken bu defa Ali Paşa'nın vefatı ile görevine iade edildi. Ancak Hurşid Ahmed Paşa, İskenderiye'deki görevinde fazla kalamayacaktı. Zira Ali Paşa'nın ölümü sonrası ortaya çıkan siyasi denklem; Hurşid Ahmed Paşa'nın Kahire'ye gitmesine neden oldu.

B. MISIR VALİLİĞİ

1. Bâbıâli'nin Yeni Vali Arayışları

Bâbıâli, Ali Paşa hakkında İskenderiye'den ulaşan haberlerin gerçekliği noktasında tereddüt göstermekle birlikte şehrin muhafazasında Hurşid Ahmed Paşa'yı bıraktı. Aynı sırada III. Selim cereyan eden hadiseler ve Ali Paşa'nın akıbeti ile alakalı olarak kesin bilgi talep etmekteydi.[227] Bâbıâli en nihayetinde Ali Paşa'nın ölümünü kabul etti.[228] Bu duruma en hazırlıklı kişi III. Selim idi. Nitekim Sultan, Ali Paşa'nın ölüm haberi karşısında pek de şaşırmamıştı.[229] Ortada dolaşan şaiyaların bu sonucu doğuracağı tahmin ediliyordu. Bununla birlikte Mısır valiliği, bölgenin içinde bulunduğu kaotik durum sebebiyle bir gün dahi boş bırakılacak bir makam değildi. Bu sebeple Ali Paşa sonrası hemen bir vali arayışına girildi. Bu noktada akla gelen ilk isim Cezzar Ahmed Paşa idi.[230] Ancak aynı zamanda İskenderiye şehri de savunmasız bir şekilde Ali Paşa'yı katleden asilerin hedefindeydi. Ali Paşa'nın katledilmesiyle birlikte daha cüretkâr bir hale gelen asiler yeniden İskenderiye'yi tazyîke başlamaktaydı. Bu noktada Bâbıâli, yeni vali arayışını sürdürürken Mısır'daki son toprağını kaybetmemek için Hurşid Ahmed Paşa'ya süratli bir şekilde askeri yardımı yola çıkardı.[231]

---

[226] BOA, **HAT**, 219/12044.
[227] BOA, **HAT**, 88/3603.
[228] BOA, **HAT**, 218/11983.
[229] Bâbıâli Hurşid Ahmed Paşa'dan Trabluslu Ali Paşa'nın İskenderiye'de kalan tüm mallarını yeğeni Salih Efendi'ye teslim edip, İstanbul'a göndermesini istemiştir. Bkz: BOA, **C. DH**, 49/2430; BOA, **HAT**, 215/11834.
[230] BOA, **HAT**, 88/3616.
[231] BOA, **HAT**, 84/3461. III. Selim talimli tüfekçi ve taşradan asker takviyesi yapılmasını da söylemekteydi.

Bâbıâli, Mısır'a yeni bir vali bulmak için yaptığı çalışamalar esnasında bir ara İstanbul'da ikamet etmekte olan Mısırlı bir kişinin valilik makamına atanmasını da düşündü. Ancak o an için İstanbul'da bu görevi üstlenebilecek uygun bir Mısır'lı bulunamadı. Bundan dolayı bu düşünceden kısa sürede vazgeçildi.[232]Bâbıâli, kısa süre içinde bir karara vardı. Buna göre III. Selim'in de zihnindeki isim olan Cezzar Ahmed Paşa'nın Mısır valisi olması hususunda görüş birliğine varıldı. III. Selim, Bâbıâli'nin bu kararından dolayı son derece memnun kaldı.[233] Ayrıca III. Selim, Kölemenler'e dair çıkarılan af kararının devam ettiğini ve bu durumun Cezzar Ahmed Paşa'ya bildirilmesini de ilave etti.[234] Böylelikle Mısır'a, Fransız işgalinden sonra geçen altı senede üçüncü vali atanmış bulunuyordu. Bâbıâli, Cezzar Ahmed Paşa'ya atama haberini Mart 1804'te bildirdi. Kendisinden ilk olarak da Kölemenler'in Ali Paşa'dan ayırdığı askerler ile ilgilenmesini istedi.[235] Bu askerler iki ayı aşkın bir zamandır çölde perişan bir vaziyetteydi. Bâbıâli aynı zamanda Mısır ümerasına içeriğinde; önceki valiler olan Hüsrev ve Ali Paşa'nın idare biçimini tenkit eden ve yeni vali olarak Cezzar Ahmed Paşa'nın atandığına dair bir tebliği gönderdi.[236] Bu noktada Bâbıâli, Mısır'daki geçmişi silip, yeni baştan bir sayfa açmaya gayret ediyordu.

Bâbıâli büyük bir umutla Mısır'a vali olarak atadağı Cezzar Ahmed Paşa'nın ise Kahire'ye gitme gibi bir düşüncesi pek yoktu. Dahası bu göreve selefi Ali Paşa gibi kendisi talip olmamıştı. Valiliğe tayin edilmesi gündemde olduğu dönem dahi kapı kethüdasına görevi "*zinhâr ve zinhâr teklîfi kabûl etmemesi*" yolunda talimat vermişti.[237] Zira Cezzar Ahmed Paşa, o dönem yaşlı ve hayli hasta bir durumdaydı.[238] Ancak görevin kendisine tebliğ edilmesini engelleyemedi. Atandıktan sonra da yerinden hareket etmeyerek bekledi. Ayrıca bu bekleyişine bir dayanak oluşturabilmek için Bâbıâli'den altı bin kese para istedi. Aslında bu isteği son derece makul idi. Çünkü Mısır'da işleri yoluna koyabilmek için ekonomik açıdan kuvvetli olmak

---

[232] Cezzar Ahmed Paşa üzerinde III. Selim yoğunlaşmış olsa da aslında Paşa'nın Kahire'ye gitmeyeceğinden de emindi. Fakat şöhreti sayesinde Kahire'ye gitmese dahi Mısır'da işleri yoluna koyabileceğini düşünüyordu. Bkz: BOA, **HAT**, 84/3461; BOA, **HAT**, 85/3492.
[233] III. Selim "*inşallahu teʿâlâ güzel olur*" BOA, **HAT**, 89/3652.
[234] BOA, **HAT**, 89/3652. Burada ilginç nokta Ali Paşa gibi devletin resmi Valisini katleden Kölemenler'in bu durumdan dolayı herhangi bir yaptırıma tabii tutulmak istenmemesidir.
[235] BOA, **HAT**, 215/11833.
[236] BOA, **HAT**, 217/11925; Yüksel Çelik, **a.g.e**, s. 59.
[237] Yüksel Çelik, **a.g.e**, s. 59.
[238] Atilla Çetin, **a.g.e**, s. 72.

gerekmekteydi. Ancak Bâbıâli'nin bu miktarı o an için karşılayabilmesi mümkün değildi. Nitekim Bâbıâli, Cezzar Ahmed Paşa'ya istediği altı bin keseyi gönderemeyeceğini bunun ancak üç bin kesesini gönderebileceğini iletti. Bunun yanında kendisinin de ne zaman hareket edeceğine dair kesin bir tarih vermesi gerektiğini de belirtti.[239] Aynı zamanda 11 Mart 1804 tarihinde İskenderiye muhafızı Hurşid Ahmed Paşa'ya, Cezzar Ahmed Paşa'nın Mısır valisi olduğu ve emirlerine riayet etmesine dair bir tebliğ yapıldı.[240] Ancak Bâbıâli'nin tüm bu girişimleri hükümsüz kalmaya mahkumdu. Zira Bâbıâli'nin Mısır'a yeni bir vali aradığı ve tayin ettiği dönemler, Mısır merkezinde iktidar için dengeler değişmekteydi. Bu güç savaşında Bâbıâli oyunun dışında kalıyordu. İstanbul merkezli yönetim, Mısır'ın içinde bulunduğu iktidar savaşlarına müdahil olamıyor tıpkı önceki dönemlerde olduğu gibi olayları geriden takip ediyordu. Bâbıâli'nin Cezzar Ahmed Paşa'yı Mısır valisi olarak düşünmeye başladığı dönemden beri Hurşid Ahmed Paşa, Kahire'deki Arnavut başıbozuklarla dirsek temasında bulunuyordu. Nitekim Kahire'ye giden yolun anahtarı, Kavalalı Mehmed Ali Ağa önderliğindeki Arnavut başıbozukların elinde bulunmaktaydı. Bu sebeple Hurşid Ahmed Paşa, bir taraftan Bâbıâli'den gelen emirler doğrultusunda hareket ediyorken diğer taraftan kendi kişisel ikbali için Arnavut başıbozuklarla ikili ilişkilere girmekte sakınca görmüyordu.

a-İlk Temas:Hurşid Ahmed Paşa ve Ali Hoca Görüşmesi

Bâbıâli, Cezzar Ahmed Paşa'yı Mısır valisi olarak tayin etmişti. Ancak Cezzar Ahmed Paşa her ne kadar kâğıt üzerinde yeni Mısır valisi olarak görünse de Mısır'daki politik meselelerin merkezinde Hurşid Ahmed Paşa bulunuyordu.[241] Bâbıâli'nin Hurşid Ahmed Paşa'yı İskenderiye muhafızlığı görevine iade etmesi ile bu durum iyiden iyiye kuvvetlendi. Zira o sıra Mısır'da fiili olarak en yetkili kişi Hurşid Ahmed Paşa'dan başkası değildi. Bu sebeple görev sahası olan İskenderiye dışındaki gelişmeler dahi anlık olarak Hurşid Ahmed Paşa'ya iletilmekteydi.[242] Hurşid Ahmed Paşa, bu noktada Mısır konjonktürünün kendi lehine döndüğünün farkındaydı. Bu durumu da kullanmaktan geri durmadı.

---

[239] BOA, **HAT**, 92/3775.
[240] BOA, **HAT**, 217/11932.
[241] BOA, **HAT**, 217/1110.
[242] Kölemen kuvvetlerin Reşid şehrini boşaltarak çekildikleri ve şehrin Osmanlı kuvvetlerince geri alındığına dair İbrahin Efendi'nin, Hurşid Ahmed Paşa'ya raporu için bkz: BOA, **HAT**, 73/3044.

Ali Paşa'nın katledilmesiyle Kahire'de mukim olan Kölemen/Arnavut iş birliği daha da kuvvetlenmiş görünüyordu. Ancak Kavalalı Mehmed Ali Ağa bu ittifakı sonlandırmanın fırsatını arıyordu. Kavalalı Mehmed Ali Ağa, aradığı bu fırsatı, Kölemenler'in büyük liderlerinden olan Elfi Mehmed Bey'in İngiltere'den geri dönmesinde buldu.[243] 1804 yılı Şubat ayı ortasında Mısır'a ulaşan Elfi Mehmed Bey, doğal olarak Kahire'de hakimiyeti elinde bulunduran Osman Bardisi ve Şeyhülbeled İbrahim Beyler'in nüfuzları için bir tehdit oluşturmaktaydı.[244] Kavalalı Mehmed Ali Ağa bu durumu iyi kullandı. Nitekim Osman Bardisi Bey'in nüfuzunu kaybedeceğine dair endişesini kaşıması; Kölemenler'in iç çatışmaya girmesine yetti. Osman Bardisi ve Şeyhülbeled İbrahim Bey ile Elfi Mehmed Bey'in birbirleri ile çatışması, Kahire'de bulunan Kölemen grubun etkisinin azalması anlamına geliyordu. Böylelikle de Kavalalı Mehmed Ali Ağa için Kahire'de bulunan Kölemenler bölünerek daha kolay bir hedef oluyordu.

Kavalalı Mehmed Ali Ağa, Kölemen grupları Tahir Paşa'nın katledilmesiyle Kahire'ye davet etmişti. Ancak şimdi de Trabluslu Ali Paşa'nın katledilmesiyle Kahire'den çıkarmak için çalışıyordu. Bu sebeple ilk iş olarak Kölemenlere karşı girişeceği harekâtta kendisine ortak hareket edeceği bir müttefik aradı.[245] Nitekim o ana kadar yaptığı her hamlede sorumluluğu tek başına üstlenmeme şiarını benimsemişti. Bundan dolayı Kahire'deki Kölemenler aleyhine hareket etmeden önce İskenderiye muhafızı Hurşid Ahmed Paşa ile irtibat kurmayı kendi politikası uyarınca uygun buldu. O sıralar Reşid kenti, Arnavut Binbaşılardan Ömer Bey'in hakimiyetindeydi. Ömer Bey, Salih Korica ve Dağlı binbaşılardan Kör Süleyman,

---

[243] Bu sırada Hurşid Ahmed Paşa, Elfi Mehmed Bey'i getiren kalyonlardan Fransız gemilerinin İskenderiye yakınlarında olduğunu öğrendi. Fransızların herhangi bir saldırı teşebbüsüne dair durumu ivedi şekilde Bâbıâli'ye bildiriyordu. BOA, **HAT**, 84/3450-E.

[244] Osman Bardisi ve Şeyhülbeled İbrahim Beyler, Elfi Mehmed Bey'i nüfuzlarına bir tehdir olarak gördükleri "*...Elfi Mısır'a vasıl olursa Mısır'ı zabt edüp*…" cümlesi ile anlaşılmaktadır. BOA, **HAT**, 88/3623.

[245] Mısır valisi Ali Paşa'nın katledilmesinden sonra Kavalalı Serçeşme Mehmed Ali Ağa ve Tahir Paşa'nın kardeşi Hasan Bey'e Kölemenler ile zaruri ittifaklarını bitirip Padişah lehine hareket etmeleri öğüdünü veren sabık Mısır Valisi Hüsrev Paşa'nın hazinedarı Genç Osman Ağa olmuştur. Esasında Arnavut başıbozukların İskenderiye'deki Hurşid Ahmed Paşa ile temasa geçmelerindeki en temel nokta Genç Osman Ağa'nın Kahire'deki bu diplomatik girişimleridir. Nitekim Hurşid Ahmed Paşa Kahire'ye geldiğinde kendisinin bu hizmetleri karşısında taltif edilmesine dair Bâbıâli nazarında gerekli girişimleri göstermiştir. Bkz: BOA, **HAT**, 83/4447-P. Genç Osman Ağa daha sonradan ise Kapıcıbaşılık görevine getirilecektir. Bkz: BOA, **C. DH**, 80/3987.

ihtiyar bir kişi olan Ali Hoca'yı[246] Hurşid Ahmed Paşa ile görüşmek üzere İskenderiye'ye gönderdi.

Hurşid Ahmed Paşa, 1804 yılı Mart ayının hemen başlarında Arnavut başıbozukların habercisi Ali Hoca'yı kabul ederek, Arnavutlar'ın ilettiği teklifi dinledi. Hurşid Ahmed Paşa ile görüşen Ali Hoca konuşmasında Kahire'de mukim bulunan Kölemenler ile olan ilişkilerine geniş olarak değindi. Bunun yanı sıra Arnavutların Hüsrev Paşa'ya ulufe meselesinden bir cahillik sonucu isyan ettiğini ve şimdi bundan duydukları pişmanlığı ifade etti. Devamında Arnavurlar'ın Hüsrev Paşa'nın firarı sonrası oluşan kaos ortamında Tahir Paşa'nın katledilmesi ve Ahmed Paşa ile askerlerinin şehre gelmesi neticesinde Devlet-i Aliye'den korkup, Kölemenler ile ittifak kurduklarını belirtti. Görüşmenin devamında Arnavut askerlerinin Mısır'a ayak bastığı günden o ana kadar olan hadiselerden bahseden Ali Hoca, Arnavutların Kölemenler ile olan ittifakının sarsıntıya uğramasında iki noktaya dikkat çekti. Bunlardan ilki Mısır valisi Trabluslu Ali Paşa'nın katledilmesi, ikincisi ise İngiltere'den dönen Kölemen lider Elfi Mehmed Bey meselesi idi. Ali Hoca öncelikle Ali Paşa'nın katledilmesi meselesine değindi. Aslında Arnavutlar, Ali Paşa'nın yakalanıp Mısır dışına çıkartılması hususnda Kölemenler ile anlaşmıştı. Ancak Kölemenlerin sözlerinde durmayıp Ali Paşa ve ekibini katletmelerine Arnavutlar asla rıza göstermemişti. Ali Paşa'nın katledilme hadisesi sonrasında Kölemen grup ile Arnavut başıbozuklar arası açılmıştı. Elfi Mehmed Bey hususunda ise en önemli sorun onun İngiltere'den dönemesinin Kölemen beyleri arasında çıkardığı çatışmaydı. Zira Kölemenlerin kendi içlerinde yaşadığı çatışma, Arnavutlar nezdinde bir güven problemi oluşturuyordu. Nitekim Ali Hoca "*kendi cinsleri ile ihtilâfa düşen bizim ile mi geçinecek*" cümlesini sarf ederek bu güvensizliği aktarıyordu. Hurşid Ahmed Paşa'ya Kölemenler hakkında düşündüklerini anlatan Ali Hoca nihayetinde Kahire'de Kölemenler aleyhinde bir ihtilâl başlatacakları ve akabinde Hurşid Ahmed Paşa'yı başlarında görmek istediklerini iletti. İhtilâlin çıkış noktası da planlanmıştı. Buna göre; Arnavutlar dokuz aydan beri ulufelerinin ödenmediği bahanesiyle ayaklanacaklar ve Kölemenleri süratli bir şekilde şehirden dışarı süreceklerdi. Arnavutlar, Osman Bardisi

[246]Hurşid Ahmed Paşa kendisi ile görüşen Arnavut elçinin adını Ali Hoca olarak belirtir. Bkz: BOA, **HAT**, 88/3623-A. Ancak Salih Efendi, Hurşid Ahmed Paşa ile görüşen elçinin ismini Hüseyin Hoca olarak ifade eder. Bkz BOA, **HAT**, 84/3450; BOA, **HAT**, 216/11891-1.

ile Şeyhülbeled İbrahim Beyler'den boşalacak yönetime bir Osmanlı Paşası gerektiği belirtiyordu. Bu makam için adayları daha önceden aralarında hiçbir olumsuz hadise yaşamadıkları Hurşid Ahmed Paşa idi.

Arnavutlar adına konuşan Ali Hoca, planladıkları bu isyan hareketinde Hurşit Ahmed Paşa'nın Kahire'de bulunmasının bir gereği olmadığını, her şey olup bitip Kölemenler şehirden sürüldükten sonra davet edileceğini ifade ediyordu. Onlar, Kölemenleri Kahire'den çıkarmayı başardıklarında İskenderiye'ye haber gönderip Hurşid Ahmed Paşa'yı davet edecekti. Aynı zamanda Bâbıâli'ye de yeni vali olarak Hurşid Ahmed Paşa'yı tanıdıklarını bildireceklerdi. Ali Hoca bu noktada "*Arnavut ve dağlı askeri ittifak üzere olarak Hurşid Ahmed Paşa'yı içimizden çıkarmayıb her ne mahalde olursa beraberce oluruz*" sözleri ile Hurşid Ahmed Paşa'ya garanti veriyordu. Ancak tüm bu planların hayata geçirilmesi için Hurşid Ahmed Paşa'dan bir Arnavut yemini olan besa vermesini istedi. Hurşid Ahmed Paşa, Ali Hoca'ya "*eğer binbaşılar böyle iş tutub Mısır'dan Beyler'in vücûdlarını kaldırdığını bana bildirirlerse İskenderiye'den kalkıb binbaşı askerleri içine duhul-ı mübâderet ve merâmları üzere ikrâmlarına hizmet ederim*" cümleleriyle birlikte hareket edeceğine dair söz verdi.[247] Hurşid Ahmed Paşa artık Kahire'deki güç dinamiklerini iyi tahlil edebiliyordu. Hüsrev Paşa'nın firarının ardından herkes gibi Hurşid Ahmed Paşa da Mısır yönetiminin Kölemenler elinde olduğunu düşünüyordu ki bu husus hakkında Şeyhülbeled İbrahim Bey'i de tebrik ediyordu.[248] Ancak kısa bir zaman sonra tıpkı Ali Paşa gibi Kahire'de esas erkin Kölemenler değil Arnavut başıbozuklar olduğunu fark etti.[249] Ancak ikisi arasında fark şuydu; Ali Paşa'nın bu gerçeği fark etmesi onun hayatına mâl olurken aynı gerçek Hurşid Ahmed Paşa'yı adım adım valilik koltuğuna yaklaştırıyordu.

Hurşid Ahmed Paşa Mısır valiliğine doğru yürümekteydi. Bunu yaparken de doğal olarak Bâbıâli'yi rahatsız etmemeye gayret edip diplomatik bir dille "*Mısır'da âsâyişi sağlamak ve Devlet-i Aliyye'ye hizmet etmek*" şiarını kendisine kalkan

---

[247] Hurşid Ahmed Paşa'nın Ali Hoca ile görüşmesini anlattığı tahrir için bkz: BOA, **HAT**, 88/3623. Salih Efendi'nin Hurşid Ahmed Paşa ile Ali Hoca görüşmesini bildirdiği tahrir için bkz: BOA, **HAT**, 84/3450-B.

[248] BOA, **HAT**,86/3509-F.

[249] Hurşid Ahmed Paşa, Arnavut başıbozukların Kölemen kuvvelerini saf dışı bırakacağından emindi. Nitekim Ali hocaya "…*göreyim sizi merdane ve ubûdane hareket edib*…" cümlesi ile teşvik ederek ihtilal sonrasını garanti altına almak istedi. Bkz: BOA, **HAT**, 89/3646.

yapıyordu. Bu gelişmeler muvâcehesinde Arnavutların teklifini kabul ettiğini bildirmekteydi. Şüphesiz ki Arnavutların Hurşid Ahmed Paşa'ya yaptığı teklif, Kahire de ikamet eden Kavalalı Mehmed Ağa'nın izniyle yapılmıştı. Nitekim Ali Hoca'nın geldiği Reşid'de ikamet eden Binbaşılar'ın, Kahire'de Kölemenler'e karşı bir ihtiâl başlatması gerçekçi değildi. Her ne kadar Hurşid Ahmed Paşa ile yapılan ilk temaslarda Kavalalı Mehmed Ali Ağa'nın adı geçmiyor olsa da Kahire'de Arnavutlar üzerinde sözü geçen lider bizzat kendisiydi. Bu sebeple Kahire üzerine yapılan planlarda Kavalalı Mehmed Ali Ağa'nın gölgesini sezmek mümkündü. Nitekim tüm bu kaotik ortamda olayları perdenin arkasından yöneten bizzat kendisiydi.

b- Kahire'de İhtilâl

Hurşid Ahmed Paşa ve Arnavutlar, Mart ayı başında İskenderiye'de anlaşmaya varmışlardı. Bu şekilde Kölemenler'in Kahire'den çıkarılması konusunda herhangi bir pürüz kalmadı. Bununla birlikte Hurşid Ahmed Paşa, İskenderiye'de oturarak Kahire'den gelecek haberi beklemekteydi. O sırada Kahire'de Arnavut Binbaşılar, Hurşid Ahmed Paşa'dan aldıkları söz ile kendilerini daha da güvende hissetti. Bu noktada Arnavutlar, Kölemenler aleyhine hızlı bir örgütlenme içine girdi. Tahir Paşa'nın kardeşi Hasan Bey ile birlikte hareket eden Kavalalı Mehmed Ali Ağa, Osman Bardisi ve Şeyhülbeled İbrahim Bey'in etrafını sessiz bir kuşatmaya alıyordu. Kahire'deki Kölemenler Elfi Mehmed Bey sorunu ile meşgul olurken Kavalalı Mehmed Ali Ağa komutasındaki Arnavutlar, 9 Mart 1804 gecesi Özbekiye'de bulunan Osman Bardisi ve Şeyhülbeled İbrahim Bey'in konaklarını kuşatma altına aldı.[250] Konak dışında yaşanılan hareketliliğin farkına varan Osman Bardisi Bey, hareketliliğe göz atmak için konağın dışına çıkmasıyla birlikte üzerine yüzlerce tüfek atışı yapıldı. Şehirdeki Kölemen kuvvetleri, Arnavutlar tarafından böyle bir atak beklemedikleri için bir nevi gafil avlanmışlardı. Osman Bardisi Bey'in kendi hizmetinde bulunan ve konağının güvenliğini sağlamakla mükellef Arnavut askerleri de Osman Bardisi Bey üzerine yapılan yaylım ateşine katılmıştı. Osman Bardisi ve Şeyhülbeled İbrahim Bey'in konakları etrafında altı saat süren çatışma neticesinde Kölemen Beylerinden Osman Bardisi ve Şeyhülbeled İbrahim Beyler ağır yaralı vaziyette eski Mısır'a doğru firar etti. Ancak Arnavutlar, Kölemen Beyler'in bu

[250] BOA, **HAT**, 83/3447-O.

baskından kurtulabileceklerini hesaplamamışlardı. Bundan dolayı derhal Tahir Paşa'nın yeğenlerinden Abdül Binbaşı şehir dışına kaçan Osman Bardisi Bey'i takibe memur edildi. Şehirden firar etmeye fırsat bulamayan Kölemen reislerinden birçoğu ki bunların arasında Şeyhülbeled İbrahim Bey'in oğlu ve damatları başta olmak üzere İbrahim Bey, Şahin Bey, Ali Bey, Merzuk Bey, Abdurrahman Bey, İsmail Bey, Hüseyin Bey gibi önde gelen Kölemen reisleriyle birlikte yüzlerce Kölemen katledildi.[251] Bu esnada Kavalalı Mehmet Ali Ağa'ya da iki kurşun isabet etmiş fakat isabet eden kurşunlar elbisesini delip geçmişti. Kavalalı Mehmed Ali Ağa, şehir merkezindeki Kölemen hakimiyeti kırdıktan sonra bu defa da Kölemenlerin egemenliğinde bulunan Kahire Kalesi'ne yöneldi. Aslında Kahire Kalesi'nde daha önceden Hüseyin kaptan komutasında dört yüz civarında Arnavut askeri mevcuttu.[252] Ancak kaledeki Arnavut askerler, Ali Paşa'nın katledilmesinden sonra Kavalalı Mehmed Ali Ağa tarafından şehir merkezine indirilmiş ve akabinde Nil kenarında liman vazifesi gören Bulak'a yerleştirilmişti. Bu hareket ilk bakışta Kavalalı Mehmed Ali Ağa'nın Kölemen Beylerine karşı güzel bir jesti olarak görünüyordu. Ancak daha sonraki gelişmeler askerlerin kaleden indirilmesinin planlı ve özel olarak tasarlandığını göstermekteydi. Zira şehir merkezinde Kölemen kuvvetlerine karşı girişilecek harekatta asker gücünün fazlalığı büyük önem arz ediyordu. Bu surette şehir merkezinde Kölemen Beylerin çoğu katledildi ve kalanlar da hızlı şekilde Kahire'yi terk etti. Böylelikle Kahire kalesindeki Kölemenlerin de kaleyi muhafaza etmesinin bir anlamı kalmadı. Çünkü artık şehir merkezinde dayandıkları bir güç yoktu. Bundan dolayı Kölemenler, kolaylıkla kaleyi terk edip Kahire dışına firar etti. Bu firar ile birlikte yaklaşık sekiz aydır Kölemen güçlerin elinde bulunan Kahire kalesi de kolaylıkla Kavalalı Mehmed Ali Ağa önderliğinde Arnavut kuvvetlerinin eline geçti. Kavalalı Mehmed Ali Ağa, kaleyi ele geçirdikten sonra Kölemenler elinde uzun süredir esir tutulan Hüsrev Paşa'yı yanına alarak vilayet konağına geçti. Kavalalı Mehmed Ali Ağa burada şehir halkına aman verildiğini dellallar aracılığıyla ilan ettirdi. Daha sonra kendisi Özbekiye'ye geri dönerken vilayet merkezinde Hüsrev Paşa'yı bıraktı. Bu durum karşısında Hurşid Ahmed Paşa ile yapılan anlaşmadan

[251] BOA, **HAT**, 88/3623-C; BOA, **HAT**, 88/3623-D; BOA, **HAT**, 88/3623-E; BOA, **HAT**, 89/3649; BOA, **HAT**, 89/3649-A; BOA, **HAT**, 89/3649-B; BOA**, HAT**, 84/3450-F; Cevdet Paşa**, a.g.e**, s. 382.
[252] Cevdet Paşa**, a.g.e**, s. 375.

habersiz olan bazı kişiler, Hüsrev Paşa'nın yeniden valilik makamına çıktığını düşünerek -ki bu şekil düşünenler arasında bizzat Hüsrev Paşa'nın kendisi de bulunmaktaydı- kendisini tebrik etti. Hüsrev Paşa bu durum karşısında Kavalalı Mehmed Ali Ağa'ya nasıl teşekkür edeceğini bilemiyordu. Ancak Hurşid Ahmed Paşa ile Arnavutlar arasında bir anlaşma olmasa dahi Hüsrev Paşa'nın yeniden valilik makamına iadesi söz konusu olamazdı. Zira Arnavutlar ile Hüsrev Paşa'nın arasında onarılmaz sorunlar mevcuttu.[253] Her ne kadar Hurşid Ahmed Paşa'ya gönderilen Arnavut elçi Ali Hoca, Hüsrev Paşa'ya cahillik ile karşı geldiklerini ifade etse de hakiki durum öyle değildi. Nitekim Hüsrev Paşa'nın kendisini tekrardan vali sanması fazla bir vakit sürmedi. Hüsrev Paşa, Salih Korica nezaretinde kölesi İbrahim Paşa ile birlikte Kahire kalesinden indirilerek önce Bulak'a ve oradan da Reşid şehrine gitmek üzere bir gemiye bindirilip yolcu edildi.[254] Hüsrev Paşa, Kahire'ye bu şekil veda ederken Hurşid Ahmed Paşa'yı ise valilik makamına davet etmek üzere elçiler yola çıkarılmıştı.

c. Hurşid Ahmed Paşa'nın Kahire'ye Gidişi

Kahire'de kanlı çarpışmalar kısa süre içinde kesilmiş ve Kölemen kuvvetleri topyekûn olarak Kahire'den ihraç edilmişti. Arnavutlar'la yaptığı anlaşma gereğince Hurşid Ahmed Paşa'nın eyalet merkezine gitmesinin önünde bir engel kalmadı. Bu sebeple Reşid şehrinde bulunan Binbaşı Ömer Bey, 15 Mart 1804 tarihinde Hurşid Ahmed Paşa'ya bir mektup ile Kahire'de yaşanılan vaziyeti anlattı ve kendisinden süratli bir şekilde Reşid'e gelmesini talep etti.[255] Hurşid Ahmed Paşa, Reşid'den gelen bu mektuba biraz ihtiyatlı yaklaştı. Zira daha önce Trabluslu Ali Paşa'nın yaşamış olduğu felaketin izleri çok yeniydi. Hurşid Ahmed Paşa, Trabluslu Ali Paşa'nın akıbetine uğramamak için öncelikle Ömer Bey'den gelen bu davete cevap vermedi. İlk olarak İskenderiye'de bulunan ve yakın zamanda Kahire ile ticaret yapmış yahut haberleşmiş ulema, tüccar ve konsoloslardan şehrin içinde bulunduğu durumu iyice öğrenmeye çalıştı. Nitekim Avusturya'nın Kahire konsolosunun İskenderiye'deki

[253] Bu sebeple Hüsrev Paşa Kölemenler tamamıyla Kahire'den çıkarılmadan önce Reşid'e gönderildi. Bkz: BOA, **HAT**, 83/3447-İ.
[254] BOA, **HAT**, 88/3623-C.
[255] Kahire'de ihtilâl havası dinmiş ve dellallar "*hüküm sultanındır*" nidaları ile şehir sokaklarında gezmekteydi. BOA, **HAT**, 84/3450-D.

konsolos vekiline gönderdiği mektupta şehirdeki ihtilal havası ve Kölemenler'in katledildiğine dair hahaberler, Ömer Bey'in gönderdiği mektuptaki bilgileri doğrular mahiyetteydi.[256] Aynı zamanda Kahire'de can güvenliği bulunmayışından dolayı İngiltere konsolosu İskenderiye'ye hareket etmişti.[257] Bu şekilde birbirini teyit eden bilgiler Hurşid Ahmed Paşa'nın ikna olması için yeterli olmuştu. Daha sonra alacağı pozisyon için kurmay heyeti ile gerekli çalışmalara başladı. Bu sırada Binbaşı Ömer Bey, ikinci bir davet mektubu daha göndererek Hurşid Ahmed Paşa'nın süratli bir şekilde Reşid şehrine gelmesine dair olan istirhamını yineliyordu. Bu sefer yapılan olan davet daha ciddi bir muhtevaya sahipti. Nitekim Hurşid Ahmed Paşa'nın huzuruna giderek kendisine refakat edecek ekip dahi itina ile seçilmişti. Ömer Bey'in yanında bulunan üst düzey subaylardan Ahmed Bey komutasında dört Binbaşı ve elli Arnavut süvari askeri 17 Mart 1804 tarihinde İskenderiye'ye geldi ve Hurşid Ahmed Paşa'yı Reşid'e davet eden mektubu getirdi.[258] Hurşid Ahmed Paşa, Reşid şehrinden gelen bu heyetin mektubunu kendi ekibiyle detaylı şekilde inceledi. Daha sonra Reşid'e gitmeye karar verdi. Harekete geçmeden önce yakın çevresine kendisinin neden Kahire'ye gitmesi gerektiğini, yaşanılan bu olayların sebep ve sonuçlarının neler olabileceğine dair teferruatlı bir konuşma yaptı. Hurşid Ahmed Paşa gayet öngörülü bir şekilde "*ben incâz ve te'ahhüd etmeyib içlerine (Arnavutlar'ı kastetmektedir) gitmezsem asker tâ'ifesine benden başka birisi zuhûr edib tahakküm ile müstakillen Mısır'ı zabt sevdâsına düşer*" cümleleriyle Mısır'ın siyasi atmosferine dikkat çekti. Konuşmasının devamında kendisinin Kahire'ye gitmezse yerine alternatif olarak kimlerin vali olabileceğini sıraladı. Hurşid Ahmed Paşa'ya göre alternatif isimler; Hüsrev Paşa, onun kethüdası İbrahim Paşa ve Trabluslu Ali Paşa'nın kardeşi Seydi Ali Bey'di. Ancak Hurşid Ahmed Paşa bu üç ismin de Arnavut başıbozuklar tarafından kabul görmeyeceğini dile getirdi. Kendisinin İskenderiye'de bulunan Arnavut sekbanları dahi sulh yoluyla şehirden çıkardığını anımsatarak, Arnavutlarla aralarında bugüne kadar bir problem yaşanmadığına vurgu yaptı.[259] Hurşid Ahmed

[256] BOA, **HAT**, 84/3450-F; BOA, **HAT**, 88/3623.
[257] Cevdet Paşa, **a.g.e**., s. 379.
[258] BOA, **HAT**, 84/3450-G.
[259] Hurşid Ahmed Paşa'nın İskenderiye'de bulunan Arnavut sekbanları kent merkezinden barışçıl yollardan çıkarması neticesinde İskenderiye şehrinin ileri gelenleri ve şehir sakinleri Hurşid Ahmed Paşa'dan hoşnutluklarına dair vesika için bkz: BOA, **HAT**, 86/3509.

Paşa aynı zamanda Arnavutlarla yaptığı anlaşmaya dayanak olarak, Trabluslu Ali Paşa'nın yeğeni Salih Bey'e verdiği irade-i seniyyeyi gösterdi. Zira Salih Bey, Ali Paşa'nın vefatından sonra bu irade-i seniyyeyi Hurşid Ahmed Paşa'ya teslim etmişti. Hurşid Ahmed Paşa, daha fazla vakit kaybetmeden İskenderiye muhafızlığına kethüdası Baba Osman Ağa'yı tayin edip, kendisi için hazırlanan yüz kişilik refakât heyetiyle 17 Mart 1804 tarihinde Reşid'e gitmek üzere yola çıktı.[260] Kendisine refakat etmek üzere gelen Ömer Bey'in adamı Ahmed Bey ve yirmi beş askerini İskenderiye şehrinin savunmasını bahane göstererek kentte bıraktı.[261] Esasında bu durum Hurşid Ahmed Paşa'nın her şeye rağmen ihtiyatı elinden bırakmadığına dair bir hususstu. Nitekim Hurşid Ahmed Paşa ve heyetinin can güvenliğini bir nevi Ahmed Bey ve askerlerinin İskenderiye'deki gözetimi sağlayacaktı.[262]

Hurşid Ahmed Paşa ve heyeti yola çıktıktan bir süre sonra kafileye Reşid'den başka bir ulak geldi. Ömer Bey'in gönderdiği bu ulak, Hurşid Ahmed Paşa'ya iki farklı mektup getirdi. Bu mektuplardan ilki Kavalalı Mehmed Ali Ağa ve yanında bulunan diğer Binbaşıların ortak kaleme aldığı mektuptu ki bu mektupta Hurşid Ahmed Paşa direkt olarak Kahire'de yönetimi elinde bulunduranlar tarafından şehre davet ediliyordu.[263] Bu mektubun önemi şüphesiz büyüktü. Zira Hurşid Ahmed Paşa o ana kadar Kahire ile Reşid'de ikamet eden Ömer Bey aracılığı ile temas sağlamaktaydı. Bu mektupla artık Hurşid Ahmed Paşa ile Kahire erki arasında tüm ilişkiler yerine oturuyordu. Diğer mektup ise en az bunun kadar mühim idi. İkinci mektupta Hüsrev

---

[260] Hurşid Ahmed Paşa, İskenderiye'den yola çıktığı sıralarda Kahire sokaklarında "…*hüküm sultanın ve kaymakam Hurşid Ahmed Paşa'dır*…" şeklinde duyuru yapılmaktaydı. Nitekim bu ilanlarla Mehmed Ali Ağa ve ekibi yaşanılan hadiseleri tamamen meşru bir zemine oturtmaktaydı. Bkz: BOA, **HAT**, 88/3623-E.

[261] Hurşid Ahmed Paşa'nın Kahire'ye neden gitmesi gerektiğine dair bilgileri kendi ağzından detaylı bir şekilde incelenebilir. Hurşid Ahmed Paşa'nın bu gerekçeleri ve yaptığı uzun konuşma Sultan III. Selim'in de huzuruna çıkacaktır. Sultan III. Selim, Hurşid Ahmed Paşa'nın bu kelamlarını okuyup kendisinin Kahire'ye doğru yola çıktığını öğrenmesinin ardından kendi hattıyla "*Cenâb-ı Allah her halde imdât ve inâyet eylesin inşâllahu teʿ âlâ pek güzel olur hazzettim*" diyerek durumdan memnuniyetini ifade etti. Hurşid Ahmed Paşa'nın detaylı raporu için bkz: BOA, **HAT**, 84/3450. Hurşid Ahmed Paşa'nın İskenderiye şehri görevlendirmeleri için bkz: BOA**, HAT**, 84/3450-G.

[262] Ömer Bey, Hurşid Ahmed Paşa'dan daha önceki vesikalarda top ve cephane gibi mühimmat talep etmiş fakat Ahmed Bey ile gönderdiği davet mektubunda daha önceden talep ettikleri bu silahlara ihtiyaçları kalmadığını ve kendisinin gelmesi gerektiğini vurgulamıştı. Nihayetinde silah ve mühimmatsız bir an önce çağrılması Hurşid Ahmed Paşa'yı ihtiyatlı davranmaya itmiş olabilir. Ömer Bey'in cephane ve mühimmata ihtiyaç olmadığına dair Hurşid Ahmed Paşa'ya gönderdiği mektup için bkz: BOA, **HAT**, 88/3623-C.

[263] BOA, **HAT**,89/3646-A.

Paşa ve kethüdası İbrahim Paşa'nın, Binbaşı Salih Korica nezaretinde Reşid şehrine getirildiğini haber veriyordu. Nitekim Hurşid Ahmed Paşa, İskenderiye şehrini terk etmeden az önce şehrin ileri gelenlerine karşı yaptığı durum değerlendirmesinde; Hüsrev ve İbrahim Paşalar'ın Arnavut askerleri nazarında kıymeti olmadığını ve dolayısıyla Mısır hadiselerinin onların liderliğiyle çözülemeyeceğini dile getirmişti. Bu durumda Hüsrev Paşa ve maiyetinin Reşid şehrine getirilmesi kendi haklılığını ortaya koymaktaydı. Öte yandan Hurşid Ahmed Paşa, yaşanılan tüm bu hadiseleri içeren tahriri İstanbul'a gidecek olan divandarı Ömer Ağa vasıtasıyla Bâbıâli'ye gönderdi. Ancak Kavalalı Mehmed Ali Ağa'dan aldığı davet mektubunu Bâbıâli'ye göndermeyerek yanında tuttu. Çünkü bu mektup, Hurşid Ahmed Paşa'nın karşılaşacağı olumsuz bir durumda imdadına yetişebilecek mahiyetteydi.[264] Hurşid Ahmed Paşa ve kafilesi 18 Mart 1804 tarihinde Reşid'e bir saat mesefadeki mahalde Ömer ve Salih Korica Beyler tarafından karşılandı. Hurşid Ahmed Paşa, karşılama merasiminden oldukça memnun bir şekilde aynı gün Reşid'e geldi. Hurşid Ahmed Paşa, 19 Mart 1804 günü Reşid'de bulunan Hüsrev Paşa ile bir görüşme yaptı. Bu görüşme genel olarak Hüsrev Paşa'ya teselli mahiyetinde gerçekleşti ve ikili, Hüsrev Paşa'nın sonraki devlet görevine dair sohbette bulundu. Hurşid Ahmed Paşa, bu görüşme akabinde İskenderiye'de bulunan Salih Efendi'ye durumu genel hatları ile özetleyen bir kaime gönderdi. Bahse konu kaimede; Hüsrev Paşa'nın Arnavut askeriyle geçmişten gelen husumetine değinerek kendisinin Reşid şehrinde yeni bir görev verilinceye kadar gözetim altında tutulacağını belirtiyordu.[265]

Hurşid Ahmed Paşa, 19 ve 20 Mart günlerini Reşid şehrinde geçirdikten sonra 21 Mart 1804 tarihinde Kahire'ye gitmek üzere Binbaşı Ömer Bey ile hareket etti. Hurşid Ahmed Paşa ve kafilesi Minuf'a yaklaştığında Binbaşı Süleyman Bey komutasında beş yüz Arnavut süvarisi yanına katılarak Kahire yolunda kendisine refakat etti.[266] Bu sırada Kahire'de müstakbel Mısır valisi Hurşid Ahmed Paşa'yı

[264] BOA, **HAT**, 88/3623-E.
[265] Hurşid Ahmed Paşa'nın aynı kaimede Salih Efendi'den Ömer Bey'in sekbanı Ahmed Bey'e de bin kuruş vermesini istiyordu. Bu ikram Hurşid Ahmed Paşa'nın psikolojik durumunu da anlamak için önemlidir. Zira İskenderiye'den hareketinde bir nevi rehine olarak bıraktığı görevliyi, Reşid'e vardıktan sonra ödüllendirmesi, Hurşid Ahmed Paşa'nın artık kendisini güvende hissettiğine dair kuvvetli bir amil idi. Bkz: BOA, **HAT**, 84/3450-A.
[266] BOA, **HAT**, 83/3447-H.

karşılamak üzere kapsamlı bir hazırlık yapılmaktaydı. Kahire'deki Arap kabile reisleri, şeyhler ve askerler yeni valilerini beklemekteydi. Nihayet Hurşid Ahmed Paşa ve maiyeti 25 Mart 1804 tarihinde Kahire'nin liman yüzü olan Bulak'a ulaştı. Kafile, Bulak'a indikten hemen sonra Şalkan'a hareket etti. Şalkan'da Hurşid Ahmed Paşa, başta Kavalalı Mehmed Ali Ağa olmak üzere Kahire'deki Binbaşılar ve sekban askerleri tarafından karşılandı.[267] Burada Binbaşı ve sekbanlar daha önceden yaptıkları yanlışlardan ders çıkardıkları ve padişahın hizmetinden şaşmayacaklarına dair Hurşid Ahmed Paşa'ya teminat vererek itaatlerini bildirdiler. Hurşid Ahmed Paşa ve maiyeti o gün Kahire'ye girmeyerek Bulak'ta konakladı. Zira Kahire'de Hurşid Ahmed Paşa için yapılan hazırlıkların son rötuşları yapılıyor ve her şeyin tamamlanması bekleniyordu. Nihayet Hurşid Ahmed Paşa, İskenderiye şehrinden ayrılmasının üzerinden geçen dokuz günlük bir yolculuğunun ardından, 26 Mart 1804 tarihinde sekban askerlerinden oluşan beş bin kişilik bir ordu alayıyla Kahire'nin büyük kapısı olan Bab-ı El Nasr'dan şehre giriş yaptı. Şehrin ileri gelenleri bu gösterişli merasimin ardından kendisini Özbekiye'de bulunan Kölemen lideri Şeyhülbeled İbrahim Bey'in konağına yerleştirdi. Konağa yerleşmesinin hemen akabinde Kahire'de ikamet eden ûlema, şeyh, aşiret reisleri gibi toplumun her kesiminden ziyaretçiyi kabul etti.[268] Kendisini ziyaret eden herkes Devlet-i Aliyye'ye sadakat vurgusu yaparak bir daha saltanatı seniyye aleyhine bir girişimde bulunmayacaklarına dair teminat vermekteydi. Hurşid Ahmed Paşa da şehir sakinlerinden işlerinin başında olmalarını, dükkanlarını açmalarını ve günlük hayata devam etmelerini istedi. Böylelikle Kahire'de uzun süredir devam eden kaos bitmiş gözüküyordu. Dahası hem Hurşid Ahmed Paşa hem de Mısır'daki halk istikrar döneminin başlayacağına inanmaktaydı.

2. Hurşid Paşanın Mısır Valiliğine Atanması ve Faaliyetleri

Hurşid Ahmed Paşa'nın Kahire'ye girmesi ile Mısır'da bir dönem kapanmış oldu. 1798 yılındaki Napolyon Bonapart'ın işgalinde sarsılan Kölemen hakimiyeti,

---

[267] Hurşid Ahmed Paşa'yı emrindeki bin süvari askeri ile karşılayan Kavalalı Mehmed Ali Ağa'nın ilk sözleri "*Fillâh-ı el hamd ve el mina şevketlü, kerâmetlü, kudretlü padişah-ı âlempenâh efendimiz hazretlerinin paşasını içlerimize gelip girdiğini müşâhede ettik*" oldu. Bkz: **Aynı belge**. Puckler Muskau, **Egypt Under Mehemet Ali**, I, London 1845, s. 141-142.

[268] BOA, HAT, 83/3447-H; BOA, HAT, 85/3471; BOA, HAT, 83/3447-G; Ahmed Vasıf Efendi, **Mehâsinü'l-Asar ve Hakâ'iku'l-Ahbar**, haz. Hüseyin Sarıkaya, İstanbul 2017, s. 857; Mustafa Nuri Paşa, **Netayic'ül Vukuat**, C. III-IV, Ankara 1992, s. 266; Asım Tarihi, **a.g.e**, s.130; Cevdet Tarihi**, a.g.e**., s. 384; Caberti, **a.g.e**, s. 287.

Hüsrev Paşa'nın Kahire'den firarı ile yeniden tesis edilmişti. Ancak Kölemenler'in bu seferki iktidarı uzun soluklu olmadı. Trabluslu Ali Paşa'yı katletmelerinin akabinde Hurşid Ahmed Paşa ile anlaşan Kahire'deki Arnavut güçleri, bir gecede Kölemen iktidarına son verdi. 26 Mart 1804 tarihinde Hurşid Ahmed Paşa'nın merasim ile Kahire'ye girişi de Kölemenler'e karşı Arnavutlar'ın durumunu meşrulaştırdı. Bâbıâli, her ne kadar kendi inisiyatifi ile Kahire'de bir vali görevlendirmemiş olsa da meydana gelen bu yönetim değişiminden gayet memnundu.[269] Hurşid Ahmed Paşa'nın Kahire'ye gelerek yönetimi ele almasından memnun olan sadece Bâbıâli değildi. Kahire'de yaşayan esnaf, tüccar ve yerel halk da kaotik durumun sona ermesinden memnundu.[270]

Hurşid Ahmed Paşa, kaymakam sıfatıyla yönetimi eline almış olarak ilk icraatlerine de başladı.[271] Paşa ilk olarak kendisine Mısır valiliği yolunu açan kuvvetleri ödüllendirmek istedi.[272] Bu sebeple 29 Mart 1804 tarihinde Kölemenler'in Kahire'den çıkarılmasında yararlılık gösteren bazı Arnavut Binbaşıları askerleriyle birlikte İstanbul'a gönderdi. İstanbul'a giden bu Arnavut askerleri Bâbıâli tarafından ödüllendirilecekti.[273] Hurşid Ahmed Paşa, valilik makamını borçlu olduğu asıl karakterler olan Hasan Bey ve Kavalalı Mehmed Ali Ağa'nın ödüllendirilmesi için Bâbıâli nezdinde birtakım girişimlerde bulundu. Buna göre; Tahir Paşa'nın kardeşi Hasan Bey'e, Hurşid Ahmed Paşa'nın teklifi ve Sultan III. Selim'in oluru ile mirimiranlık payesi uygun görüldü.[274] Başta Kavalalı Mehmed Ali Ağa olmak üzere Reşid sergerdesi Ömer Bey, Salih Korica, Ahmed Bey, Hüsrev Paşa'nın hazinedarı Genç Osman Ağa ve diğer Binbaşılara, Kölemenlerin ihracında oynadıkları önemli rollerden dolayı İstanbul'dan gelecek hilâtlar törenle giydirildi.[275]Bu ödüllendirmelerin yanında önemli olan bir atama da yapılmaktaydı. Yıllardır bitmeyen kaos ortamı ve sürekli yaşanan çatışmalar Mısır ekonomisini durma noktasına getirmişti. Bu sebeple Kahire'de ekonomik konuları ve vergilendirme sistemine

[269] BOA, **A. MRS.MHM.d,** *Mısır Mühimme Defteri*, No:11, s. 115-116.
[270] BOA, **HAT**, 83/3447-N.
[271] BOA, **HAT**, 83/3447-O.
[272] Bahse konu ödüllendirmeler ile askler üzerinde olumlu etki yarattığını ve daha hevesli bir şekilde Kölemen takibinde bulunduklarına dair Hurşid Ahmed Paşa'nın tahriri için bkz: BOA, **HAT**, 90/3661.
[273] BOA**, HAT,** 83/3447-H. Arnavut askerlerinin taltif edileceğine dair bkz: BOA, **HAT**, 218/11884.
[274] BOA, **HAT**, 83/3447-L.
[275] Gönderilen hilat ve kürklerin tutarı için bakınız; BOA, **C. DH**, 90/4460.

tekrardan işlerlik kazandırıp düzene sokacak bir defterdara ihtiyaç duyulmaktaydı. Bâbıâli'nin Mısır'a atadığı son defterdar olan Recai Efendi'nin, Tahir Paşa'nın katledilmesinin akabinde çıkan olaylarda öldürülmesiyle Mısır maliyesi başıboş kalmıştı. Gerçi Recai Efendi'nin katledilmesinden sonra Bâbıâli Mısır rûznamçecisi Hüseyin Efendi'nin uhdesine defterdarlık görevini tevdi etmişti. Ancak Hüseyin Efendi, Mısır maliyesinin içinde bulunduğu hassas durumu toparlayabilecek potansiyelde değildi. Bu sebeple Hurşid Ahmed Paşa bu önemli konunun giderilmesi için Bâbıâli ile iletişim haline geçti. Hurşid Ahmed Paşa, konunun hassasiyeti ve aciliyetine binaen defterdarlık makamı için kendi adayını da teklif etmekteydi. Bu aday İskenderiye şehrinde bir süredir uyum içinde çalıştığı İskenderiye seddi bina emini Salih Efendi idi.[276] Hurşid Ahmed Paşa'nın tek bir tahrirde topladığı tüm teklifler Sultan III. Selim tarafından onaylandı.[277]

Mısır'da işlerin yoluna girerken problem yaratan bir husus kalmıştı. O da sabık Mısır valisi Hüsrev Paşa'nın halâ Mısır'da olmasaydı. Hurşid Ahmed Paşa, Reşid'de bir araya geldikleri zaman Hüsrev Paşa'ya Rodos'a hareket etmesi ve kendisine verilecek yeni görevi orada beklemesine dair fermanı ibraz etmişti.[278] Aynı zamanda Mısır'da bulunan Arnavutlar da Hüsrev Paşa'nın Reşid'de bulunmasını istemiyordu. Bu surette kendisinin Rumeli yahut Anadolu'da bir mansıp verilmek suretiyle derhal Mısır'dan gönderilmesini talep ediyordu.[279] Ancak tüm bunlara rağmen Hüsrev Paşa hala Reşid şehrindeydi. Nihayet Bâbıâli, Mısır'dan gelen bu taleplere kayıtsız kalmadı. Hurşid Ahmed Paşa ve İskenderiye'deki Riyale Bey'i Ebubekir Kaptan'a birtakım tahrir göndererek Hüsrev Paşa'nın kendisine yakışır bir

[276] Salih Efendi İskenderiye'de bulunan Tera seddi için 4 yıldır yoğun faaliyet göstermekteydi. Hurşid Ahmed Paşa ile çalışma arkadaşlığı İskenderiye şehrinde başlamış ve ikili uzun müddet uyum içinde çalışmıştı. Doğal olarak Mısır defterdarlığı gibi mühim bir noktaya atanacak kişinin vali ile uyum göstermesi elzemdi. Fakat Salih Efendi Hurşid Ahmed Paşa'nın Kahire'ye gelmesi yönündeki yoğun ısrarlarına rağmen İskenderiye'yi terk etmedi. İkili arasındaki bu anlaşmazlık Hurşid Ahmed Paşa'nın Mısır'a yeni bir defterdar atanması talebi ile son buldu. Salih Efendi izinli olarak gittiği İstanbul'dan geri dönmeyince yerine İskenderiye gümrük emini Ahmed Efendi Mısır defterdarı olarak tayin edildi. Bkz: BOA, **HAT**, 39/1961; BOA, **HAT**, 94/3819; BOA, **HAT**, 88/3628.
[277] BOA, **HAT**, 83/3447.
[278] BOA, **HAT**, 83/3447-K.
[279] BOA**, HAT**, 83/3447-İ.

şekilde Rodos'a gönderilmesini sağladı.[280] Böylelikle Hüsrev Paşa için Mısır serüveni de sona ermiş oluyordu.

Hurşid Ahmed Paşa 26 Mart 1804 tarihinden beri Mısır kaymakamı olarak görev yapmaktaydı. Bâbıâli, bu vazifesini fazla uzatmadı. Nitekim başkent tarafından onaylanmamış bir valinin kaotik durumda bulunan Mısır'da huzuru tam anlamıyla sağlaması gerçekçi değildi. Bu sebeple Hurşid Ahmed Paşa'nın Mısır valiliğini rütbe-i vezaret ile tescilleyen ferman, 20 Mayıs 1804 tarihinde kaleme alınarak kethüdası aracılığıyla Kahire'ye gönderildi.[281] 4 Haziran 1804 tarihinde ise eline ulaştı. Aynı gün III. Selim'in fermanı, merasim ile halka ilan edildi.[282] Bu şekilde Hurşid Ahmed Paşa için artık Mısır valiliği görevi resmi olarak başlıyordu.[283]

a-Kölemenlerle Mücadele

Kahire'de 9 Mart 1804 gecesi Kölemenlerle yaşanan çatışmada birçok Kölemen reisi ve askeri öldürülmüş olmasına rağmen kendilerine nihai darbe vurulamadı. O gece başta Osman Bardisi ve Şeyhülbeled İbrahim Beyler olmak üzere birtakım Kölemen reisleri de şehri terk etmeyi başardı. Kahire dışına çıkan Kölemenler şehirden bir iki saat uzaklıkta tekrardan güç toplamaya gayret ediyordu. Bunun yanısıra Hurşid Ahmed Paşa'nın valilik makamına atanmasının ilk günlerinde Kahire'ye zahire ve iletişim akışını kesmek için yoğun çaba sarf ediyorlardı. Bunu engellemek için Hurşid Ahmed Paşa kuvvetleri ile Kölemenler arasında ilk büyük muharebe İnbaba mevkiinde meydana geldi. 22 Nisan 1804 günü gerçekleşen muharebede; Abbas Bey, Kölemen hakimiyeti zamanında Mısır'da subaşı görevinde olan Hüseyin Bey, Fayyum kâşifi* Ali kâşif başta olmakla beraber elli kadar Kölemen kâşifi katledildi.[284] Hurşid Ahmed Paşa'nın Kahire dışına çıkardığı birlikler hemen hemen her gün Kölemenler ile muharebeye giriyordu. Bu muharebeler esnasında

[280] BOA, **HAT**, 218/11884; BOA, **HAT**, 216/11882; BOA, **HAT**, 218/12021; BOA**, HAT**, 86/3531; BOA, **HAT**, 86/3516-B; Atilla Çetin, **a.g.e**, s. 83; Yüksel Çelik, **a.g.e.**, s. 64-65.
[281] BOA, **A. DVNS.NŞT.d,** *Atik Vüzera*, No:53, s. 25.
[282] BOA, **AE**, *III. Selim*, 420/2409.
[283] Bâbıâli, Cezzar Ahmed Paşa'ya da Hurşid Ahmed Paşa'nın Mısır Valisi olduğuna dair bilgi gönderdi. Bkz: BOA, **HAT**, 217/11914.
[284] BOA**, HAT**, 84/3478-B.
*Kâşif; Mısır Memlükler'inde bir bölgenin idari, mali ve askeri işlerine bakmakla görevli yöneticinin adıdır. Kölemenler arasında kâşiflik, XV. yüzyıldan XIX. yüzyıla kadar devam etmiş olup Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın Mısır valiliği döneminde ilga edilmiştir. Bkz: Seyid Muhammed es-Seyid, "Kâşiflik", **DİA**, C 25, Ankara 2002, s. 16-18.

günlük otuz Kölemen askeri öldürülüyordu.[285] 9 Haziran 1804 günü Kavalalı Mehmed Ali Ağa'nın Kahire dışında Kölemen güçleri ile yaptığı bir çatışmada Kölemen reislerinden Abbas Bey ve yirmi kadar kâşifi esir edilerek Hurşid Ahmed Paşa'nın huzuruna getirildi. Burada Hurşid Ahmed Paşa tarafından yapılan sorgularında; Kölemenler, Kahire'nin hangi istikametinde toplanıp, nereye doğru harekete geçtiklerine ve amaçlarının ne olduğuna dair çok önemli bilgiler verdi. Hurşid Ahmed Paşa'nın sorgusundan çıkan sonuca göre Kölemen kuvvetlerinin amacı; şehrin son yıllarda süregelen zahire problemini, yolları güvensizleştirerek tamamen felç etmekti. Bu sebeple de Kahire doğusunda yoğun bir faaliyet içinde bulunmaktaydılar.[286]

Hurşid Ahmed Paşa, Kahire'deki ilk günlerinde doğal olarak Kölemen sorununu önünde buldu. Bu durumun üstesinden gelmek için de türlü alternatif geliştirmeye gayret ediyordu. Bu doğrultuda ilk olarak eldeki askeri sınıfları ve donanımını gözden geçirdi. Nitekim merkezi kuvvetler her ne kadar yerel çatışmalarda Kölemenlere üstünlük kuruyor olsa da mevcut kuvvetlerle sorunu kökten çözmek oldukça zordu. Zira Hurşid Ahmed Paşa'nın komutası altında bulunan askerlerin geneli Türk ve Arnavut piyade kuvvetlerinden oluşmaktaydı. Bunlar Hurşid Ahmed Paşa'nın kendi deyimiyle göğüs göğüse cenkte cevval olsalar da atlı Kölemen kuvvetleri karşısında etkileri nispeten azalıyordu.[287] Hurşid Ahmed Paşa'ya göre Şarkiye bölgesinde merkezi birliklerin elde ettiği başarılara rağmen Kölemenler'in bölgeden tam olarak sökülüp atılamamalarının sebebi buydu. Problemi aşmak için ivedi olarak İstanbul'dan talimli asker talep etmekteydi.[288]Talimli asker sıkıntısı

[285] BOA, **HAT**, 86/3532.
[286] BOA, **HAT**, 86/3516.
[287]BOA, **HAT**, 86/3532. Ayrıca Kahire'de bulunan Arnavut sekbanların tekraren bir karışıklığa meydan vermemesi için geldikleri bölgelere gönderilmeleri söz konu idi. Bu noktada Bâbıâli'de çeşitli hükümlerle Arnavut sekban askerlerinin memleketlerine gidişlerinde bir sorun yaşanmaması için hükümler göndermekteydi. Bkz: BOA, **C. AS**, 121/5432; BOA, **C. ZB**, 22/1093.
[288] BOA, **HAT**, 85/3473. Hurşid Ahmed Paşa'nın talimli asker taleplerini sürekli Bâbıâli'ye ilettiği bu dönemde Rodos'tan İskenderiye limanına Kaptan Paşa komutasında altı gemi geldi. Bu gemilerde bulunan 250 Nizam-ı Cedid askerinden yüz tanesi Hurşid Ahmed Paşa tarafından alıkonuldu. Bu askerlerin alıkonulmasından amaç özellikle Kölemen kuvvetler üzerinde psikolojik bir etki yaratmaktı. Aynı zamanda Hurşid Ahmed Paşa bu hareketle konjonktürün yardımıyla makama oturan bir kişiden ziyade Bâbıâli'nin desteği her daim ardında olan bir vali profili çizmeye gayret ediyordu zira buna da ihtiyacı vardı. BOA, **HAT**, 88/3598. Kaptan Paşa ise durumdan rahatsızlığını ve askerlerini geri istediğine dair Bâbıâli ile temas halinde bulunmaktaydı. Bkz: BOA, **HAT**, 89/3658. Burada ilginç olan husus devlet kademelerindeki güç odaklarının birbirlerinin askerlerine el koyabilme durumudur. Nitekim bu hadise bizlere dönem bazında asker kaynağında çekilen sıkıntıları anlamamız için aydınlatıcı bir örnektir.

çekildiği bu aralar Hurşid Ahmed Paşa'nın aklına Kölemen kuvvetlerine karşı muharebede kullanabileceği alternatif asker sınıfı olarak Delil Ocağı süvarileri geldi.[289] Hüsrev Paşa'nın valiliği döneminde Trablusşam dolaylarında Delil Ocağı süvarileri Mısır'a getirilmek istense de Cezzar Ahmed Paşa'nın engeli ile karşılaşılmış ve geçişleri için müsaade verilmemişti. Ancak Cezzar Ahmed Paşa'nın vefat etmiş olması ile Delil askerlerinin Mısır'a hareketi için bir şans daha doğdu. Bu fırsatı değerlendirmek isteyen Hurşid Ahmed Paşa, Trablusşam dolaylarında sayıları üç dört bini bulan Delil süvarilerini Mısır'a getirtmek için Bâbıâli nezdinde girişimlere başladı.[290] Bu süvariler her ne kadar talimli asker ayarında olmasalar da Mısır'ın dibinde o an için büyük bir potansiyeli ifade ediyordu.

Hurşid Ahmed Paşa'nın Kölemen kuvvetlerine karşı kullanmak üzere Bâbıâli'den talep ettiği askeri bekleyecek zamanı da yoktu. Dahası talep ettiği eğitimli askerlerin Mısır'a gönderilme gibi durumu da bulunmuyordu.[291] Kahire'den kaçıp canını kurtarabilen Kölemen Beyleri, Şarkiye ve Said taraflarında birleşerek Hurşid Ahmed Paşa'ya karşı ortak hareket etme noktasında anlaştı. Tam bu sırada İngiltere'den döndükten sonra Mısır'daki Kölemen gücü dengesini kendi lehine geliştirmeye çalışan Elfi Mehmed Bey, yanına Küçük Elfi Bey'i alarak Tara civarında kendine üs kurmuş olan Saçlı Osman Bey ile birleşti. Bu birleşmenin akabinde Temmuz ayı ortalarında Hurşid Ahmed Paşa kuvvetlerinin palankalarına iki saldırı düzenleyen Elfi Mehmed Bey, başarılı bir savunma ile geri püskürtüldü. Aynı zamanda Kahire'nin güney batısında bulunan İmam Şafi türbesi yakınlarına gelen Kölemen kuvvetleri de Hurşid Ahmed Paşa'nın üzerlerine asker sevk etmesiyle çıkan muharebede mağlup edildi.[292] Osman Bardisi Bey ve Şeyhülbeled İbrahim Bey komutasındaki Kölemen kuvvetleri ise Kahire üzerinde oluşturdukları tazyiki

---

[289] Delil-Deli süvarileri 15. yüzyıldan Delil Ocaklarının lağvedildiği 1829 yılına kadar birçok cephede yararlılık göstererek, bulundukları muharebelerde ne denli yetenekli oldukları katıldıkları savaşlarda ortaya koymuşlardır. Abdülkadir Özcan, "Deli", **DİA**, C 9, İstanbul 1994, s. 132-135.

[290] BOA, **HAT**, 40/2019.

[291] Hurşid Ahmed Paşa'ya asker talebi üzerine gönderilen yazıda "*muʿallem askerin halihazırda Rumeli'nde me'mûriyetleri olmağla onlardan Mısır için asker olamayacağı*" denilerek reddediliyordu. Bkz: BOA, **HAT**, 86/3537. Bâbıâli asker talebine olumsuz karşılık vermesine rağmen III. Selim, Hurşid Ahmed Paşa'ya gerekli tedbirleri alması konusunda talimat gönderilmesini istiyordu. BOA, **HAT**, 89/3657. Bununla birlikte Bâbıâli'den mühimmat desteği görmekteydi. Bkz: BOA, **C. DH**, 34/1543.

[292] BOA, **HAT**, 159, 6652.

arttırarak şehre iaşe tedariği noktasında tehdit oluşturmaya devam ediyordu.[293] Bu tehdidi ortadan kaldırmak için Hurşid Ahmed Paşa, Osman Bardisi ve Şeyhülbeled İbrahim Bey Kölemenleri üzerine Kahire'den asker çıkartarak bu ikilinin de Şarkiye tarafına çekilmesini sağladı.[294] Ancak Hurşid Ahmed Paşa, her ne kadar Kölemen kuvvetlerini Kahire civarından uzaklaştırmayı başarmış olsa da Kölemen etkisini tamamen kıramıyordu. Bu şekilde Hurşid Ahmed Paşa, Said tarafında Elfi Mehmed, Küçük Elfi ve Saçlı Osman kuvvetlerinden oluşan bir Kölemen grubu ile Osman Bardisi ve Şeyhülbeled İbrahim Bey'den oluşan diğer bir Kölemen grubunun arasında kalmaktaydı.[295]

Hurşid Ahmed Paşa, Kahire'nin ciddi bir şekilde Kölemen tehdidi altına girmesiyle yedi yüz askeri ile Kavalalı Mehmed Ali Ağa'nın dört bin kadar askerini birleştirdi. Silahtarı Ali Bey'i de Kavalalı Mehmed Ali Ağa'nın yanına gönderdi. Böylelikle oluşturulan ortak kuvvet, Kahire'yi abluka altına almış olan Kölemen grupları üzerine yürüdü. Elfi Mehmed Bey ve grubu İmam Şafi türbesi taraflarında yer tutmuşken Osman Bardisi ve Şeyhülbeled İbrahim Bey grubu Bulak tarafında konumlanmıştı. Hurşid Ahmed Paşa'nın yaptığı plana göre ilk olarak güneye inilecek ve Elfi Mehmed Bey grubuna baskın yapılacaktı. Gerçekleştirilecek olan muharebenin başarıya ulaşabilmesi için baskın mahiyetinde olması elzemdi. Zira Kölemen askerleri genel olarak süvari kuvvetlerinden oluştukları için bugüne kadar yapılan meydan çarpışmalarında manevra yetenekleri ile hırpalanmadan geri çekilebiliyorlardı. Hurşid Ahmed Paşa'nın oluşturduğu bu ordu süratli bir şekilde Kahire güneyine inerek 19 Temmuz 1804 gecesi Elfi Mehmed Bey, Küçük Elfi ve Saçlı Osman Beyler komutası altındaki Kölemen ordusuna ani bir saldırı gerçekleştirdi. Elfi Mehmed Bey grubu gafil avlanmıştı. Meydana gelen çarpışmada Kölemen ordusu büyük bir yenilgiye uğradı. Kölemen Beyleri yanlarına alabildikleri asker ile zor şartlar altında Said tarafına firar

[293] BOA, **HAT**,87/3566.
[294] BOA, **HAT**, 88/3613.
[295] Aslında bir dönem Hurşid Ahmed Paşa ve Elfi Mehmed Bey arasında ortak hareket bağlamında iletişim kurulmuştu. Ancak Hurşid Ahmed Paşa, diplomatik manevralarla Elfi Mehmed Bey'i kullanmak istese de durum kısa süre içinde bozuldu. Nitekim Hurşid Ahmed Paşa da Kölemen gruplar arasındaki ihtilaflardan yararlanma politikasının sonuç vermeyeceğini kısa sürede anladı. Ayrıntı için bkz: BOA, **HAT**, 85/3478-A; BOA, **HAT**, 89/3642; Cevdet Paşa, **a.g.e**, 397.

etti.[296] Elfi Mehmed Bey ve ittifakı bu mağlubiyet ile artık Kahire için bir tehdit olmaktan çıktı. Bu sırada Hurşid Ahmed Paşa'nın kuvvetleri İmam Şafi mahallinden süratli bir şekilde kuzeye doğru harekete geçti. 22 Temmuz gecesi Bulak yakınlarında konuşlanmış bir şekilde bulunan Osman Bardisi ve Şeyhülbeled İbrahim Bey komutasındaki Kölemen ordusu üzerine tıpkı Elfi Mehmed Bey kuvvetlerine yapıldığı gibi gece baskını gerçekleştirdi. Nil kenarında top ve tüfek gibi ateşli silahların yoğun şekilde kullanıldığı bu muharebede Osman Bardisi ve Şeyhülbeled İbrahim Beylerin Kölemen ordusu da yenilgiden kurtulamadı.[297]Osman Bardisi ve Şeyhülbeled İbrahim Beylerin Nil boyunca kuzeye çekilmeleri ile Kahire şehri rahat bir nefes aldı.[298] Hurşid Ahmed Paşa'nın bu zaferi; Kölemen gruplarına son otuz yılda vurulan en büyük darbe olarak kendisini göstermekteydi.[299] Bâbıâli Mısır'dan gelen bu zafer haberleri karşısında mutluluk duymaktaydı.[300] Nitekim Sultan III. Selim, Kölemen tehdidinin ağır darbe aldığı haberleri sonrasında durumdan gayet hoşnut bir vaziyette Hurşid Ahmed Paşa'yı tebrik etti.[301]

Bâbıâli'nin Kölemen tehlikesinin bertaraf edilmesine karşı duyduğu mutluluğun bir nedeni de Hicaz bölgesinde son dönemlerde hızını arttırmış olan Vehhâbi tehlikesiydi. Nitekim Mısır valisinin esas görevlerinden birisi de meydana gelen Vehhâbi tehdidini ortadan kaldırılmasına çalışmaktı. Mısır'da Kölemenler'in şimdilik yarattığı kaotik durum ortadan kaldırılmıştı. Bu sebeple Bâbıâli, Hurşid Ahmed Paşa'dan kutsal topraklarda büyük bir yıkıma sebebiyet veren Vehhâbiler'i de temizlemesini bekliyordu.

---

[296]Hurşid Ahmed Paşa'nın kethüdasıyken onun Kahire'ye hareketi ile İskenderiye muhafızı olan Baba Osman Ağa, Kölemenlere karşı edinilen zaferde güneş tutulmasının dahi yaşandığından bahsetmektedir. BOA, **HAT**, 36/1821.

[297] BOA, **HAT**, 93/3798; BOA, **HAT**, 87/3566.

[298] Bu çarpışmalarla Kölemen reislerinden birisinin kesilen kafası Hurşid Ahmed Paşa'ya İbrahim Bey'in kafası diye sunulmuştur. Hurşid Ahmed Paşa, bu olaya şüpheyle yaklaşmış ve Kahire'de İbrahim Bey'in yirmi yıldır berberliğini yağan kişiyi buldurarak kesik başı ona teşhis ettirmiştir. Berberin kesik başın İbrahim Bey'e ait olduğunu söylemesi ile gerek Hurşid Ahmed Paşa'da gerekse valilik erkanında büyük bir mutluluk yaşanmıştır. BOA, **HAT**, 93/3798-A; BOA, **HAT**, 93/37798-B. Fakat gerçekte İbrahim Bey 1816 yılında ölecek ve naaşı Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın izniyle Kahire'ye defnedilecektir. Bkz: Hilal Görgün, "İbrahim Bey", **DİA**, C. 21, 2000, s. 287.

[299] BOA, **HAT**, 36/1821.

[300] Hurşid Ahmed Paşa'nın Kölemenlere karşı kazanılan zaferi anlattığı tahririne derkânar koyan Yusuf Ziyaeddin Paşa durumu "*ümera-i Mısıriye'nin bu def' a gördüklerin inhizâm sabıkalarına benzemeyüb başlarında olan urban karaldısı dahi dağılmış cümlesi müşârünileyh tarafına temâyül ile nüfûz-ı hükûmet beri tarafa geçmiş olduğu işbu tahrîr ile gelenler dahi tekerür etmiş olduğundan*" cümleleriyle III. Selim'e ifade etmekteydi. BOA, **HAT**, 87/3566-B.

[301] BOA, **HAT**, 93/3798.

b. Vehhâbiler'e Karşı Harekât

Osmanlı İmparatorluğu'nda Vehhâbi meselesi 18. yüzyılın ortalarında doğmuş ve aynı yüzyılın sonlarına doğru ciddiyet kazanmaya başlamıştı. Mezhebin kurucusu Muhammed b. Abdülvehhab 1702 yılında Hicaz bölgesindeki Uyeyne'de dünyaya geldi. Doğup büyüdüğü bu bölgede zaman içerisinde görüşleri yüzünden yoğun muhalefetle karşılaştı. Bu sebeple 1745 yılında Riyad yakınındaki Der'iyye kenti emiri Muhammed b. Suud'a iltica etti. 1745 yılında Muhammed b. Suud ve Muhammed b. Abdülvehhab arasında kurulan bu ittifakla Vehhâbilik mezhebi, siyasi bir mahiyete de bürünmüş oldu. Bâbıâli, Suud ailesi himayesinde süratli şekilde gelişen Vehhâbilik akımını 18. Yüzyıl boyunca ehemmiyet arz eden bir konu olarak görmedi. Zira Ortadoğu'da 18. Yüzyıl boyunca meydana gelen huzursuzluklar merkez içinde alışagelmiş bir durumdu. Bu sebeple Bâbıâli, Abdülvehhab ve Suud'un anlaştığı tarih olan 1745'ten 1802[302] yılına kadar olan süre içinde Vehhâbilik mezhebini yerel bir sorun olarak gördü. Ancak Vehhâbilerin 1802 yılındaki Kerbela baskını ile Bâbıâli'nin bu görüşü değişti. Nitekim bu tarih itibariyle Bâbıâli, Vehhâbi hareketini kendi meşru varlığına karşı bölgedeki en büyük tehdit olarak görmeye başladı. Vehhâbiler, 1803-1805 yılları arasında Taif, Mekke ve Medine gibi İslam için kutsal mekanları ele geçirdi. Bu durum Bâbıâli nezdinde psikolojik olarak travma yarattı. Zira Osmanlı Padişahı, İslam dünyasının Halifesi sıfatıyla kutsal toprakların "*Hadimü'l Haremeyn Muhteremeyn*" ünvanlı koruyucusu olarak bulunuyordu. Meselenin ciddiyetini anlayan Bâbıâli, Vehhâbi tehlikesine karşı bu dönem özellikle peşisıra gelen Mısır valilerine konu üzerine ehemmiyetle eğilmeleri için yoğun hükümler gönderdi. Bu sırada Mısır valisi Hurşid Ahmed Paşa da içerideki Kölemen tehlikesinin nispeten azalmasıyla Vehhâbi meselesi üzerine eğilme fırsatı yakalayabildi.[303]

---

[302] 1802 yılında Vehhâbiler, Kerbela şehrine bir baskın yaparak kentte Şii mezhebine bağlı binlerce kişiyi katletti. Şehirde yapılan katliam ve yağma hareketine Hz. Muhammed'in torunu Hz. Hüseyin'in türbesi de maruz kaldı. Bkz: Mustafa Öz, "Kerbela", **DİA,** C 25, Ankara 2012, s. 272. İran hükümdarı Feth Ali Şah, Kerbela'ya yapılan bu baskını pretosta mahiyetinde Bağdad valisi Süleyman Paşa'ya bir nota vermiştir. Bkz: BOA, **HAT**, 1315/51272. Ayrıca olaylar durdurulumazsa askerî bir harekât yapacağını ifade etmiştir. Bkz: Muriel Atkın, **Russia and Iran 1780-1828**, Minneapolis 1980, s. 62.

[303] Vehhâbi meselesinin doğuşu, gelişimi ve kökenleri hakkında detaylı bilgi için bkz: Selda Güner, **Osmanlı Arabistan'ında Kıyam ve Tenkil Vehhabi Suudiler 1744-1819**, İstanbul 2013; Fatih Şeker, **Osmanlılar ve Vehhabilik**, İstanbul 2017; Ahmet Vehbi Ecer, **Tarihte Vehhabi Hareketi ve Etkileri**, İstanbul 2001; Zekeriya Kurşun, **Necid ve Ahsa'da Osmanlı Hakimiyeti: Vehhabi hareketi ve Suud**

Vehhâbiler, Hurşid Ahmed Paşa'nın valilik makamına oturduğu sıralarda bölgede etkilerini iyiden iyiye hissettirmekteydi. Nitekim Vehhâbiler, artık sadece Arap yarımadası içlerinde değillerdi. Bu dönem aynı zamanda Kızıldeniz kıyılarına kadar faaliyet alanlarını genişletmişlerdi. Bu sıra Bâbıâli, Vehhâbilerin işgallerine karşı Şerif Paşa'yı Cidde valisi olarak atadı. Şerif Paşa, Mekke'yi Vehhâbiler elinden kurtarmasına rağmen Vehhâbi hareketini bastıramadı. Yine de bu dönem bölgede birtakım kazanım elde edildi. Ancak tam bu sırada Cidde valisinin ani bir şekilde ölümü işleri daha da içinden çıkılmaz bir hale dönüştürdü.[304] Böylelikle Kızıldeniz boyunca sahil şeridi yeniden savunmasız bir duruma geçti. Kızıldeniz sahil şeridinde bulunan Cidde ve Yenbu şehirleri stratejik olarak oldukça önemliydi. Nitekim Hicaz'a ulaşma noktasında Cidde Mekke'nin, Yenbu da Medine'nin iskelesi mahiyetindeydi. Bâbıâli bu sebeple Yenbu şehrine Hüsrev Paşa'nın valiliği döneminden beri büyük önem gösterip, Vehhâbi saldırılarına karşı kenti güçlendirmeye gayret etmekteydi.[305]

Hurşid Ahmed Paşa, Hicaz'ı korumak için öncelikli amaç olarak; Yenbu şehrini Vehhâbi baskısından kurtarıp, Medine'ye giden yolu açık tutmayı planladı. Çünkü bu dönem Şerif Paşa'nın ölümü, Vehhâbiler'in Medine'yi işgal etme planlarını daha da canlandırmıştı. Bâbıâli de Mısır valisi Hurşid Ahmed Paşa ile aynı görüşteydi. Nitekim kendisine gerekli tertibatı alarak özellikle Yenbu'ya zahire göndermesini ve bir an önce de müdahalede bulunmasına dair hüküm gönderdi.[306] Hurşid Ahmed Paşa, Süveyş yolunu kapatan Osman Bardisi ve Şeyhülbeled İbrahim Beylerin yarattığı tehlikeyi o an için minimize ettikten sonra ilk iş olarak Yenbu iskelesinden Medine şehrine yüklü miktarda zahire yola çıkardı.[307] Bu noktada Yenbu'nun stratejik önemi bir kere daha göz önüne çıktı. Bu dönemde Medine'nin ayakta kalabilmesi için Yenbu'nun güvenliğinin muhakkak sağlanması gerekiyordu. Hurşid Ahmed Paşa, Yenbu'ya kuvvet göndermek için asker kaynağı ararken beklediği fırsat Cezzar Ahmed Paşa'nın vefatı ile geldi. Bâbıâli asker kaynağı olarak Cezzar Ahmed Paşa'nın

---

Devleti'nin Ortaya Çıkışı, Ankara 1998;Neşet Çağatay, "Vehhabilik", **İslam Ansiklopedisi (MEB)**, c. 3, Ankara 1986, s.262-269; Mehmet Ali Büyükkara, "Vehhabilik" **DİA**, C. 42, 2012, s.611-615; Cevdet Paşa, **a.g.e**, s.305-311.

[304] Hurşid Ahmed Paşa, Cidde valisi Şerif Paşa'nın ölüm haberini ayrıntılı bir incelemeden sonra Bâbıâli'ye bildirmektedir. BOA, **HAT**,40/2019; BOA, **HAT**, 86/3531.

[305] BOA, **C. AS**, 479/19979; BOA, **C. AS**, 475/19839.

[306] BOA, **C. AS**, 798/33826; BOA, **TSMA.e**, 524/53.

[307] BOA, **HAT**, 92/3756.

komutasında bulunan askeri kullanmayı düşündü ve birliklerin bir kısmını Hurşid Ahmed Paşa'ya gönderdi. Bu askerler ise şimdi İskenderiye limanına ulaşmış durumdaydı. Bu noktada Hurşid Ahmed Paşa, Vehhâbilere karşı Hicaz bölgesine göndereceği kuvvetleri de tedarik etmiş bulunuyordu.[308] Hicaz için hazırladığı ordunun başına Subaşı Şahin Ali Ağa'yı mirimiranlık vererek tayin etti. Hurşid Ahmed Paşa, Şahin Ali Paşa'nın emrine beş yüz piyade, yüz elli süvari, dört kıta top, bir kıta havan ve bol miktarda mühimmat vererek 27 Ağustos 1804 tarihinde yola çıkardı.[309] Hurşid Ahmed Paşa, Yenbu için hazırladığı kuvvetlerde iki hususa dikkat ediyordu. Bu iki hususun birincisi toplanan askerlerin Türk ve Sünni bir yapıya sahip olmasıydı.[310] İkinci husus ise seçkin askerlerden oluşturulan birliğin başına tayin edeceği komutandı. Yenbu muhafızı olarak tayin ettiği Şahin Ali Paşa'yı[311]Bâbıâli'ye tanıtırken; kendi kölesi olduğunu ifade edip, onu askerlik konusunda gayet meziyetli ve dürüst bir karakter olarak vurguluyordu. Ayrıca Paşa, Yenbu'ya gönderilen birliğe üç ay yetecek zahire ve askerin iki aylık ulûfesini de peşin olarak verdi. Hazırlıklarını tamamlayan birlik Süveyş iskelesi istikametine doğru harekete geçti.[312]

Şahin Ali Paşa, Kahire'den hareketle öncelikli hedefi olarak Süveyş iskelesine geldi. Burada birliklerini ve mühimmatlarını kendileri için hazırlanmış olan gemilere nakletti. Hicaz kuvvetleri, Süveyş iskelesinden ayrılmalarının akabinde 7-8 Eylül 1804 tarihinde Yenbu'ya vardı.[313] Şahin Ali Paşa, Yenbu şehrine ulaştığı zaman gayet ilginç bir tablo ile karşılaştı. Yenbu'yu zapt etmek için gelen Osmanlı birlikleri,

---

[308] BOA, **HAT**, 87/3566.
[309] BOA, **HAT**, 95/3843; BOA, **HAT**, 92/3756.
[310] BOA, **HAT**, 93/3798. Hurşid Ahmed Paşa'nın Yenbu'ya gidecek kuvvetler de bu denli seçici olması olağandır. Nitekim Vehhâbiler ile mücadele sadece savaş meydanlarında kalmamaktaydı. Aynı zamanda bilişsel olarak da süren bu savaş en az sahada göğüs göğüse çarpışmak kadar önemlidir. Bâbıâli her ne kadar bölgedeki Vehhâbi hareketini, İslam'ın ilk yıllarına atıfla "Harici" olarak adlandırsa da hakikatte ortada Heterodoks-Ortodoks mücadelesi mevcuttu. Bu sebeple her iki grubun da kendisini sahih olarak gördüğü bir mücadelede, silahlı çarpışmada olduğu kadar düşünce çarpışmasında da yeterli olan asker profiline dikkat edildi. Bu noktada Mısır üzerinde "Türk ve sûnni" kıstası esas alınarak Hicaz'a asker sevki yapıldı.
[311] Şevket Süreyya, Sicil-i Osmani eserinde Hurşid Ahmed Paşa'nın Yenbu'ya tayin ettiği muhafızı Çarhacı Ali Paşa olarak kaydetmiştir. Halbuki Çarhacı Ali Paşa, Yenbu muhafızlığı yapmamıştır. Yukarıda da belirtildiği gibi Yenbu muhafızı sonraki dönemlerde de karşımıza Silistre muhafızı olarak çıkacak olan Şahin Ali Paşa'dır. Bkz: Şevket Süreyya, **a.g.e**, 1, s. 282. Çarhacı Ali Paşa, Mısır'da Hurşid Ahmed Paşa'nın mühürdalığını yapmıştır. Bkz: İbrahim Aykun, "Tokat'ta Medfun Osmanlı Valilieri", **A.Ü Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S 22, Erzurum 2003, s. 286.
[312] BOA, **HAT**, 93/3798.
[313] BOA, **HAT**, 92/3759.

kentte Vehhâbiler yerine Mekke şerifinin askerlerini buldu. Zira Mekke şerifi, Hurşid Ahmed Paşa'dan daha önce davranarak 2 Eylül 1804 tarihinde Yenbu'yu kuşatıp, şehri Vehhâbiler'in elinden almıştı. Halihazırda kurtarılmış olan Yenbu kalesine birliklerini yerleştirip mevzi almak isteyen Şahin Ali Paşa ise Mekke şerifinin muhalefeti ile karşılaştı. Nitekim Mekke şerifi, Bâbıâli'nin Yenbu'ya bir muhafız tayin ettiğine dair bir emrin ellerine gelmediğini ifade etmekteydi. Bu sebeple de Hurşid Ahmed Paşa'nın görevlendirdiği Şahin Ali Paşa'yı Yenbu muhafızı olarak tanımak istemedi.[314] Ancak Şahin Ali Paşa'nın yanında getirdiği seçkin askeri birliği, erzak ve mühimmatı da göz ardı edemeyen Mekke şerifi Şahin Ali Paşa'yı Cidde'ye davet etti. Hurşid Ahmed Paşa, Şahin Ali Paşa'dan durumu öğrenince gerek askerlerin ve gerek mühimmatın tehlikeye girdiğini anlamak da gecikmedi. Meydana gelen bu krizi çözmek için Bâbıâli'den, Şahin Ali Paşa'nın muhafızlığına binaen bir ferman talep etti. Bu esnada Şahin Ali Paşa, Yenbu'da Vehhâbilere karşı baskın faaliyetlerde bulunuyordu. Nitekim bu faaliyetleri çerçevesinde Medine yolu açılmış ve şehre zahire akışında kolaylık sağlanmıştı. Mısır'da giderek işleri çıkmaza giren Hurşid Ahmed Paşa buna rağmen Haremeyn işleri için özverili bir şekilde çalışıyor ve Kahire'den Yenbu iskelesine doğru zahire akışını hızlandırıyordu.[315]Kaldıki Hurşid Ahmed Paşa'nın bu özverili tavrı, Bâbıâli'nin Kahire'ye gönderdiği görevlisi Mirahur-ı sani Salih Bey tarafından da takdir edilerek İstanbul'a bildiriliyordu.[316]

Hurşid Ahmed Paşa, Vehhâbilere karşı mücadele için hamleler yaptığı bu sıralar, Kavalalı Mehmed Ali Ağa'nın gölgesi de Mısır'daki etkisini günden güne arttırıyordu. Mısır, iç siyasette yeniden gerilimli günlere gidiyordu.

3. Hurşid Ahmed Paşa'nın Mısır Valiliğinden Azline Giden Süreç

a. Kavalalı Mehmed Ali Ağa ile İhtilafı

Hurşid Ahmed Paşa, bir taraftan Vehhâbi sorunuyla ilgilenirken diğer taraftan Gize ve Tara'da mağlubiyete uğramış Kölemen kuvvetlerinin Said'e çekilmesini izliyordu. Ancak Bâbıâli'nin Said bölgesinde dahi Kölemen varlığına tahammülü yoktu. Bu sebeple Hurşid Ahmed Paşa'dan Kölemenlerin yok edilmesini

[314] Esasında Mekke şerifi Devlet-i Aliyye kuvvetlerini Hicaz bölgesinde görmek istememektedir. Bkz: BOA, **HAT**, 85/3474.
[315] BOA, **HAT**,109/4336.
[316] BOA, **HAT**, 85/3486.

istiyordu.[317]Hurşid Ahmed Paşa, Said'de bulunan Kölemenler üzerine Kahire'deki Arnavut kuvvetlerini sevk etmek istedi. Bu doğrultuda Said'e Kavalalı Mehmed Ali Ağa ve Tahir Paşa'nın kardeşi Hasan Paşa'yı gönderdi.[318] Kölemenler, Said'in Mısır'da tutunabilmeleri için son nokta olduğunu gayet iyi biliyordu. Kölemenler bu sebeple Hurşid Ahmed Paşa'nın gönderdiği kuvvetlere direnebilmek için kapsamlı bir hazırlık yapmaktaydı. Bu doğrultuda Mine'de savunma amaçlı hendek ve tabya inşaa etmeye başlandı. Nitekim Kahire birlikleri Mina önüne geldiğinde Kölemenlein oluşturdukları tabya, barikat ve kazdıkları hendekler ile güçlendirdikleri savunma mevziileri karşısında etkisiz kaldı. Kavalalı Mehmed Ali Ağa ve Hasan Paşa, Kölemenlerin oluşturduğu bu savunma sistemini aşabilmek için daha fazla ateşli silaha ihtiyaç duyuyordu. Bu noktada merkezi kuvvetlerin barut ihtiyacı muharebe esnasında sürekli artmaktaydı. Hurşid Ahmed Paşa, Kavalalı Mehmed Ali Ağa'nın talep ettiği barutu, Kahire'de mevcut baruthanelerden karşılayamayınca çareyi Bâbıâli'ye başvurmakta buldu.[319] Lojistik olarak desteklenen merkezi kuvvetler, 20 Mart 1805 tarihinde Mine önünde meydana gelen muharebede Kölemen kuvvetlerini kesin bir yenilgiye uğrattı. Kölemenler, Mine'yi bırakarak Mısır'ın doğusuna çekildi. Büyük çabalarla meydana getirdikleri savunma hattı da topyekûn imha edildi. Kölemenlere karşı kazanılan başarının Kahire'de yarattığı iyimser hava kısa sürdü. Mine'deki birlikler, ödenmeyen ulufelerini bahane ederek isyan emareleri göstermeye başlamıştı. Mine'deki asker çarpışmalardan sonra Kavalalı Mehmet Ali Ağa, Hasan Paşa ve Silahtar Ali Paşa'nın üzerinde baskı oluşturarak, Hurşid Ahmed Paşa'dan ulufelerini talep ediyordu. Bu bir noktada tarihin tekerrür etmesiydi. Zira Hüsrev ve Tahir Paşa'ların sonunu getiren ulufe krizi ile şimdi Hurşid Ahmed Paşa karşı karşıya

[317] BOA, **C. DH**, 133/6642.
[318] "*Mısır valisi hazretleri Mehmed Ali'yi Türk uşağı üzerine Hasan Bey'i Arnavut askeri üzerine nasb ve ta'yin etmiş olub*…" BOA, **HAT**, 84/3455. Hasan Paşa'ya Kölemenler üzerine sevk edilmeden az zaman önce mirimiranlık verildi. Hurşid Ahmed Paşa tarafından mirimiranlık hilatı giydirilen Hasan Paşa bu şekilde katledilen abisi Tahir Paşa'nın yerini almış oluyordu. BOA, **HAT**,84/3453. Hasan Paşa'ya mirimiranlık verilmesi esasında Hurşid Ahmed Paşa'nın çok arzu ettiği bir olaydır. Nitekim Kavalalı Mehmed Ali Ağa'nın Hasan Paşa ile olan dostluğu ve Kahire'deki Arnavut askerleri üzerinde olan tahakkümü ortadadır. Hurşid Ahmed Paşa, Hasan Bey'e mirimiranlık verilmesinden sonra Mehmed Ali ile ast-üst ilişkisi bağlamında sorunlar çıkacağını ve bu durumda Kahire'deki Arnavut askerlerinin bölüneceğini düşünerek plan kurmaktaydı. Ne var ki olaylar Hurşid Ahmed Paşa'nın planladığı gibi istediği gibi şekillenmedi. Mehmed Ali, Hasan Paşa gibi bir mirimiranı bünyesine aldığı için prestiji daha da arttı. Bkz: Atilla Çetin, **a.g.e**., s. 92-93.
[319] BOA, **C. AS**, 34/1543.

geliyordu. Hurşid Ahmed Paşa, cephe hattında bulunan Silahtar Ali Paşa vasıtasıyla meydana gelen olayları kısa sürede öğrendi. Askerin taşkınlığını engellemek için Cerce hâkimi kanalıyla Mine'deki orduya bir miktar para yolladı. Ancak Mine'de bekleyen asker gelen parayı kabul etmeyip "*iki aylık ulufelerimizi almadıkça bu tarafta ikamet etmeyip Mısır'a avdet ederiz*" diyerek Kahire'ye doğru harekete geçti. Bu noktada Kölemenlere karşı Mine'de onca emek harcanarak kazanılan zafer tehlike altına girmiş bulunuyordu. Nitekim merkezi kuvvetlerin Mine'den çekilmesi ile bölgenin tekrardan Kölemen istilasına uğraması an meselesiydi. Bu tehlikeye karşı Hurşid Ahmed Paşa'nın silahtarı Ali Paşa, kendi komutasında bulunan askeri Mine'de bırakarak, Kavalalı Mehmed Ali Ağa ve Hasan Paşa'nın maiyetine katılıp Kahire'ye döndü.[320]

Kavalalı Mehmed Ali Ağa ve Hasan Paşa kafilesi Kahire'ye yaklaştıklarında karşılarında Hurşid Ahmed Paşa'nın Bâbıâli'den çok önceleri talep ettiği delil süvarilerini buldu. Bu durum, Mine'de askerin sadece iki aylık ulufeyi bahane edip, neden Kahire'ye dönmek istediğini de ortaya koyuyordu. Zira Kavalalı Mehmed Ali Ağa, Mısır'a gelen delil askerlerinden haberdar olmuştu. Bu askerlerin Kahire'ye gelmesinin akabinde maiyetinde bulunan Arnavut askeri, ödenmeyen ulufelerini ileri sürerek kendisini sıkıştırmıştı. Bu şekilde Kavalalı Mehmed Ali Ağa, geri dönerken hem Hurşid Ahmed Paşa'nın talimatına asi olmayacak hem de görünürde zaruri şekilde Kahire'ye geliyor olacaktı. Bu noktada delil süvarileri, Kahire'deki örtülü savaşın bir aktörü oluyordu. Ancak bu esnada Hurşid Ahmed Paşa'nın durumunu da iyi tahlil etmek gerekir. Zira Hurşid Ahmed Paşa, Kahire'de her ne kadar Mısır valisi sıfatıyla bulunuyor olsa da askeri gücü valiliğini taçlandıracak derecede yeterli değildi. Hurşid Ahmed Paşa, bu durumu aşmak için Kölemen sıkıntısını öne sürerek Bâbıâli'den delil süvarilerinin Kahire'ye gönderilmesini ısrarla istemekteydi. Ancak Kölemen kuvvetleri, elde delil süvarileri olmadan da hem Kahire çevresinden hem de şimdi merkez üsleri olan Said taraflarından sökülüp atılmıştı. Dahası aylardır devam eden çarpışmalarda Kölemen reisleri birer birer katledilmiş ve birlikleri perişan şekilde çöllere kaçmıştı. Bu gerçekler Hurşid Ahmed Paşa'nın da delil süvarilerini salt olarak Kölemenlerle mücadele için istemediği gerçeğini ortaya çıkıyordu. Nitekim bu

[320] BOA, **HAT**, 85/3574-G.

askerlerin temel vazifesi, Kahire'de Kavalalı Mehmed Ali Ağa ve ekibine karşı alternatif bir güç oluşturmaktı.

Hurşid Ahmed Paşa, Kahire'deki güç dengesinde tüm planını delil süvarileri üzerinde kurgulamaktaydı. Ancak büyük ümitlerle Mısır'a getirttiği bu askeri birlik kendisi adına tam bir hayal kırıklığı oldu. Nitekim Kavalalı Mehmed Ali Ağa ile Kahire önünde karşılaşmalarında; Kavalalı Mehmed Ali Ağa delil süvarilerine haber göndererek, Kahire'ye geri dönmekteki sebeplerinin sadece ulufe istemek olduğunu bildirdi.[321] Bu noktada delil askerleri Kavalalı Mehmed Ali Ağa'nın cümlelerine aldanıp, birliklerine mukavemet göstermedi. Hurşid Ahmed Paşa'nın aylardır Mısır'a getirmek için yoğun bir gayret sarf ettiği süvarilerin kısa süre içinde Kavalalı Mehmed Ali Ağa karşısında etkisiz kalmaları tüm planlarını alt üst etti.[322]

Osmanlı birliklerinin Mine'de harekâtı sonlandırıp ani bir şekilde Kahire'ye dönmesi, Kölemen kuvvetlerinin de dikkatinden kaçmadı. Bu durumdan faydalanmak isteyen Elfi Mehmed Bey, kendi birlikleriyle Gize'ye kadar gelerek tıpkı eski günlerdeki gibi Kahire üzerine tazyike başlıyordu. Bu sırada Hurşid Ahmed Paşa, delil süvarilerini Gize karşısında bulunan Kasr-Ayn ve Dayrel Tin mevkiine yerleştirdi. Ancak bu askerler disiplinsiz tavırları sebebiyle bulundukları mahaldeki halka rahatsızlık veriyordu.[323] Bu durum Hurşid Ahmed Paşa'yı tam bir kıskaç içine almaktaydı. Kahire içinde Kavalalı Mehmed Ali Ağa, Kahire dışında Kölemen tehlikesiyle uğraşırken şimdi kendi getirdiği askerlerden dolayı halkta oluşan muhalefetle de başa çıkması gerekiyordu. Ancak öncelikle Kavalalı Mehmed Ali Ağa sorununu çözmesi gereken Hurşid Ahmed Paşa, ulûfe meselesini halletmeye karar verdi. Zira huzursuzluğun görünürdeki sebebini yok edebilirse problemin perde arkasını da çözebileceğini düşünerek askere bin kese akçe dağıttı. Ancak Kavalalı Mehmed Ali Ağa, bu miktarın az olduğunu söyleyerek askeri kışkırtıyor ve onların taşkınlıklarının devam etmesini sağlıyordu. Hadiselerin yatışmadığını gören Hurşid Ahmed Paşa, acil olarak altı yüz kese akçe daha temin ederek Kavalalı Mehmed Ali

---

[321] "*…biz ulûfemizi istemek için geldik kimseyle bir alışverişimiz yoktur…*" Cevdet Paşa, **a.g.e**., C. 8, s. 47.
[322] BOA, **HAT**, 85/3474-İ; BOA, **HAT**, 85/3474-G.
[323] Cevdet Paşa, **a.g.e**, C 8, s. 47; Klahed Fahmy, **Kavalalı Mehmed Ali: Osmanlı Valiliğinden Mısır Hükümdarlığına**, çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul 2020, s. 46.

Ağa'nın askerlerine dağıttı. Bu durumda zaten darlık çeken Mısır hazinesi iyiden iyiye sıkışıyordu. Kavalalı Mehmed Ali Ağa, bu esnada kendi askerlerinin yanında delil süvarileri, Kahire halkı ve ulemayı da günden güne Hurşid Ahmed Paşa aleyhinde kışkırtıyordu.[324]

Hurşid Ahmed Paşa, Kavalalı Mehmed Ali Ağa'nın Kahire'de bulunduğu müddetçe meydana gelen sıkıntıların ortadan kalkmayacağının farkındaydı. Bu sebeple henüz birlikler Mine'ye hareket etmeden önce Kavalalı Mehmed Ali Ağa'nın vezaretle Rumeli'de bir valiliğe tayin edilmesi için Bâbıâli nezdinde girişimlerde bulunmuştu. Ancak Bâbıâli, o an için Hicaz meselesinin daha fazla önem arz etmesinden dolayı Kavalalı Mehmed Ali Ağa'yı Cidde valiliğine atamayı düşünüyordu. Ancak Hurşid Ahmed Paşa, Kavalalı Mehmed Ali Ağa'nın Mısır'dan ne kadar uzak bir bölgeye gönderilirse o denli iyi olacağını düşünerek Bâbıâli'ye; Kavalalı Mehmed Ali Ağa'nın Rumeli veya Anadolu'da bir sancağa tayin edilerek Mısır'dan çıkarılmasının uygun olacağını vurgulamaktaydı. Bu teklifine dayanarak olarak da Kavalalı Mehmed Ali Ağa'nın Cidde'ye hareketinin Mısır hazinesine külfet olacağını öne sürmekteydi.[325] Esasında bu durum Hurşid Ahmed Paşa'nın kâğıt üzerinde ileri sürdüğü sebepti. Zira Kavalalı Mehmed Ali Ağa'yı iyi tanıyan Hurşid Ahmed Paşa, onun Cidde'ye gideceğine pek inanmamaktaydı. Ancak Rumeli gibi prestiji yüksek bir bölgeden mansıp verilirse Mısır'ı terk edebileceğini düşünüyordu. Bu sebeple de Kavalalı Mehmed Ali Ağa'ya sürekli olarak Rumeli'den bir mansıp verilmesi için çabalamaktaydı. Kavalalı Mehmed Ali Ağa tehlikesini gören sadece Hurşid Ahmed Paşa değildi. Bâbıâli'nin Hicaz meselesiyle ilgili emirlerini Hurşid Ahmed Paşa'ya getiren Mirahur-ı sani Salih Bey de İstanbul'a döndüğünde kaleme aldığı raporla, Kavalalı Mehmed Ali Ağa için Rumeli'den bir mansıbın daha uygun olacağını ifade etmekteydi.[326]

---

[324] BOA, **HAT**, 85/3474-İ.

[325] BOA, **HAT**, 39/1998.

[326] Salih Bey aynı raporunda Mısır'da iktidarın Mehmed Ali elinde bulunduğunu ve Hurşid Ahmed Paşa üzerinde büyük baskı kurduğunu belirterek, Kahire'de Mehmed Ali ile görüşüp, onu Hurşid Ahmed Paşa ile olan sorunlarından dolayı bir ihtilal çıkarmaya çalışmaması konusunda ikaz ettiğini belirtiyordu. Salih Bey; Hurşid Ahmed Paşa'nın iki bin kişilik kapı halkının olmasından ve binbaşılardan Ömer, Salih Korica ve Süleyman'ın da Hurşid Ahmed Paşa ile besalı olduklarını ifade ederek "…*seni toz gibi yok ederler sana yazık olur neticesini düşünüp kendini paka çıkarasın…*" diyerek açık şekilde tehdit etmekteydi. Bkz: BOA, **HAT**, 85/3474.

Hurşid Ahmed Paşa, bir taraftan Kavalalı Mehmed Ali Ağa'yı Mısır'dan çıkarmaya uğraşırken öte taraftan Kahire'deki Arnavut Binbaşılarla Kavalalı Mehmed Ali Ağa aleyhinde ittifak oluşturmaya çalışıyordu. Bu surette Reşid'den tanıştığı Binbaşı Ömer ve Salih Korica Bey'ler ile Kahire'ye giderken Minuf'ta kendilerine katılan Binbaşı Süleyman Bey'in olduğu bir görüşme gerçekleştirdi. Bu görüşmede Arnavut Binbaşılar, Kavalalı Mehmed Ali Ağa'dan rahatsızlıklarını "*Allah vere de Devlet-i Aliyye şunun vezâretine müsa' ade buyursa o vesileyle de şuradan defederiz, gerçi mir-î mezbûr bir fesât çıkarsa Allah'ın yardımıyla Paşa'ya ve bize bir şey edemez*" cümleleri ile ifade ediyorlardı.[327] Bâbıâli, Salih Bey'in bu raporu ile Mısır'daki siyasi atmosfere iyice vakıf oldu. Ancak Rumeli ve Anadolu'da vezir çokluğunu öne sürerek Kavalalı Mehmed Ali Ağa'ya o bölgelerden bir mansıp verilemeyeceğini bildirdi. Bu sebeple Kavalalı Mehmed Ali Ağa'nın Cidde'ye gidip, Vehhâbi meselesi üzerinde yoğunlaşmasının daha uygun olacağını düşündü ve Cidde valiliğini tevcih etti. Bâbıâli, Kavalalı Mehmed Ali'Ağa'ya bağlı olan Hasan Paşa'nın da Kahire'de kalmasının riskli olacağını düşünmekteydi. Bundan dolayı Hasan Paşa için Arnavutluk'ta bir mansıp verilmesine dair kararı Hurşid Ahmed Paşa'ya bıraktı. Ancak Hasan Paşa, Kavalalı Mehmed Ali Ağa'dan ayrılmak istemezse Yenbu muhafızlığına tayin edildiğine havi emri de ayrıca gönderdi.[328]

Hurşid Ahmed Paşa, Bâbıâli'nin tayinlerini değiştiremeyeceğini anladı. Bu sebeple de atama kararlarını daha fazla gizlemeye ihtiyaç duymadı. Bu surette Hurşid Ahmed Paşa, 10 Mayıs 1805 tarihinde Kahire kalesinden şehre indi. Şehir merkezinde Hasan Paşa ve Abdi Bey'lerin de hazır bulunduğu bir merasimde Kavalalı Mehmed Ali Ağa'ya; Bâbıâli'nin kendisine uygun gördüğü Cidde valiliğini tebliğ ederek İstanbul'dan gönderilen hilâtı giydirdi.[329] Kavalalı Mehmed Ali Paşa, törenin bitiminde ayrılırken Arnavut askerleri etrafını ulufe talebiyle sardı. Kavalalı Mehmed Ali Paşa, bu esnada askerlere "*işte Paşa buradadır*" diyerek ulufelerini Hurşid Ahmed Paşa'dan talep etmelerini istedi. Daha sonra kendisi Özbekiye'deki hanesine döndü. Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın hedef göstermesiyle Arnavut askerler Hurşid Ahmed

[327] BOA, **HAT**, aynı belge.
[328] BOA, **HAT**, 84/3452.
[329] John Gardner Wilkinson, **Modern Egypt and Thebes: Beging A Description of Egypt**, II, London 1843, 518.

Paşa'nın etrafını sarıp ulufe için kendisini sıkıştırmaya başladı. Bu sırada Hasan Paşa araya girerek Arnavut askerleri teskin etti ve Hurşid Ahmed Paşa bu şekilde şehir merkezinden Kahire kalesine geri çıkabildi.[330] Ancak Arnavutların taşkınlıkları dinmedi. Şehirde sükûnet sadece bir yıl sürmüş ve yeniden kaos hâkim olmaya başlamıştı. Esnafın dükkanlarını kapaması büyük olayların yaşanacağının habercisiydi

b. Kavalalı Mehmed Ali Paşa ile Mücadele

10 Mayıs 1805 günü başlayan isyan havası kısa süre içinde tüm kenti sarmaya başladı. Bu esnada Hurşid Ahmed Paşa, ilk tedbir olarak Kahire kalesine tüm giriş ve çıkışları kapattı. Kavalalı Mehmed Ali Paşa 13 Mayıs günü Kahire merkezinde halkı etrafına topladı. Burada Hurşid Ahmed Paşa'nın görevden azledildiği ve Bâbıâli'nin kendisini Mısır kaymakamı olarak tayin ettiğini ifade ederek, bu haberi Mısır halkıyla paylaştı. Ancak hakikatte öyle bir hadise yoktu. Bu durum tamamen Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın halkı isyana teşvik için ortaya attığı bir yalandı. Olayların kontrolden çıkmasının ardından Hurşid Ahmed Paşa, meydana gelen ayaklanmanın bastırılabilmesi için İstanbul'dan donanma ve asker talebinde bulundu.[331] Hurşid Ahmed Paşa, ayaklanmaya karşı sonuna kadar direnmeyi kararlaştırmıştı. Bununla birlikte İskenderiye'den hareket ettiği günden beri yanında bulunan Arnavut Binbaşılardan Ömer, Salih Korica ve Süleyman Beyler'i de yanına alarak savunma durumuna geçti.[332] Aynı sırada Kahire merkezinde de Kavalalı Mehmed Ali Paşa ve şehir halkı ortak hareket etmeye başladı. Halk, Kavalalı Mehmed Ali Paşa'yı vali olarak görmek istediklerini bildirerek, kendisini Mısır'ın yeni valisi olarak seçti. Kahire sakinleri bu durumu Hurşid Ahmed Paşa'ya elçiler göndererek bildirdi. Ancak Hurşid Ahmed Paşa, kendisini padişahın tayin ettiğini ve bir iki fellahın görevden azledemeyeceğini ifade ederek kaleden çıkmayı reddetti.[333] Bu durumda Mısır'da fiili

[330] Cevdet Paşa, **a.g.e**, C 8, s. 48.
[331] BOA, **HAT**, 85/3474-J.
[332] BOA, **HAT**, 89/3641-B. Bahse konu belgede binbaşıların isimleri zikredilmese de bu kişilerin yukarıda adı verilen binbaşılar olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Mirahur Salih Bey'in raporundan hareketle Mehmed Ali karşıtı olan bu binbaşların Hurşid Ahmed Paşa ile besa yaparak ittifak halinde oldukları belirtilmektedir. Bkz: BOA, **HAT**, 85/3474. Atilla Çetin bu binbaşıların Mehmed Ali Paşa ittifak içerisinde Hurşid Ahmed Paşa'yı arkadan vurmak için yanında bulunduklarını ifade etse de buna dair herhangi bir delil tarafımızca tespit edilememiştir. Bkz: Atilla çetin, **a.g.e**, s. 100. Dahası 1815 yılında Salih Korica tekrardan Hurşid Ahmed Paşa'nın hizmetine girecek ve Paşa'nın vefatına kadar yanında bulunacaktır.
[333] Cevdet Paşa, **a.g.e**, C 8, s. 49.

olarak iki vali ortaya çıktı. Biri Kahire merkezinde halkın seçtiği Kavalalı Mehmed Ali Paşa iken diğeri Kahire kalesinde Bâbıâli'nin atadığı Hurşid Ahmed Paşa idi.

Kavalalı Mehmed Ali Paşa, Hurşid Ahmed Paşa'nın kaleden kolayca çıkmayacağını anlayarak 19 Mayıs günü şehir halkıyla ittifak içinde kaleyi kuşatma altına aldı. Bu esnada Kavalalı Mehmed Ali Paşa, Cami-i Ezher'de şehir halkını toplayarak kendisine destek olunmasını istedi. Bu destek talebinin akabinde Kahire kadısı Bâbıâli'ye; Kavalalı Mehmed Ali Paşa'yı Mısır kaymakamı olarak tanıyacaklarına dair kararlarını bildirdi.[334] Daha sonra meydana gelen bu ihtilal hareketine meşruiyet kazandırma adına, İslam dininin farklı mezheplerine tabi çeşitli din adamlarının bulunduğu bir komisyon teşekkül edildi. Kurulan bu komisyonun ilk kararı; Hurşid Ahmed Paşa'nın cebren valilikten indirilmesi için fetva vermek oldu.[335] Bu durum Mısır'da daha önce görülmeyen bir hususstu. Nitekim Mısır halkı, uleması, esnafı ve askerleriyle kenetlenmiş bir şekilde Hurşid Ahmed Paşa aleyhinde protesto gösterilerinde bulunarak, kendi tercih ettikleri bir kişiyi yönetime geçirmek için topyekûn mücadele veriyordu.[336]

Kavalalı Mehmed Ali Paşa, Hurşid Ahmed Paşa'ya Mısır valiliğinin bundan sonra kendi uhdesinde olduğunu bildiren haber göndererek, ondan tekrardan kaleyi terk etmesini istedi. Ancak Hurşid Ahmed Paşa, Kavalalı Mehmed Ali Paşa'ya cevaben; İstanbul'dan ferman gelmediği müddetçe kaleyi terk etmeyeceği noktasında ısrar etti. Bu esnada Kavalalı Mehmed Ali Paşa da kendisinin Mısır valisi olduğuna dair ilanlar hazırlatarak, bunları Mısır'ın tüm şehirlerine göndermeye başladı. Özellikle Elfi Mehmed Bey liderliğindeki Kölemenler ile temas kuran Kavalalı Mehmed Ali Paşa, Mısır valisi olduğunu bidirerek, onlardan Reşid-İskenderiye bölgesine saldırmalarını istiyordu.[337] Zira bu şekilde Hurşid Ahmed Paşa'ya Mısır'da tutunacağı bir dayanak noktası bırakmıyordu. Kavalalı Mehmed Ali Paşa, böylelikle

---

[334] BOA, **HAT**, 39/1969. Mehmed Ali Paşa'nın Kahire kalesini kuşatma altına almasının akabinde Bâbıâli'de Hurşid Ahmed Paşa'nın durumundan umut kesmiş bir vaziyetteydi. Nitekim Mısır Atik defterlerinde 25 Mayıs 1805 tarihinden sonraki hükümlerde Mısır Valisi adı boş bırakılmıştı. Bkz: BOA, **A. DVNS.NŞT.d,** *Atik Mısır*, No: 11**, s.** 757**.**

[335] BOA, **HAT**, 118/4781.

[336] Gilbert, Sinoue, **a.g.e**, 83.

[337] BOA, **HAT**, 85/3474-K. Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın valiliği döneminde uzun süredir boş olan Şeyhülbeledlik makamına Elfi Mehmed Bey atanacaktı. Bu durum da Elfi Mehmed Bey'in neden Kavalalı Mehmed Ali Paşa ile ittifak kurduğunun cevabı ortaya çıkmış bulunuyordu.

Hurşid Ahmed Paşa'ya karşı oluşturduğu koalisyona; asker, ulema, esnaf ve halkın yanında Kölemenleri de dahil etmiş bulunuyordu. Bu sırada İskenderiye muhafızı Baba Osman Ağa, Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın kaleme aldırdığı bildirileri İskenderiye ve Reşid'e sokmamak için üstün gayret sarf ediyordu. Kölemen tehdidinin artmasıyla da Bâbıâli'den asker talep ediyordu.[338]

Hurşid Ahmed Paşa, isyan karşısında sığındığı kalede Bâbıâli'den gelecek yardımı beklemekteyken İstanbul'da Mısır'ın durumunu görüşmek üzere meşveret meclisi toplanmıştı. Hurşid Ahmed Paşa'nın 13 Mayıs 1805 tarihinde yazdığı tahrirle isyandan haberdar olan Bâbıâli, esasında meseleye nasıl müdahil olacağını da bilemiyordu. Bu sebeple sadrazam İsmail Paşa, Mısır'daki görevini bitirip Ocak 1805'te İstanbul'a dönmüş olan mirahur-ı sani Salih Bey'i çağırarak ne yapılması gerekdiğine dair kendisine danıştı.[339] Zira o an için Mısır'ı ve siyasi atmosferini en iyi bilen kişi Salih Bey idi. Bâbıâli, Salih Bey'in fikirleri doğrultusunda gerek Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın ve gerekse Hurşid Ahmed Paşa'nın başarılı olma ihtimalini göz önüne alıp, birbirine alternatif iki ferman hazırladı. Daha sonra Salih Bey ve İsmail

[338] BOA, **HAT**, 85/3474-H.

[339] Mirahur Salih Bey ile Sadrazam İsmail Paşa görüşmesinde Mısır'daki atmosfer en ufak detayına kadar ele alındı. Sadrazamın Mısr'da kimin tarafında olmak gerektiğini sual etmesi akabinde Salih Bey: "*eğer Mehmed Ali, kölemenler ile gelmemiş ise Hurşid Ahmed Paşa binbaşılardan Ömer ve Salih Beyler ile müttehid olduğundan zannolunan Hurşid Ahmed Paşa galebe eder. Lâkin Mısır'ın hali her gün inkılâb etmekte olduğundan hal şöyle olur böyle olur diyerek kat'î cevap verilemez. Bunda Devlet-i Aliyye'ye lazım olan maslahatı iki türlü tutub, eğer Mehmed Ali galebe etmiş ise Mısır'ı yedine tevcîh etmek eğer Hurşid Ahmed Paşa galebe geldiyse, Mehmed Ali'yi Cidde'ye göndermek lâzım gelir. İşbu iki başlı evâmir ve tahrîrad ile Kapudan Paşa'nın gitmesi uygun olur. Benim gitmem size uyar mı uymaz mı düşünün. Eğer benim gitmemi uygun bulursanız Kapudan Paşa ile gitmektense ben bir kurvete binerek fermanla Kapudan Paşa'dan önce oraya giderim. Oraya vardığımda hangi taraf galebe gelmiş bulursam padişahın sırf ona emr-i âliyi göndermiş gibi tebliğ ederim. Meselâ Mehmed Ali'yi galebe gelmiş bulursam "işte sana devlet Mısır'ı Haremeyn maslahatı için ihsan etti artık şuna bir çare bul" derim. Hurşid Ahmed Paşa'yı galip bulduğum takdirde Mehmed Ali'ye "İşte donanmayla Kapudan Paşa dahi gelir hazır vezaretin yedindeyken Cidde'ye git" derim*" diyerek planını anlatır. Mülakat esnasında sürekli olarak donanmayla birlikte Mısır'a gitmemesi gerektiğini belirterek: "*benim donanma geriden gelsin demekten maksadım donanma geldiğinde kara tertibatı olmayacağı için Mehmed Ali yahût sâir güçler bundan ürkmeyebilirler ama donanma arkadan geliyor dendiğinde onun şamatatı gürültüsü çok olur*" diyerek yaratacağı psikolojik etkiye değinir. Salih Bey, Mehmed Ali'nin galip gelme ihtimaline karşı boşalacak olan Cidde valiliği için de bir teklif yapar. Sadrazamdan isim kısmı boş olan bir emir ister. Bu emr-i aliye Mısır'a gittiğinde Hurşid Ahmed Paşa'nın ismini yazarak kendisini Cidde valiliğine tayin etmenin yararlı olabileceğini eğer o olmazsa orada bu işi becerebilecek bir kişiyi bulup onun ismini yazarak görevi ona tevdi edeceğini bildirir. Sultan III. Selim bu planı beğenir ve "*benim vezirim bu madde benim aklıma dahi hoş geldi, fermanlar bu gece tebdîl ettirip hemen Salih Bey'i me'mur edesin*" cümleleri ile bir an önce uygulamaya koyulmasını ister. Detaylı bilgi için bkz: BOA, **HAT**, 89/3640.

Paşa'nın silahtarı bu fermanlarla Mısır'a gitmek üzere yola çıktı.[340] Bu noktada Bâbıâli, dirayetsiz bir yaklaşımla Mısır sorununa nihayet vermek istiyordu. Kaldıki Bâbıâli, o dönem için Mısır'daki meşru valisini sahiplenecek bir güçte değildi. Böylelikle Hurşid Ahmed Paşa'nın valilik makamındaki geleceği Salih Bey'in Mısır'a gelip, siyasi atmosferi tahlil etmesine kalmış görünüyordu.

Salih Bey, 27 Haziran 1805'te İskenderiye şehrine ayak bastı. İskenderiye şehrine ulaştığında gördüğü manzara kuvvet terazisindeki Kavalalı Mehmed Ali Paşa ağırlığını açık bir şekilde fark etti. Zira Kölemenler, Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın isteği üzerine Kahire'ye giden tüm yolları kesmiş ve kuzey sahili boyunca her bölgeyi taciz eder duruma gelmişlerdi. Bu sırada Kavalalı Mehmed Ali Paşa da Kahire kalesini kuşatıp bekleme stratejisinden vazgeçmişti. Nitekim Hurşid Ahmed Paşa'nın teslim olmayacağı ortadaydı. Bu sebeple Kavalalı Mehmed Ali Paşa, Kahire kalesini top atışlarıyla dövmeye gayret ediyordu. Hurşid Ahmed Paşa da şehir merkezinden üzerine atılan top atışlarına karşılık vermekten çekinmedi ve şehir merkezine top atışları yaptırdı.[341] Mısır'da tıpkı eski günlerde olduğu gibi bir kaos rüzgârı esiyordu ki bu durum esasında fiili olarak Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın işine geliyordu. Salih Bey, önceden beri Hurşid Ahmed Paşa ve yanında bulunan Arnavut Binbaşıların kuvvetine güvenmekteydi. Ancak Mısır'a ilk gelişinde "*seni toz gibi yok ederler sana yazık olur*" diyerek uyardığı Kavalalı Mehmed Ali Paşa, Kahire kalesi dışında kalan tüm noktalara ve ahaliye hakimdi.[342] Bu sebeple Hurşid Ahmed Paşa'nın valiliğinin de bir anlamı kalmıyordu. İskenderiye'den hareketle Kahire'ye gelen Salih Bey, Hurşid Ahmed Paşa'nın kalede sıkışmış vaziyeti karşısında Kavalalı Mehmed Ali Paşa'ya Mısır valiliğini tevdi eden emr-i aliyi 9 Temmuz 1805 tarihinde Özbekiye'de ilan etti.[343] Bu husus Salih Bey tarafından Hurşid Ahmed Paşa'ya da bildirildi. Ancak Hurşid Ahmed Paşa durumu "*ben hattı hümayun ile vali oldum, öyle bir varaka ile azlolmam*" diyerek, kararı tanımadığını ifade etti ve Salih Bey'i kaleye davet etti. Ancak Hurşid Ahmed Paşa'nın bu son çabası da netice vermedi. İskenderiye'ye gelen

[340] BOA, **HAT**, 88/3610.
[341] BOA, **HAT**, 88/3607.
[342] BOA, **HAT**, 85/3474-K.
[343] Cevdet Paşa, **a.g.e**, C 8, s. 50. Muhammed Hanefi Kutluoğlu 4 Temmuz olarak belirtir bkz; Muhammed Hanefi Kutluoğlu, *Kavalalı Mehmet Ali Paşa*, **DİA**, C 25, İstanbul 2002, s. 62.

Kaptan-ı Derya Mehmet Paşa'nın kaleden inmesi yönünde gönderdiği habere; askerlere karşı gecikmiş ulufeleri ödeyemediğini ileri sürerek, kaleyi terk etmeye yanaşmadı.[344] Ancak Bâbıâli'nin bu kararına daha fazla karşı koyamayacağını anlayan Hurşid Ahmed Paşa, 6/7 Ağustos 1805 tarihinde Kahire kalesini terk etti.[345] Hurşid Ahmed Paşa, bu şekilde 26 Mart 1804 tarihinde gelmiş olduğu Kahire'den 6-7 Ağustos 1805 tarihinde ihtilal neticesinde devrilmiş bir vali olarak ayrılmak zorunda kalıyordu.

Hurşid Ahmed Paşa, Mısır'a Küçük Hüseyin Paşa'nın himayesinde bir nefer olarak gelmiş ve zamanla Mısır'ın içinde bulunduğu politik durumu iyi kavrayabilmişti. Siyasi dengeleri gözeterek attığı adımlar nihayetinde kendisine Mısır valiliği makamını getirdi. Ancak dengeleri iyi tahlil etmesine rağmen Kavalalı Mehmed Ali Paşa gerçekliği ile mücadele edemedi. Zira Kavalalı Mehmed Ali Paşa, Mısır son yüzyılda gördüğü en mahir siyasetçilerindi. O, Mısır'daki tüm güç odaklarını kendi uhdesinde bir araya getirmeyi başarıp, Bâbıâli'nin resmi valisini hükümsüz bırakabilmişti. Hurşid Ahmed Paşa, isyanların başladığı tarih olan 10 Mayıs itibariyle Kavalalı Mehmed Ali Paşa gerçekliğine üç ay direniş gösterdi. Ancak aynı direnci Bâbıâli gösteremedi. Nitekim Bâbıâli'nin Kavalalı Mehmed Ali Paşa lehine bir tercihte bulunması o an için durumu bir çözüme kavuşturuyor gibi gözüküyordu. Ancak Bâbıâli'nin bu kararı sonraki süreçte imparatorluğun başına çok daha büyük dertler açacak karaktere; Kavalalı Mehmed Ali Paşa'ya meşruiyet kazandırıyordu.[346]

c. Hurşid Ahmed Paşa'nın Kahire'den İhracı

Bâbıâli, Kavalalı Mehmed Ali Paşa'yı Mısır valiliğine atadıktan sonra Hurşid Ahmed Paşa'dan da Kahire'yi terk ederek İskenderiye'ye gitmesini istedi.[347]Bu surette Hurşid Ahmed Paşa'nın maiyetindeki askerin ulufe meselesi de halledilerek, 5

[344] Esasında Hurşid Ahmed Paşa, kale içinde de kendi askerlerinin ulufe isteklerinden dolayı da sıkıştırılmış bir vaziyetteydi. Bkz: BOA, **HAT**, 85/3478-D.
[345] Hurşid Ahmed Paşa'nın kaleyi terk tarihi olarak 6 Ağustos olmak üzere iki farklı gün ifade edilmektedir. Bkz: BOA, **HAT**, 85/3478-İ. Silahtar Şükrü Ağa Hurşid Ahmed Paşa'nın kaleden inme günü olarak 7 Ağustos tarihini belirtilmektedir. Bkz: BOA, **HAT**, 85/3478-E.
[346] Mehmed Ali Paşa, İngiltere'nin İskenderiye konsolusu John Barker ile bir görüşmesinde Mısır'daki yükselişine dair şu ifadeleri kullanmaktadır; "…*bu ülkeye kimsenin tanımadığı bir maceraperest olarak geldim. Bir gün ben henüz binbaşıyken levazım subayı çadır dağıtıyordu, diğerleri kıdemli olduklarından önce onlara verilmesini beklerken subay "hizaya girin ilk önce genç Muhammed Ali'ye verilecek" dedi ve ben işte böyle adım adım yükseldim*." Bkz: Khaled Fahmy, **Paşa'nın Adamları, Kavalalı Mehmet Ali Paşa, Ordu ve Mondern Mısır**, Çev. Deniz Zarakolu, İstanbul 2010, s. 1.
[347] BOA, **C. DH**, 300/14988.

Ağustos günü Kahire kalesinden önce ağırlıkları ertesi gün de şanına uygun bir muamele ile kendisi Bulak'a gönderildi.[348] Kaleyi terk ederken kendisine saygılı bir uğurlama yapıldı.[349]Hurşid Ahmed Paşa, Bulak'tan İskenderiye'ye gidebilmesi için yapılan hazırlıkların tamamlanmasını beş gün bekledi. Nihayet hazırlıkların tamamlanması ile 13 Ağustos 1805 tarihinde kafilesi ile İskenderiye'ye gitmek üzere yola koyuldu.[350] Üç günlük bir yolculuğun ardından 16 Ağustos 1805 tarihinde İskenderiye'ye ulaştı ve akıbetini orada beklemeye başladı.[351]

Hurşid Ahmed Paşa, 16 Ağustos tarihnde İskenderiye şehrinde Kaptan-ı Derya Mehmed Paşa tarafından karşılandı. İkili, Mısır'da yaşananlar hakkında uzun uzadıya mülakatta bulundu. Daha sonra 21 Ağustos 1805 tarihinde Kahire'de kaleyi terk etme esnasında yaşanılanları anlattığı bir tahrir kaleme aldı. Tahrirle birlikte Bâbıâli'den bir de mansıp talep etti.[352] Hurşid Ahmed Paşa, yanında Silahtar Ali Paşa, Yenbu'ya muhafız olarak atadığı Şahin Ali Paşa ve kendi kapı halkı ile İskenderiye'de ucu açık bir bekleyişe koyuldu. Bu esnada Kaptan-ı Derya Mehmed Paşa, Bâbıâli'ye yazdığı bir tahrirde Hurşid Ahmed Paşa ve yanında bulunan Ali ve Şahin Ali Paşaların perişan durumunu belirterek Hurşid Ahmed Paşa'ya münasip bir mansıp verilmesini istiyordu.[353] Nitekim Hurşid Ahmed Paşa'nın perişan hali gayet doğaldı. Zira Kahire'den çıkarılırken nakdi olarak parasının olmaması sebebiyle kendi kişisel eşyalarını dahi ulufe olarak maiyetinde bulundurduğu askere dağıtmıştı. Bu sebeple tam anlamıyla yokluk içindeydi. Halbuki bir sene önce Hüsrev Paşa'yı Mısır'dan uğurlarken kendisine para ve hediyeler takdim ederek bir mağduriyet yaşamamasını sağlamıştı.[354] Ancak şimdi kendisi Mısır'dan gönderilirken çok daha kötü koşullarda bulunuyordu.

---

[348] BOA, **HAT**, 85/3478-E.
[349] BOA, **HAT**, 89/3641-A.
[350] BOA, **HAT**, 85/3478-İ.
[351] Hurşid Ahmed Paşa'nın güvenliği konusunda hassas davranılmıştı. İstanbul'dan gelen Salih Bey, bir binbaşı ve üç yüz asker ile Hurşid Ahmed Paşa'yı İskenderiye'ye getirmiştir. Bkz: BOA, **HAT**, 89/6441-C**.**
[352] BOA, **HAT**, 84/ 3453-G. Bahsi geçen ulufe meselesinin çözümü için Hurşid Ahmed ulufeye bedel olarak kendi eşyalarını askerlere dağıtmıştır. Ayrıntılı dağıtım defteri için bkz: BOA, **HAT**, 85/3478.
[353] BOA, **HAT**, 127/5236; BOA, **HAT**, 84/3453-E.
[354] BOA, **HAT,** 86/3531.

Hurşid Ahmed Paşa'nın İskenderiye şehrinde bekleyişi Eylül ayının sonlarına doğru bitti. Bâbıâli, sabık Mısır valisine Tırhala sancağını münasip gördü.[355] Bu doğrultuda Hurşid Ahmed Paşa'nın Tırhala sancağına tayin edildiğine dair emr-i alî, Ekim 1805'te İskenderiye'ye ulaştı. Böylelikle hazırlıklara başlayan Hurşid Ahmed Paşa, kendisine ayarlanan bir gemi ile öncelikle Rodos'a geçecek ve oradan yeni görev bölgesine gidecekti.[356]

[355] BOA, **C. DH**, 144/7187; BOA, **A.{DVNS.MHM.d,** No:223, s. 14.
[356] BOA, **HAT**, 84/3453-E.

II. BÖLÜM
ADIM ADIM ZİRVEYE
(1805-1815)

A-) Sadarete Kadar Hurşid Ahmed Paşa

1- Doğu Karadeniz'de Görevlendirilmesi

a. Karahisar Mutasarrıflığı ve Trabzon Valiliği

Hurşid Ahmed Paşa, Mısır'da geçirmiş olduğu dört yıl içinde önce İskenderiye muhafızlığı ve akabinde Mısır valiliği görevlerini ifa etmişti. Mısır üzerinde Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın günden güne artan nüfuzu ve Kahire'nin tüm dinamiklerini kendi lehine kullanabilme siyaseti karşısında tıpkı selefleri gibi etkisiz kaldı. Sonuç olarak Mart 1801 tarihinde Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa'nın yanında gelmiş olduğu Mısır'dan, Eylül 1805 tarihinde mağlup bir yönetici olarak ayrılmak zorunda kaldı. Hurşid Ahmed Paşa, maiyetiyle birlikte Eylül ayı ortalarında kendisine mansıp olarak uygun görülen Tırhala sancağına doğru yola çıktı. Ancak Bâbıâli, bu yolculuğun yönünü Tırhala'dan çok farklı bir istikamette olan Doğu Karadeniz'e doğru değiştirdi. Zira o an için Trabzon ve civarı Tayyar Mahmud Paşa isyanı sebebiyle kaotik bir durumdaydı.[357]

[357] Tayyar Mahmud Paşa'nın mensubu olduğu Canikli ailesi; Hacı Ali Paşa'nın liderliğinde yaklaşık olarak 18. Yüzyılın son çeğreğinde Kuzey Doğu Anadolu bölgesinde egemenliğini tesis etmişti. Hacı Ali Paşa'nın 1762 ylında Canik muhassıllığı görevini üzerine alması ile bölgede nüfuzu artmaya başladı. 1768-1774 Osmanlı Rus Savaşanda gösterdiği yararlı faaliyetler ve Kuzey Doğu Anadolu'yu eşkıyadan tenkil etmesi üzerine Amasya ve Tokat'ın idaresi kendisine bırakıldı. 1777 yılı itibari ile Sivas ve Trabzon Valilliklerini uhdesine alan Hacı Ali Paşa bunun yanında Erzurum Valiliği görevini de ifa etmekteydi. Canikli ailesi kısa süre içinde Trabzon'dan Kastamonu'ya uzanan kıyı şeridi ve Amasya, Sivas, Erzurum gibi iç kısımlarda kalan şehirlerde egemen kuvvet olarak ortaya çıktı. Hacı Ali Paşa'nın vefatı sonrasında ailenin liderliği bir noktada torunu Tayyar Mahmud Paşa'ya geçti. Canikli ailesinin merkezi otorite ile esas açık şekilde sorunların ortaya çıktığı dönem Tayyar Mahmud Paşa'nın idaresi döneminde kendisini gösterir. Sultan III. Selim'in Amasya sancağının Nizâm-ı Cedîd taraftarı olarak bilinen ve Canikli ailesinin bölgedeki en büyük rakibi olan Çapanoğulları'na vermesi ile Tayyar Mahmud Paşa, Bâbıâli'ye karşı 1805'te isyan bayrağını açtı. Bu noktada isyanın karakteristik özelliği de bir değişime uğramış görünmektedir. Nitekim yerel bir egemenlik yarışındaki kazanım üzerine başlayan isyan, rakip iki ailenin "Nizâm-ı Cedîd" üzerinden hesaplaşmasına evrilmesi uzun sürmedi. Bu surette Bâbıâli, Tayyar Mahmud Paşa'ya karşı en sert refleksini ortaya koyararak kısa süre içinde isyanı bastırdı. III. Selim'in Kabakçı Mustafa isyanı ile devrilmesi ve Nizam-ı Cedid hareketinin sona ermesiyle Tayyar Mahmud Paşa tekrardan Trabzon Valisi olmuş fakat II. Mahmud'un tahta geçmesinin akabinde merkerkezi otorite karşısında tehdit olarak algılanan Tayyar Mahmud Paşa Temmuz 1808'de idam edilmiştir. Canikli ailesi ve Tayyar Mahmud Paşa isyanı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Özcan Mert, "Canikli Hacı Ali Paşa Ailesi", **DİA**, C.7, İstanbul 1993, s. 151-154; İbrahim Serbestoğlu, "Trabzon Valisi Canikli Tayyar Mahmud Paşa İsyanı ve Caniklizadelerin Sonu", ***Uluslararası***

Hurşid Ahmed Paşa, kendisini İskenderiye'den Rodos'a götüren gemi ile seyahat ederken Bâbıâli'de siyasi konjonktür hızlı bir şekilde değişiyordu. Hurşid Ahmed Paşa'ya verilen Tırhala sancağı, Tepedelenli Ali Paşa'nın uhdesinde bulunmaktaydı. Tepedelenli Ali Paşa'dan Tırhala sancağını alıp Hurşid Ahmed Paşa'ya verme planı ilk başta makul gibi görünüyordu. Ancak Bâbıâli'de yapılan meşveretler doğrultusunda bu hususun politik getirisinin olumsuz yönde olacağı görüşü ağır bastı. Öyle ki Tepedelenli Ali Paşa'nın bölgede özellikle Arnavutlar nezdindeki karşılığı tartışılmazdı. Hatta Korfu'da Rus güçlerine[358] sığınan Arnavutları dahi gizli mektuplar ile tekrardan geri çeken kendisiydi. Ayrıca adada bulunan Osmanlı askerlerinin masrafları da Tepedelenli Ali Paşa tarafından Tırhala ve Yanya sancaklarının geliriyle karşılanmaktaydı.[359] Bunun yanında Arnavutlar'ın Mısır'a gidip Kavalalı Mehmed Ali Paşa'ya katılmalarına engel olan kuvvet de Tepedelenli Ali Paşa idi. Bâbıâli, bölgedeki politik dengeleri yeniden tahlil ettikten sonra Tepedelenli Ali Paşa'yı küstürmenin bir yararı olmayacağını kavradı. Bu şekilde Hurşid Ahmed Paşa'ya verilmiş olan Tırhala sancağı geri alınarak, Ekim ayı ortalarında Tepedelenli Ali Paşa uhdesinde bırakıldı.[360] Hurşid Ahmed Paşa ise Tayyar Mahmud Paşa isyanında pek varlık gösteremeyen Abdurrahman Paşa'nın yerine Karahisar sancağı mutasarrıfı olarak görevlendirildi.[361] Hurşid Ahmed Paşa'nın Doğu Karadeniz'e tayininin arka planında bulunan sebeplerden birisi de; Erzurum valisi Yusuf Ziya Paşa'nın, Tayyar Mahmud Paşa isyanını bastırma konusunda bölge idarecilerine güven duymaması vardı. Zira Yusuf Ziya Paşa, bu hususu her fırsatta dile

Karadeniz İncelemeleri Dergisi, C.1, S.1, 2006, s.89-105; Yücel Özkaya, "Canikli Ali Paşa", ***Belleten***, S. 144, 1972, s. 483-525; Rıza Karagöz, **Canikli Ali Paşa**, Ankara 2003, s. 1-190.

[358] Korfu'nun 1799'da Osmanlı-Rus kuvvetlerince ele geçirilmesinin ardından Yedi Ada Cumhuriyeti kuruldu. Dış işlerinde Bâbıâli'ye bağlı olan bu Cumhuriyet'te ilk olarak üç bin Rus askeri bulunmakla birlikte bu sayı zamanla 600 askere kadar düşmüş fakat Osmanlı-Rus anlaşmasına rağmen Rus askeleri Korfu'yu terk etmemişti. Bkz: İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Arşiv Vesikalarına Göre Yedi Ada Cumhuriyeti", **Belleten**, C.1, S 3-4, 1937, s. 627-639.

[359] BOA, **A. {DVNS.MHM.d,** No: 222, s. 217.

[360] BOA, **A. {DVNS.MHM.d,** No:223, s. 21.

[361] Sadrazam Hafız İsmail Paşa'a bir telhisle Hurşid Ahmed Paşa'nın görev yerinin değişimine sebep olan süreci ve düşüncelerini açık şekilde III. Selim'e arz etmektedir. III. Selim'in telhisteki düşüncelere katılması ile Hurşid Ahmed Paşa, Karahisar sancağına tayin edilmişti. Ayrıntı için bkz: BOA, **HAT**, 107/4739.

getiriyordu.[362] Yusuf Ziya Paşa'nın içinde bulunduğu bu problem, Hurşid Ahmed Paşa'nın bölgeye atanması ile kâğıt üzerinde de olsa bir çözüldü.

Karahisar bölgesi Tayyar Mahmud Paşa'nın isyanını Karadeniz'in iç bölgelerine taşımasını engelleyecek stratejik bir öneme haizdi. Ayrıca Karahisar, Tayyar Mahmud Paşa'nın isyan etmeden önce ekonomik ve askeri olarak beslendiği bölgelerin başında gelen şehirdi.[363] Her ne kadar isyan, Yusuf Ziya Paşa tarafından bastırılmış gibi görünse de Tayyar Mahmud Paşa yakalanamamış ve kuvvetleri de henüz tam anlamıyla ortadan kaldırılamamıştı. Bununla birlikte yandaşları mücadeleye devam etme adına Doğu Karadeniz dolaylarında yoğun bir faaliyet içinde bulunmaktaydı. Böyle bir ortamda Karahisar sancağı yeni mutasarrıfını beklerken, Bâbıâli bir kere daha karar değiştirdi. Bâbıâli, bu sefer de aldığı kararla Hurşid Ahmed Paşa'yı Trabzon valisi tayin etti.

Esasında Bâbıâli, Tayyar Mahmud Paşa'nın isyan etmesi ile üzerinde bulunan Trabzon valiliğini Hurşid Ahmed Paşa'dan önce isyanı bastırmakla mükellef olan Erzurum valisi Yusuf Ziya Paşa'nın uhdesine vermişti.[364] Ancak Yusuf Ziya Paşa'nın halihazırdaki Erzurum valiliği de önemliydi. Zira o dönem için Osmanlı Devleti görünürde İran ile barış içinde görünüyor olsa da İran'ın sınır ihlâlleri sebebiyle huzursuzluk bulunmaktaydı.[365] Bunun yanında Yusuf Ziya Paşa'nın bölgede İran yönetimiyle ilişki kanalları da gayet açıktı.[366] Bu sebeplerle Bâbıâli, Yusuf Ziya Paşa'nın Erzurum valiliğine devamına ve Hurşid Ahmed Paşa'nın da Trabzon valiliğine tayin edilmesi uygun gördü.[367] Bâbıâli, Hurşid Ahmed Paşa'yı Trabzon valiliğine tayin etmesinin akabinde kendisine ilk gönderdiği hükümde; firari durumda olan Tayyar Mahmud Paşa'nın, Trabzon dolaylarında görüldüğü takdirde hakkındaki idam kararının infaz edilerek, kesilen başının İstanbul'a gönderilmesini istedi.[368]Ayrıca Hurşid Ahmed Paşa'ya, Tranzon ve Gümaşhane dolaylarından

---

[362] BOA, **HAT**, 104/4078.
[363] BOA, **HAT**, 1358/53284; BOA, **C. ML**, 46/2135.
[364] BOA, **AE**, *III. Selim*, 328/19015.
[365] Hakan Kaya, **Osmanlı İran Sınırında Bir Serhad Sancağı: Bayezdid 1578-1848**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2015, s. 158-165.
[366] Fahri Maden, "XIX. Yüzyıl Başlarında Osmanlı İran İlişkileri ve Sefaretnameleri Işığında Seyid Mehmet Refi Efendi'nin İran Elçiliği", **Avrasya Etüdleri Dergisi**, C 59, S 1, Ankara 2021, s. 126.
[367] BOA, **A. {DVNS.MHM.d,** No:223, s. 74-B.
[368] BOA, **AE**, *III. Selim*, 15/870.

cizyelerin İstanbul'a hala ulaşmadığı bildirilerek, Gümüşhane emini Ahmed Ağa ile bu konu üzerinde çalışmasını başka bir hükümle bildirdi.[369]

Bâbıâli, mevcut Trabzon valisine çeşitli hükümler gönderiyordu. Ancak Hurşid Ahmed Paşa, henüz ne Karahisar'a ne de Trabzon'a gidebilmiş değildi.[370] Bu durum uzun sürmeyecekti. Trabzon'daki bu kaotik durum; Tayyar Mahmud Paşa taraftarlarının tekrardan bir isyan çıkarma ihtimalini doğurdu. Ayrıca Hurşid Ahmed Paşa'nın atama haberinin üzerinden bir ay geçmesine rağmen hâlâ görev yerine gelmemesi Tayyar Mahmud Paşa isyanı sebebiyle Trabzon'da bulunan Yusuf Ziya Paşa'yı da zor durumda bırakmaktaydı. Öyle ki Yusuf Ziya Paşa, Bâbıâli'ye üst üste gönderdiği kaimelerle Hurşid Ahmed Paşa'nın çok acele şekilde Trabzon'a gönderilmesini talep ediyordu.[371] Bâbıâli de esasında ne yapacağını bilemez vaziyetteydi. Zira Yusuf Ziya Paşa'nın Trabzon'dan kendi görev yeri olan Erzurum'a aylardır dönememiş olması da başlı başına bir sorundu. Bunun dışında büyük bir problem daha vardı. O da Hurşid Ahmed Paşa'ya pek güvenilememesiydi. Nitekim Hurşid Ahmed Paşa, önceki görev yeri olan Mısır'da iyi bir sınav veremedi. Bu husus Sultan III. Selim'in de dikkatinden kaçmamıştı. Dolayısıyla III. Selim'in aklı bir noktada hâlâ Hurşid Ahmed Paşa'nın Trabzon valisi olarak atanmasında kalmıştı. Sultan, söz konusu atamanın sağlıklı olup olmadığını Sadrazam Hafiz İsmail Paşa ile de paylaşmış ve Hurşid Ahmed Paşa'nın "*adem-i iktidarı ve perişanlığı*" üzerine düşüncelerini kendisine iletmişti.[372] Ancak III. Selim'in Trabzon valiliği Hurşid Ahmed Paşa'nın Trabzon valiliğini icra edebilme noktasındaki resmî kaygısının yanında, Tayyar Mahmud Paşa isyanının bürünmüş olduğu siyasi karakterin olduğunu okumak da zor olmayacaktır. Zira kısa süre içinde Nizâm-ı Cedîd alehtarı bir muhtevaya iltihak eden bu hareket, Karadeniz bögesinde Nizâm-ı Cedîd düşüncesinin önündeki en büyük engel olarak ortaya çıktı. III. Selim bu duruma müsâmaha

---

[369] BOA, **C. ML**, 73/3350.
[370] Hurşid Ahmed Paşa, İskenderiye'den Tırhala'ya giderken yolda görev yeri değiştirilmiş ve kendisi Rodos'a geçmişti. Paşa, Rodos'tan İzmir'e geçerek yeni görev bölgesine gitmek için hazırlıklarını burada yapacaktı. Ancak içinde bulunduğu maddi sıkıntılar hazırlıklarına yapmasına imkân vermiyordu. Zira Mısır'dan çıkartılırken kişisel eşyalarını dahi ulufe karşılığı olarak askerlere dağıtması onu mâlî bakımından içinden çıkılmaz bir kıskaca sokmuştu. Bu sebeple görev yerine gidecek dirayeti dahi sergileyememekteydi. Bkz: BOA**, HAT**, 261/15054.
[371] BOA, **HAT**, 104/4078-A.
[372] BOA, **HAT**, 103/460.

gösteremeyecek bir durumdaydı. Bundan dolayı Tayyar Mahmud Paşa'nın af talepleri dahi III. Selim nezdinde bir karşılık bulmuyordu.[373] Nitekim Trabzon valisi bir bakıma asilere karşı sadece bulunduğu şehri değil aynı zamanda Nizâm-ı Cedîd'i de savunma misyonu yüklenecekti. Nihayetinde Bâbıâli, Hurşid Ahmed Paşa'nın Trabzon valiliğini icra edecek durumda olmadığına ikna oldu. Bu sebeple bölgede daha kuvvetli şekilde bulunan sabık Sadrazam Yusuf Ziya Paşa 26 Şubat 1806 tarihinde Trabzon valiliğine tayin edildi.[374] Hurşid Ahmed Paşa için Anadolu ya da Rumeli'de görev yapabileceği çeşitli mansıp düşünüldü. Ancak o dönem söz konusu bölgelerde boş bir mansıp bulunamadı. Sadrazam Hafız İsmail Paşa bu sıkışık durumu aşmak için bir formül geliştirdi. Bu formüle göre ilk olarak Hotin muhafızı Mehmed Paşa'nın uhdesinde bulunan Ağriboz ve Karlıili sancaklarının kale ve liman muhafızlığı maaş karşılığında Hurşid Ahmed Paşa'ya verilecekti.[375] Daha sonra Hurşid Ahmed Paşa'ya uygun bir mansıp boşaldığı taktirde kendisi oraya gönderilecekti.[376] Bu şekilde Bâbıâli, Hurşid Ahmed Paşa'ya bölgedeki ticareti koruması ve eşkıya hareketlerine karşı dikkatli olması hususunu hatırlatarak, Mart 1806'da gönderdiği bir hükümle Ağriboz ve Karlıili kalelerinin muhafazasına atandığını bildirdi.[377]

2- Balkanlara Gidiş

a- Ağriboz ve Karlıili Kaleleri Muhafızlığı

Hurşid Ahmed Paşa, III. Selim ve başkentteki yönetici zümrenin gözünde muktedir bir karakter olmayışı sebebiyle Trabzon valiliğinden kısa sürede alınmıştı. Bu sebeple de o an için bulunduğu İzmir'e yakın olan Ağriboz mufafızlığına tayin edilerek kariyerine devam etme şansı yakaladı.[378] Hurşid Ahmed Paşa, Ağriboz kalesi yanında Karlıili kalesi muhafazası ile de görevlendirilmişti. Zira geleneksel olarak Ağriboz sancağı valiliğini üstlenen kişi aynı zamanda Karlıili sancağını da uhdesine

---

[373] BOA, **C. DH**, 122/6092.
[374] BOA, **C. DH**, 32/1577; Asım Tarihi, **a.g.e.**, s. 172.
[375] Bu husus Boğdan voyvodasına da ayrı bir hükümle izah edilmektedir. Bkz: BOA, **A. {DVNS.MHM.d,** No:224, s. 28-29.
[376] BOA, **HAT**, 261/15054.
[377] BOA, **C. DH**, 21/1009; BOA, **A. {DVNS.MHM.d,** No:223, s. 139-A.
[378] III. Selim döneminde devlet görevlilerinin bölgeler arası tayin meseleleri çıkarılan Vüzera Kanunnamesi ile sistemli bir prensibe bağlanmıştır. Buna göre; yeri değişecek olan bir görevlinin bulunduğu mansıba yakın bir noktaya tayin edilmesi hususu göz önünde bulundurulacaktır. Bkz: BOA, **MAD.d**, No: 7584, s. 2.

almaktaydı.[379] Bu husus her iki sancakta bulunan kaleler içinde geçerli oluyordu. Ağriboz'un stratejik önemi özellikle Rusların Pire, Atina ve Ağriboz'da yaşayan Rumlar'ı isyana kışkırtmak için yoğun mesai harcadığı 1768-1774 Osmanlı-Rus harbi ile ortaya çıkmıştı.[380]

Hurşid Ahmed Paşa, Ağriboz'a geldiğinde şehirde kale muhafızları için ayrılmış olan büyük sarayın oturulamayacak bir vaziyette olduğunu gördü. Bu sebeple harap durumdaki büyük sarayın tadilatı için İstanbul'dan elli bin kuruş talep etti. Bâbıâli'nin ise doğal olarak Ağriboz sarayı için ayıracak bir tahsisatı bulunmuyordu. Bundan dolayı Hurşid Ahmed Paşa'ya gönderdiği bir hükümle bahse konu sarayın tadilatı için gerekli meblağı Ağriboz sancağında yaşayan yöre halkından toplamasını istedi. Bu zorunlu bağışın sancakta herhangi bir sıkıntı yaratmaması için miktarı da on beş bin kuruş olarak belirledi.[381]

Hurşid Ahmed Paşa, Ağriboz'daki muhafızlık sarayının tadilatı için gerekli girişimleri yaptığı sırada görev yerinde tekrar bir değişim oldu. Bâbıâli, Rumeli valisi İbrahim Paşa'yı yaklaşık olarak iki yıldır isyan halinde bulunan Sırplar üzerine memur etmişti. Ancak İbrahim Paşa'nın hiçbir merciye haber vermeden ordusu ile birlikte ansızın Niş'ten İşkodra'ya çekilmesi, Sırp asiler karşısında Belgrad ve Niş arasını açık hedef haline getirdi.[382] Bâbıâli'nin bu durum karşısında ilk refleksi; İbrahim Paşa'yı Rumeli valiliğinden azledip yerine Mora valisi Osman Paşa'yı tayin etmek oldu. Osman Paşa'dan boşalan Mora valiliğini ise kendisine uygun bir mansıp aranan Ağriboz kalesi muhafızı Hurşid Ahmed Paşa'ya tevcih etti. Bâbıâli, Mora valiliğinin yanında Hurşid Ahmed Paşa'nın uhdesine Niş muhafızlığı görevini de dahil etti. Nitekim Balkanların kuzey bölümünün ufukta kuvvetli bir şekilde beliren Osmanlı-Rus savaşına ev sahipliği yapacağı aşikardı. Bu sebeple Rus ve Sırp tehdidine karşı bölgenin en stratejik noktalarının başında gelen Niş'in önemi daha da artıyordu. Bundan dolayı Bâbıâli, Hurşid Ahmed Paşa'yı Ekim 1806'da Niş muhafızı tayin ederek, Sırp taaruzu altında bulunan şehre ivedi bir şekilde yetişmesini bildirdi.[383]

---

[379] Mehmet İnbaşı, "Eğriboz Sancağı İdarecileri (1756-1792)", **Cihannüma Tarih ve Coğrafya Araştırma Dergisi**, S. 7/1, 2020, s. 65.
[380] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, C 5, Ankara 1978, s. 398.
[381] BOA, **C. AS**, 451/18783.
[382] BOA, **HAT**, 146/6162; **HAT**, 132/5475-A; **HAT**, 132/5475-B.
[383] BOA, **A. {DVNS.MHM.d,** No:224, s. 169-170.

3. Mora Valiliği ve Niş Muhafızlığı

a. Hurşid Ahmed Paşa Öncesi Sırp İsyanı ve Niş'in Genel Durumu

Niş, coğrafi durumu bakımından yüzyıllarca önemini korumuş bir şehirdi. Kent eski çağlardan itibaren ulaşım noktasında Balkanları kuzey ve güney olarak iki kısıma ayıran stratejik bir kavşak mahiyetindeydi.[384] Bu sebeple 18. yüzyıl başlarından itibaren özellikle Avusturya ve Osmanlı Devleti kuvvetleri arasında defalarca el değiştirdi. 19. yüzyılın başları itibariyle Niş'e karşı oluşan tehdit, ülke sınırlarının diğer tarafından gelmemekteydi. 1804 yılında toplumsal bir köylü hareketi olarak başlayan Sırp ayaklanması[385]kısa süre içerisinde büyüdü. Organize hareket eden Sırp asiler, Belgrad ve çevresindeki Osmanlı kuvvetlerini süratli şekilde etkisiz hale getirdi. Asiler, 1806 itibariyle de Niş önlerinde yıkıcı faaliyet göstermeye başladı.[386]

---

[384] Machıel Kıel, "Niş", **DİA**, C 33, İstanbul 2007, s. 147.

[385] Kemal H. Karpat, **Balkanlar'da Osmanlı Mirası ve Milliyetçilik**, Çev. Recep Boztemur, İstanbul 2015, s. 99.

[386] Sırp isyanı, klasik olarak Fransız ihtilalinin ortaya çıkarmış olduğu milliyetçilik fikri ile ilişkilendirilmektedir. Bu görüş isyanın 1806-1812 Osmanlı-Rus savaşı perspektifinde değerlendirildiği takdirde kabul görülebilir. Fakat isyanın arka planında ya da doğup/gelişme evrelerinde muhtevasında milli bir bilincin aksettiğini ifade etmek zordur. 1790 yılından beri Pazvandoğlu Osman'ın emrinde yahut etkisi altında bulunan başıbozuk yamaklar, Vidin üzerinden hareketle sistemli bir şekilde Belgrad'a saldırı düzenlemekteydi. Bâbıâli, bölgedeki istikrarsızlığı bertaraf etmek niyetiyle Pazvandoğlu'na karşı askeri bir harekât düzenlemiş olmasına rağmen Fransa'nın Mısır'ı işgali bu harekâtı Pazvandoğlu'nu affetmek suretiyle bitirmesine sebep oldu. 1799 itibariyle başıbozuk yamakların Belgrad'a girişini kabul etmek zorunda kalan Bâbıâli Sırp isyanına giden süreçte en stratejik hatayı sergiledi. Bu tarih itibariyle başıbozuk yamaklar Belgrad muhafızı Hacı Mustafa Paşa'nın üzerinde yoğun bir tazyik uygalamaya başladı. 1793 yılından beri bölgede yaşayan Müslüman ahali kadar Sırp reayanın da gönlünü kazanmış olan Hacı Mustafa Paşa'nın Aralık 1801'de başıbozuk yamaklar tarafından katledilmesiyle Sırplaırın isyanına giden yolda ilk adım atışmış oldu. Hacı Mustafa Paşa'nın öldürülmesi ile şehir üzerinde iktidar topyekûn başıbozuk yamaklar ve dayılar eline geçti. Başıbozuk yamaklar ve dayılar, Hacı Mustafa Paşa'nın öldürülmesi akabinde nüfuzlarını sancağın her köşesine ulaştırabilme adına yıllar önce yasaklanmış olan Sırp nahiye ve köylerine han yapımı faaliyetlerine hız verdi. Bu hanlar vasıtasıyla sancağın her köşesindeki yerleşim birimi başıbozuk yamaklar ve dayıların kontrolü altına girmekteydi. Vidin ve Bosna taraflarından gelen diğer başıbozuk gruplar da bu hanlarda iskân ettirildi. Daha sonra bölgedeki tımar ve zeamet topraklarını çifliklere dönüştürmeye başlayan yamak ve dayılar, Sırp köylüler üzerine de ağır vergiler yüklediler. Sancak boyunca yapılan bu baskılara 1802 yılında bölgedeki sipahi kuvvetleri ve Sırp reaya birlikte karşı koymak istediyse de bunda başarı sağlanamadı. Başıbozuk yamaklar, Sırp knezlerinin kendilerine karşı isyan edecekleri istihbaratı ile sancağın önde gelen knezlerini öldürme kararı aldılar. Yamaklar bir hafta içinde yetmiş kadar Sırp knez, tüccar ve din adamını isyan edecekleri iddiasıyla idam etti. Sırp knezlerine karşı uygulanan bu politika bölgede bir otorite boşluğu yaratmasına sebep oldu ve Şumadiye bölgesinde bir domuz taciri olan Kara Yorgi, bu fırsatı değerlendirerek halihazırda meydana gelen oluşumun liderliğini ele aldı. Belgrad ve Niş arasındaki Şumadiye bögesinde bulunan Topola mevkiinde bir cenaze merasimi sonrasında Sırp ahalinin köylerde bulunan hanları yakmaları, 1804 ilkbaharında isyanın ilk ateşini ortaya çıkardı. Bâbıâli bölgeden gelen Sırp reayasının isyan haberini, sancak boyunca başıbozuk yamak ve dayıların tesis etmiş olduğu idareyi tenkil edeceğini düşünerek Niş mütesellimi Hafız Ağa vasıtasıyla cephane yardımda dahi bulundu. Nitekim Avusturya elçisinin başkentine gönderdiği bilgiye göre isyanı bizzat Bâbıâli örgütlemekteydi. Bâbıâli'nin isyancılara karşı beslediği

Bâbıâli, ilk başlarda Semendire sancağında meydana gelen bu ayaklanma hareketlerine karşı hoşgörülü bir yaklaşım içinde bulundu. Ancak ilerleyen zamanda meselenin salt olarak sancaktaki başıbozuk yamak ve dayıların zulmüne karşı bir hareket olmaktan çıktığını fark etmekte gecikmedi. Bu sebeple Rumeli valisi İbrahim Paşa'ya gönderdiği bir hükümle; Sırp gailesini, Bosna ve Niş kuvvetleri ile koordineli şekilde çalışarak bertaraf etmesini istedi.[387] Bâbıâli'nin bu isteği doğrultusunda Rumeli valisi İbrahim Paşa, 1806 yılının ilkbaharında İşkodra'da hazırlıklarını tamamlayarak Niş'e gitmek üzere harekete geçti.[388]

İbrahim Paşa ve Bâbıâli'nin uzun uğraşlar sonucunda meydana getirdikleri ordu, Niş şehrine ulaştı. Ancak ordu tüm hazırlıklara rağmen Sırp asilerin üzerine gidebilecek bir mahiyete sahip değildi.[389] Fakat İbrahim Paşa'nın tüm olumsuzluklara rağmen Bâbıâli tarafından çizilen eylem planını uygulamaktan başka seçeneği de yoktu. Bu doğrultuda İbrahim Paşa, Semendire sancağını Sırp taaruzlarından kurtarmak için Bosna valisi Hüsrev Paşa ile birlikte ortak bir plan oluşturdu. Buna göre Rumeli valisi İbrahim Paşa kuvvetleri Niş'ten batıya doğru harekete geçecek, Bosna valisi Hüsrev Paşa'da Drina nehrini aşarak kuzeye doğru hareket edecekti. İki ordu

---

sempati kısa süre içinde yok olacaktır. Niş mütesellimi Hafız Ağa'nın Belgrad muhafızı olarak atanmasıyla başlarda bir hak arama mücadelesi olarak görünen isyanın Bâbıâli'nin otortesine karşı evrildiği ortaya çıkacaktır. 1805 yılında Kara Yorgi önderliğinde toplanan Sırp asiler Belgrad'ı kuşatma altına aldı. Yine aynı yılın ağustos ayında yeni Belgrad muhafızı Hafız Paşa'yı Belgrad'a girişini engelleme girişimiyle iki grup arasında ilk çatışma meydana geldi. Bâbıâli, bu hususu isyanın artık sadece bir hak arama meselesi olmaktan çıktığının ilk işareti olarak yorumladı. Eylül 1805'te sancak merkezi Semendire'nin Sırp asiler tarafından kuşatılması ve nihayetinde yılın sonlarına doğru kaleyi ele geçirmeleri asiler ve Bâbıâli arasında köprülerin atılamsı anlamı taşıyordu. Bâbıâli, Rumeli Valisi İşkodralı İbrahim Paşa'ya gönderdiği emirler doğrutulsunda Sırp asilerin tedibine hükmetti. İbrahim Paşa'nın bölge valileri ile senkronize hareket planları yapıp, Sırp asiler üzerine harekât tasarlamalarına rağmen birtakım bahaneler ile İşkodra'ya çekilmesi Niş'e kadar uzanan Sırp tehlikesini doğurdu. Bkz: Selim Aslantaş, **19. Yüzyılın Şafağında Osmanlıda Sırp İsyanları**, İstanbul 2007, s.55-107; Mehmet Çetin Börekçi, **Osmanlı İmarapatırlğu'nda Sırp Meselesi**, İstanbul 2001, s.49-83; Kamil Paşa, **Tarih-i Siyasi-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye**, C 3, İstanbul 1327, s. 32-33;Michael Palaıret, **Balkan Ekonomileri 1800-1914**, İstanbul 2000, s.39-46; Stanford J. Shaw, **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye**, C 1, İstanbul 1982, s. 365-366; Stanford J. Shaw**, Eski ve Yeni Arasında Sultan III. Selim**, İstanbul 2008, 463-472; Kemal Beydilli, "Küçük Kaynarca'dan Yıkılışa", **Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi**, C 1, Ed Ekmeleddin İhsanoğlu, İstanbul 1994, s. 83-84; Barbara Jelavıch, **Balkan Tarihi**, C. 1, İstanbul 2009, s.218-227; Sacit Kutlu, **Milliyetçilik ve Emperyalizm Yüzyılında Balkanlar Osmanlı Devleti**, İstanbul 2018, s. 45-47; Harold Temperley,**History of Serbia**, London 1919, s. 174-203; Hugh Poulton, **Balkanlar**, çev. Yavuz Alagon, İstanbul 1993, s. 11; Leopold Ranke, **History of Servia of The Servian Revolution**, çev. Aleksandr Kerr, London 1847.

[387] BOA, **HAT**, 136/5578-C.

[388] BOA**, HAT**, 130/5401-B. Bâbıâli ise bu esnada Sırp asiler üzerinde hazırlanan ordunun ihtiyaçlarının karşılanması için Boğdan voyvadasına hüküm göndermekteydi. Bkz: BOA, **C. AS**, 177/19889.

[389] BOA, **HAT**, 150/6333-A.

Semendire'de birleşip asilere hücum ederek, isyanı ortadan kaldıracaktı.[390] Başlarda muvvaffak olan bu plan, Hüsrev Paşa'nın her türlü gayretine rağmen İbrahim Paşa'nın 4 Eylül 1806'da Niş'ten İşkodra'ya doğru hareket etmesi ile sonuçsuz kaldı.[391]

İbrahim Paşa'nın Niş'ten çekilmesi, bölgedeki Osmanlı kuvvetlerinin moral olarak çöküşüne sebep olmakla birlikte bu hadise Sırp asilerin ayaklanmadaki şevklerini ziyadesiyle arttırdı. İbrahim Paşa, Niş'i terk etmeden bir gün önce, şehir bürokratlarından muhallefat memuru Ali Rıza Bey'i emrine bir miktar asker bırakarak Niş muhafızı tayin etti.[392] İbrahim Paşa'nın şehri terk etmesinin ardından geride kalan askerlerin de Ali Rıza Bey'i dinleyecek durumları kalmamıştı. Öyle ki İbrahim Paşa tarafından şehri savunmak üzere bırakılan asker dahi kentten firar etti.[393] Şehirden firar eden askerler gruplar halinde Sofya'ya doğru iltica etmenin gayretindeydi. Niş'te bulunan askerin firarı karşsında kentin Sırp istilasına uğrama ihtimali ağırlık kazandı. Bu düşünce o denli ciddi bir vaziyetteydi ki bir ara şehirde bulunan topların asiler eline geçmemesi için İstanbul'a götürülmesi dahi düşünüldü.[394] Niş'i henüz terk etmemiş olan asker ise birikmiş ulûfelerini öne sürerek, Ali Rıza Bey üzerinde baskı kurmaya başladı. Bu noktada Niş içinde askerin taşkınlığı ve şehir dışında asilerin tehdidi günden güne artıyordu. Bu doğrultuda meydana gelen tüm bu problemle başa çıkamayacağını anlayan Ali Rıza Bey, Bâbıâli'den Niş için yeni bir muhafız talep ediyordu.[395] Şehrin içinde bu denli kargaşa hüküm sürerken şehrin dışında ise Sırp asiler Belgrad yolunu ele geçirmiş ve Niş'e altı saatlik mesafeye kadar yaklaşmış vaziyetteydi. Şehrin doğusu dışında kalan her mevkii Sırp kuvvetleri tarafından çevrilmiş vaziyette bulunmaktaydı. Sırp asilerin lideri Kara Yorgi, bir taraftan Niş muhafızı Ali Rıza Bey'e mektup gönderip onu oyalamaya gayret gösterirken diğer taraftan özellikle Belgrad yolu üzerindeki Razna ve Aleksançe mahallerinde tabya ve palankalar inşaa etmek suretiyle Niş'in bölge ile tüm bağlantısını koparıyordu.[396]

---

[390] Cevdet Paşa, **a.g.e**, C 8, s. 106.
[391] BOA, **HAT**, 146/6165; Yüksel Çelik, **a.g.e,** 72.
[392] İbrahim Paşa, Ali Rıza Bey'i Niş muhafızı olarak tayin etmesi ve askerini Niş'ten çekme gerekçelerini detaylı bir şekilde anlatmaktadır. Raporda zahire sıkıntısı ilk göze çarpan sebeptir. Burada dikkat çeken husus, Sırp İsyanını bastırmakla görevli bir orduda yiyecek olarak sadece "*bir miktâr peksimentten*" başka bir şey bulunmamasıdır. BOA, **HAT**,135/5549.
[393] BOA, **HAT**, 146/6164.
[394] BOA, **HAT**, 146/6163.
[395] BOA, **HAT**, 146/6168.
[396] BOA, **C. DH**, 183/9146.

Bâbıâli, bölgeden üst üste gelen olumsuz haberler doğrultusunda Niş gibi stratejik bir noktanın korunmasının önemini biliyordu. Zira ufukta kuvvetli şekilde beliren bir Osmanlı-Rus harbi kendini göstermekteydi. Olası bir Osmanlı-Rus savaşında, Rus kuvvetleri ve Sırp asilerin birleşerek Balkanları boydan boya işgal edebilme tehlikesi söz konusuydu. Bâbıâli, Çar I. Aleksandr'ın, asilerle ittifak halinde bulunarak 24 Eylül'de Kara Yorgi'ye 18 bin altın ve silah gönderdiğini biliyordu.[397] Bâbıâli tüm bu bilgi ve ihtimaller doğrultusunda Ali Rıza Bey'in yerine 6 Ekim 1806'da Hurşid Ahmed Paşa'yı Niş muhafızı olarak bölgeye tayin etti.[398] Aynı zamanda Ali Rıza Bey'e gönderdiği bir hükümle, Hurşid Ahmed Paşa'nın Niş'e gelinceye kadar şehirdeki görevine devam etmesini bildirdi.[399]

b. Hurşid Ahmed Paşa'nın Niş'e Gelişi ve İlk İcraatleri

Hurşid Ahmed Paşa, Niş muhafızlığı görevine tayin olduğuna dair emir eline geçmesinin ardından hazırlıklarını kısa süre içinde bitirerek Ağriboz'dan Niş'e gitmek üzere hareket etti. Hurşid Ahmed Paşa aynı zamanda Mora valiliğine de tayin olmasına rağmen Niş'teki durumun ciddiyetini göz önüne alarak eyalet merkezine uğramadı. Kapı halkı ve yanında bulunan askerlerin ihtiyacını Ağriboz'dan karşılayabilecek durumda da olmadığı için hazırlıklarını Yenişehir'de tamamlamak üzere derhal yola çıktı. Ancak Yenişehir'e gelen Hurşid Ahmed Paşa, şehirdeki durumun da esasında gelmiş olduğu Ağriboz'dan farklı olmadığını gördü. Hurşid Ahmed Paşa, Yenişehir'de fazla vakit kaybetmedi. Zira Sırp asiler tarafından üç koldan kuşatma altında bulunan Niş'e bir an önce gitmesi gerekiyordu. Bu sebeple Yenişehir'den süratli bir şekilde yola koyulan Hurşid Ahmed Paşa ve kafilesi, 17 Aralık 1806 tarihinde Niş'e ulaştı. Bâbıâli bu sırada Sırp meselesi ile ilgili Hurşid Ahmed Paşa'dan detaylı bir rapor bekliyordu. Ancak Hurşid Ahmed Paşa Niş'e henüz geldiğini bildirerek, mesele hakkında detaylı bir inceleme yaptıktan sonra İstanbul'u bilgilendireceğini söyledi.[400]

---

[397] Aleksandr B. Şirokorad, **Rusların Gözünden 240 Yıl Kıran Kırana Osmanlı Rus Savaşları**, İstanbul 2009, s.277.

[398] BOA, **A. {DVNS.NŞT.d,** *Atik Vüzera*, No:53, s. 29.

[399] BOA, **C. DH**, 278/13851. Ali Rıza Bey, şiddetli zahire kıtlığının yanında parasızlık durumuyla da boğuşmak zorundaydı. Bu sebepten dolayı defalarca İstanbul'a tahrir göderdi. Bâbıâli, Ali Rıza Bey'in bu taleplerine karşılıksız kalmadı. Kendisine beş bin kuruş ödenek göndererek durumu idare etmesini ve Hurşid Ahmed Paşa gelinceye kadar pozisyonunu muhafaza etmesini bildirdi. Bkz: BOA, **C. AS**, 695/29179.

[400] BOA, **HAT**, 37/1894.

Hurşid Ahmed Paşa, Niş'teki vazifesine başlamasının hemen ardından kendisi şehre gelinceye kadar durumu gayet güzel idare eden Ali Rıza Bey'in kendisine uygun bir mansıp ile kentten gönderilmesini talep etti. Nitekim Bâbıâli'ye gönderdiği kaimede; Niş'te bulunan askerin Ali Rıza Bey'e ulufe meselesinde ne denli sıkıntı çıkardığını belirterek, kendisine İstanbul'dan gönderilen beş bin kuruşun da asker ulufelerine dair nasıl harcandığını ifade etti.[401]

Ali Rıza Bey'in durumu ile ilgili olarak Bâbıâli'nin bilgilendirilmesinden sonra yapılacak en önemli iş; Niş şehrinin ve kalesinin tahkimat, mühimmat ve cephane durumumun kontrol edilmesiydi. Hurşid Ahmed Paşa, Niş kalesini inceletmenin akabinde kale ile ilgili olarak bir problemin olmadığına kâni oldu. Zira Niş kalesi kendisinden önce kuvvetli tadilat geçirmiş ve sorunlu bölgeleri onarılmıştı.[402] Ancak daha önce yapılmış olan çalışmalara ek olarak kalenin bazı mahallerinin yine de elden geçirilmesinin yararlı olacağını düşünmekteydi.[403] Kale tahkimatı iyi yapılmış olmasına rağmen aynı husus cephane ve mühimmat için söylenemezdi. Esasında Niş kalesinde bulunan cephane miktarı son bir yılda girdi ve çıktılarla karışık bir hal almıştı. Niş muhafızıyken Belgrad muhafızlığına atanan Hafız Paşa'nın yanında götürdüğü cephane, Rumeli valisi İbrahim Paşa'nın Niş'e geldiği dönem getirdiği cephane ve Bâbıâli'nin Rumeli ordusu emrine Edirne'den gönderdiği cephanenin hepsi Niş'te muhafaza edildi. Bununla birlikte İbrahim Paşa'nın Niş'ten İşkodra'ya dönerken yanında götürdüğü cephane de düşünüldüğünde, Niş kalesinde bulunan mühimmatın sürkilasyon durumu kafa karıştırıcı bir vaziyet alıyordu. Bu surette Hurşid Ahmed Paşa kesin bilgiye ulaşabilme adına, Niş kalesinde bulunan cephanenin sayımını yaptırdı.[404] Yapılan sayım sonucunda kalede bulunan cephane durumu Hurşid Ahmed Paşa adına tam bir hayal kırıklığı oldu. Hurşid Ahmed Paşa, Bâbıâli'ye gönderdiği kaimede, Niş gibi stratejik önemi üst seviyede bir serhad şehrinin kalesinde mevcut bulunan cephane miktarından duyduğu üzüntüyü iletti. Bâbıâli, Hurşid Ahmed Paşa'nın bu serzenişini gayet yerinde gördü. Bu sebeple Niş

[401] BOA, **HAT**, 133/5512-E
[402] BOA, **HAT**, 136/5583; BOA, **C. AS**, 1018/44643; BOA, **AE**, *III. Selim*, 242/14051.
[403] BOA, **HAT**, 133/5515-F.
[404] Hurşid Ahmed Paşa'nın Niş kalesinde mevcut bulunan cephaneyi detaylı bir şekilde saydırdı. Buna göre Niş kalesinde; 301 varil ve ayrıca 1254 kantar barut, 108 kantar ayrıca 650 sandık fişenk ve 108 kıta kurşun bulunmaktaydı. Bkz: BOA, **HAT**, 133/5512-B.

kalesine mühimmat gönderilmek üzere bir çalışma başlattı.[405]Hurşid Ahmed Paşa için cephane sıkıntısının yanında Niş'te bulunan esas sorunlardan birisi de zahire kıtlığı meselesiydi. Hurşid Ahmed Paşa'nın bu hususu özellikle süratli bir şekilde çözmesi hayati önem taşıyordu. Kısa bir süre önce İbrahim Paşa'nın şehri terk etmesi ve kentte bıraktığı askerlerin ise zahire kıtlığından dolayı firar ettikleri biliniyordu.[406] Bu hususun bir müddet daha böyle devam etmesi, Sırp tehdidi altında bulunan Niş'in kolay bir şekilde asilerin eline geçebileceği endişesini doğurmaktaydı. Nitekim Hurşid Ahmed Paşa, Bâbıâli'ye gönderdiği kaimelerde Niş'teki zahire kıtlığına özellikle dikkat çekiyordu. Kendi kapı halkının bu durumla bir şekilde başa çıkabileceğini bildirirken Niş ve ahalisinin kıtlığın üstesinden gelemeyeceğini düşünüyordu.[407]

Bâbıali, Hurşid Ahmed Paşa tarafından gönderilen raporlar doğrultusunda şehre mühimmat ve zahire desteği sağlamak için çalışmalara ağırlık verdi. Zira bunu acele bir şekilde yapması gerekmekteydi. Çünkü bölge o ana kadar sadece Sırp asilerin tehdidi altında bulunmaktaydı, ancak Aralık sonlarında Bâbıâli'nin Rusların Bender ve Hotin kalelerini işgal etmesinin ardından Rusya'ya savaş ilan etmesi, bu tehdidi ikiye çıkarmıştı.[408] Sırp asiler ile Rusya kuvvetlerinin Balkanlar'da birleşmesi faciaya yol açabileceği için bu duruma karşı Hurşid Ahmed Paşa'nın da teyakkuz halinde bulunması isteniyordu.[409] Eğer Sırp asiler Fethülislam ve Niş hattını yarmayı başarabilirse Osmanlı kuvvetleri Balkanlar'ın kuzeyi doğrultusunda Sırp-Rus güçleri tarafından sarılabilirdi.[410] Bu sebeple Bâbıâli, Hurşid Ahmed Paşa'yı takviye

---

[405] BOA, **HAT**, 133/5512-D.

[406] Esasında Sofya üzerinden Niş'e yüklü miktarda zahire gönderilmişti. Fakat gelen zahire çok kısa sürede tükendi. Gönderilen zahire için bkz: BOA, **HAT**, 150/66316.

[407] BOA, **HAT**, 133/5512-A.

[408] Bâbıâli, Rusya'ya ilan ettiği savaş gerekçeleri arasında Sırpların isyanını da Rusya'ya bağlamaktaydı. Bkz: Edouard Drıault, **a.g.e**, s. 58. Austerlitz savaşı sonrası Venedik ve Dalmatça kıyılarını ele geçiren Fransa bu şekilde Balkanlar'da ağırlığını hissetirmeye başlamıştı. Bölgedeki politik geleceğini sürdürebiliriğini muhafaza etmek için Sırp isyanını da kullanma niyetindeydi. Bu sebeple İstanbul'da bulunan Fransa büyükelçisi Sebastiani, Semendre sancağında başlayan Sırp isyanını beş bin Fransız askerle bastırmak için Bâbıâli nezdinde çalışmalar sürdürmekteydi. Bkz: BOA, **HAT**, 270/15751. Napolyon, bir başka noktada ise Sırplar'ı tamamiyle Ruslar'ın himayesine terk etmek istemiyordu. Bölgede Rus-Sırp ittifakının stratejik sonuçlarını da hesaba katıyordu. Bkz: Lawrence P. Marıage, "The First Serbian Upsiring 1804-1813 and the Nineteenth-Century Origins of the Eastern Question", **Slavic Review**, C 37, S 3, 1979, s. 426.

[409] BOA, **HAT**, 132/5486.

[410] Selim Aslantaş, "Sırp İsyanının Uluslararası Boyutu (1804-1813)", **Uluslararası İlişklier**, C 6, S 21, 2009, s. 122.

edebilmek için ilk olarak kendisine yirmi beş bin kuruş gönderdi.[411] Paranın Hurşid Ahmed Paşa'ya ulaşması akabinde Niş'e gönderilecek olan zahire ve mühimmat için de hazırlıklar süratli bir şekilde devam etti. Öncelikli olarak şehirde etkisini her geçen gün arttıran zahire sıkıntısını gidermek için birtakım önlemler alındı. Hurşid Ahmed Paşa ve kapı halkının da şehre gelmiş olması nüfusun artmasına ve bu da ahire sıkıntısının daha da artmasına sebep oldu. Bu sebeple Bâbıâli, Niş'e kapsamlı bir zahire gönderimi yapmaya karar verdi.[412] Rumeli valisi Osman Paşa da Bâbıâli'nin talimatları doğrultusunda Hurşid Ahmed Paşa'nın zahire ihtiyacını karşılamak için çeşitli çalışmalar yürütmekteydi. Osman Paşa, yaptığı çalışmalar nihayetinde Sofya'dan Niş'e at arabalarıyla zahire göndermeye de başladı. Ancak yollar Sırp asilerin tehdidi ile doluydu. Niş'e gelen erzak araçları Sırp asilerin saldırılarına maruz kalıyor ve güçlükle ikmali yapılmaya çalışılan zahireler, Sırpların eline geçiyordu. Yine Sofya'dan yapılan bir sevkiyat Sırp baskınına uğramış ve zahirenin tümü Sırp asilerin eline geçmişti. Ancak Hurşid Ahmed Paşa bu defa baskına hazırlıklıydı Gönderdiği birlikler zahire aracına saldıran Sırp grubunu pusuya düşürdü ve onları Niş yakınlarındaki Şehirköy mevkiinde tümüyle imha etti.[413] Bâbıâli, zahire konusunun yanında cephane meselesini de halletmeye gayret ediyordu. Bu noktada yapılan çalışmalar doğrultusunda, Hurşid Ahmed Paşa'ya sadece cephane göndermenin ihtiyacı karşılamayacağı düşünülerek aynı zamanda dört adet havan topu da gönderilecekler listesine eklendi.[414] Bu doğrultuda cephanenin seyredeceği güzergâh da belirlendi. Cephane öncelikle İstanbul'dan deniz yoluyla Selanik'e getirilecekti.[415] Çünkü İstanbul'dan gönderilecek mühimmatın Edirne yolu kullanılarak Sofya'ya ulaştırılaması güvenli değildi. Bu sebeple Selanik'te kıyıya çıkarılan mühimmat, arabalarla Sofya'ya nakledildi. Ayrıca Bâbıâli, gönderilen top ve cephanenin Sofya'da başına bir iş gelmemesi için ordu nazırı Raşid Efendi'ye hususi bir hüküm yazmayı da ihmal etmedi. Bölgede cephane sıkıntısı çeken şehir ve birlikler sadece Niş'te

[411] BOA, **AE**, **III. Selim**, 403/23250. Bâbıâli, Hurşid Ahmed Paşa'ya gönderilen yirmi beş bin kuruşluk nakdi finanse etmek adına Pazvandoğlu Osman Paşa'nın muhallefatını kullandı. Bkz: BOA, **C. DH**, 240/11969.
[412] BOA, **C.AS**, 1205/54006.
[413] BOA, **TS.MA.e**, 436/2.
[414] BOA, **C.AS**, 121/5436. Gönderilen topların ikisi 22 çapında diğer ikisi ise 4 çapındaydı.
[415] BOA, **C.AS**, 131/5848. Bâbıâli, sevkiyat için gemi kaptanına iki yüz elli kuruşluk bir ödeme yaptı.

bulunmuyordu. Raşid Efendi, Sofya'ya gelen mühimmatları Hurşid Ahmed Paşa'ya göndermesinin akabinde kendisi de İstanbul'dan top ve cephane istemeyi ihmal etmeyedi.[416] Hurşid Ahmed Paşa, İstanbul'dan gelen bu yardımlar ile kısmen de olsa bir rahatlama yaşadı. Niş içindeki sorunları şimdilik sona erdirmesiyle de daha önceden Bâbıâli'ye söylediği üzere Belgrad'ın ahvali ve Sırp meselesi ilgili sağlıklı bilgiler iletmek için çalışmalara başladı. Niş muhafazasına atandığında temel görevlerinden birisi de bölgedeki isyan hakkında Bâbıâli'yi aydınlatmaktı.

c. Belgrad'ın Düşüşü: Sırp Meselesine Dair Raporu

Hurşid Ahmed Paşa, Niş şehri muhafazasına gönderilmesinin yanında Sırp ayaklanması ile ilgili olarak da görevlendirilmişti. İlk olarak Şumadiye bölgesinde başlayan Sırp ayaklanması zaman içinde Semendire sancağını bütünüyle saran bir vaziyete geldi. Bâbıâli'ye bölgeden intikal eden bilgiler durumu karmaşık bir hale sokuyordu. Nitekim Bâbıâli, Sırp asiler karşısında nasıl bir politik duruş sergileyeceğini henüz belirlememişti. Bu sebeple bölge idarecilerinden Sırp meselesi hakkında teferruatlı bilgiler talep ediyor ve devlet olarak atılacak adımları buna göre şekillendirmeye gayret ediyordu. Bâbıâli'nin atacağı adımlarda Hurşid Ahmed Paşa'dan gelecek bilgiler de önem arz ediyordu.

Hurşid Ahmed Paşa'nın Niş'e ayak bastığı dönemler Belgrad'ın ahvali pek parlak değildi. Peter İçko,[417]Sırp asilerin temsilcisi olarak ilk defa Ağustos 1806'da İstanbul'a gelmiş ve Bâbıâli'de çeşitli müzakerelerde bulunmuştu. Bâbıâli ile Peter İçko arasında yapılan müzakerelerin muhtevası dikkate alındığında, Sırplar'ın uğradıkları zulüm karşısında bir ayaklanma başlattıkları görüntüsü ortaya çıkmaktaydı. Nitekim Sırplar'ın ileri sürdüğü bu tezler Bâbıâli nezdinde de kabul görmüş ve kendilerine çeşitli imtiyazlar verilmişti.[418] Peter İçko'nun İstanbul'da bulunduğu sıralarda Sırplar'ın üst üste Mişar ve Deligrad'da Osmanlı kuvvetleri karşısında başarılar elde etmesi, Bâbıâli ile Peter İçko'nun vardığı anlaşmanın da ölü

[416] BOA, **HAT**, 151/6342.
[417] Peter İçko, iyi derecede Türkçe konuşabilen ve yüksek makamlardaki Osmanlı bürokratları ile de kişisel dostluklar kurmuş bir karakterdi. Bu surette Sırp görüşlerini yabancı diplomatlardan çok daha iyi aksettirebileceğini düşünmekteydiler. Bkz: Standford, **a.g.e**, s.468-469.
[418] BOA, **HAT**, 133/5508. Sırplar'a dair genel aftan sancak genelindeki vergi düzenlemelerine kadar geniş kapsamlı bir muhtevaya haiz olan imtiyazlar için bkz: Selim Aslantaş, **a.g.e**, s. 110-111.

doğmasına sebep oldu.[419] Sırplar, elde ettikleri galibiyet ve Rusya'nın Balkanlar'ın kuzeyinden Tuna'ya doğru ilerlemesinden cesaret alarak, bu defa Belgrad'ı kuvvetli bir kuşatma altına aldı.[420] 1806 sonbaharında Sırp isyancılar Belgrad'a karşı tertipledikleri tüm saldırılara rağmen şehrin surları önünde saplanıp kaldı. Belgrad'da bulunan Koşancalı Halil Ağa'nın kuvvetli mukavemetini kıramayan asiler tekrar taktik değiştirerek, Bâbıâli ile anlaşma yoluna gitti. Sırp asi lideri Kara Yorgi, Belgrad'da kuvvetli bir savunma yapan Koşancalı Halil Ağa'yı aşamayacağını anlayarak onu Bâbıâli eliyle şehirden çıkarma stratejisini kurguladı. Bu sebeple özellikle Belgrad muhassılı Hasan Ağa vasıtasıyla Koşancalı Halil Ağa'nın şehirden çıkarılması noktasında Bâbıâli'ye müracatta bulundu.[421] Hasan Ağa'ya göre Koşancalı Halil Ağa, Belgrad'dan çıktığı zaman isyan halinde bulunan Sırplar sükûnete kavuşacak ve hadiseler kendiliğinden yatışacaktı. Ancak bölgede bulunan diğer idarecilerden gelen bilgiler ise tam tersini iddia eder nitelikteydi. Örneğin Belgrad muhafızı Süleyman Paşa'nın Bâbıâli'ye gönderdiği bilgide; Koşancalı Halil Ağa'nın kalede bulunmasının şehrin güvenliği için ne denli önemli olduğunu gösteriyordu.[422] Keza Hurşid Ahmed Paşa, Bâbıâli'ye gönderdiği tahrirde, Koşancalı Halil Ağa'nın Belgrad'da bulunmasının şehrin savunması adına hayati önem taşıdığını söylüyordu. Sırplar'ın niyetlerinin sadece Belgrad'ı ele geçirmek olduğunu ve müstakil hareket arzusunda bulunduklarını kavramış bulunan Hurşid Ahmed Paşa, bu taktiklere aldanılmaması gerektiğini belirtmekteydi. Ona göre Belgrad şehri, Semendire sancağındaki diğer yerleşim yerleri gibi Sırp istilasına uğramadıysa bu başarı iç kalede bulunan Koşancalı Halil Ağa ve askerlerinin varlığından kaynaklıydı. Bu sebeple Koşancalı Halil Ağa'nın kesinlikle Belgrad'dan çıkarılmaması gerektiğini vurguluyordu. Hurşid Ahmed Paşa'nın Sırp asilerin gerçek niyetlerini ifade eden bilgileri, Bâbıâli'nin de bu harekete karşı takınacağı tavrı kesinleştirdi. Böylelikle Bâbıâli nazarında da Peter İçko ile

[419] Sırp aydınları, Mişar ve Deligrad muharebelerini Sırp tarihini yeniden ihya etme açısından oldukça önemli görmüştür. Osmanlı kuvvetlerine karşı elde edilen bu zaferler özellikle Sırp şiirleriyle yoğurulmuş ve milli bir kimlik inşaasında etkili bir araç olarak kullanılmıştır. Mişar ve Deligrad zaferlerinin Sırp edebiyatına yaptıyı etki için bkz: Walter Angus Morrison, **The Revolt of The Serbs Against The Turks (1804-1813)**, Cambridge 1942, 74-104.

[420] BOA, **HAT**, 132/5467-A; BOA, **HAT**, 131/5409.

[421] BOA, **HAT**, 87/3590. Hasan Ağa, sırp asilerle iyi anlaşmaktaydı. Bu sebeple Sırplar, Süleyman Paşa yerien Hasan Ağa'nın Belgrad muhafızı olarak görevlendirilmesinden yana tavır koymaktaydılar. Bkz: BOA, **HAT**, 133/5512-C.

[422] BOA, **HAT**, 133/5520.

yapılan anlaşma yok hükmünde sayılmış ve meselenin artık sulh yoluyla çözülmeyeceği anlaşılmıştı.[423]

Bâbıâli, Hurşid Ahmed Paşa'nın aktardığı bilgiler doğrultusunda Sırp meselesi hakkında nihai kararını verdi. Esasında daha önceden İbrahim Paşa'yı Sırp asilerin tenkili için görevlendirmişti. Ancak İbrahim Paşa, işe yarar bir sonuç alamadan isyan bölgesini terk etmesiyle Sırp isyancılar etki sahalarını genişletme fırsatı bulmuş ve bu durumu da iyi bir şekilde değerlendirmişlerdi. Bâbıâli, bu durumdan sıyrılmak için tekrardan politik manevralar uygulamak istedi. Ancak Hurşid Ahmed Paşa'nın Sırplar'ın gerçek niyetini belirtmesiyle uygulamaya çalıştığı politik tavırın yerini tekrardan silahlı mücadeleye bırakma kararlılığını doğurdu. Fakat Bâbıâli'nin ortaya koyduğu kararlılık bu noktada Belgrad'ın işine yaramayacaktı. Zira 1806 yılı boyunca irili ufaklı birçok saldırıya maruz kalan şehir, sonbahar ayları itibariyle sıkı bir kuşatma altına alınmış durumdaydı. Dahası Kara Yorgi, kırk top ile kuvvetlendirdiği elli bin kişilik asi ordusunu Belgrad önlerine getirdi.[424]

Sırplar, Koşancalı Halil Ağa'yı Bâbıâli'nin müdehalesiyle Belgrad'dan çıkaramayacaklarını çok geçmeden anladı. Mevcut durumda ise meydana getirdikleri ordunun altyapısı, Belgrad gibi müstahkem surlar ile çevrili bir şehri ele geçirecek potansiyelde değildi. Bu noktada Sırplar, şehri içeriden bir destek ile ele geçirmekten başka bir çarenin olmadığını da biliyordu. Bu sebeple Kara Yorgi, kale muhafızlarından Binbaşı Aziz Bey'i rüşvetle elde etti. Böylelikle Sırplar, 12 Aralık 1806'de Aziz Bey'e, şehrin varoşlarına çıkan kapıyı açtırdı. Bu şekilde aynı gün Belgrad varoşları, Sırp asiler tarafından ele geçirildi.[425] Sabah bayram namazına giden Belgrad halkı, şehrin varoşlarında Kara Yorgi ve isyancıları görünce büyük bir panik yaşadı. Kısa sürede toparlanmaya çalışan Osmanlı birlikleri, asiler ile varoşta muharebeye başladı. Sabahtan öğlene kadar süren çatışmalar neticesinde 250 kadar

---

[423] Hurşid Ahmed Paşa'nın Bâbıâli'ye gönderdiği bilgiler doğrultusunda Sultan III. Selim'de Sırp meselesi hakkında nihai kararını verdi. Sultan III. Selim'e göre de Sırplar artık asi idi. Sadrazamın Hurşid Ahmed Paşa'dan gelen bilgileri ileten telhisine "*itâ'at ve ri'âyet nerede kalır cümlesini Moskoflu bilib ona göre tavır etmeliyiz*" cümlesi düşüncelerini ifade ediyordu. BOA, **HAT**, 133/5012.

[424] Georges Castellan, **Balkanların Tarihi**, İstanbul 1993, s. 256.

[425] Raşid Belgradi, **Vaka-i Hayretnüma**, C 1, İstanbul 1291, s. 32; BOA, **HAT**, 135/5562-C.; BOA, **HAT**, 135/5562-F. Castellan, Sırplar'ın Belgrad'a "Aziz Andre Gecesinde" girmiş olduklarını ifade eder. Bu tarih 30 Kasım'a tesadüf etmektedir ki bu da imkânsızdır. Bkz: Castellan, **a.g.e**, s.256.

Türk hayatını kaybetti.[426] Belgrad varoşlarının tamamıyle asilerin kontrolüne girmesi üzerine Koşancalı Halil Ağa ve Belgrad muhafızı Süleyman Paşa iç kaleye çekilerek savunma pozisyonu aldı.[427] Öte taraftan Belgrad'ın ele geçirilmesiyle Sırp isyanı da milli bir vaziyete bürünmüş oldu.[428] Sırp asiler, Belgrad varoşlarını ele geçirmiş fakat şehrin tamamına hâkim olamamıştı. Bu sebeple Kara Yorgi, iç kalede bulunan Koşancalı Halil Ağa ile müzakereye başladı. Nitekim şehrin varoşlarının Sırplar tarafından ele geçirilmesiyle Belgrad'a giriş çıkışlar kesin olarak asilerin kontrolüne geçmişti. Ayrıca şehre zahire girişi de asiler tarafından tamamen durdurulmuştu. Mevcut şartlarda Belgrad'da kalmanın bir yararı olmadığını kavrayan Koşancalı Halil Ağa, Kara Yorgi ile Belgrad'ı terk etme noktasında anlaşma sağladı. Anlaşmaya göre Koşancalı Halil Ağa, yanına rehin olarak iki Sırp knezi alacak, kendisi de muhafızlarından önemli bir ismi Kara Yorgi tarafına rehin verecekti. Böylelikle iki tarafta kendi güvenliğini sağlamak istiyordu. Anlaşma gereği Koşancalı Halil Ağa, 31 Aralık 1806'da Vidin'e gitmek için yedi adet tekne ayarladı ve bunlara piyade askeriyle bindi. Geri kalan süvari askerleri de Tuna nehri boyunca Koşancalı Halil Ağa'yı takip edecekti. Böylelikle Belgrad'ın son dayanağı olan Koşancalı Halil Ağa da şehri terk etmiş oluyordu.[429]

Koşancalı Halil Ağa'nın Belgrad'ı terk etmesinden sonra Sırp kuvvetleri, 8 Ocak 1807 tarihinde şehrin iç kalesine girerek kenti bütünüyle ele geçirdi.[430] Sırp taaruzu, Belgrad'ın ele geçirilmesinden sonra şehrin güneyinde kalan Böğürdelen üzerine oldu. Bu stratejik öneme haiz şehir de 7 Şubat 1807 tarihinde Sırplar tarafından ele geçirildi.[431] Bu şekilde Sırp asiler, Semendire sancağında hâkim duruma geçmiş oldu. Bu hakimiyetlerinin karşısında ise doğuda Niş şehri ve şehrin muhafızı Hurşid Ahmed Paşa bulunmaktaydı. Bâbıâli'de Semendre sancağından üst üste gelen kötü haberlerden sonra Hurşid Ahmed Paşa'nın muhafazasındaki Niş şehrine özel önem

---

[426] Nurbanu Duran, **Sırbistan Emareti Öncesi Belgrad:1792-1830**, (İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi), 2019 s. 82.
[427] Pazbandoğlu Osman Paşa, Koşancalı Halil'in beş yüz asker ve birkaç ay yetecek zahire ile iç kaleye kapandığını ve bahar aylarına kadar direnebilecek kuvvette olduğunu bildirmektedir. BOA, **HAT**, 133/5501.
[428] İvo Banac, "Nationalism in Serbia", **Balkans A Mirror of the New İnternational Order**, Ed. Günay Göksu Özdağan-Kemali Saybaşılı, İstanbul 1995, s. 133-153.
[429] BOA, **HAT**, 135/5562-D; Raşid Belgradi, **a.g.e**, s. 37.
[430] Mehmet Çetin Börekçi, **a.g.e**, 89; Selim Aslantaş, **a.g.e**, 113.
[431] Asım Tarihi, **a.g.e**, s. 166-168.

verdı. Zira Niş, Sırplar üzerine yapılacak ileri harekâtlarda hem bir merkez üssü vazifesi görecek hem de isyanın tüm Balkan coğrafyasına sirayet etmemesi için bir kalkan görevi icraa edecekti.

d. Asilere Karşı Niş'te Oluşturduğu Kalkan

Sırp isyancılar Belgrad, Semendire, Öziçe ve Böğürdelen gibi şehirleri birbiri ardına düşürmelerinin ardından hedefleri güney ve doğu olmak üzere iki şekilde ayrıldı. Sırplar, güneyde Hüsrev Paşa valiliğinde Bosna dolaylarına taaruzlarını sürdürürken batıda ise Niş'e hücum edip, Osmanlı kuvvetlerini mağlup ederek Sofya'ya doğru sürme gayreti gütmekteydi. Bu noktada Sırp asilerin gözünde Niş şehri Bosna'dan daha mühim bir vaziyetteydi. Nitekim Ruslar, Hotin ve İsmail kalelerini kuşatma altına alarak Tuna nehrinin kuzeyinde bulunan Osmanlı kuvvetlerini etkisiz hale getirmiş ve güneye doğru ileri harekata başlamıştı. Bu sebeple asiler, kendi güvenliklerini sağlama adına Tuna nehrinin kuzeyinden gelecek olan Rus kuvvetleri ile birleşmek için Niş'i kontrol altında tutmak istemekteydi.

Hurşid Ahmed Paşa bir yandan Niş'in tahkimi için uğraş verirken bir yandan ise Belgrad'da cereyan eden hadiseleri Hasan Ağa'dan gelen mektuplar vasıtasıyla anı anına takip etmekteydi.[432] Hurşid Ahmed Paşa, elde ettiği bilgileri vakit kaybetmeden Bâbıâli'ye göndererek bir noktada merkezin Sırp politikasına yön verir hale gelmekteydi. Belgrad muhafızı Süleyman Paşa ise Koşancalı Halil Ağa'nın şehri terk etmesinin ardından tam anlamıyla asilerin arasında esir duruma düştü. Koşancalı Halil Ağa'nın Belgrad'ı terk etmesiyle isyanlarını sonlandıracaklarını ifade eden asiler, amaçlarına ulaşmalarına rağmen isyana devam ettiler. Bu durum Hurşid Ahmed Paşa için sürpriz değildi. Öyle ki Bâbıâli'ye daha önce gönderdiği bilgilerde Koşancalı Halil Ağa'nın Belgrad kalesinden çıkarılmaması gerektiğine vurgu yapıyordu. Paşa, şimdi ise Belgrad'da meydana gelen olayların Koşancalı Halil Ağa'nın şehirde olup olmamasıyla alakalı bir husus olmadığını ifade etmekteydi. Nitekim Hurşid Ahmed Paşa, kendisine gelen raporlar doğrultusunda asilerin Avusturya'dan silah ve cephane tedarikine devam ettiğini biliyordu.[433] Kara Yorgi ise Belgrad muhafızı Süleyman Paşa'yı ve şehirde kalan Osmanlı idarecilerini Hurşid Ahmed Paşa'ya göndermek istemekteydi. Böylece Osmanlı bürokratlarından arındırılmış bir Belgrad'da devlet

[432] BOA, **HAT**, 133/5512.
[433] BOA, **HAT**, 1114/44792.

nüfuzu tamamen sona erecekti. Kara Yorgi, bu planını hayata geçirmek için Süleyman Paşa'ya; Bâbıâli'den gelen emir doğrultusunda Niş'e hareket etmesini ve yeni görev bölgesini orada beklemesini tebliğ etti. Süleyman Paşa, Kara Yorgi'nin bu sözlerine inanmasa da yapabileceği bir şey yoktu. Zira Belgrad'da da bir hükmü kalmamıştı. Bu sebeple Süleyman Paşa, Kara Yorgi'nin sözleri üzerine maiyetiyle birlikte şehirden ayrılmasından kısa süre sonra dört bin kişilik bir asi çetesinin saldırısı sonucu hayatını kaybetti.[434]

Hurşid Ahmed Paşa, Sırp asiler hakkında bilgi ve istihbari faaliyetlerini salt olarak yetkililerden gelen mektuplara indirgemiş değildi. Belgrad'ın düşüşünden sonra Belgrad'ın ahvali ve Sırp asilerin durumu hakkında daha net bilgi alabilme adına Niş'te bulunan tüccarları kullanmayı denedi. Niş dışına ve Sırplar'ın kontrolü altında bulunan bölgelere giden Niş'li tüccarlar, Hurşid Ahmed Paşa'nın bilgi kaynağını oluşturmaktaydı. Bu niyetle Niş dışına çıkan başka bir tüccar kafilesi, Sırp asilerin yoğun olduğu yerleşim yerlerinde gerekli alışverişlerini yapıp yeterli bilgileri toplayarak Hurşid Ahmed Paşa'nın yanına geri döndü. Gelen tüccar kafilesi, Hurşid Ahmed Paşa'ya hiç de hoşlanmayacağı haberler getirdi. Tüccar kafilesi Hurşid Ahmed Paşa'ya, Süleyman Paşa'nın maiyeti ile birlikte şehit olduğunu bildirirken, Sırp asilerin çok kısa süre içinde Niş şehrini muhasara altına alma planlarını da aktarıyordu. Buna göre Sırp asiler; Vidin ve Niş arasında stratejik bir noktada bulunan Bogovina mevkiinde toplanacaktı. Burada güçlerini perçinledikten sonra Niş'e taaruz edip almayı deneyeceklerdi. Eğer kuvvetleri Niş'i almaya yetmiyorsa kenti kuşatma altında tutarak önce Şehirköy sonra ise Kızılyokuş mevkiilerini ele geçirmeyi amaçlıyordu. Asiler, Kızılyokuşu ellerinde tutmaları halinde, Ak Palanka boğazına ilerleyecek ve o mevkiilere hâkim olacaktı.[435] Bu husus Hurşid Ahmed Paşa'yı oldukça endişeye sevk etti. Zira Ak Palanka, Niş'in Sofya ile irtibatını sağlayan merkezi bir konumdaydı. O mevkiinin Sırplar'ın kontrolüne geçmesi, asilerin Niş'i etkisiz hale getirmesi demekti. Sırplar, Niş'i de ele geçirerek Rumeli'nin kilidini kırmış olacaktı. Böylelikle tüm

[434] BOA, **HAT**, 131/5414; BOA, **HAT**, 143/5965; Raşid Belgradi**, a.g.e**, s. 40.

[435] Hurşid Ahmed Paşa, tüccar kafilesinin getirdiği haberlerin ardından Rumeli Valisi Osman Paşa'ya durumu izah etti. Özellikle Ak Palanka boğazı çok önemliydi. Hurşid Ahemd Paşa, eğer Ak Palanka boğazı Sırp asilerinin eline geçerse, başlatmış oldukları isyan hareketinin tüm Rumeli'ye sirayet edebileceğini ve bu olayın önünün asla alınamayacağını açık şekilde ifade ediyordu. Bkz: BOA, **HAT**, 132/5480.

bölgeye ayrılıkçı fikirlerini yayma konusunda işleri kolaylaşacaktı. Bu sırada Hurşid Ahmed Paşa, Rumeli valiliğinden; Niş'in isyancılar karşısında son direnç noktası olduğu bilinciyle şehrin zahire ve asker olarak acele şekilde takviyesini talep ediyordu.[436]

Hurşid Ahmed Paşa, Sırp isyanının nerelere ulaşabileceğini öngörmüş şekilde gerekli merciilerle temaslarını sürdürürken Bâbıâli, Osmanlı-Rus savaşı esnasında Sırp asilere karşı daha hafif bir siyaset izleme politikasındaydı. Nitekim Peter İçko'nun tekrardan İstanbul'a gelerek müzakere kanallarını zorlaması Bâbıâli'nin de bu yönde karar almasında etkili olmuştu.[437] Bu sebeple bölgede bulunan Hurşid Ahmed Paşa dahil olmak üzere Rumeli valisi Osman Paşa, Bosna valisi Hüsrev Paşa ve Vidin muhafızı Osman Paşa'lara gönderdiği hükümlerde Sırp asilere son bir şans verildiğini belirtiyordu. Bâbıâli, bölge idarecilerine; Sırp asilerin silahlarını bırakıp pişmanlık göstermesi halinde affedileceğini bildiriyordu. Bu kararlarına ek olarak Sırplar saldırgan tavırlarına devam ederse bölge görevlilerinin reaksiyon içinde bulunmalarını da istemekteydi.[438] Bâbıâli ile Peter İçko'nun varmış oldukları ortak mutabakat, Belgrad'daki asiler tarafından da onaylanmalıydı. Ancak bu amaçla Sofya'dan Belgrad'a giden barış heyetinin içindeki Türk yetkililer asiler tarafından öldürüldü. Bu şekilde müzakere safhası Bâbıâli için bir kere daha kapanmış oldu.[439] Tam bu sırada hem Rus harbinde hem de Sırp meselesinde önemli bir karakter olan Vidin muhafızı Pazvandoğlu Osman Paşa'nın vefat haberi, Hurşid Ahmed Paşa tarafından Bâbıâli'ye bildirildi.[440] Vidin boş bırakılacak bir mevkii değildi. Zira Pazvandoğlu Osman Paşa'nın vefat haberi ile komutasında bulunan asker çoktan cephe hattını bırakarak Vidin'e dönmeye başlamıştı. Bu noktada Sırp ve Rus tehtidi altındaki Vidin'e muhafız olarak öncelikle Hurşid Ahmed Paşa'nın ismi gündeme geldiyse de daha sonra Pazvandoğlu Osman Paşa'nın hazinedarı İdris Paşa'nın tayin edilmesi uygun

---

[436] BOA, **HAT**, 132/5460-F.

[437] Peter İçko, İstanbul'dan Sofya'ya gelerek Rumeli Valisi Osman Paşa ile görüşmüştü. Osman Paşa, Peter İçko'nun maiyetine dahil ettiği bazı görevliler ile birlikte onları Bâbıâli'nin kararlarını bildirmek üzere Belgrad'a gönderilmiştir. Bkz: BOA, **HAT**, 133/5507.

[438] BOA, **HAT**, 130/5394.

[439] BOA, **HAT**, 132/5460-F.

[440] BOA, **HAT**, 40/2010. Pazvandoğlu Osman Paşa'nın vefat haberi Hurşid Ahmed Paşa'nın Mısır valiliği görevinden beri yanında bulunan Şahin Ali Paşa'ya Vidin eşrafından Tahir Ağa adında bir kişinin gönderdiği mektup ile ortaya çıkmıştır. Mektub için bkz: BOA, **HAT**, 40/2010-A.

görüldü.[441] Bâbıâli bu konuda isabetli bir karar vermiş oldu. Zira Sırp tehtidi altında bulunan Niş'te bir görev değişimi o an için hayati bir hata olabilirdi.

Niş'te ise işler pek yolunda gitmiyordu. Hurşid Ahmed Paşa, yaklaşan tehlikeye karşı Rumeli valisinden acil yardım talep ederken, Rumeli valisi Osman Paşa'da Bâbıâli'ye kendisine çok acele yardım gelmemesi halinde tutunamayacağını bildiriyor ve Hurşid Ahmed Paşa'ya da takviye gerektiğini ifade ediyordu.[442] Bu arada Hurşid Ahmed Paşa, istihbarat faaliyetleri için özellikle Bogovina civarında bulunan Sırplar arasına casuslar göndererek planlarını öğrenmekteydi. Bogovina'da faaliyet gösteren casuslar, Hurşid Ahmed Paşa'ya Sırp ileri harekatının; Niş'in güneyinden Leskofça üzerine olduğu bilgisini getirdi. Bu haber Hurşid Ahmed Paşa için kötü bir durumdu. Zira Sırplar'ın bu ilerleyişi, Sofya yolunun kapanma tehlikesini arttırıyordu. Ancak casusların getirdiği bir diğer haber vardı ki bu ilk haberden çok daha kötü idi. İkinci haber; Niş, Şehirköy ve Sofya dolaylarında bulunan Sırp halkının da isyan hazırlığında bulunduklarıydı.[443] Bu istihbarata göre Hurşid Ahmed Paşa, Niş'te patlak verecek bir isyanda iki ateş arasında kalma tehlikesiyle burun buruna kalacaktı. Öte taraftan Bâbıâli ise Fethülislam ve Niş hattının ne olursa olsun yarılmaması için tüm gayretiyle Hurşid Ahmed Paşa'ya yardım etmeye çalışıyordu. Bu doğrultuda III. Selim, eski dağlı eşkiyaları olan Deli Kadri ve Kara Feyzi'nin Niş'e gidip, Hurşid Ahmed Paşa'ya takviye yapmasını istedi.[444]

Sırp isyancılar, Niş'i savunmasız bırakabilme adına şehrin güney ve kuzey doğrultusunda tüm gayret ve hızlarıyla ilerliyordu. Öyle ki asilerin planı; Niş'in güney

---

[441] BOA, **HAT**, 1498/1; Cevdet Paşa, **a.g.e**, C 8, 146-147. Kemal Beydilli, Pazvandoğlu Osman Paşa'nın vefatı ile Hurşid Ahmed Paşa'nın Vidin muhafızı olduğunu ileri sürmektedir. Bkz: Kemal Beydilli, "Pazvandoğlu Osman", **DİA**, C 34, İstanbul 2007, s. 210. Esasında Asım Tarihi'nde de benzer satırlar mevcuttur. Bkz: Asım Tarihi, **a.g.e**, s.472. Bu hususu destekler nadir bilgilerden birisi Rumeli Valisi Osman Paşa'nın Bâbıâli'ye gönderdiği bir tahrirde "…*bu def'a Vidin cânibinden ve Niş muhâfazasına me'mur saʿ âdetlû Hurşid Paşa hazretleri*…" cümlesidir. Bkz: BOA, **HAT**, 151/6345. Bu durumda Pazvandoğlu Osman Paşa'nın vefatı sonrası Hurşid Ahmed Paşa'nın çok kısa süre kâğıt üzerinde de olsa Vidin muhafızlığı söz konusu olmaktadır. Öte taraftan Vidin muhafızlığı meselesi Hurşid Ahmed Paşa'nın Bâbıâli nezdinde olumlu imaj bıraktığının bir göstergesidir. Nitekim Mısır'da Kavalalı Mehmed Ali Paşa'ya karşı etkisiz bir profil çizmesi ve akabinde görevlendirdiği Trabzon'a dahi gidemediği dönemler olmuştu. O dönemlerde bizzat III. Selim tarafından Hurşid Ahmed Paşa'nın "*perişan*" halini izah eden hatlar mevcutken aradan bir sene geçmesinin ardından Vidin gibi çok önemli bir mahallin muhafızlığı için ilk akla gelen ismin Hurşid Ahmed Paşa olması, kısa süre içinde eski başarısızlıklarını unutturduğunu düşündürmektedir.

[442] BOA, **HAT**, 132/5460-B.

[443] BOA, **HAT**, 132/5460.

[444] BOA, **HAT**, 133/5502. III. Selim'in bu emrine rağmen Hurşid Ahmed Paşa'ya, Deli Kadri ve Kara Feyzi'den bekleyeceği takviye hiçbir zaman gelmedi.

hattı boyunca yürüyerek Leskofça'yı geçmek ve oradan Şehirköy'e hücum ile Niş'in doğuya açılan tüm yolunu ele geçirmekti. Öte taraftan Niş'in kuzey hattında başka bir güzergâh takip eden Sırp asiler, İsferlik beldesini ele geçirip mevcut Sırp ahaliyi de isyana kışkırtmaktaydı. Ayrıca İsferlik'e bağlı Garbafçe nahiyesini de işgal ederek buraya toplarını ve güçlerini yığmaya başlamışlardı. Zira Garbafçe, asiler için ileri harekât merkezi olarak belirlenmişti. Bu noktaların ele geçirilmesinin sebebi ise Kızılyokuş geçidini ele geçirme niyeti yatıyordu. Hurşid Ahmed Paşa, Sırpların bu ilerleyişi ile Kızılyokuş geçidinin düşmesinin an meselesi olduğunu ön görebiliyordu. Bu sebeple Rumeli valisi Osman Paşa'dan bin adet asker talep etti. Zira kendi elinde mevcut bulunan asker ile bir harekata girişmesi Niş'i savunmasız durumda bırakacaktı. Hurşid Ahmed Paşa, gelecek takviye birliklerle, Sırplardan önce Kızılyokuş geçidini ele geçirip asileri o mahalden batıya doğru uzaklaştırmayı planlıyordu. [445]

Bâbıâli, Hurşid Ahmed Paşa'dan aldığı bilgiler doğrultusunda Niş'in günden güne ateş çemberi içine girdiğinin farkındaydı. Bu sebeple durumu değiştiribilmek ve Hurşid Ahmed Paşa'nın bölgede elini kuvvetlendirmek için ilk olarak Üsküp valisi Mehmed Paşa'ya bir hüküm gönderdi. Mehmed Paşa'dan beş yüz askerle birlikte Niş muhafızı Hurşid Ahmed Paşa'nın yanına gitmesini istedi.[446] Bâbıâli, ayrıca daha sonradan yazılan bir hükümle; Dukakin sancağı mutasarrıfı Numan Paşa'dan da maiyetindeki askerlerden üç yüz tanesini Hurşid Ahmed Paşa'nın emrine vermesini istedi.[447] Bu esnada Hurşid Ahmed Paşa, Vidin üzerinden ayrı bir Sırp asi kolunun Kızılyokuş mevkiini işgal etmek için harekete geçtiği istihbaratını aldı. Yaklaşık olarak iki yüz kişiden oluşan bu Sırp kuvveti, Kızılyokuş geçidine yerleşirse Niş'in Sofya bağlantısı kesilmiş olacaktı. Hurşid Ahmed Paşa için bu durum en kötü senaryo idi. Bu surette elinde bulundurduğu süvari kuvvetlerinden beş yüz kadarını Şahin Ali Paşa ve Niş mütesellimi Emin Ağa komutasına vererek Niş'in kuzey doğu yönündeki Kızılyokuş mevkiine gönderdi. Hurşid Ahmed Paşa ise Niş'in ani bir hücuma uğraması ihtimaline karşı Niş'te kaldı. Hurşid Ahmed Paşa'nın gönderdiği birlikler, Sırp asilerden önce Kızılyokuş mevkiini ele geçirdi. Osmanlı kuvvetlerinin Kızılyokuş geçidini tuttuğunu gören Sırp kuvvetler ise İsfernik tarafına çekildi. Ancak Hurşid

[445] BOA, **HAT**,151/6348.
[446] BOA, **C. AS**, 541/22641.
[447] BOA, **C. AS**, 1073/47269.

Ahmed Paşa'nın göndermiş olduğu süvari kuvvetleri dağlık bir mıntıka olan Kızılyokuş geçitlerinde uzun soluklu mücadele verecek potansiyelde değildi. Bahse konu mevkide yaşanacak bir çatışma süvarilerin aleyhine sonuçlanabilirdi. Bu durum ise zaten elde az miktarda bulunan askerin de topyekûn dağılmasına sebep olabilirdi. Bundan dolayı Kızılyokuş geçidinde, süvariden ziyade piyade kuvvetlerinin bulunması önem arz ediyordu. Bu sebeple Hurşid Ahmed Paşa, kriz durumunu atlattıktan sonra süvari askerlerini Niş'e geri çekti. Ancak bölgede tehdit unsuru olan Sırp milis gücünü de unutmadı. Bundan dolayı Kızılyokuş'u işgalden vazgeçip İsfernik'in batısına çekilmiş olan Sırp kuvvetinin takip edilmesi ve yapılabiliyorsa imhası için Alacahisar mutasarrıfı Şahsuvar Paşa'yı görevlendirdi.[448]

Hurşid Ahmed Paşa, uzun bir müddetten beri Niş'te savunma pozisyonunda beklemekteydi. Bu durum Niş'i ve Hurşid Ahmed Paşa'nın kendisini sürekli baskı altında tutmaktan başka bir işe de yaramıyordu. Bu sebeple Hurşid Ahmed Paşa, Niş'in savunmasında etkin olmak ve Sırp asilerin doğuya açılmalarına engel olabilmek için yeni strateji geliştirdi. Özellikle Niş şehrinin kuzey ve güney istikametleri Sırplar ile sarılmış durumdaydı. Bu surette onları durdurmanın en kuvvetli yolu isyancıların beslendiği ve kalbi sayılabilecek olan batı kısmına yani doğrudan Sırp asilerin merkezine doğru harekât düzenlemek, onun yeni muharebe politikası oldu. Ayrıca bu harekâtlar, uzun süreden beri çekilen zahire sıkıntısına da kısmen çözüm sağlayabilirdi. İkmal yollarının güvenli olması ve Avusturya'dan her daim zahire akışının bulunması, Sırplar'ın zahire noktasında Osmanlı kuvvetlerine nazaran daha iyi konumda bulunmasını sağlıyordu.[449] Bu surette 12 Mayıs 1807'de Hurşid Ahmed Paşa, kethüdası Ali Paşa maiyetine verdiği asker ile Sırp asiler üzerine harekât başlattı. Sırplar üzerine yapılan ani taaruzlar ile asi kuvvetleri dağılarak firar etti. Asilere karşı başlatılan harekâtta Hurşid Ahmed Paşa'nın beklediği üzere maddi kazanç da elde edildi. Dağılan asilerin hayvanları ganimet olarak Niş'e getirildi. Bu harekât Alacahisar mutasarrafı ile uyum içinde yapıldı. Zira Şahsuvar Paşa aynı zamanda

[448] BOA, **HAT**, 151/6346.

[449] Hurşid Ahmed Paşa, Avusturya'nın Sırp asilere her türlü yardımı yaptığını biliyordu. Bâbıâli'yi bu konuda uyarıyordu. Diplomatik yollardan Avusturya'nın Sırp asilere zahire yardımını kesilmesi için girişimlerde bulunulmasını talebini her daim yinelemekteydi. Bkz: BOA, **HAT**, 132/5470. Avusturya'nın zihire yardımları için ayrıca bkz: BOA, **TS.MA.e**, 552/23**.**

kendi oğlu Ali Paşa'yı, maiyetine verdiği asker ile Sırp asiler üzerine gönderdi. Asiler, Hurşid Ahmed Paşa'dan böyle bir hareket beklemedikleri için kısa süre içinde dağıldı.[450]

Hurşid Ahmed Paşa, Niş ile Alacahisar arasında bulunan Sırp kuvvetlerini etkisiz hale getirmesinin ardından bu defa şehrin kuzey yönünde ve stratejik bir mevkiide bulunan Şehirköyü'ne doğru ileri harekât düzenledi. Bu mevkiiye daha önceden yerleşen Sırp asiler palankalarla kuvvetlendirdiği savunma hatlarını, yanlarında getirdikleri toplar ile de desteklemişlerdi. Niş güvenliği ve Kızılyokuş mevkiinin elde tutulabilmesi için Şehirköyü çok stratejik bir noktada bulunuyordu. Zira buranın Sırp asilerin kontrolünde bulunması Niş'in Sofya ile dolayısıyla Osmanlı karasıyla bağlantısının her daim tehdit altında olması demekti. Hurşid Ahmed Paşa, Şehirköyü üzerine başlattığı harekâtta kısa süre içinde başarı elde etti. Yapılan harekât sonrası Sırpların palankaları imha edildi ve mevzilerinde konumlandırdıkları iki adet top da ele geçirildi.[451]

Hurşid Ahmed Paşa, Sırp asilere karşı uyguladığı taaruz politikasıyla onları mağlubiyete uğratmayı başarmıştı. Bu şekilde Niş'in doğusu ve kuzey bölgesi güvenli nokta haline geldi. Hurşid Ahmed Paşa'nın bu başarıları mühimdi. Nitekim Rus kuvvetlerinin Tuna nehrinin güneyine inme girişimleri sürerken Sırp asilerin Niş'in kuzeyi boyunca hareket ederek birleşmeleri büyük sıkıntılara sebep olacaktı. Hurşid Ahmed Paşa ilk olarak Niş-Şehirköy hattının güvenliğini sağlamıştı. Fakat bir o kadar önemli başarısı da Niş ve civarında yaşayan Sırp ahalinin mevcut isyana dahil olmasını engellemiş olmasıydı. Hurşid Ahmed Paşa'nın Niş ve çevresinde Sırp asileri üst üste mağlubiyete uğratması,[452] asilerin Niş civarından batıya doğru çekilmesi ile sonuçlandı. Kara Yorgi önderliğinde Sırp isyancıların, Semendire sancağındaki vilayetleri süratli şekilde ele geçirdikleri bu dönem Niş'te durdurulmaları, sadece Niş'in değil aynı zamanda bütün Rumeli coğrafyasının kaderini etkiledi. Zira Niş-Şehirköy hattı asiler tarafından yarılmış olsa Hurşid Ahmed Paşa'nın daha önce bahsettiği gibi "fitne ve fesat" bölgeye tamamen yayılacak ve bu durumun da önü

[450] BOA, **HAT**, 133/5498.
[451] BOA, **C. AS**, 509/21269.
[452] BOA, **HAT**, 136554031.

alınamayacaktı. Hurşid Ahmed Paşa'nın bu başarıları Bâbıâli'nin gözünden kaçmıyordu. III. Selim, Hurşid Ahmed Paşa'nın halihazırdaki hizmetlerinden dolayı memnuniyetini ifade edip, kendisinin ödüllendirilmesini istedi.[453] Bu doğrultuda Bâbıâli, Hurşid Ahmed Paşa ve maiyetine iletilmek üzere Rumeli valisi Osman Paşa'ya hilat ve çelenkler gönderdi.[454] Hurşid Ahmed Paşa, Niş'te Sırp isyancıları durdurarak, geri püskürtmeyi başarmıştı. Bu şekilde bölgede Sırplar'a karşı bir direnç gösterilmişti. Şimdi topyekûn taaruza geçilerek Semendire sancağının asilerden temizlenmesi hedefleniyordu. Ancak bu sırada İstanbul'da bir başka isyan meydana gelmekteydi. Kabakçı Mustafa önderliğinde başlayan isyan sonucunda tahtta bir değişim yaşandı. İsyancılar ayaklanma neticesinde III. Selim hâl ederek IV. Mustafa'yı tahta çıkardı.[455]

İstanbul'da meydana gelen isyanın başkentte kaotik bir durum yarattığı dönem, cephe hattında da Rus kuvvetleri Balkan ve Kafkas kollarından ileri harekatlarına devam ediyordu.[456] Öte taraftan Hurşid Ahmed Paşa'nın başarılı taaruzları ile Sırp isyanı, Semendire sancağı dahlinde kaldı ve korkulduğu gibi bütün Rumeli'ye sirayet edemedi. Bu başarılarıyla III. Selim'in de iltifatına mazhar olan Hurşid Ahmed Paşa, IV. Mustafa'nın tahta geçmesiyle devlet kadrolarında yaşanacak değişimden olumlu etkilecekti. Bu doğrultuda mevcut Rumeli valisi Osman Paşa'nın

---

[453] BOA, **HAT**, 133/5502.

[454] BOA, **C, DH**, 50/2497; BOA, **C. AS**, 121654572.

[455] 1787-1792 Osmanlı-Rus savaşında cephe hattında bulunan Osmanlı birliklerinin perişan hali devlet ricâli tarafından yakından gözlenmiş ve orduda köklü ıslahatlara gidilmesi elzem olmuştu. III. Selim, Nizam-ı Cedid adı altında ıslah çalışmalarında belli bir ilerleme kaydetmiş olsa da özellikle 1806'daki Edirne Vakası, Nizam-ı Cedid için sonun başlangıcını işrate etmektedir. 1807 Nisan'ında ordunun Rus savaşından dolayı İstanbul'dan ayrılmasının ardından Sadaret Kaymakamı Köse Musa Paşa ve Şeyhülislam Ataullah Mehmed Efendi'nin tertibi ve kışkırtmasıyla Kabakçı Mustafa önderliğinde boğaz yamakları isyan ettiler. Kısa süre içinde büyüyen isyan hadisesi 29 Mayıs'da III. Selim'in hal edilmesi ve IV. Mustafa'nın tahta geçmesi ile son buldu. Ayrıntı için bkz: Cevdet Paşa, **a.g.e**, C 8, İstanbul 1309, 155-175; Asım Efendi, **a.g.e**, s.783-801; Cabi Efendi, **a.g.e**, s. 126-143; Mustafa Nuri Paşa, **a.g.e**, 214-220; Enver Ziya Karal, a.g.e, s.77-85; Süheyla Yenidünya Gürgen, a.g.e, 152-160; Ubeydullah Kuşmani-Ebubekir Efendi, **Asiler ve Gaziler Kabakçı Mustafa Risalesi**, haz. Aysel Danacı Yıldız, İstanbul 2007, s. 33-80; Aysel Yıldız, **Crisis and Rebellion In The Ottoman Empire**, London 2017; Kemal Beydilli, "Kabakçı Mustafa İsyanı", **DİA**, C 24, İstanbul 2001, s. 8-9; Erdoğan Keleş-Tülay Ercoşkun, "Standford Canning'in Kaleminden Osmanlı İmparatırluğu'nun Durumu ve İstanbul'daki Üç İsyan (1807-1809), **Tarih Araştırmaları Dergisi**, C 33, S 56, 2014, s. 265-318; Fahri Derin, "Kabakçı Mustafa Ayaklanmasına Dair Bir Tarihçe", **Tarih Dergisi**, S 27, 1973, s. 99-110; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Kabakçı Mustafa Ayaklanmasına Dair Bir Tarihçe", **Belleten**, C 6, S 23-24, 1942, s. 253-261.

[456] Akdes Nimet Kurat, **Türkiye ve Rusya XVIII. Yüzyıl Sonundan Kurutuluş Savaşına Kadar Türk Rus İlişkileri 1798-1919**, Ankara 2011, s. 50.

önceki görev yeri olan Selanik mutasarrıflığına geçmesiyle ondan boşalan Rumeli valiliğine Hurşid Ahmed Paşa, Hurşid Ahmed Paşa'dan boşalan Mora valiliğine ise Tepedenenlizade Veli Paşa'nın geçme kararları IV. Mustafa'ya sunuldu.[457] SultanIV. Mustafa'nın, Köse Musa Paşa'nın atama listesine onay vermesi ile Hurşid Ahmed Paşa, 19 Haziran 1807 tarihinde Rumeli valisi olarak tayin edildi.[458]

Hurşid Ahmed Paşa, Rumeli valiliği görevinin yanında uhdesine aynı zamanda Sofya seraskerliğini de alarak, Sırp asilere karşı olan mücadelede daha kuvvetli bir pozisyona gelmiş oldu. Bu göreve atanması itibariyle de kendisinden beklentiler daha da üst seviyeye çıkmaktaydı. Zira Niş'te asilere karşı elde ettiği başarıları şimdi tüm Rumeli'de ifa etmesi gerekiyordu.

3. Rumeli Valiliği ve Sofya Seraskerliği

a. Slobozia Mütarekesinde Sırp Meselesi

Hurşid Ahmed Paşa, Rumeli valisi olarak Sırp meselesi ile alâkadar olması hususuyla görevlendirildiği sırada Osmanlı-Rus savaşı, Tuna hattı boyunca devam etmekteydi. Bu sırada Rusya, Tuna hattında Osmanlı Devleti'ne karşı savaşına devam ederken aynı zamanda Avrupa'da Fransa'ya karşı oluşturulan dördüncü koalisyon güçleri arasında bulunuyordu. Koalisyon savaşları esnasında Rusya, Friedland muharabesinde aldığı ağır yenilgiyle Fransa tarafından saf dışı edildi. Esasında Fransa'nın Rusya karşısında bu denli kesin bir zafere ulaşmasının altında yatan sebeplerden en belirgin olanı; Rus ordularının mühim bir kısmının Tuna cephesinde Osmanlı kuvetleri karşısında savaşıyor olmasıydı. Rusya, Friedland sonrası Fransa ile anlaşma yoluna gitti ve iki devlet Temmuz 1807 yılında Tilsit anlaşmasını imzaladı.[459] Bahse konu anlaşmanın Osmanlı Devleti'ni doğrudan ilgilendiren maddesi uyarınca Fransa, Osmanlı Devleti ve Rusya arasında aracılık ederek iki devlet arasında mütareke yapılmasını sağlayacaktı.[460] Bu noktada Bâbıâli, 25 Ağustos 1807 tarihinde Sebastiani'nin baskısıyla Yergöğü'ne bağlı Slobozia karyesinde Rusya ile mütareke imzaladı. Her ne kadar Fransa'nın baskısı mütarekenin imzalanmasında etkili olsa da

---

[457] BOA, **HAT**, 1359/53430.
[458] BOA, **A. {DVNS.NŞT.d,** *Atik Vüzera*, No:53, s. 40.
[459] Ercüment Kuran, **Avrupa'da Osmanlı İkamet Elçiliklerinin Kuruluşu ve İlk Elçiliklerinin Siyasi Faaliyetleri,** Ankara 1968, s. 54.
[460] Enver Ziya Karal, **a.g.e**., s.98.

gerçekte bu ateşkese Bâbıâli'nin de ihtiyacı vardı. Zira İstanbul'da patlak veren Kabakçı Mustafa isyanı ile taht üzerinde değişiklik meydana gelmişti. Bu durumun zaten kronik olarak disiplin sorunu çeken ordu üzerinde olumsuz bir hava yaratması kaçınılmazdı. Bu sebeplerle Bâbıâli, yeni bir savaşı haliyle göze alamazdı.[461]

Slobozia'da meydana gelecek mütareke görüşmelerinde Osmanlı tarafını o sırada Rusçuk'da bulunan Galip Efendi temsil edecekti.[462] Mütarekenin diğer tarafları adına; Rusya'yı Sergey Laşkarev, Fransa'yı ise Kilmino temsil edecekti.[463] Osmanlı bürokratları için son derece güvensiz bir ortamda başlayan mütareke, henüz başlarında Sırp meselesi yüzünden kilitlenme noktasına geldi. Rusya'yı temsilen mütareke görüşmelerinde bulunan Sergey Laşkarev, imzalanacak olan ateşkes anlaşması içine Bâbıâli ile Sırplar arasındaki çatışmaların da dahil edilmesi için her türlü politik manevrayı sergiledi. Rus delegenin Sırp hususu üzerine yaptığı tüm girişimleri, Bâbıâli'nin temsilcisi Galip Efendi gayet başarılı bir şekilde savuşturdu. Rusya'nın bu ısrarcı politik tutumu mütareke görüşmelerinin de uzamasına sebep oluyordu. Fransa ise tam tersi istikamette Slobozia mütarekesinin uzamasında tamamen Galip Efendi'yi suçlu addetmekteydi.[464] Bâbıâli ise Sırp meselesinin temelinde yatan kuvvetin Rusya olduğunu zaten bilmekteydi. Mütareke maddeleri arasında Sırp meselesinin dahil edilmesi, hadisenin uluslararası boyuta taşınması demek olacaktı. Bu durumda Sırp asiler meşruiyet kazanacak ve Hurşid Ahmed Paşa'nın daha önce yaptığı uyarılar doğrultusunda isyan meşru bir vaziyette tüm Rumeli'ye sirayet edebilecekti. Tüm bunların ışığında Galip Efendi, Sırp meselesini Slobozia mütarekesinin ana maddeleri arasında bulunmaması adına yoğun çaba gösterdi. Galip Efendi'nin bu dirayetli duruşu neticesinde Sırp meselesi Slobozia mütarekesine dahil edilemedi.[465] Bunun üzerine Rus delege mütarekenin başından beri soyunmuş olduğu Sırplar'ın hamiliği rolünden sıyrılarak başka bir politik manevraya başvurdu. Sergey Laşkarev bu defa Tuna hattı boyunca çatışma içinde bulunan Sırp asilerin arasında Rus askerlerinin bulunduğunu ifade ederek, Osmanlı kuvvetlerinin o bölgede bulunan Sırp asilerle girişecekleri

[461] Süheyla Yenidünya, "Kaos ve Kriz Ortamında (1807-1808) Fransa'nın Bâbıâli Üzerindeki Etkisi", **History Studies**, C 5, S 1, 2013, s. 415.
[462] BOA, **HAT**, 1365/54038; BOA, **HAT**, 136153654.
[463] Asım Tarihi, **a.g.e**, C 2, s.934-935.
[464] Edouard Dıault, **a.g.e**, s. 213.
[465] BOA, **HAT**, 253/15395; BOA, **HAT**, 1364/53873.

çatışmalarda Rus askerlerinin de çatışma ortasında kalabileceğini öne sürdü. Gerçekte bu durum Ruslar'ın Sırp asilerle olan iş birliğinin bir itirafı mahiyetindeydi.[466] Rus delegenin bu itirafı neticesinde Tuna hattında bulunan Fethülislam ve Vidin arasındaki Sırplar'ın ateşkes muahedesine dahil edilmesi kararlaştırıldı.[467] Böylelikle taraflar, Sırp meselesi dışında diğer maddeler üzerinde anlaşarak mütarekeyi imza etti. Ancak Slobozia mütarakesi Rusya tarafında utanç verici bir anlaşma olarak nitelenirken[468] Bâbıâli tarafından özellikle Sırpların mütarekeye dahil edilmemesi hususunda başarılı görülmekteydi. Bu sebeple Sultan IV. Mustafa, anlaşmayı imza eden Galip Efendi'ye on beş bin kuruşluk altın itâsında bulundu.[469]

b. Slobozia Mütarekesinde Hurşid Ahmed Paşa

Slobozia mütarekesinde Sırp maddesinin müzakerelere dahil ettirilmemesi Osmanlı murahhasları tarafından diplomatik bir kazanımdı. Mütareke masasında elde edilen diplomatik başarının sahada devam ettirilmesi elzem bir hususstu. Bâbıâli bu sebeple Hurşid Ahmed Paşa'ya, Slobozia mütarekesinin Vidin ve Fethülislam arasında bulunan asileri kapsadığını, Sofya-Niş-Belgrad hattında bulunan asiler üzerinde herhangi bir kısıtlayıcı hükmün bulunmadığını bildiriyordu.[470] Bâbıâli, bir yandan da İstanbul'daki Rum Ortodoks kilisesinden bir papazı, Sırp asi lideri Kara Yorgi'ye nasihat mektubu götürmesi için Hurşid Ahmed Paşa'nın yanına göndermekteydi.[471] Zira bu dönem aynı zamanda Kara Yorgi, Gospodor seçilerek tüm Sırplar'ın temsilcisi konumuna gelmişti.[472] Bu doğrultuda İstanbul'dan Niş'e gelen papaz bir müddet sonra buradan ayrılarak Niş'in batısındaki Alacahisar'a doğru hareket etti. Alacahisar yakınında bulunan Aleksançe palankasında mevzilenmiş Sırp asileri kendisini

---

[466] Rusya'nın Tuna cephesi komuatı General Johann von Micelsohnen, Kara Yorgi'ye yazdığı bir mektupta bugüne kadar Sırp isyanına dört bin altın gönderdiklerini ve eğer Sırp istiklali istiyorlarsa Fethülislam tarafına yirmi bin kişilik Sırp kuvvetli ile süratli bir şekilde gelmesini istiyordu. Bkz: BOA, **HAT**,134/5534-A.

[467] Selim Aslantaş, **a.g.m**, s. 124; Mehmet Çetin börekçi, **a.g.e**, s.96; Kâmil Paşa, **a.g.e,** s.34.

[468] A.B. Şirokorad**, a.g.e**, 289. Rus General Prosoroviç, Sebastiani'ye Slobozia mütarekesi Rusya'nın haysiyetiyle bağdaşmadığını ileri sürerek Rus İmpratoru tarafından kabul edilmediği ifade ederek, Sırplar'ı Osmanlı Devleti ile başbaşa bıraktıkları taktirde asilerin mahvolacağını belirtiyordu. Bkz: Edouard Drıault, **a.g.e**, s. 215-216.

[469] BOA, **HAT**, 1363/53802.

[470] BOA, **KK.d**, *Kamil Kepeci Defterler*, No: 18, s.20.

[471] BOA, **HAT**, 134/5534-A.

[472] Nevill Forbes-Arnold Toynbee, **The Balkans**, Oxford 1915, s. 113.

durdurarak Kara Yorgi'nin yanına götürdü. Ancak papaz vasıtasıyla Kara Yorgi'ye gönderilen mektup istenilen etkiyi yaratmadı.

Hurşid Ahmed Paşa, Bâbıâli'nin uyguladığı nasihat politikasının da bir sonuç vermemesi üzerine asileri silahlı mücadeleyle ortadan kaldırmaktan başka çarenin olmadığını daha önce de merkeze iletmişti. Slobozia mütarekesinin imzalanmasıyla şimdilik Rusya ile karşılıklı olarak silahlar susturulmuştu. Bu durum Sırp isyanının üzerine ciddiyetle gidilmesi açısından bir fırsat doğurmaktaydı. Sırplar'ın üzerine gidilmesinden önce Hurşid Ahmed Paşa'nın halletmesi gereken bir husus daha bulunuyordu. O husus ise yıllardır Rumeli topraklarında eşkıyalık yapan Deli Kadri idi.[473] Deli Kadri, Rus ve Sırp saldırıları ile her yönden sıkıntı yaşayan Rumeli bölgesine tasallut olmuş bir eşkıyaydı. Bâbıâli, çeşitli defalar bu dağlı eşkıyasının ortadan kaldırılmasına çalışmış ise de başarılı olamamıştı. Deli Kadri özellikle gerek Hurşid Ahmed Paşa'nın ve gerekse bölgede görev yapan diğer idarecilerin öteden beri sıkıntısını çektikleri zahire ikmalini aksatan sebeplerden biriydi. Hurşid Ahmed Paşa'ya zahire taşıyan arabaların Deli Kadri tarafından sürekli taciz edilmesi ve eşkiya grubunun bölgede yağmaya başlaması, bardağı taşıran son damla oldu. Ahmed Paşa, öncelikli olarak cephe gerisini güven altına almak için Deli Kadri'nin izini sürmeye

[473] Deli Kadri, Bulgaristan sınırları içinde kalan Burgaz şehrinde doğmuştur. Özellikle 1803-1807 yılları arası Rumeli ve Trakya'da eşkiya olarak sahnede bulunmuş ve yöre halkı ile devlet otoritesine karşı büyük zararlar vermiştir. 1803 yılında Bergos civarında başladığı eşkıyalık faaliyetlerini başka bir dağlı eşkıyası Kara Feyzi ile birlikte genişleterek Bergos'tan İstanbul önlerine kadar taşımıştır. 1804 yılında Edirne'den Trakya'ya giriş yapan Deli Kadri bilhassa Pınarhisar, Çorlu, Hayrabolu ve Malkara kazaları ile kendilerine bağlı köyleri talan ve yağma etmiştir. Bir noktada Tekirdağ üzerine yaptığı saldırılarda açıkta demirli bulunan donanmaya dahi aldıracak kadar cüretkâr tavır sergileyebilmekteydi. Bâbıâli, Deli Kadri'yi ortadan kaldırabilmek için Selanik mutasarrıfı Osman Paşa'ya, Rumeli Valisi İbrahim Paşa'ya ve Sirozlu İsmail Bey'e sırasıyla görevler verdi. Deli Kadri, Bâbıâli'nin görevlendirmiş olduğu tüm bu yetkililerden her defasında kurtulmanın yolunu buldu. Daha sonra ise Sivilivri'ye saldırarak büyük zararlara sebep oldu. Bu şekilde İstanbul ile Tekirdağ arası kara yolunun tek hâkimi noktasına geldi. Bâbıâli, sorunu askeri bir şekilde çözümünün zorluğunu anlayarak kendisini 1806'da Bergos ayanı olarak görevlendirdi. Nitekim ufukta beliren Rus savaşı öncesinde İstanbul ve Rumeli arasında her türlü bağlantıya zarar verecek bir eşkıya çetesinin Trakya'da dolaşması büyük riskti. Bâbıâli, Deli Kadri'yi Bergos ayanı yaparak aynı zamanda Sırp isyanı üzerinde kullanmayı tasarlamaktaydı. Bu şekilde kendisini 1806'da Niş'e memur ederek; askerleriyle birlikte Hurşid Ahmed Paşa'nın maiyetine dahil olması istedi. Daha sonra ise Alacahisar mutasarrıfı Şehsuvar Paşa'nın yanına gitmesi emredilmişse de onu da yapmamıştır. Deli Kadri, ulufe alamadıkları bahanesi ile tekrardan Bergos civarında talan hareketlerine girişerek eşkıyalık faaliyetlerine başvurdu. Bkz: BOA, **TS.MA**, 731/40; BOA, **C. ZB**, 76/3778; BOA, **C. AS**, 26/1187; BOA, **C. AS**,1053/46287; BOA, **C. DH**, 6/264; BOA, **AE**, III. Selim, 199/11941; BOA, **HAT**, 58/2627; Eyyüp Şimşek, "Merkezi Otorite Karşısında Bir Dağlı Eşkiyası: Deli Kadri", **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S 44, 2018, s. 269-287; Yücel Özkaya, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Dağlı İsyanları 1791-1808**, Ankara 1983, s. 21, 97-98.

başladı. Sofya dolaylarına inen ve o bölgede de birtakım yağma faaliyetlerine devam eden Deli Kadri, bu sefer Hurşid Ahmed Paşa'nın karşı saldırısına uğradı. Hurşid Ahmed Paşa'nın bu karşı saldırısı ile 1803 yılından beri Rumeli ve Trakya bölgesinde yağma faaliyetlerini sürdüren dağlı eşkıyası Deli Kadri yakalandı. Bâbıâli'nin gündemini dört yıldır işgal eden bu dağlı sergerdenin kafası Hurşid Ahmed Paşa tarafından kestirilerek İstanbul'a gönderildi.[474] Böylelikle Hurşid Ahmed Paşa, Slobozia mütarekesinin ortaya çıkarmış olduğu konjonktürden yararlanarak büyük bir meseleyi halletmiş oldu. Bâbıâli'de bu dağlı eşkiyasının ortadan kaldırılmasından oldukça memnun idi. Nitekim Deli Kadri'nin kesik başını İstanbul'a getiren Hurşid Ahmed Paşa'nın tatar ağasına iki bin beş yüz kuruş ihsanda bulunuldu.[475] Böylelikle Hurşid Ahmed Paşa, Bâbıâli'nin uzun zamandır başını ağrıtan bir eşkıyayı ortadan kaldırarak hem bölgeyi rahatlatmış hem de Sırp meselesi üzerine yürürken cephe gerisinin güvenliğini sağlamış oldu.

Hurşid Ahmed Paşa, Rusya ile yapılan mütarekenin yarattığı boşlukta asli görevi olan Sırp isyanı üzerine gitmek için fırsat yakalamıştı. Ancak bu mesele için teferruatlı bir hazırlık gerekmekteydi. Bâbıâli'de Hurşid Ahmed Paşa'nın hazırlığına yardımcı olmak için ilk etapta Niş ve Sofya civarında bulunan kazalara hükümler gönderdi. Bu hükümlerde her kazanın Hurşid Ahmed Paşa'nın oluşturacağı orduya ne kadar askerle destek vereceği bildirilmekteydi.[476] Bâbıâli diğer taraftan Hurşid Ahmed Paşa'ya ise Berkofça'ya doğru geçerek, Vidin seraskeri Veli Paşa ile birlikte hareket etmesi hususunda gerekli uyarıları yapıyordu.[477] Nitekim o sıra Sırplar, Vidin muhafızı İdris Paşa ordusuna karşı kuvvetli hücumlarda bulunmaktaydı.[478] Tüm bunlarla birlikte Rusya, Slobozia mütarekesinin Sırp asiler üzerinde yarattığı infialin önünü almak için Belgrad'a; Konstantin Rodofinikin'i göndermişti.[479] Rodofinikin'in görevi;

---

[474] Sultan IV. Mustafa, Deli Kadri'nin kesik başının Hurşid Ahmed Paşa tarafından huzura gönderilmesinden kaynaklı olarak çok hoşnut olmuştu. Bkz: BOA, **HAT**, 1358/53338.
[475] BOA, **C. DH**, 137/6814.
[476] Bâbıâli, Sofya ve Niş yakınlarında bulunan kazalar üzerinde gerekli çalışmaları yaparak her bir kazanın çıkarabileceği asker sayısını hesap etti. Buna göre Şehirköy gibi büyük kazalardan beş yüz asker tertip edilmesini isterken Üsküp'ten üç yüz ve Kumanova gibi muadillerine göre daha küçük kazalardan yüz asker gönderilmesini talep ederek toplamda üç bin sekiz yüz askerin Hurşid Ahmed Paşa ordusuna gönderilmesini istemiştir. Bkz: BOA, **C. AS**, 1116/49437.
[477] BOA, **C. AS**, 842/35976.
[478] BOA, **HAT**, 85/3488.
[479] Leopold Ranke, **a.g.e**, s. 199.

mütareke maddelerinden kaynaklı olarak Sırplar'ın Rus yönetiminden uzaklaşmasını engellemekti. Rodofinikin, Belgrad'a geldiği ilk an Hurşid Ahmed Paşa'nın hazırlıklarından haberdar bir durumdaydı. Bu sebeple Hurşid Ahmed Paşa'nın Belgrad'a doğru bir askerî harekâtını engellemek için kendisiyle diyolog kurmaktan geri durmadı. Hurşid Ahmed Paşa'ya gönderdiği mektupta Sırp asilere karşı bir taaruz hareketi içinde bulunmamasını istedi. Hurşid Ahmed Paşa ise Rodofinikin'in bu talebini kesin bir dil kullanarak reddetti.[480] Rodofinikin, Hurşid Ahmed Paşa'dan askeri bir harekât yapmamasını talep ederken aynı zamanda Tuna cephesindeki Rus Mareşal Aleksandr Prozorovski'ye de bir mektup yazarak; Sırp isyanını Rus desteği ile başarıya ulaştırıp, doğuda Üsküp'ü de içine alan geniş bir Sırp krallığı kurmayı teklif ediyordu.[481]

Rodofinikin bağımsız bir Sırbistan fikri için Belgrad'da çalışmalarını sürdürürken Hurşid Ahmed Paşa'da Belgrad'a yürüyebilmek için hazırlıklarına devam ediyordu. Ancak yıllardır kronik hale gelmiş olan zahire sıkıntısı Hurşid Ahmed Paşa'nın önünde yine büyük bir engel olarak durmaktaydı. Sırp asilerin üzerine gidecek olan Sofya ordusu henüz tam teşekküllü bir yapıya bürünmemesine rağmen iaşe noktasında büyük sıkıntı çekmekteydi. Bâbıâli ise bu sıkıntıyı ortadan kaldırabilme adına Hurşid Ahmed Paşa'nın ordusuna yeterli zahire gelinceye kadar Samakov, Şehirköy, İhtimam ve Niş şehirlerinin zahire stoklarından destek sağlanmasını istiyordu.[482] Aynı zamanda Sirozlu İsmail Bey'de Hurşid Ahmed Paşa'nın maiyetine gönderilerek, hazırlık içinde bulunan orduyu takviye etmesi beklendi. Buna ek olarak Sirozlu İsmail Bey'den Sofya muhafızı Abbas Paşa ile birlikte Sırp asilerin üzerine gitmesi istendi.[483]

Sofya ordusu, hayli zamandır hazırlıklar içinde bulunuyordu. Ancak henüz yerinden kımıldayabilmiş değildi. Nitekim Sirozlu İsmail Bey'e göre; Belgrad üzerine yürüyecek bir ordunun sayısı elli bin dolaylarında olması gerekiyorken Sofya ordusu içinde ancak on beş bin kişilik bir kuvvet bulunmaktaydı. Bâbıâli aylardır Sofya

[480] Selim Aslantaş, **a.g.e**, s.119-120.
[481] Srđan N. Šarkić, "Russian Attempts on Constitutional Issue of Insurgent Serbia (1804–1813)", **Zbornik Radova**, Ed. Slobodan Orlović, Novi Sad 2015, s. 424.
[482] BOA, **C. AS**, 1051/46209; BOA, **C. AS**, 604/25483.
[483] BOA, **HAT**, 1659/53467.

civarındaki kazalara hükümler göndererek asker sayısını ancak bu noktaya taşıyabilmişti.[484] Bunun yanında mevcut askerin iaşe durumu dahi sağlıklı bir şekilde yürütülemiyorken ordunun Sofya'dan Belgrad'a hareket edebilmesi pek gerçekçi gözükmemekteydi. Tüm bu eksikliklerin yanında daha da mühim olanı Sofya ordusunda yeteri miktarda top ve cephane de bulunmuyordu. Aksaklıkların üst üste gelmesiyle birlikte Hurşid Ahmed Paşa'nın elinde bulunan on beş bin kişilik kuvvet de dağılmak zorunda kaldı. Yalnızca Tahir Paşa'nın oğlu bin kişilik bir kuvvetle Hurşid Ahmed Paşa'nın yanında kaldı.[485] Tüm bunlar yetmiyormuş gibi Sofya ordusu içinde Hurşid Ahmed Paşa ile Sirozlu İsmail Bey'in çekişmesi kendini gösterdi. Hurşid Ahmed Paşa ve Sirozlu İsmail Bey'in anlaşamaması ordu içerisinde de huzursuzluk meydana getiriyordu. Bu haberler Bâbıâli'ye de ulaşıyor ve mevcut durumun Sırp asiler karşısında bir acziyet yaratabileceği endişesi meydana geliyordu. Bu noktada Sultan IV. Mustafa, Hurşid Ahmed Paşa ile Sirozlu İsmail Bey arasında meydana gelen çekişmenin sebebi olarak mevcut Rumeli valisinin uyuşmazlık gösterdiği kanaatindeydi. Bu sebeple Sultan IV. Mustafa, Rumeli valisi Hurşid Ahmed Paşa'yı görevden alarak Bekir Paşa'yı Rumeli valisi yapmayı düşündü. Böylelikle sorun çözülmüş olacaktı. Ancak bu karar, Bâbıâli tarafından uygulamaya geçirilmedi.[486] Esasında Hurşid Ahmed Paşa'nın Rumeli valiliği iyi başlamamıştı. Sırp asilere karşı toplamaya gayret ettiği ordu, zahire ve cephane yokluğundan dağılmış, kendisi askersiz bir şekilde kalmış vaziyetteydi. Bunun yanında Sirozlu İsmail Bey gibi III. Selim devrinden beri sarayda etkisini devam ettiren bir karakterle de uyuşmazlık yaşaması, hakkında soru işareti oluşmasına yetmişti.

c. Ordunun Hazırlığı ve Belgrad Harekâtı

Hurşid Ahmed Paşa, Rumeli valiliğine atandığı ilk günlerde Bâbıâli tarafından kendisine verilen görevi yerine getirmek için yoğun gayret sarf etti. Ancak asker, zahire ve cephane gibi muhtelif eksiklikler, zorlukla toplanan on beş bin kadar askerin de dağılmasına sebep oldu. Bâbıâli'de mevcut durumdan memnun değildi. Bu sebeple Tuna cephesinden Edirne'ye dönmüş olan ordunun bir bölümünün takviye

[484] BOA**, HAT**, 85/3488-A.
[485] BOA**, HAT**, 85/3488.
[486] BOA, **HAT**, 1355/52965.

amaçlı Rumeli valisi Hurşid Ahmed Paşa'ya gönderilmesi gündeme geldi. Özellikle Sultan IV. Mustafa'da askerin Edirne'de beklemesinden rahatsızdı. Nitekim boş bir şekilde bekleyen askerin huzursuzluk çıkartacağından endişe ediyordu. Bundan dolayı Sadrazam Mustafa Paşa'ya, ordunun Edirne'de bekleyişinden duyduğu endişeyi bildirerek, Sırp isyanı için Sofya seraskerinin yanına hareket etmesinin uygun olacağı görüşünü iletmekteydi.[487] Esasında Mustafa Paşa'da aynı görüşteydi. Ancak mütareke görüşmelerinin akabinde nihai bir barışın yapılmaması ve Paris'ten de bu doğrultuda haber gelmeyişi ordunun Edirne'de takılıp kalmasına sebep olmuştu. Mustafa Paşa, bu durumu aşabilmek için 23 Nisan 1808 tarihinde komuta kademesiyle geniş çaplı bir meşveret tertip etti. Toplantı sonrasında ortak bir kararla ordunun ağırlıkları Edirne'de bırakılarak piyade ve süvari birliklerinden oluşturulacak bir kuvvetin Sofya seraskeri Hurşid Ahmed Paşa'ya gönderilmesi kararlaştırıldı.[488] Edirne'den yola çıkacak askerî birliklerin Sofya'ya ulaşana kadar iaşe noktasında herhangi bir zorluk yaşamamaları için ise menzil noktalarına gerekli emirler de gönderildi.[489] Aynı zamanda Sırp asiler üzerine yapılacak harekâtta kullanılmak üzere Abbas Paşa komutasına gönderilen süvari birlikleri de Sofya'ya ulaşmaya başladı.[490] Bâbıâli, bu sefer işi sıkı tutuyordu.[491] Zira Sırp isyanı, Nizâm-ı Cedîd ıslahatlarını sona erdiren kadimci geleneğin bir noktada rüştünü ispat edebilmesi için iyi bir fırsattı. İsyan bastırılıp Belgrad tekrardan ele geçirilirse yeni yönetimin prestiji o denli artacaktı. Bu sebeple de Bâbıâli, Hurşid Ahmed Paşa'nın ordusu için tüm imkanlarını seferber etmekten geri durmadı.

Hurşid Ahmed Paşa ise Edirne'de bulunan ordunun Sofya'ya takviyede bulunacağından dolayı gayet memnun bir vaziyetteydi. Zira bu hususun Sırp asiler karşısında fiziki bir üstünlük yaratacağının farkındaydı. Hurşid Ahmed Paşa, esasında ordunun Tuna cephesine gitmek için dahi olsa İstanbul'dan hareket ettiği haberinin

[487] BOA, **TS.MA**, 808/39, s. 2.
[488] BOA, **HAT**, 1355/5318; BOA, **HAT**, 1359/53377.
[489] BOA, **AE**, *IV. Mustafa*, 23/1613.
[490] BOA, **AE**, *IV. Mustafa*, 18/1308.
[491] Bâbıali, Slobozia mütarekesi akabinde acele vaziyette Sırp ailer üzerine hücuma geçilmesi için Hurşid Ahmed Paşa üzerinde baskı oluşturmuş fakat bir sonuç elde edilememişti. Şimdi ise mütarekenin yarattığı boşluktan faydalanılarak Sırp asiler üzerine hususi bir ordu oluşturuluyor ve bu ordunun gerek lojistik gerekse bürokratik kademelerine atalamar yapılıyordu. Bu surette ordunun nüzul eminliğine Mehmed Nuri ağa tayin edilirken mevcut ordunun defterdarlığına İsmail Kamili Efendi getiridi. Defterdar yardımcılığına ise baş muhasebe katiplerinden Seyid Osman ve Halil Kadri Efendiler gönderildi. Bkz: BOA, **C. AS**, 41/1898; BOA, **C. AS**, 38/1444.

duyulması, Sırp asiler üzerinde psikolojik bir etki yaratacağına inanıyordu.[492] Fakat bu inancı pek de gerçekçi değildi. Nitekim Sırp asiler, ordunun Edirne'de olmasına rağmen tüm hızlarıyla Niş yakınlarına kadar ilerleyerek, Türk köylerine karşı hücumlarını sürdürüyordu.[493] Bu sırada Edirne'de bulunan ordu karargâhında da tıpkı Hurşid Ahmed Paşa'nın karargahında olduğu gibi hareketli anlar yaşanmaktaydı.[494] Edirne'de bulunan ordunun İstanbul'a hareket edip, taht değişikliğine sebep olması, Hurşid Ahmed Paşa'nın Belgrad'a hareket edecek olan ordunun hazırlıklarına devam etmesini engellemedi. Bu doğrultuda; asker, zahire ve cephane olmak üzere üç aşamalı olarak süren hazırlığın en mühimi şüphesiz zahire konusuydu. Sofya ordusu için hazırlanan zahire de Hurşid Ahmed Paşa'ya teslim edildi.[495] Asker sayısı da günden güne artmaktaydı. Özellikle Sirozlu İsmail Bey, Pazarcık voyvadası Hasan Bey, Edirne bostancıbaşısı Mehmed Ağa, Filibe'den Mustafa Ağa, Üsküp mutasarrıfı Malik Paşa, Seyid Paşa, Kalkandelenli Recep Paşa ile Manastır ve Fatihan kazalarından toplanan askerlerin sayısı elli bini aşıyordu. Bu sayı asilerin üzerine gitmek için yeterli

[492] Şanizade Mehmed Ataullah Efendi, **Şanizade Tarihi**, Haz. Ziya Yılmazer, İstanbul 2008, s.218.
[493] Mehmet Çetin Börekçi, **a.g.e**, s.98.
[494] Alemdar Mustafa Paşa 26 Haziran 1808 tarihinde Edirne'de bulunan orduyu hümayûn karargahına geldi. Sultan IV. Mustafa, Sırp isyanı için hazırlık yapan Hurşid Ahmed Paşa'ya destek sağlanması için sadrazam Mustafa Paşa'ya hattı hümayun göndermekteydi. Sadrazam Mustafa Paşa ise Hurşid Ahmed Paşa maiyetine bir kısım birlik göndermekle birlikte ordunun geri kalan tüm unsurlarıyla Edirne'de kışlamak üzere pozisyon aldı. Fakat Alemdar Mustafa Paşa'nın Edirne'ye gelmesiyle ordu içinde dengeler hızlı bir şekilde değişti. Alemdar Mustafa Paşa öncelikle ordunun Edirne'de kışlamaması ve İstanbul'a dönülmesi noktasında sadrazamı ikna etmeyi başardı. Alemdar, Sadrazam Mustafa Paşa'nın Sultan IV. Mustafa'dan ordunun dönüşü için izin alma prosedüründe padişahın etrafını saran devlet erkânının orduyu şu aşamada İstanbul'da istemeyeceğini öne sürerek atlattı. Esasında bu noktada haklılık payı bulunmaktaydı. Nitekim ordu İstanbul'dan ayrıldıktan sonra Sultan Selim'e karşı bir darbe söz konusu olmuştu. Şimdi ise İstanbul'a gelecek ordunun hesaplaşma içinde bulunup bulunmayacağı soru işaretiydi. Bu sebeple ordunun İstanbul dışında faaliyetlerde bulunması Bâbıâli'nin iki noktada işine yaramaktaydı. Birinci olarak Slobozia mütarekesi boşluğunu fırsat bilen ve Sırp isyanı ile meşgul olan ordu ayaklanmayı bastırarak Bâbıâli'deki yeni yönetime meşruiyet kaynağı olacaktı. İkinci olarak ise ordunun askeri faaliyet içinde bulunmasıyla İstanbul siyasetinden uzak kalacağı için yeni yönetim daha da güçlenebilecekti. Bâbıâli, böylelikle tüm denklemini ve siyasetini ordunun İstanbul dışında tutulması üzerine kurguladı. Fakat Alemdar Mustafa Paşa bu durumu terse çevirerek orduyu Sofya'ya Hurşid Ahmed Paşa yanına gitmesinden ziyade İstanbul'a gitmesine ikna etti. Bu durum Bâbıâli'nin yeni yönetimi için sonun başlangıcı oldu. 19 Temmuz'da Davutpaşa sahrasına gelen Alemdar Mustafa Paşa 28 Temmuz'da karşı darbeyle Sultan IV. Mustafa'yı tahttan devirerek II. Mahmud'u tahta çıkardı. Bkz: BOA, **TS.MA.e**, 447/24; BOA, **TS. MA**, 808/39; Cevdet Paşa, **a.g.e**, C 8, s. 297-300, İsmail Hakkı Uzun Çarşılı, **Meşhur Rumeli Ayalanlarından Tirsinikli İsmail, Yılıkoğlu Süleyman Ağalar ve Alemdar Mustafa Paşa**, Ankara 2010, s. 112-137; Yılmaz Öztuna, **II. Mahmud**, Ankara 1989, s. 24-30; Enver Ziya Karal, **a.g.e**, 88-89; Kemal Beydilli, "Alemdar Mustafa Paşa", **DİA**, C 2, 1989 İstanbul, s. 364-365.
[495] BOA, **HAT**,982/41635-C. Bâbıâli, Hurşid Ahmed Paşa'ya gönderdiği emirde ihtiyaç duyduğu zahirenin geri kalanı için Sofya'dan satın alma yoluna gitmesini istedi. BOA, **C. AS**, 27/1885.

miktardı. Nitekim Niş şehrinin dışında bulunan arazi, Sırp asileri ortadan kaldıracak askerle dolu vaziyete geldi.[496] Hurşid Ahmed Paşa'nın ordusu için kullanılacak olan mühimmat da Edirne'den gelerek birliklerin eline ulaştı.[497] Hazırlanan ordunun asker sayısı, cephane ve zahire miktarı yeterli seviyeye ulaşmıştı. Ancak askerlerin ileri harekâtta kullanacağı çadır yeterli miktarda değildi. Çadır ordu için hayati önem taşıyan bir malzeme idi. Bu surette çadır meselesi, yine Edirne'deki mehterhane ocağı ve Orduyu Hûmayûn'un mevcut stoklarından tedarik edilip, Sofya ordusuna yollanarak çözüldü. Hurşid Ahmed Paşa, Emin Paşa'yı Niş muhafızı olarak ve Osman Efendi'yi de Belgrad'a hareket eden orduyu lojistik olarak sürekli desteklemesi ile görevlendirerek Niş'te bıraktı.[498] Bu şekilde Belgrad harekâtına başlamak için Hurşid Ahmed Paşa'nın önünde bir engel kalmadı.[499]

Hurşid Ahmed Paşa, Belgrad harekâtını kademeli bir ilerleme stratejisi üzerine kurguladı. İlk olarak Niş ve civarında Sırp asilerin tehditlerini ortadan kaldıracak ve sonrasında batı yönüne doğru harekete geçecekti.[500] Bu sebeple Rumeli ordusunun ilk hedefi Niş'in kuzey batı yönünde kalan Kameniçe karyesi ve Kızılyokuş boğazı oldu. Nitekim Rusya ile savaşın tekrardan başlaması ile bölgeye Sırp saldırıları sıklaşmıştı. Hurşid Ahmed Paşa, Kamaniçe'ye 11 Mayıs 1809 tarihinde eski kethüdası ve mevcut Niğde mutasarrıfı olan Ali Paşa komutasında askerî bir birlik gönderdi. Sırp asiler, şehri logorlar* ile güçlü bir şekilde tahkim ettiklerinden dolayı sabahtan akşam karanlığına kadar devam eden muharebede Sırplar, Kameniçe dağına sürülmüş olsalar da tam anlamıyla imha edilemedi. Gece karanlığında ise Kamaniçe dağı eteklerinde ikinci bir savunma mevzisi oluşturdular. Hurşid Ahmed Paşa, 12 Mayıs sabahı bir önceki gün yapılan hücumun aksine bu sefer salt olarak piyade kuvvetleri ile Sırplar üzerine taaruz edilmesini istedi. Nitekim Sırplar'ı oluşturdukları mevzilerden atabilmek için gerçek anlamda boğaz boğaza bir çarpışma yaşanması elzemdi. Bu sebeple Rumeli ordusu askerlerinin 23 Mayıs sabahı Kameniçe dağına doğru başlatmış

[496] BOA, **HAT**, 984/41679; BOA, **HAT**, 504/24847.
[497] BOA, **C. AS**, 505/21115. Ordu hareket ahlindeyken de gerekli mühimmat peyderpey ulaşmaktaydı. Bkz: BOA, **AE**, *II. Mahmud*, 35/2207; BOA, **C. AS**, 199/8551.
[498] BOA, **HAT**, 1132/45130.
[499] BOA, **C. AS**, 794/33649; **C. AS**, 39/1793.
[500] Leopold Ranke, **a.g.e**, s. 228.
*Osmanlı belgelerinde geçen logor kelimesi, Sırpça'da kamp yeri anlamına gelmektedir. Bkz: **Türkçe-Sırpça Sözlük**, haz. Slavoljub Dındıc-Mırjana Teodosıjevıc-Darko Tanaskovıc, Ankara 1997, s. 546.

olduğu hücum, Sırp asilerin bulundukları mevzilerde imha edilmesi ve inşaa ettikleri logarların ele geçirilmesiyle neticelendi. Hurşid Ahmed Paşa, bu şekilde Kızılyokuş boğazının güvenliğini sağladı ve stratejik olarak mühim bir noktayı Sırp asilerden arındırdı. Kızılyokuş boğazının Sırplar'dan temizlendiği haberi Sultan II. Mahmud'u çok memnun etti. Elde edilen zafer sonrası "*Hurşid Paşa iki seneden beri pek çok mihen ve meşâkaya dûçar oldu berhudâr olsun*" diyerek kendisine çelenk ve akçe gönderilmesini emretti.[501]

Hurşid Ahmed Paşa, ilk taaruzu başlattığı mevkii olan Kameniçe; Sırp asilerin lider kadrosunda bulunan Stevan Sindelic'in birliklerinin savunduğu bölgeydi. Kameniçe'de Sırp asilerin ilk savuma cephesi çöktü. Ancak Stevan Sindzelic, Kameniçe yakınındaki Matefçe mevkiinde topyekûn bir savunma hattı oluşturdu. Hurşid Ahmed Paşa, Niş yakınındaki son Sırp tahkimatını da ortadan kaldırmak için 1 Haziran 1809 tarihinde Matefçe önüne geldi. İki taraf arasında başlayan muharebede Stevan Sindzelic komutasındaki Sırp asiler, gün boyu başarılı savunma yapmalarına rağmen Hurşid Ahmed Paşa'nın kuvvetleri aynı günün akşam saatlerine doğru şiddetli bir hücumla Sırp direnişini kırmayı başardı. Dağılmaya başlayan asiler üzerine Osmanlı birlikleri son bir genel taaruz başlattı ve sonunda Matefçe'de asilerin elindeki logor ve metrislerin tamamı ele geçirildi. Yaşanan kanlı çarpışmalarda başta Sırp asi lider Stevan Sindzelic olmak üzere büyük sayıda Sırp isyancı da hayatını kaybetti.[502] Bu başarı ile Niş'in kuzey hattını güven altına alan Hurşid Ahmed Paşa aynı zamanda Tuna hattı boyunca başlayan Rus hücumlarına Sırp asilerin katılmalarını da engellemiş bulunuyordu. 20 Temmuz tarihinde Hurşid Ahmed Paşa kuvvetleri ile Sırp asiler arasında üçüncü bir muharebe gerçekleşti. Drava köprüsü civarında meydana gelen muharebede Sırp asiler bozguna uğratıldı ve büyük miktarda esir alındı.[503] Hurşid Ahmed Paşa, Sırp asilerle yapılan üç muharebede de üstün gelerek bir noktada İbrahim Paşa döneminde meydana gelen İvankovaç, Mişar ve Deligrad muharebelerinde yaşanılan mağlubiyetlerin yarattığı psikolojik tahribatı da ortadan kaldırıyordu.

---

[501] BOA, **HAT**, 1112/44753.

[502] BOA, **HAT**, 519/25377. Sırp tarih yazımında Cegar muharebesi olarak adlandırılacak olan bu savaş, Sırbistan ulus kimliğinin inşaasında önemli bir yapı taşı olacaktır. Hurşid Ahmed Paşa'nın emriyle savaş esnasında öldürülen Sırp asilerinin kafalarından bir kule yapıldı. Bahse konu "kelle kule" bugün hala Niş şehrinde bulunmaktadır. Bkz: Leopold Ranke, **a.g.e**, 229; Harold Temperley, **a.g.e**, s. 191.

[503] Cevdet Tarihi, **a.g.e**, s. 132.

Hurşid Ahmed Paşa, Niş'in batı istikametine doğru açılarak Sırp asilerin yıllardır işgal altında tuttuğu bölgeleri isyancılardan temizlemekteydi. Bu sebeple ordunun sıradaki hedefi 1806 yılından beri Sırp isyancıların hakimiyetinde bulunan Aleksançe idi. Burası önemli bir noktaydı. İsyanın Belgrad doğusundaki doğal sınırı burasıydı. Aleksançe ve Niş arası bugüne kadar Osmanlı ve Sırp kuvvetleri arasında muharebe sahasıydı. Hurşid Ahmed Paşa, Belgrad'a gidebilmek için ordunun geçmesi gereken ilk tahkimatın Aleksançe olduğunu biliyordu. Osmanlı kuvvetleri Ağustos 1809'da Aleksançe önüne gelerek süratli bir şekilde mevzi almaya başladı. Hurşid Ahmed Paşa'nın birlikleri, gerekli hazırlıkların tamamlanmasıyla Sırp asilerin oluşturdukları toprak kale, metris ve logorlar üzerine kuvvetli hücuma başladı. Bu sırada Belgrad'da bulunan Sırp asi komitesi, Hurşid Ahmed Paşa'nın başlattığı ileri harekâta dair bir toplantı düzenledi. Toplantı sonunda; isyanın lideri Kara Yorgi'nin Aleksançe palankasına giderek Hurşid Ahmed Paşa'nın hücumlarına karşı savunmaya liderlik etmesi fikrinde mütabık kalındı. Kara Yorgi, Belgrad'dan hareketle Aleksançe'ye gelerek buranın tahkimatını yaklaşık olarak on bin askerle kuvvetlendirdi.[504] Daha sonra ise Niş'in kuzey doğusuna doğru hareket ederek İsferlik'e hücumda bulundu. Hurşid Ahmed Paşa, Kara Yorgi'nin bu hamlesine karşılık Niğde mutasarrıfı Ali Paşa'yı İsferlik'e göndererek Kara Yorgi'nin taaruzunu kırdı.[505] Aleksançe'nin kolay bir şekilde ele geçirilebilecek nokta olmadığının farkında olan Hurşid Ahmed Paşa, Mısır valiliği döneminde Kahire yakınlarındaki Kölemen kuvvetleri üzerine yaptığı gece baskınlarının bir benzerini burada denedi. Gündüz her iki kuvvet de savaşıyor gece ise ekseriyetle çatışmalar diniyordu. Ancak 16 Ağustos gecesi Hurşid Ahmed Paşa, Aleksançe üzerine ani bir hücum planladı. Kuvvetli top atışları ile desteklenen piyade taaruzunda Aleksançe fazla direnemedi ve toprak kaleler ile logorlar Osmanlı kuvvetlerinin eline geçti. Bozguna uğrayan Sırp asiler ise Belgrad yönüne doğru firar etmeye başladı. Hurşid Ahmed Paşa, Koşancalı Halil Paşa, Ali Paşa, Vulçitrin Ayanı Ahmed Bey ve Sirozlu İsmail Bey'i firar eden Sırpları takiple görevlendirdi.[506]

---

[504] BOA, **HAT**, 1129/45042-V.
[505] Cevdet Paşa, **a.g.e**, C 8, s. 196; Şanizade Ataullah, **a.g.e**, C 1, s.396.
[506] BOA, **TS. MA**, 436/9; BOA, **C. AS**, 212/10591.

Hurşid Ahmed Paşa, Aleksançe'ye karşı hücuma geçerken aynı zamanda daha batıda olan Deligrad'da inşaa edilen toprak kale ve logorları da kuşatma altında tutuyordu. Aleksançe'nin düşmesinden bir gece önce Deligrad'da Sırplar'ın oluşturdukları tahkimatlar şiddetli top ve tüfek ateşi ile tahrip edildi. Öte taraftan kazılan sıçan yolları ve Sırplar tarafından açılan hendeklerin doldurulması ile genel bir taaruz için şartlar uygun pozisyona geldi. Top atışlarının başlamasının akabinde piyade kuvvetlerinin şiddetli hücumuna direnemeyen Sırp asiler, Morova nehri kenarına çekilip yeni bir savunma hattı oluştursa da kısa süre içinde orayı da terk etmek zorunda kaldı.[507] Böylelikle Aleksançe, Razne ve Deligrad logorları Rumeli ordusunun eline geçti. Logorlar ve civarda bulunan ormanlık alan içindeki yirmi beş top ile bol miktarda mühimmat da ele geçirildi.[508]

Hurşid Ahmed Paşa komutasındaki Rumeli ordusu, Deligrad zaferinden sonra Köprü kazasında ordugâhını kurdu. Burada sekiz yüz kadar askeriyle Köprü ayanı Mehmed Emin Ağa'da Hurşid Ahmed Paşa'nın ordusuna katıldı.[509] Bu şekilde Hurşid Ahmed Paşa'nın ordusu ele geçirdiği her noktada sayısal olarak da büyümekteydi. Bu bir açıdan olumlu bir husus olarak görünse de bir başka açıdan problem de doğurmaktaydı. Zira bölgenin son yıllarda kronik hale gelen sorunu zahire eksikliği ordunun büyümesiyle yine kendisini gösterdi. Her ne kadar Hurşid Ahmed Paşa'nın ordusu başarılı bir şekilde ilerliyor olsa da Aleksançe muharebesinden sonra hissedilmeye başlayan zahire eksikliği, bu problemin kolay şekilde aşılamayacağını gösteriyordu. Hurşid Ahmed Paşa, Niş'ten ayrılırken iaşe konusunda lojistik desteğin aksamaması için ordu nazırı Osman Efendi'yi tam yetkiyle Niş'te bırakmıştı. Osman Efendi her ne kadar tüm gücüyle çalışıyor olsa da aksaklıkları gideremiyordu. Zira kendi gücünü aşan durumlar karşısında çaresiz kalıyor ve bunun için Bâbıâli ile sürekli temas kuruyordu.[510]

Hurşid Ahmed Paşa, Köprü'de asi takibinden gelen Koşancalı Halil ve Ali Paşalar ile birleştikten sonra 2 Eylül 1809 tarihinde ordugâhını toplayarak Belgrad'a

[507] BOA, **TS.MA.e**, 857/101.
[508] BOA, **HAT,** 1129/45042-V.
[509] BOA, **HAT**, 1112/44754.
[510] BOA, **HAT**, 1337/52198.

doğru hareket etti.[511] Köprü'den hareketle yolu üzerinde bulunan Yagodin palankası üzerine ilerleyerek buradaki metrisleri ele geçirdi.[512] Yagodin'in de düşmesinin ardından Belgrad yoluna kadar Hurşid Ahmed Paşa'yı durdurabilecek ciddi bir direniş noktası kalmadı. Hurşid Ahmed Paşa, bu şekilde 3 Eylül 1809 tarihinde Pasarofça'yı ele geçirerek ordugâhını burada kurdu. Belgrad asiler tarafından iyi tahkim edilmiş olmasına rağmen Hurşid Ahmed Paşa'nın gelişi isyancılar üzerinde büyük bir paniğe sebep oldu.[513] Buna rağmen Sırp asiler, Kamaniçe, Aleksançe, Deligrad gibi muhtelif yerlerde Hurşid Ahmed Paşa'nın birlikleri karşısında verdikleri ağır kayıpların etkisiyle Belgrad'ın dışına çıkabilecek durumda değildi. Hatta Kara Yorgi, bir aralık Belgrad şehrinin Hurşid Ahmed Paşa eline geçmemesi için Avusturya ile diplomatik temas dahi kurdu. Bu temaslara göre Sırp asiler o güne kadar ele geçirdikleri tüm yerleşim yerlerini Avusturya ordusuna teslim edecek ve Sırp asiler de Avusturya tabiiyetine girecekti.[514] Sırplar o an için gerçekçi bir politika seyretmek durumundaydı. Rusya her ne kadar Küçük Kaynarca'dan beri Balkanlar'da yaşayan Ortodoks Hristiyanlar üzerinde etkisini arttırmış olsa da[515] Hurşid Ahmed Paşa'nın Belgrad'a dayandığı dönemler Rusya'da Tuna hattında Osmanlı kuvvetleri tarafından durdurulmuştu.[516] Bâbıâli'de aynı zamanda Kara Yorgi'nin Avusturya nezdinde yaptığı girişimleri yakından takip ediyordu.[517]

Hurşid Ahmed Paşa, Pasarofça'da ordugâh kurmasının ardından Tuna nehri boyunca Sırp palankalarını etkisiz hale getirmek istedi. Zira Tuna içindeki adada Kara Yorgi'nin kendisi için hazırlamış olduğu üç bin kadar milis kuvveti bulunuyordu. Bu askerlerin Tuna hattından dolanarak Rumeli ordusunu arkadan vurma tehlikesi bulunuyordu. Bundan dolayı Tuna hattında Sırp asilerin tutunabilecekleri bir direniş

[511] BOA, **HAT**, 1296/50414; BOA, **HAT**, 1296/50414-B.
[512] BOA, **C. AS**, 630/26597.
[513] Srđan N. Šarkić, **a.g.e**, s. 157.
[514] BOA, **HAT**, 1281/49644-G; BOA, **HAT**, 1291/50121; BOA, **HAT**, 1274/49453.
[515] Yahya Kemal Taştan, "Balkanlardaki Ulusçuluk Hareketleri", **Balkanlar El Kitabı**, Ed. Bilgehan Gökdağ-Osman Karatay, C 1, Ankara 2017, s.428; William M. Sloane, **Bir Tarih Laboratuvarı Balkanlar**, İstanbul 2008, s. 20. Küçük Kaynarca Anlaşması için bkz: Roderic H. Davison, "Küçük Kaynarca Anlaşmasının Yeniden Tenkidi", **Tarih Enstitüsü Dergisi**, İstanbul 1981, s. 344; Osman Köse, **1774 Küçük Kaynarca Andlaşması,** Ankara 2006; **Kemal Beydilli, "Küçük Kaynarca Antlaşması",** Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)**,** C 26**,** Ankara 2002, s. 524-527.
[516] Cevdet Paşa, **a.g.e**, C 8, s. 114.
[517] BOA, **C. HR**, 65/3211.

noktası kalmamalıydı. Hurşid Ahmed Paşa, bu şekilde Koşancalı Halil Paşa'yı Tuna nehrinin kıyısında bulunan palankalar üzerine memur etti. Koşancalı Halil Paşa'da kıyı hattında bulunan Sırp palankalarını ele geçirerek, buraları asilerden temizledi.[518]

Hurşid Ahmed Paşa komutasındaki Rumeli ordusu Niş'ten Belgrad yakınlarına kadar olan sahayı, Sırp asilerden büyük bir başarı ile temizleyerek Tuna nehri kenarına kadar ulaştı. Ancak Rumeli ordusu da Morava nehri kenarında kalmış vaziyetteydi. Orduda daha Aleksançe muharebesinden beri günden güne büyüyen zahire problemi vardı. Bu sorun ordunun Pasarofça'ya gelmesi ile son noktaya ulaştı. Hurşid Ahmed Paşa, zahire yokluğundan dolayı Belgrad'a doğru ilerleyemiyordu. Ordu nazırı Osman Efendi tüm gayretiyle Sofya ve Niş'ten ikmal yapmaya çalışıyor olsa da gelen zahire mevcut askere yetmemekteydi.[519] Dahası Belgrad güçlü surlarla çevrili olduğundan dolayı kuşatmanın uzun süreli olacağı tahmin ediliyordu. Fakat Sofya ve Niş hattından orduya gelen zahirenin cılızlığı uzun soluklu bir kuşatmada ordunun akıbetini faciaya dönüştürebilirdi. Hurşid Ahmed Paşa, bu noktada zahire problemini çözebilmek için Bâbıâli'den Avusturya'ya başvurmasını talep etti.[520] Aynı zamanda kendisi de Avusturya yetkilileriyle birtakım temaslar sağladı.[521] Fakat bu temasların da ordunun ihtiyacını giderecek süratte olmayacağı anlaşıldı.[522] Hurşid Ahmed Paşa son çare olarak yöre halkına başvurmayı planladı. Bu doğrultuda yöre halkından ileri gelenlerle bir toplantı düzenleyerek onlara ordunun içinde bulunduğu zahire sıkıntısından bahsetti. Pasarofça halkı ise Hurşid Ahmed Paşa'ya yardım edebileceklerini, fakat kendi ellerinde bulunan zahirenin kalabalık orduya sadece bir iki gün yetebileceğini ifade etti. Hurşid Ahmed Paşa bunun üzerine kurmay ekibiyle yaptığı meşveret neticesinde Belgrad'a yürümekten vazgeçerek Niş'e geri dönmeyi kararlaştırdı. Ancak Niş'e dönmek için yola çıkmadan önce bölgedeki Sırp ahaliyle de bir toplantı düzenledi. Bu toplantıda genel olarak; Sırpların padişahın reayası olduklarını ve asilerin kendilerini kandırmamaları konusu üzerinde durarak, gerekli

[518] BOA, **HAT**, 1296/50414-B.
[519] Hurşid Ahmed Paşa, Köprü'den hareket ettiği sırada Bâbıâli'ye zahire probleminin ciddiyetini belirtmekteydi. Bu durumu aşmak için Avusturya'dan zahire tedarikini Bâbıâli'ye önermiş olmasına rağmen bu hususta da net bir dönüş alamadı. Buna karşı II. Mahmud'da yaşanılan bu süreçten Osman Efendi'yi mesul tutmaktaydı. Bkz: BOA, **HAT**, 1007/42318.
[520] BOA, **HAT**, 976/41493.
[521] BOA, **HAT**, 1296/50414-A.
[522] BOA, **A. {AMD**, 90/48.

uyarılarda bulundu. Devletin Sırplar ile bir sorunu olmadığına değinen Hurşid Ahmed Paşa, eğer Sırp reaya eskiden olduğu gibi kendi hayatlarına bakarsa hiçbir sorun olmayacağına ama asiler ile ittifak halinde bulunurlarsa bu durumdan kendilerinin zarar göreceğini belirtti. Gelecek bahar mevsiminde Belgrad'ı fethetmek için şimdiki mevcudiyetin üç katı askerle tekrardan geleceğini belirterek toplantıyı bitirdi.[523] Esasında bu toplantı Hurşid Ahmed Paşa'nın Sırp reayanın gözünü korkutmak için yaptığı planın bir parçasaydı. Nitekim mütarekenin bozulmasıyla Rus savaşı Tuna hattında şiddetlenmişken bahsettiği üç katı fazla orduyla ilkbaharda Belgrad'ı fethedebilmesinin o an için imkân dahilinde olmadığını kendisi de biliyordu. Ancak isyana henüz fiili olarak karışmamış olan yöre halkına, devletin gücünü gösterebilme adına bu tarz söylemlere girmesi normaldi. Tüm bunlarla birlikte Hurşid Ahmed Paşa, yaşanan zahire sıkıntısının hat safhaya ulaşmasının ardından 4 Eylül 1809 tarihinde Niş'e geri dönme kararı alarak yola koyuldu.[524]

Hazırlanan ordunun nihai hedefinin Belgrad olmasına rağmen sıkıntlar sebebiyle geri dönülmesi hayal kırıklığı yaratsa da yıllardan beri Sırp asilerin ellerinde bulunan yerlerin geri kazanılması sevinç ile karşılandı. Bu sebeple başta Hurşid Ahmed Paşa olmak üzere Rumeli ordusunda görev yapan rütbeli subay ve paşaların taltif edilmesi noktasında Bâbıâli hemfikirdi. Belgrad hareâktında yararlılık göstermiş olan Hurşid Ahmed Paşa, Sirozlu İsmail Bey, Koşancalı Halil Paşa ve Ali Paşa gibi birçok isme çelenk, hilat ve kürk gönderildi.[525] Bu başarılar Hurşid Ahmed Paşa'ya sadece hilat ve çelenk getirmedi. Aynı zamanda Sultan II. Mahmud'un lâlası Hafız İsa Ağa ile aralarında hususi bir bağ kurulmasına da yardımcı oldu.[526] Bu bağ, Hurşid Ahmed Paşa'nın diplomatik temasları için şüphesiz önemliydi. Ancak Hurşid Ahmed Paşa'nın bu başarıları Sultan II. Mahmud tarafından yeterli görülmüyor ve ilkbaharda Belgrad şehrinin ele geçirilmesini kesin bir şekilde emrediyordu.[527]

---

[523] BOA, **HAT**, 1002/42078. Hurşid Ahmed Paşa, toplantıda ayrıca Sırplar'a yamaklar döneminde yaşadıkalrı birtakım hadiseler için de garanti vermeyi ihmal etmedi. Bu hususta herhangi bir baskıya maruz kaldıkları an Sırplar'dan kendisi ile iletişim kurmalarını istedi.

[524] BOA, **C. AS**, 160/7058; Şanizade Ataullah, **a.g.e**, C 1, s. 396; Cevdet Paşa, **a.g.e**, C 9, s. 196.

[525] Hurşid Ahmed Paşa ve sair görevlilere gönderilen çelenk ve hilatların yazışmaları için bkz: BOA, HAT, 977/41508; BOA**, HAT**, 977/41509; BOA, **HAT**, 1000/41977; BOA, **HAT**, 1132/45115; BOA, **C. AS**, 546/22904; BOA, **C. AS** 160/7058.

[526] BOA, **TS.MA**, 27/21.

[527] BOA, **HAT**, 375/15517.

4-Bükreş Anlaşmasına Kadar Faaliyetleri

Hurşid Ahmed Paşa, Belgrad harekâtı sonrasında Niş'e geri döndüğü dönemde Tuna hattı boyunca Osmanlı-Rus savaşı da şiddetini günden güne arttırıyordu. Bir aralık iyi bir direniş gösterilen İbrail ve İsmail kalelerinin peşi sıra Rus istilasına uğraması, cephedeki dengeleri de Osmanlı Devleti aleyhine değiştirdi.[528] Bundan dolayı Sırp meselesi sebebiyle Hurşid Ahmed Paşa'nın maiyyetine verilmiş olan Sirozlu İsmail Bey ve Koşancalı Halil Paşa, Tuna nehri hattına çağırıldı.[529] Aynı zamanda Rus tehlikesi artmaya başladığı için Hurşid Ahmed Paşa'nın da Niş'ten başka bir tarafa doğru hareket etmemesi istendi.[530] Zira eğer cephe yarılacak olursa, Rus kuvvetlerinin karşısında Sofya-Niş hattında Hurşid Ahmed Paşa'dan başka bir direnç noktası bulunmamaktaydı. Bu sebeple Belgrad'a ilerlemesindense mevcut konumunu muhafaza etmesi o an için daha stratejik bir hareketti.

Hurşid Ahmed Paşa, Niş'e çekilirken Rusya'nın Tuna hattındaki taaruz merkezi de hemen hemen belli olmuştu. Hurşid Ahmed Paşa'ya göre; Rusya'nın Tuna hattında saldırı merkezi, Fethülislam ve Adaköyü tarafları olacaktı. Zira bu noktaya doğru bir askerî hareketle Tuna nehrinin karşı kıyısına geçecek ve Sırp asilerle birleşebileceklerdi.[531] Gerçekten de Rusya savaş stratejisini bu doğrultuda planlamış olarak gözüküyordu. Zira Ruslar'ın Lehistan'daki askerlerini toplayarak bu bölgeye kaydırdığına dair istihbaratlar çok daha önceden Bâbıâli'ye ulaşmaktaydı.[532] Öte taraftan Bosna valisi İbrahim Hilmi Paşa, verdiği bir başka bilgide; bir Rus generalin Belgrad'a gelerek başta Kara Yorgi olmak üzere isyanın liderleri konumunda bulunan üç asi reisine generallik rütbesi verdiğini, aynı zamanda Rus ve Sırp güçlerinden ayrı ayrı dört birlik oluşturduğu ve bu birliklerin Niş'te Hurşid Ahmed Paşa, Vidin'de İdris Paşa, Bosna'da İbrahim Hilmi Paşa üzerine sevk edileceğini belirtmekteydi.[533] Bu şekilde Hurşid Ahmed Paşa'nın Belgrad'a yaklaştığı dönemde, Sırp asilerin Avusturya nezdinde yaptıkları girişimin Rusya kanadında bir karşılık bulmuş olduğu

[528] Mihai Maxim, "İbrail", **DİA**, C 21, İstanbul 2000, s. 365; Feridun Emecen, "İsmail", **DİA**, C 23, İstanbul 2001, s. 82-84.
[529] BOA, **HAT**, 1320/51477; Şanizade Ataullah, **a.g.e**, s. 372.
[530] BOA, **TS.MA**, 657/38.
[531] BOA, **HAT**, 1002/42082; BOA, **AE**, *II. Mahmud*, 26/1589.
[532] "*...Küffarın Krayova tarafında cem'iyeti olub Vidin'in üst tarafında olan Büyükada'dan köprü kurub Sırplı ile birleşmek gâyesinde olduğu..."* BOA, **HAT**, 1010/42402.
[533] BOA, **HAT**, 425/21832.

anlaşılıyordu. Nitekim Sırplar'ı bir başka gücün hamiliğine terk etmek istemeyen Rusya, mütarekenin sona ermesiyle tekrardan asilere tüm gücüyle sahip çıkmaktaydı.

Savaşın seyri, gelen istihbarat raporlarının ve Hurşid Ahmed Paşa'nın tahminlerinin doğru olduğunu kanıtlar nitelikteydi. Ruslar, Sırp asiler ile birleşmek için otuz bini bulan kuvvetleriyle Berce ve Adaköy karşısına iki kol olarak karargâh kurdu.[534] Durumun kritik olduğunu anlayan Hurşid Ahmed Paşa, maiyetinde bulunan birtakım ayanları Vidin tarafına göndermeyi uygun gördü. Ayrıca piyade ve süvari kuvvetlerinden oluşan bir birliği kethüdası Selim Ağa komutasında Vidin valisi İdris Paşa'ya gönderdi.[535] Bu sırada Rusya kuvvetleri Tuna nehrini geçerek Vidin tarafına yoğun bir taaruzda bulunmaya başladı. Bu defa Ruslar Tuna'nın kuzeyinden gelirken Sırp asilerde batıdan Vidin kanadına doğru hücumda bulunmaktaydı. Bu durum karşısında Hurşid Ahmed Paşa ise daha donanımlı şekilde Şahin Ali Paşa komutasında bir birlik hazırlayarak yola çıkardı.[536] Zira Ruslar'ın Tuna nehrini aşıp, Sırp asilerle birleşmesi Hurşid Ahmed Paşa içinde en kötü senaryoydu. Ancak İdris Paşa'nın kendisine gelen desteklerle birlikte Rahova'da Rusları mağlup etmesiyle kriz şimdilik atlatılmış gözükmekteydi.[537] Bu durumda Hurşid Ahmed Paşa, Belgrad üzerine tekrardan yürüyebilmek için fırsat yakalamıştı. Ayrıca Sırp asiler, Belgrad doğusundan kendilerini tehdit eden bir unsur olmadığı zaman rahatlıkla Ruslar'ın yardımına gidebiliyordu. Hurşid Ahmed Paşa'nın Rus tehdidine karşı Niş-Sofya hattında kalması o an için yarar getiriyor olsa da Hurşid Ahmed Paşa'nın bu pozisyonu uzun vadede Sırp asilerle Rus kuvvetlerinin birleşebilme tehlikesine karşı da bir o kadar etkisizdi.

Rus kuvvetlerinin Tuna nehrinin kuzeyine atılmalarının akabinde Hurşid Ahmed Paşa'da ikinci defa Belgrad harekâtı için birtakım hazırlıklara başladı. Zira konjonktür yine Bâbıâli lehine dönmekteydi. Sırp asiler, Hurşid Ahmed Paşa'nın Belgrad harekâtı esnasında oldukça büyük kayıp vermişti. Nitekim harekât sonunda asiler, Semendire ve Belgrad şehirlerine sıkışmış bir noktaya geldi. Bâbıâli, Hurşid Ahmed Paşa'ya gönderdiği bir kaimede; Kara Yorgi'nin Belgrad'daki Sırpları isyanın devamı konusunda teşvik etmesine karşın Belgrad'daki Sırp halkından "…*artık bizim*

[534] BOA, **HAT**, 1010/42402-B.
[535] BOA, **HAT**, 483/41658.
[536] BOA, **HAT**, 1010/42412.
[537] BOA, **HAT**, 1126/45016.

takâtimiz kalmadı…" şeklinde cevap verildiğini bildiriyordu.[538] Bu cevap bir noktada Hurşid Ahmed Paşa'nın gerçekleştirdği ilk harekâtın başarı derecesini göstermesi bakımından da önemliydi. Nitekim bu durum Belgrad'da asiler için sonun yaklaştığının da bir habercisiydi.[539]Ancak Bâbıali aynı kaimede Hurşid Ahmed Paşa'ya, Sırplar'ın Avusturya'yı aracı koyarak Osmanlı Devleti'nden af talepleri olduğunu ve bu durumda nasıl hareket edilmesi gerektiğine dair görüşüne de başvurmaktaydı. Hurşid Ahmed Paşa, Bâbıâli'nin Sırp meselesinde Avusturya aracılığına dair fikrini açık bir şekilde "…*Sırplı efrâd-ı re' âyâdan olduğundan âher devlet vâsıtaysıyla işlerinin görülmesine hâcet olmayub…*" cümleleriyle paylaştı. Aynı zamanda eğer bir müzakere yapılacaksa bunun Bâbıâli tarafından belirlenen bir görevli tarafından direkt olarak Sırplar ile o görevli arasında olması gerektiğini belirtti. Bu göreve de serasker olarak talip oldu.[540] Ancak Sırplar'ın Avusturya aracılığı ile af taleplerini ilettikleri dönemde Belgrad'da da Rus generalleri ağırlayarak isyanın stratejisini planlamaktan geri durmadıklarını biliyordu. Hurşid Ahmed Paşa bu nedenle askerî bir operasyon masada olmazsa Sırp meselesinin hallolmayacağını düşünüyordu.[541] Bölgede görev yapan kişiler arasında bu düşüncede olan tek isim Hurşid Ahmed Paşa değildi. Ada-i Kebir kaymakamı Recep Ağa da Sırplar'ın af taleplerini samimi bulmamaktaydı.[542] Cephe hattında bulunan sadrazam Yusuf Ziya Paşa'da Sırplar'ın bu taleplerini ciddiye almadı. Hurşid Ahmed Paşa'dan da asiler üzerine gitmesini istedi.[543]

---

[538] BOA, **HAT**, 1347/52661.
[539] Srđan N. Šarkić, **a.g.e**, s. 157.
[540] BOA, **C. HR**, 56/2770. Bâbıâli, Sırp meselesinin halledilmesi hususunda Avusturya'nın aracılık teklifini hemen reddetmemiş ve bölgede görev yapan valilerin de fikrini almak istemişti. Bu hususun devletin o an içinde bulunduğu savaş ortamından da kaynaklandığını düşünebiliriz. Ancak Hurşid Ahmed Paşa'nın Avusturya aracılığına bu denli karşı çıkması bir devlet görevlisinin tabii refleksi olmakla birlikte aynı zamanda o sıralar Avusturya yönetimiyle de arasında soğuk rüzgâr estiği de bir gerçektir. Hurşid Ahmed Paşa'nın Belgrad hareâtı sırasında ordunun zahire problemini çözebilmek için Avusturya ile çeşitli temaslar kurmuş ama sonuç alınamamıştı. Bu durum öteden beri Sırplarla her türlü ticareti yapan ve Belgrad'a asilerin istediği her ürünü gönderen Avusturya yönetiminin uyguladığı çifte standartından birisi olarak ortaya çıkmaktaydı. Tüm bunların üzerine İstanbul'daki Avusturya elçisinin Hurşid Ahmed Paşa'nın zahire konusunda Avusturya yönetiminden talebi olmadığını söyleyerek bir noktada Hurşid Ahmed Paşa'nın yalan söylediğini ifade etmesi, Hurşid Ahmed Paşa'nın Avusturya devletine bakışını da etkilediğini düşünebiliriz. BOA, **HAT**, 1274/49460.
[541] BOA, **HAT**, 1108/44652-B.
[542] BOA, **HAT**, 1108/44652-A; BOA, **HAT,** 981/41628-A
[543] BOA, **HAT**, 1010/44686.

Hurşid Ahmed Paşa, Sırp asilerin af taleplerinde samimiyetlerini sorgulayarak yine haklı çıkıyordu. Zira af talep etmelerinden kısa bir süre sonra Kara Yorgi, İsferlik ve Aleksançe palankasına gelerek bu mevkiiyi yine Hurşid Ahmed Paşa'ya karşı tahkim etmeye başladı. Bu esnada Ruslar'ın Şumnu üzerine yapmış olduğu saldırı püskürtüldü ve orduda görevli olan İvranyalı Hüseyin Paşa, Köprü ayanı Emin Ağa, Samakov nazırı Mehmed Reşid Ağa ile maiyetindeki ayan ve askerlerle Sirozlu İsmail Bey'de 12 Temuuz 1810'da Niş'e gelerek Hurşid Ahmed Paşa'nın komutasına girdi.[544] Ayrıca Hurşid Ahmed Paşa'nın aldığı istihbarat bilgilerine göre Kara Yorgi'nin İsferlik ve Aleksançe dolaylarında yapmaya çalıştığı tahkimat sürerken, Rus ordusundan Belgrad'a gelen general de Belgrad bezirganı ile saha incelemelerinde bulunuyordu. Bu doğrultuda generalin Sırp asilere çizdiği stratejik plana göre; Sırplar Poriçe deresini geçerek Adaköy istikametine doğru hücuma geçip, Berze palankası önünde Rus kuvvetleri ile birleşecekti.[545] Aynı zamanda Niş'e sekiz saat mesafede bulunan Bana palankasına gelen Sırp asiler, bu mevkiileri Temmuz ortası gibi işgale girişti. İşgal haberini alan Hurşid Ahmed Paşa'nın Bana'ya gönderdiği kuvvetlerle Sırp asiler arasında meydana gelen muharebeler yaklaşık iki gün sürdü. Kanlı muharebelerin sonunda bine yakın Sırp asi öldürülerek, Bana palankası işgalden kurtarıldı.[546] Böylelikle Hurşid Ahmed Paşa henüz tam olarak Rumeli ordusunun hazırlıklarını tamamlayamamış olsa da Sırp asilerle bir yıl aradan sonra ilk çarpışmalarını yapmaya başladı.

Bâbıâli, Hurşid Ahmed Paşa'nın Belgrad'a yönelik ikinci harekatının başlaması için gerekli desteği sağlama gayreti gösteriyordu. Bu bağlamda Tuna cephesinde savaşın hız kazanmış olmasına rağmen imkânlar dahilinde ordunun masrafları için para, asker ve mühimmat desteği sağladı.[547] Aynı zamanda sadrazam Yusuf Ziya Paşa'da hazırlanan Rumeli ordusuna zahire desteği için gerekli çalışmaları sürdürmekteydi.[548] Hurşid Ahmed Paşa, ilk harekâtta yaşadığı zahire tecrübesinden

[544] BOA, **HAT**, 983/41659.
[545] BOA, **C. AS**, 1027/45021.
[546] BOA, **C. AS**, 239/10095.
[547] BOA, **C. AS**, 2/54; BOA, **C. AS**.428/20116; BOA, **HAT**, 651/31829. Ayrıca Hurşid Ahmed Paşa'nın ordusunda görevli bulunan paşa ve askerlerin masraflarının detaylı bilgisisi için bkz: BOA, **D. BŞM.d**, 7650, s.3-16.
[548] BOA, **HAT**, 630/31144. Aynı zamanda Sofya Nazırı Osman Efendi'de Hurşid Ahmed Paşa'nın hazırlıklarını devam ettirdiği ordunun zahire ihtiyacının karşılanması adına lojistik faaliyetler içinde

kaynaklı ihtiyatlı davranıyordu. Bu doğrultuda ordusunda bulunan yirmi bin kişilik asker için yaklaşık elli bin kişilik orduya yetecek zahire istedi.[549] Bu surette hazırlıkların tamamlanmasıyla Ağustos 1810'da Hurşid Ahmed Paşa ordusuyla Niş'ten harekete geçti. Aynı zamanda Bosna valisi İbrahim Paşa ve Vidin valisi İdris Paşa'da bu harekâta destek verecekti.[550] Hurşid Ahmed Paşa, Belgrad'a doğru birinci harekâttaki güzergahını takip ederek yine ilk olarak Alacahisar tarafına hareket etti. Burada Rumeli ordusunun asker sayısı otuz bini buldu.[551] Hurşid Ahmed Paşa, Alacahisar'da ordusunun son hazırlıklarını tamamlayarak, asilerin ilk savunma noktası olan Varvarin logorunu etkisiz hale getirmek için harekete geçti. Ancak Varvarin logorunda yapılan çarpışmalarda, Hurşid Ahmed Paşa'nın ordusu kısmi başarı göstermesine rağmen harekâtın seyrini değiştirecek olan gelişmeler de meydana gelmekteydi. Hurşid Ahmed Paşa'nın Sırp asiler üzerine yapmış olduğu ilk harekâtın üzerinden bir yıl gibi kısa bir süre geçmiş olmasına rağmen asiler gayet iyi toparlanmayı başarmıştı. Halbuki Belgrad ve civarında yaşayan Sırplar'ın ilk harekâttan sonra ne derece maddi/manevi çöküşe geçtiği bilinirken, Varvarin ve ardı sıra mevziilerin çok iyi bir şekilde tahkim edilmiş olması Hurşid Ahmed Paşa'yı şaşırtmaya yetti. Bu husus Sırp asilerin stratejik olarak Rus yardımını ne derece etkili aldıklarının da bir göstergesiydi. Bu surette Sofya Nazırı Osman Efendi'nin Bâbıâli'ye gönderdiği; Sırplar'ın iyi organize oldukları ve beş bin Rus askerinin asilerle birlikte savaştığı bilgisi, Hurşid Ahmed Paşa'nın kaldığı zor durumu göstermesi bakımından önemliydi. Keza yine Osman Efendi, Hurşid Ahmed Paşa'nın Sırp asilerin bu durumunu görüp, elinde bulunan top ve mühimmatla Morava nehrini geçmeyi cesaret edemeyerek geri döndüğünü iddia etmekteydi.[552] Hurşid Ahmed Paşa ise Varvarin'den

bulunmaktadı. İlk Belgrad harekâtının zahire sıkıntısı sebebiyle sona ermesi ister istemez Sofya Nazırı Osman Efendi'yi ikinci harekât öncesinde sıkıntıya soktu. Bu sıkıntının baş sebeplerinden birisi Niş ve civar bölgesinde zahire kıtlığının yaşanmasıydı. Osman Efendi'nin *"...memleketini bulsam Niş'e zahire yağdırırım..."* cümlesi içinde bulunduğu durumu ifade etmesi bakamından önemlidir. Ayrıca kendi ekibinden Osman Efendi ile yaptığı yazışmada; Köstendil Ayanı Edip Ağa'nın muhallefatından 44800 akçeyi Hurşid Ahmed Paşa'nın ordusunun masrafları için kullanılmak üzere gönderdiğini ve çeşitli kalemlerde kullanılmak üzere de ilk olarak 69700 akçenin Niş'e gönderilmesini istemektedir. Bahse konu miktarın süratli bir şekilde gönderilemesini "*bize yine bahane bulmasınlar*" diyerek uyarmaktadır. Bkz: BOA, **HAT**, 1136/45246-A; BOA, **HAT**, 1136/45246-B; BOA, **HAT**, 983/41659-F.

[549] BOA, **HAT**, 983/41659-G.

[550] BOA, **C. AS**, 282/11709.

[551] BOA, **HAT**, 1116/44809-D.

[552] BOA, **HAT**, 1113/44777.

geri dönüşünü Rusçuk'ta Koşancalı Halil Paşa'nın şehit edilmesi ve Fethülislam'ın düşmesine dayandırmaktaydı.[553] Esasında Koşancalı Halil Paşa'nın Rusçuk'ta şehit olması, Rusçuk cephesindeki asker üzerinde infial yaratmıştı.[554] Ancak bu husus Hurşid Ahmed Paşa'yı da etkiledi. Nitekim Rusçuk direnişinin çökmesi ve Fethülislam'ın düşmesi; Ruslar ile Sırplar'ın birleşmesi anlamına gelmekteydi. Bu doğrultuda Hurşid Ahmed Paşa'nın harekâta devam etmesi ordunun iki ateş arasında kalma tehlikesine de yol açacaktı. Zira Tuna güneyine inecek Rus ordusunun Hurşid Ahmed Paşa'yı arkadan çevirebilmesi zor bir ihtimal değildi. Hurşid Ahmed Paşa, Tuna cephesindeki bu ani durum neticesinde karargâhında kurmay heyeti ile bir toplantı yaptı. Buradaki toplantıda müşterek bir şekilde Niş'e dönme kararı alındı. Böylelikle Eylül 1810'da Rumeli ordusu Niş'e geri döndü ve savunma pozisyonu aldı. Hurşid Ahmed Paşa'nın ani çekilmesi ile Bosna ordusu da zor duruma düştü. Askerin maneviyatı kırılarak İbrahim Paşa'nın kuvvetleri de geri çekilmeye başladı.[555] Harekâtın daha başında bitmiş olması Bâbıâli'nin hoşuna gitmedi. Nitekim Bâbıâli, Avusturya'nın Sırplar ile barış hususunda aracılık teklifiyle gelmesini bir noktada Hurşid Ahmed Paşa'nın kuvvetli muhalefeti ile reddetmişti. Bâbıâli, Avusturya'yı reddederken aynı zamanda Hurşid Ahmed Paşa'dan da Sırp işini bir an önce bitirmesini talep etmişti.[556] Ancak harekâtın sonucu hiç de beklendiği gibi olmadı. Bâbıâli, harekâtın bitirilmesinde Hurşid Ahmed Paşa'nın öne sürdüğü gibi Rusçuk'ta yaşanılan durumu yeterli bir sebep görmüyordu. Nihayetinde merkez bu doğrultuda değerlendirme yaptı ve Hurşid Ahmed Paşa'yı başarısız olarak gördü. Üstelik onun Sırp meselesinde başarılı olabileceği inancını da iyiden iyiye yitirdi. Harekâtın bitmesinin yarattığı başarısızlıktan dolayı bir aralık Hurşid Ahmed Paşa'nın Rumeli

[553] BOA, **HAT**, 1136/45252.
[554] Koşancalı Halil Paşa, 1806-1812 Osmanlı Rus Savaşı'nın yaratmış olduğu kahramanlardandır. 1804'te Dağlı eşkiyasından oluşan çetesiyle Belgrad'a girmiş, Sırp asilerle uzun bir müddet mücadele etmiş ve akabinde 1806'da şehri terk ederek Vidin'e gitmişti. 1806'da başlayan Osmanlı Rus harbiyle Şehirköyü muhafızlığına getirildi. Eski bir dağlı eşkiyası olarak bu dönemden sonra Osmanlı Devleti'ne yoğun hizmetleri oldu. Özellikle Hurşid Ahmed Paşa'nın birinci Belgrad harekâtında mühim rol oynadı. Mütarekenin bozulmasından sonra Tuna hattına çağrıldı ve Şumnu ordugâhında yararlı görevlerde bulundu. Rusçuk'un müfaafasında son ana kadar direniş gösteren Koşancalı Halil Paşa, Yatın köyündeki tabya üzerinde savaşırken başına isabet eden bir kurşun ile şehit oldu. Bkz: BOA, **C. ADL**, 47/2817; Cevdet Paşa, **a.g.e**, C 9, 188-190; Şanizade Ataullah, **a.g.e**, C 1, 406-408.
[555] BOA, **HAT**, 1001/42043-B.
[556] BOA, **HAT**,1196/46993.

valiliğinden azledilip yerine başka birinin görevlendirilmesi dahi düşünüldü. Bâbıâli, bu görev için Rumeli'de uygun bir vezir bulunmaması sonucu sabık Rumeli valisi ve mevcut Kaniye muhafızı Hakkı Paşa'yı Selanik'te görevlendirirerek Rumeli eyaletini uhdesine vermeyi planladı. Ancak bu fikirden de Hakkı Paşa'ya tam olarak güven duyulamayacağı için kısa sürede vazgeçildi.[557] Hurşid Ahmed Paşa harekâtın başarısızlığından dolayı Rumeli valiliğinden azledileceğini tahmin ediyordu. Her ne kadar çeşitli bahaneler öne sürmüş olsa da Bâbıâli nazarında bunların bir geçerliliğinin olmadığı sabitti. Ancak Hurşid Ahmed Paşa'nın tahmininin aksine Bâbıâli, Paşa'nın görevine devamı konusunda karar verdi.[558] Hurşid Ahmed Paşa beklemediği bu karar karşısında oldukça sevindi.[559]

Hurşid Ahmed Paşa, Eylül ayı ortasında Niş'e geri döndü. Fakat bu sefer de başka bir sorun ile karşı karşıya bulunmaktaydı. Komutası altında bulunan askerleri ekseriyetle yaz dönemi şartlarına göre hazırlanmış vaziyetteydi. Niş o an için ordunun kışlık ihtiyaçlarını karşılayabilecek imkâna sahip değildi. Bu sebeple askerlerin kendi kazalarına dağılma tehlikesi baş gösterdi.[560] O sıra Vidin valisi İdris Paşa, artan Rus ve Sırp baskısından sıyrılabilmek için Niş'e çekilen Hurşid Ahmed Paşa'nın kuvvetlerinden talep etti. Ancak Hurşid Ahmed Paşa'nın elinde bulunan kuvvetlerin uzun soluklu bir şekilde yanında kalamayacağı da açıktı. Kış mevsiminin yaklaşması ile Hurşid Ahmed Paşa'nın Vidin'e yardım etmesi de imkânsız duruma geldi. Zira Niş'te bulunan ordu, zaruri bir şekilde dağılmıştı. Ayrıca ordunun dağılmasından sonra Hurşid Ahmed Paşa'nın elinde bulundurduğu kuvvet de ancak Niş'in savunulabilmesi için kâfi derecedeydi.[561]

Bu sırada sadaret makamında da bir değişim oldu. Yusuf Ziya Paşa'nın sadrazamlıktan azledilmesiyle 10 Haziran 1811'de Şummu'daki ordugâha gelen Laz Ahmed Paşa, sadaret mührünü teslim alarak göreve başladı.[562] Hemen ardından Hurşid

---

[557] BOA, **HAT**, 1136/45252.
[558] Hurşid Ahmed Paşa'nın Rumeli Valiliği görevinin devam etmesinin arka planında yeni sadrazam Laz Ahmed Paşa bulunmaktaydı. Ahmed Paşa, Sadaret makamına geldiği tarihte başkente gönderdiği raporda; "…*Hurşid Paşa Sırp maddesini dört beş seneden beri idare etmiş ve her kim Rumeli Valisi nasb olunsa Hurşid Paşa'nın yerini tutamayacağından*…" cümleleriyle Hurşid Ahmed Paşa'nın görevine devam etmesinde önemli etken oldu. Bkz: BOA, **HAT**, 990/41832-A.
[559] BOA, **C. DH**, 141/7038.
[560] BOA, **HAT**,1108/44661.
[561] BOA, **HAT**, 1003/47107-A.
[562] BOA, **HAT**, 1000/42008

Ahmed Paşa'ya da ilk görevini verdi. Ahmed Paşa, Hurşid Ahmed Paşa'dan Niş'in savunulması için bir mirimiran bırakarak Vidin'e gelmesini ve Tuna nehrini geçerek karşı sahile çıkarma yapmasını istedi.[563] Laz Ahmed Paşa'nın göreve başladığı ana kadar genelde savunma pozisyonunda bulunan Osmanlı ordusu yeni sadrazamın göreve gelmesiyle taaruz stratejisini ortaya koymayı düşünüyordu. Şummu'daki ordunun başına geçen Laz Ahmed Paşa ilk olarak Rusçuk şehrinin geri alınması gayesiyle harekete geçti. Bu doğrultuda Rusya'nın Rusçuk'ta oluşturduğu savunma istihkamları kısa sürede etkisiz hale getirildi ve 9 Temmuz 1811'de Rusçuk ele geçirildi.[564] Rusçuk'un ele geçirilmesiyle Tuna hattına dayanan Laz Ahmed Paşa, sonraki hedef olarak Yergöğü'nü seçti. Burada birliklerini nehrin karşısına geçirip, Rusları Tuna'nın kuzey hattından uzaklaştırmak niyetindeydi. Bu sebeple Laz Ahmed Paşa, Rusçuk'tan hareketle Tuna nehrinin kuzey istikametine doğru geçip, Rus ordusunu bozguna uğratmayı planladı. Sadrazam Laz Ahmed Paşa, Tuna'nın kuzeyine doğru yapacağı harekâtta Hurşid Ahmed Paşa'yı da görevlendirdi. Hurşid Ahmed Paşa'ya gönderilen emirle gerekli hazırlıkları yaparak Vidin'e ulaşması ve akabinde Tuna'yı geçmesi istenildi. Bu emir gereğince Hurşid Ahmed Paşa, elinde kalan altı bin kadar askerinin yanısıra Ali Paşa, Alacahisar mutasarrıfı Şahsuvar Paşa, Prizren sancağı mutasarrıfı Mehmed Paşa, İvranyalı Hüseyin Paşa, Niş mütesellimi Mehmed Emin Paşa, Üsküp nazırı İbrahim Bey, Kumanova ayanı Mehmed Bey, Şehirköy voyvadası Derviş Ağa gibi isimleri maiyyetine katarak, 16 Ekim 1811'de Vidin'e gitmek üzere Niş'ten hareket etti.[565] Ancak Hurşid Ahmed Paşa kuvvetleri Vidin'e doğru sağlıklı bir ilerleme kaydedemiyordu. Zira Hurşid Ahmed Paşa, ordunun lojistik takviyesinde büyük sıkıntıların ortaya çıkmasıyla Gurgusofça civarında durmak zorunda kaldı.[566] Esasında Hurşid Ahmed Paşa'nın durması kendisinin ifade ettiği gibi lojistik desteğin aksamasından kaynaklı olup olmadığı pek ikna edici bir sebep değildi. Zira Hurşid Ahmed Paşa'nın ordusunu Gurgusofça'da durdurduğu tarih ile sadrazam

[563] BOA, **C. AS**, 407/16794.
[564] Mustafa Nuri Paşa, **a.g.e**, s. 241.
[565] BOA, **HAT**, 1125/44984.
[566] BOA, **TS.MA**, 427/47.

Laz Ahmed Paşa komutasında bulunan ordunun Ruslar tarafından kuşatılması hemen hemen aynı dönemdi.[567]

Laz Ahmed Paşa komutasındaki ordunun Yergöğü'nde Rus çemberi içinde kalmasının ardından Hurşid Ahmed Paşa'da Niş'e geri döndü. Bu tarih itibariyle Niş'te savunma pozisyonunda beklemekteydi. Zira Rus askerleri Tuna'nın güneyine inerek Lom palankasını da zapt etmeyi başarmıştı. Hurşid Ahmed Paşa, Bâbıâli'ye durumu bildirirken acil önlem alınmasını istiyordu.[568] Bâbıâli ise aynı dönem Galip Efendi'yi Bükreş'te Rusya ile yapılacak olan barış görüşmelerinde tam yetki ile görevlendirdi. Bükreş'teki uzun müzakereler sonunda Galip Efendi'nin hanesinde, Rus murahhasların kabul etmesiyle altı yıldır devam eden savaşı sona erdiren Bükreş anlaşması imzalandı.[569]

Bükreş anlaşmasının sekizinci maddesi doğrudan Sırp meselesi ve Sırbistan ahvali ile alakalı bir durumdu.[570] Sekizinci madde; Sırplar, Cezayir-i Bahr-ı Sefid'deki

---

[567] Laz Ahmed Paşa, Rusçuk'un alınmasından sonra kapsamlı bir harekâtla Tuna nehrinin kuzeyinde kalan toprakalrın da Rus kuvvetlerinden arındırılması hususunda plan hazırladı. Vidin ve Rusçuk üzerinde hazırlanan planda Sadrazam Ahmed Paşa maiyetiyle birlikte Yergöğü'ne geçerken Sirozlu İsmail Bey ve Hurşid Ahmed Paşa'da maiyetleriyle birlikte Vidin üzerinden Tuna nehrini geçeceklerdi. Bu doğrultuda Laz Ahmed Paşa, 10 Eylül 1811 tarihinde Rusçuk'tan Yergöğü'ne geçerek ordunun intikali için beklemeye başladı. Bu arada General Kutuzov komutasındaki Rus ordusu, Laz Ahmed Paşa'nın ağırlıklarıyla Tuna'nın diğer yakasına geçtiği istihbaratını aldı. Hurşid Ahmed Paşa, 12 Ekim 1811 tarihinde Niş'te maiyetinde görevli olan muhtelif idarecilerle bir araya geldiği esnada Laz Ahmed Paşa komutasındaki orduyu hümayunun bir bölümü Sadrazam komutasında Yergöğü'nde bulunuyorken diğer bölümü ise Tepedelenli Ali Paşa'nın oğlu Veli Paşa, Galip Efendi ve Karslı Ali Paşa gibi görevlilerde maiyetleriyle Rusçuk'ta bulunmaktaydı. İkiye bölünmüş olan Osmanlı ordusunun bu halini General Kutuzov iyi değerlendirdi. Kazak askerlerden oluşan birlik Rusçuk tarafına seri bir şekilde geçerek Veli Paşa ve Galip Efendi kuvvetelerini bozguna uğratarıp Rusçuk'taki ağır topların bulunduğu mevziileri ele geçirdi. Rusçuk'ta sabit ağır topların Yergöğü yakasında olan Osmanlı ordusunu bombalamayı başlamasıyla General Kutuzov'un ordusunun kuzeyden yergöğünü inmesiyle Laz Ahmed Paşa iki ateş arasında kaldı. Öyle ki muharebeler esnasında Sadrazam Laz Ahmed Paşa dahi sol elindeki iki parmağından yaralandı. Hurşid Ahmed Paşa'nın Niş'ten hareket ettiği 14 Ekim 1811 tarihinde meydana gelen bu olay Osmanlı-Rus harbinin de sonucunu tayin eden gelişme oldu. 15 Ekim gecesi Sadrazam Laz Ahmed Paşa güç bir şekilde Rusçuk'a ulaşarak kaleye kapandı. Bu sırada Hurşid Ahmed Paşa'da Gurgusofça'ya ulaşmıştı. Ancak daha fazla ilerleyerek zahire sıkıntısını bahane göstererek Niş'e geri döndü. Laz Ahmed Paşa, karargâhında oluşturduğu meşveretten General Kutuzov'a mütareke teklifinde bulunmaktan başka çare olmadığını sonucu çıktı. Bu surette Rusya ile barış anlaşması için ilk görüşmeler başladı. Bkz: Cevdet Paşa, **a.g.e**, C 10, s. 6-10; Cabi Efendi, **a.g.e**, C 2, s. 792-795; Şanizade Ataullah, **a.g.e**, s. 490-492; Mustafa Nuri Paşa, **a.g.e**, s. 240-242; Fehmi İsmail, "Bükreş Anlaşmasının Müzakeresi 1811-1812", **Belleten**, C 46, S 181, 1982, s. 75-76.

[568] BOA, **HAT**, 1295/50351.

[569] BOA, **TS.MA.e**, 447/11.

[570] Nihat Erim, **Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri**, C 1, Ankara 1953, s. 252. General Kutuzov, Bükreş görüşmelerinde Sırplar lehine bir madde koydurmak için Galip Efendi ile yoğun bir diplomatik mücadele vermiştir. En nihayetinde savaş boyunca Rus ve Sırp birliklerinin birlikte savaştıklarını ifade ederek, Sırplar'ı feda edemeyeceğini açık şekilde dile getirmiştir. Ancak Kutuzov,

reayanın haklarına sahip olacak, suça karışmış olan Sırplar affedilecek, vergiler Sırplar tarafından toplanacak gibi içeriğe sahip olmakla birlikte Bâbıâli'nin otoritesini bölge üzerinde sınırlandırmaktaydı.[571] Bâbıâli, bu maddeyi her ne kadar istemese de kabullenmek zorunda kaldı. Ancak Napolyon Bonapart'ın Haziran 1812'de Rusya topraklarına karşı taaruzu Sırp meselesinin kesin çözümü için Bâbıâli'ye bir fırsat daha verdi. II. Mahmud, Sırp meselesinin çözümü için altı yıldır bölgede aktif bir şekilde mücadele veren Hurşid Ahmed Paşa'yı sadaret makamına tayin etti. Yeni sadrazama verilen esas emir; Sırp isyanının kesin bir şekilde nihayete erdirilmesiydi. Böylelikle Hurşid Ahmed Paşa için yeni bir sayfa başlıyordu.

B. HURŞİD AHMED PAŞA'NIN SADRAZAMLIĞI

1-Belgrad Harekâtı Öncesi Faaliyetleri

a-Makama Getirilişi

1806-1812 Osmanlı Rus savaşı boyunca sadaret makamı pek çok defa el değiştirdi. II. Mahmud'un tahta geçtiği 29 Temmuz 1808 tarihinden itibaren kısa sayılabilecek aralıklarla; Alemdar Mustafa Paşa, Memiş Paşa, Ali Paşa, Yusuf Ziya Paşa, Laz Ahmed Paşa gibi devlet adamları sadaret makamında bulundu. Özellikle Osmanlı Rus savaşının yeniden alevlendiği Slobozia mütarekesi sonrasında Yusuf Ziya Paşa ve Laz Ahmed Paşa'nın görevleri, savaşın gidişatı açısından hayati önem arz etmekteydi. Öyle ki 1809 ilkbaharında Rusya ile savaşın tekrar başlayacağı hemen hemen ortaya çıkmışken orduyu toparlayacak güçlü bir karakter aranmaktaydı. Yusuf Ziya Paşa'nın, Mısır'da Fransız kuvvetleri ile olan savaşı ve Kahire'yi tekrardan ele geçirmesi ona ister istemez bir prestij sağlamaktaydı. Bunu kullanabilme adına Yusuf Ziya Paşa tekrardan sadaret makamına tayin edildi. Her ne kadar Yusuf Ziya Paşa, hazinenin ve ülkenin içinde bulunduğu iç/dış sorunlardan dolayı görevi kabul etmek istemese de istifa etmeyi de cesaret edemeyerek göreve başladı.[572] Ancak büyük umutlarla sadarete getirilen Yusuf Ziya Paşa istenileni veremedi. Çok geçmeden İbrail

---

Sırplar'a da tam olarak güvünememekteydi. Onun gözünde Sırplar" *Belgrad'ı üç bin altına Nemçeli'ye satar*" durumdaydı. Bkz: Mehmet İlkin Erkutun, **Mevrid'ül Uhûd 1812 Bükreş Anlaşmasıyla İlgili Galib Paşa Evrakı**, (İÜ/SBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1997, s. 56.

[571] İlmihan Sağlamdemir, **Mecmû'a-i Vekâyi'-i 'Asr-ı Mahmud Hân-ı Adlî**, *MÜ/SBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul 1994, s. 152-153.

[572] Cevdet Paşa, **a.g.e**, C 9, s. 112.

kalesi nazırı Laz Ahmed Paşa, atik ve gözü pekliğinden kaynaklı olarak Yusuf Ziya Paşa'nın yerine 10 Haziran 1811 tarihinde Şummu'da sadaret mührünü alarak göreve başladı.[573] Laz Ahmed Paşa'nın İbrail nazırı olarak görev yaptığı esnada başarılı icraatları kendisini sadaret makamına taşıyan referansları olmuştu. Nitekim o an için cephe hattında savaşçı karaktere sahip bir kişiye ihtiyaç her zamankinden fazla idi. Laz Ahmed Paşa'nın sadarete gelmesiyle Şummu üzerinden Rusçuk'a doğru bir karşı taaruz başlatıldı. Hızlı bir şekilde ilerleme kaydeden Laz Ahmed Paşa, kısa süre içinde Rusçuk'u Ruslar'dan geri almayı da başardı. Ancak harekâta Tuna'nın diğer yakasında devam etmek için ihtiyatsız bir şekilde orduyu karşı kıyıya geçirmeye çalışması ve akabinde Ruslar'ın ani baskını; tüm dengeleri Ruslar lehine değiştirdi. Bu şekilde büyük umutlarla sadarete getirilen sadrazam, barış istemek zorunda kaldı.[574]

II. Mahmud, Bükreş görüşmeleri sürerken sadaret makamında süratli bir değişim planlamadı. Nitekim Ruslar ile yapılan görüşmelerin sağlıklı bir şekilde ilerleyebilmesi için bu gerekmekteydi. Ancak barış görüşmeleri sürerken Laz Ahmed Paşa'nın yerine sadaret makamına kimin tayin edileceği hususu da ayrıca düşünülmekteydi. Zira Laz Ahmed Paşa'nın Rusçuk'ta orduyu uğrattığı felâket, II. Mahmud tarafından göz ardı edilecek bir durum değildi.[575] Esasında Laz Ahmed Paşa, II. Mahmud'a göre sadaret makamının yükünü sırtlayabilecek pozisyonda da değildi. Nitekim bu düşüncesini Hurşid Ahmed Paşa'ya gönderdiği hattı hümayundaki "*…selefin Ahmed Paşa hayli gayretli ve hamûl adam ise de makam-ı sadâretin hükmünü veremeyib…*" cümleleriyle ifade ediyordu.[576] Şimdi ise bu sorumluluğu taşıyabilecek bir kişi aramaktaydı. Bu hususta da belirli birtakım kıstaslar oluşmuştu. Osmanlı-Rus savaşının bitmesinin ardından devleti meşgul eden en mühim konu Sırp

[573] Yusuf Ziya Paşa'nın görevden alınmasının ardında askeri başarısızlılar görünmektedir. Ancak Yusuf Ziya Paşa'nın ihtiyarlığı ve yeniçeriler üzerinde otoriter bir yapı oluşturamaması azline giden yolda önemli sebeplerden olmuştur. Bkz: Cevdet Paşa, **a.g.e**, C 9, s. 229-231; Şanizade Ataullah, **a.g.e**, C 1, s. 450-451; Mustafa Nuri Paşa, **a.g.e**, s. 240.

[574] Laz Ahmed Paşa, haziran ayında geçtiği ordunun başında ilk dönemler önemli başarılara imza atmayı bildi. Ancak Şanizade Ataullah ve ondan nakil ile Cevdet Paşa'nın ifade ettiği üzere; Laz Ahmed Paşa, Rusçuk'tan Yergöğü'ne geçirdiği ordunun ilerlemesininden ziyade tahkimat yapmasını istedi. Fakat ordu içinde bulunan mühendislerin ilerleme yönünde tavsiyelerine "*ben böyle şeyleri senden mi öğreneceğim*" diyerek karşılık vermesi o an için Laz Ahmed Paşa'nın ne denli kibirli bir ruh halinde bulunduğunun göstergesidir. Bkz: Şanizade Ataullah, **a.g.e**, C 1, s. 573; Cevdet Paşa**, a.g.e**, C 10, s. 84.

[575] Şanizade Ataullah, **a.g.e**, s. 573.

[576] BOA, **TS. MA.e**, 710/58.

meselesiydi. Bu noktada yeni sadrazamın Sırp meselesini yakından tahlil edebilmiş birinin olması kaçınılmazdı.[577] Bundan dolayı bölgede üç isim ön plana çıkıyordu. Bunlar ise Bosna valisi İbrahim Paşa, Vidin valisi İdris Paşa ve Rumeli valisi Hurşid Ahmed Paşa idi. Bosna valisi İbrahim Paşa, Osmanlı-Rus savaşı devam ederken 1806 yılında sadarete getirilmiş fakat kendisinden istenilen verim alınamamıştı. Bu nedenle kendisinin ikinci defa sadarete getirilmesi düşük bir ihtimaldi. Vidin valisi İdris Paşa ise Pazvandoğlu Osman Paşa'nın yakın bir adamıydı. Bâbıâli'nin başına uzun yıllar sorun olmuş bir karakterin yakın bir adamı olan ismin sadarete getirilmesi de kolay değildi. Bu surette Rumeli valisi Hurşid Ahmed Paşa'nın sadareti diğer iki isimden daha gerçekçi durmaktaydı. Gerçi daha kısa bir süre önce Bâbıâli, Hurşid Ahmed Paşa'nın Sırp meselesinin üstesinden gelebileceği noktasında şüpheleri mevcuttu. Ancak Sırp meselesinde o an için Hurşid Ahmed Paşa'dan daha başarılı bir isim de yoktu.[578] Nitekim II. Mahmud da Hurşid Ahmed Paşa'yı sadaret makamına taşıyan esas amilin bu olduğunu açık bir şekilde ifade etmekteydi.[579] II. Mahmud tarafından ayrıca bu atama kararında bir noktaya daha vurgu yapılmaktaydı. O husus da yine Laz Ahmed Paşa'dan edinilen tecrübeyle sadaret makamına geçecek kişide sadece gayret ve gözü karalığın değil aynı zamanda akil bir karakter yapısınında arandığı vurgulanmaktaydı.[580]

II. Mahmud, kafasında çizdiği sadrazam portresine en uygun aday olarak Hurşid Ahmed Paşa'yı gördü.[581] Böylelikle 18 Eylül 1812'de mirahur-ı sani Mustafa Bey ile Hurşid Ahmed Paşa'ya sadaret mührü gönderildi.[582] Sadaret mührünün Hurşid Ahmed Paşa'ya teslimiyle birlikte kendisinden ilk olarak; Eflak ve Boğdan'da bulunan Rus askerlerinin tahliyesini hızlı bir şekilde sağlanması istendi.[583] Hurşid Ahmed Paşa ise makama gelişinin hemen ardından Edirne'de bulunan Kaymakam Paşa'dan tevcihat defterlerinin tarafına gönderilmesini istedi.[584] Böylelikle kendisinden önceki atamalara vakıf olarak gerekli düzenlemeleri yapabilecekti.

---

[577] Cevdet Paşa, **a.g.e**, C 10, s. 84.
[578] BOA, **A. {MKT**, 1172/39.
[579] BOA, **C. DH**, 195/9736.
[580] BOA, **HAT**, 1519/13.
[581] Cabi Efendi, **a.g.e**, C 2, s.893-894.
[582] BOA, **C. DH**, 83/4132.
[583] BOA, **C. DH**, 195/9736.
[584] BOA, **A. {MKT**, 1172/30.

b. Eflak ve Boğdan'ın Tahliyesi

Osmanlı-Rus savaşını bitiren Bükreş anlaşmasının 11. Maddesi uyarınca, Rus kuvvetlerinin Eflak ve Boğdan'ı anlaşmanın tasdik edildiği tarih itibariyle üç ay içinde tahliye etmeleri gerekiyordu.[585] Hurşid Ahmed Paşa'nın sadaret makamına tayin edildiği tarih itibariyle 3 aylık süre de devam ediyordu. Bu sebeple II. Mahmud, Hurşid Ahmed Paşa'dan öncelikli olarak Ruslar'ın Eflak ve Boğdan topraklarını bir an önce tahliye etmelerini sağlamasını istedi. Esasında daha 6 Ağustos tarihinde sadrazam Laz Ahmed Paşa tarafından Eflak ve Boğdan'ın tahliyesinin sağlanması için Behram ve Hafız Ali Paşalar'ı görevlendirilmişti.[586] Ancak Hurşid Ahmed Paşa, sadaret makamına geldiği Eylül ayı başlarında Eflak ve Boğdan'ın henüz Osmanlı kuvvetlerine teslimi gerçekleşmiş değildi. Bu durum Fransa'nın Rusya'ya karşı başlattığı seferle daha da kritik bir mahiyete sahip oluyordu. Zira Rusya, Eflak ve Kara Eflak'tan toplamda yirmi bin kişiye yakın asker toplama gayreti gütmekteydi. Bu husus bölgedeki sivillerin asker alımı noktasında bir dengesizlik yaratacağı gibi Osmanlı Devleti'nin bölgedeki nüfus yapısında da olumsuz etkiye yol açacaktı.[587] Ayrıca mevcut hâl, Fransa ve müttefiklerinin Eflak-Boğdan'ı bir tehdit olarak algılamasına sebep oluyordu. Hurşid Ahmed Paşa bu tehlikeyi fark ederek Bükreş'te bulunan Galip Efendi'ye talimat gönderip, Rus yetkililerle Eflak'ın bir an önce boşaltılması hususunu görüşmesini istedi. Zira Avusturya, otuz bin kişilik bir kuvvetle Eflak sınırına kadar gelmiş vaziyetteydi.[588] Esasında Avusturya yönetimi olayların bu noktaya gelmemesi için birtakım girişimlerde bulunmuştu.[589] Bükreş'te bulunan Galip Efendi de Ruslar'ın Eflak ve Boğdan'ı tahliyesi için yaptığı temaslardan kesin sonuçlar alamıyordu.[590] Ancak Napolyon Bonapart'ın ilerleyişi ile Rus ordusunun Eflak ve

---

[585] İlkin Erkutun, **a.g.t**, s. 101.

[586] Sadrazam Laz Ahmed Paşa, Eflak'ın tahliyesi için Behram Paşa'yı, Boğdan'ın Tahliyesi için Hafız Ali Paşa'yı görevlendirmekteydi. Bkz: BOA, **HAT**, 985/41730; BOA, **HAT**, 989/41824-B; BOA, **C. HR**, 53/2640.

[587] BOA, **HAT**,1097/44422-A.

[588] BOA, **HAT**, 1163/46025; BOA, **C. HR**, 44/2168. Avusturya ordusunun Eflak sınırına gelmesi ile ayrı bir diplomatik kriz patlak vermekteydi. Sadrazamdan Bâbıâli'ye gönderilen bir tahrirde gerek Fransa ve gerekse Avusturya elçilerinin çağırılarak Eflak'a olası bir müdahalenin yaratacağı sıkıntıları açık bir şekilde belirtilmesi istendi. Bkz: BOA, **C. HR**, 61/3039.

[589] BOA, **C. HR**, 15/735.

[590] Rus Amiral Çiçakof, Eflak ve Boğdan'ın tahliyesinin İtalinski'nin Rusya büyükelçisi olarak Bâbıâli tarafından kabul edilmesinin akabinde geröekleşeceğini söylemekteydi. Bkz: BOA, **HAT** 988/41817-E. Ancak İtalinski'nin elçiliği kabul edilmiş olmasına rağmen Eflak ve Boğdan halâ tahliye

Boğdan'da kalması da günden güne zorlaşmaktaydı. Bu sebeple bölgede bulunan Rus askerleri de Varşova tarafına doğru çekiliyordu.[591] Bu durum Hurşid Ahmed Paşa tarafından da takip edilip, Eflak ve Boğdan'ın henüz Osmanlı Devleti'ne teslim edilmemiş olsa dahi Rus askerlerinin hemen hemen bölgeden çekilmekte olduklarını memnuniyet duyarak merkeze bildiriyordu.[592]

Hurşid Ahmed Paşa, Ruslar'ın Eflak ve Boğdan arazilerinden çekilmesi için diplomasi trafiğini sürdürürken Galip Efendi'den savaşta esir edilmiş olan Osmanlı askerlerinin kurşuna dizilmiş olduğuna dair gelen haber, Ruslarla dengede yürütmeye çalıştığı ilişkilerin yeni baştan ele alınmasını gerekli kılabilirdi. Aslında bu hadise ilk olarak Ağustos ayında duyulmuş fakat gerçek olup olmadığı öğrenilememişti. Galip Efendi'nin yanına gelen Sarıköylü Ahmed Bey'den naklettiği bilgilere göre; Harkov'un Valki kasabasında savaş esiri olarak bin kadar Osmanlı askeri bulunmaktaydı. Hadise; iki Rus askerin bölgede yaşayan iki Müslüman kıza karşı olan gayri ahlaki tavırlarına, orada bulunan esir Osmanlı askerinin müdahele etmesi ile başladı. Bunun üzerine birliklerine dönen iki Rus askeri yanlarına aldıkları üç yüz kadar Rus askeriyle tekrar Valki'ye gelerek, orada bulunan bin kadar silahsız Osmanlı esiri üzerine ateş açtı. Bu saldırıda altı yüze yakın Osmanlı esiri hayatını kaybederken yüz elliye yakını firar etmişti.[593] Esir kampından firar eden Ahmed Bey'in anlattıkları, daha önceki duyumları doğrulamaktaydı. Galip Efendi, Ahmed Bey'in anlattıklarını vakit kaybetmeden Hurşid Ahmed Paşa'ya iletti. Hurşid Ahmed Paşa, durum değerlendirmesi yaparak, bu olay karşısında atılacak adımın İstanbul'da bir meşveret meclisiyle belirlenmesini istedi. Toplantı sonunda çıkacak kararın ise Rusya'ya yollayacağı bir elçi ile bildirilmesini ve ayrıca yaşanılan olaya dair resmi protestonun Rusya büyükelçisi nezdinde yapılması gerektiğini bildirdi.[594] Hurşid Ahmed Paşa bunun yanında iki taraf arasında meydana gelecek olan esir değişme hususunu da erteledi. İstanbul'dan yola çıkarılmış olan Rus esirlerin, Harkov'daki olaylara benzer bir hususun tekrarlanmaması ve Müslüman esirlerin sağ salim yola çıkarıldığı bilgisi

edilmemekteydi. Bu durum sadrazam tarafından da Galip Efendi'ye bildirilerek girişimlerini sürdürmesini istemekteydi. Bkz: BOA, **HAT**, 1093/44370-A.

[591] Cevdet Paşa, **a.g.e**, C 10, s. 30.

[592] BOA, **HAT**, 1002/42071.

[593] BOA, **HAT**, 989/41801; BOA, **HAT**, 988/41818-J.

[594] BOA, **HAT**, 1092/44330.

alınana kadar oldukları yerde bekletilmesini emretti.[595] Bu bir noktada Rusya elinde bulunan esirlerin güvenliği için gerekli bir adımdı. Öte taraftan Hurşid Ahmed Paşa'nın isteği doğrultusunda İstanbul'da konuyla alakalı olarak bir meşveret meclisi toplandı. Meclis, toplantının akabinde II. Mahmud'a bildirdiği kararında; Harkov'da katledilen Müslüman esir sayısı kadar Rus esirin öldürülmesi fikrini savunuyordu. Meclis aynı zamanda olayları araştırması için Abdülhamid Efendi'nin bölgeye gönderilmesini kararlaştırdı.[596] Alınan kararlar Rusya'nın İstanbul'daki büyükelçisi İtalianski'ye de bildirildi. Durumun kritik olduğunu gören İtalianski ise vakit kaybetmeden Petersburg'a, İstanbul'da gelişmekte olan olayları aktardı. Rus yönetiminin İtalianski'ye gönderdiği cevapta ise Harkov'da meydana gelen olayın, Hurşid Ahmed Paşa'nın merkeze aktardığı gibi bir katliam değil, şehirde bulunan iki kuvvetin çatışması neticesinde vukuu bulduğunu iddia ediyordu. St. Petersburg, bu duruma kanıt olarak olayların yaşandığı 18 Temmuz'daki çatışmada kırk kadar Rus askerinin de öldüğünü göstermekteydi.[597] İtalianski, Babıâli'ye sunduğu takrirde aynı zamanda Harkov'da yaşanılan hadiselerin Bükreş barışının tasdikinden önce meydana geldiğini de bildirerek bir noktada olayın iki düşman kuvvet arasında meydana gelen silahlı çatışma statüsünde değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktaydı.[598] Rus sefirin bu tarzda yapmış olduğu savunma Bâbıâli tarafından şiddetle reddedildi.[599] Bu şekilde Harkov'daki Osmanlı esirlerinin katledilmesi hususu tam bir kilitlenme noktasına geldi. Ancak bu kilidi Fransız birliklerinin Moskova'dan çekilmeye başlaması açacaktı. Fransızlar'ın mağlubiyetle Moskova'dan ayrılmaya başlaması Avrupa'daki siyasi dengelerin de yeniden oluşmasına ortam hazırlıyordu. Kuşkusuz

---

[595] BOA, **HAT**, 1001/42020.

[596] Sultan II. Mahmud, Harkov'a konuyu araştırmak üzere gidecek olan görevlinin Ruslar tarafından geçeceği her noktada uzun müddet gözetim altından tutulduktan sonra yola devam etmesine izin vereceklerini düşünerek Abdülhamid Efendi'nin iki yılda anca görev yerine gidebileceğini düşünüyordu. BOA, **HAT**, 1295/50336; BOA, **HAT**, 1164/46049. Hurşid Ahmed Paşa ise Abdülhamid Efendi'nin Harkov'a gönderilemesi için Rusya elçinden öncelikle bir kabul yazısı alınmasının gerektiği ifade etmektedir. Bu doğrultuda Abdülhamid Efendi'nin yazıyı almadan harekete geçmemesini isteyecektir. BOA, **HAT**, 999/41944.

[597] BOA, **HAT**, 989/41821-H.

[598] İtilanski her ne kadar bu savunmayı yapsa da Çar I. Aleksandr, Kutuzof komutasındaki ordunun taşkınlıklarından memnun değildi. Bu durumu Amiral Çiçakof'a *"...gerek Moldovya'da gerek Eflak'taki askerlerimizin taşkınlıkları ahaliyi nevmîdîye düşürdüğü gibi gayri ahlakî hareketler ve entrikalar da meydan almış bulunuyor..."* cümleleri ile ifade etmektedir. Bkz: **Türkiye, Avusturya ve Fransa'ya Karşı 1812 Rus Seferi Amiral Tchitchagoff (Çiçagof) un Hatıraları**, İstanbul 1942, s. 2.

[599] BOA, **HAT**, 1007/42300.

Rusya bu dengede Avrupa'nın önde gelen güçleri arasında olacaktı. Bu siyasi ortamda Harkov'da meydana gelen hadise de kapanmış oldu. Hurşid Ahmed Paşa ise Rusya topraklarında bulunan esirlerin sağlıklı şekilde teslim edilmesi için uğraş gösterdi. Bu bağlamda iki tarafın da esirleri karşı tarafa sağlıklı bir şekilde iletilmesine özen gösterildi.[600]

Hurşid Ahmed Paşa, Rusya ve Fransa arasında meydana gelen savaşın seyrini de yakından takip ediyordu.[601] Bu doğrultuda Tuna nehrinin kuzeyinde kalan arazi ve kalelerin teslim alınması noktasında elini çabuk tutmak istiyordu. Zira Ruslar, Napolyon karşısında süratli bir şekilde gerilerken Tuna nehrinin kuzey kısmındaki askerlerini de daha önceden bölgeden çekmeye başlamıştı. Ayrıca bölgedeki kalelerin hızlı bir şekilde teslim alınması olası bir Fransız işgalinin de önüne geçilmesi demekti. Aslında bu Rus tarafının da istemeyeceği bir durumdu. Zira Eflak'a yerleşmiş bir Fransa, Rusya'nın çıkarlarına tamamen ters bir durum oluşturmaktaydı. Hurşid Ahmed Paşa bu durumu iyi kullanarak 13 Ekim'de Yergöğü kalesiyle[602] Eflak topraklarını,[603]14 Ekim tarihinde İbrail kalesini[604] ve akabinde Boğdan, Kili, Karayova topraklarını Ruslar'dan teslim aldı.[605] Ancak Ruslar terk ettiği kalelerdeki top ve cephaneyi de yanlarında götürmekteydi.[606] Bu şekilde Ruslar, Osmanlı kuvvetlerine savunmasız ve ele geçirilmesi kolay kaleler bırakmış oluyordu. Hurşid Ahmed Paşa topların iade noktasında İstanbul'da İtalianski'i üzerinde baskı kurulmasını istedi.[607] Aynı zamanda ordunun Şumnu'da kalmasının bir gereği olmadığını düşünerek daha stratejik bir nokta olarak gördüğü Edirne'ye hareket etmesinin zaruretini İstanbul'a

[600] Rusya, toprakları üzerinde bulunan Osmanlı Devleti'ne ait esirleri muhtelif kamplarda tutmaktaydı. Ancak Hurşid Ahmed Paşa'nın esirlerin iadesi konusunda Galip Efendi vasıtasıyla yaptığı diplomatik temaslar neticesinde Rusya topraklarındaki esirlerin hepsi Kalci şehrine toplandı. Buradan ise Hurşid Ahmed Paşa'nın gönderdiği görevlilerce teslim alınarak geri getirildiler. Bkz: BOA, **C. HR**, 864292; BOA, **C. HR,** 64/3189; BOA, **HAT**, 986/41736. Hurşid Ahmed Paşa'nın maiyetinde görevli Ahmed Paşa'nın Osmanlı Devleti esirlerini dönüş yolunda kullanılan güzergâh için bkz: BOA, **HAT**, 980/41607-D. Esirlerin masrafları için İstanbul'dan yetmiş beş bin kuruş gönderilmiştir. Bkz: BOA, **A. MKT.d,** *Mektubi Kalemi Defteri***,** no: 1041, s. 7; BOA, **C. AS**, 955/41488. Esirlerin masrafları için Hurşid Ahmed Paşa'ya verilen bilgiye dair bkz: BOA, **HAT**, 98041/607-B.

[601] Hurşid Ahmed Paşa, Avusturya kanalarını kullanarak Fransız ordusunun Moskova'ya girdiği bilgisini İstanbul'a iletti. Bkz: BOA, **HAT**, 1000/41994.

[602] BOA, **HAT**, 989/41826-C.

[603] BOA, **HAT**, 1003/42096.

[604] BOA, **HAT**, 989/41822-N.

[605] BOA, **HAT**, 985/41705.

[606] BOA, **A. MKT.d**, No: 1041, s. 19-20.

[607] BOA, **HAT**, 1093/44343.

bildirdi.[608] II. Mahmud'un da izniyle Hurşid Ahmed Paşa komutasındaki ordu, 6 Aralık'ta Şumnu'dan hareket ederek 16 Aralık tarihinde peyderpey Edirne'ye girmeye başladı.[609] Aynı zamanda Niş hattına da Edirne'den zahire göndererek, Sırplar üzerine ileride yapılacak olan harekât için iaşe sıkıntısının da önüne geçmeyi tasarladı.[610]Bu esnada Fransız-Rus savaşının da seyri değişmeye başladı. Moskova'da ordusu ciddi kayıplar veren Napolyon Bonapart, ordusunu geri çekmek zorunda kaldı. Buna karşın Ruslar bu fırsatı değerlendirerek Napolyon'u takibe başladı.[611] Böylelikle iki kuvvet arasındaki savaş kısa süre içinde farklı sonuca evrilmişti.

Napolyon Bonapart'ın mağlubiyeti ile Avrupa'da siyasi dengeler yeniden tesis edilecekti. Özelikle Rusya'nın en nihayetinde Avrupa'daki Fransız ilerleyişini durdurabilmesi hem prestij hem de uluslararası etkisi bakımından kuvvetlenmesine yol açmaktaydı. Bu durum ise doğrudan Osmanlı Devleti'ni ilgilendiren bir hususta. Nitekim Sırp isyanı her ne kadar 1806-1812 Osmanlı Rus savaşı gölgesinde kalmış olsa da hala devam eden bir hadiseydi. Uluslararası siyasette gücünü arttırmış bir Rusya, Sırp meselesi bağlamında Osmanlı Devleti'nin başını çok daha fazla ağrıtabilirdi. Bu doğrultuda Hurşid Ahmed Paşa'nın sadaret makamına tayin edilmesinde önem arz eden Sırp meselesini, süratli bir şekilde nihayete erdirmesi gerekmekteydi. Zira kendi istikbali de Sırp meselesi karşısında elde edeceği başarıya bağlıydı.[612]

2. Sırp İsyanının Bastırılması

a. Harekât Öncesi Rumeli'de Kadrolaşması

Hurşid Ahmed Paşa, Eflak ve Boğdan'ın tahliyesi ile esirlerin değiştirilmesi meseleleri ile ilgilenirken bir taraftan da Sırplar'ın üzerine yürümeden önce Rumeli bölgesinde kendi kadrosunu oluşturma gayreti gösteriyordu. Nitekim Sırp meselesi

---

[608] BOA, **A. MKT.d**, No: 1041, s. 30, 42.
[609] BOA, **A. MKT.d**, No: 1041, s. 40-41; BOA, **HAT**, 1001/42031. Cevdet Paşa, Hurşid Ahmed Paşa'nın Edirne'ye girişini 22 Aralık olarak keydeder. Bkz: Cevdet Paşa, **a.g.e**, C 10, s. 90.
[610] BOA, **D. DRB.THR**, 136/28.
[611] **Türkiye, Avusturya ve Fransa'ya Karşı 1812 Rus Seferi Amiral Tchitchagoff (Çiçagof) un Hatıraları**, İstanbul 1942, s. 36-39. Geri çekilen Frasız ordusunu takibe başlayan Ruslar, Napolyon'u esir etmek için birliklere onun fiziksel özelliklerini ifade eden yazılar göndermişti. Bu yazılarda dikkat çeken hususlardan birisi Napolyon'un kaşının civarında yara olduğundan bahsedilmesidir. Bu belirtmeyle Moskova'daki savaşlarda Napolyon'un da yaralandığını anlamaktayız. Bu husus da bize savaşın şiddetini kavrayabilmemiz için yardımcı olmaktadır. Bkz: BOA, **HAT**, 960/41188.
[612] Cabi Efendi, **a.g.e**, C 2, 1030-1031.

Bükreş anlaşmasına da dahil olmasıyla birlikte artık uluslararası bir mahiyete büründüğü ortadaydı. Hurşid Ahmed Paşa'nın bu köklü isyanın üzerine kendi oluşturduğu kadrolar ile gitmek istemesi olağan bir durumdu. Bu doğrultuda Mısır valiliği döneminden itibaren yanında kendisine silahdar ve kethüdalık gibi vazifeler ifa etmiş bulunan Silahtar Ali ve Şahin Ali Paşa'ları birtakım görevlere atadı. Hurşid Ahmed Paşa, Şahin Ali Paşa'yı önceki sadrazam Laz Ahmed Paşa'nın görevi olan İbrail nazırlığını uhdesine vererek Silistire muhafızlığına tayin etti.[613] Silahtar Ali Paşa'yı önce Rumeli valiliğine[614] sonra ise Bosna valiliğine getirdi.[615] Boşalan Rumeli valiliğine ise Ağriboz muhafızı Karslı Ali Paşa'yı atadı.[616]Bosna valiliği bilhassa Sırp isyanının bastırılması noktasında kilit konumdaydı. Sırp asilerin Niş istikametine olan saldırılarından sonra en şiddetli taaruzları Bosna dolaylarına olmaktaydı. Esasında Bosna valiliğine henüz kendisi Rumeli valisi olarak görev yaptığı dönemden beri Silahtar Ali Paşa'yı tayin ettirmek için girişimlerde bulunmuştu. Ancak Hurşid Ahmed Paşa'nın bu girişimi dönemin sadrazamı Yusuf Ziya Paşa'nın engeline takılmıştı.[617] Yusuf Ziya Paşa'nın İbrahim Paşa'yı Bosna valiliğinde tutma mücadelesi de fazla uzun sürmedi. Nitekim İbrahim Paşa, Hurşid Ahmed Paşa'nın sadaretinin hemen başlarında Bosna valiliğinden azledildi.[618] Tüm kadrolaşma hareketinin yanında merkezden bölgede görev yapan idarecilere gönderilecek akçenin de bizzat kendi onayından geçmesini istiyordu.[619] Bu şekilde bölgedeki idari ve maddi tüm noktalara hâkim oluyordu.

Hurşid Ahmed Paşa'nın Rumeli topraklarında yapmak istediği son mühim değişiklik Sırp saldırılarına maruz kalan ve en kilit noktalardan birini teşkil eden Vidin

[613]BOA, **HAT**, 47823391; BOA, **C. AS**, 196/8446.
[614]BOA, **TS.MA.e**, 710/64.
[615]BOA, **TS.MA.e**, 710/74.
[616]BOA, **TS.MA.e**, 710/66.
[617]BOA, **TS.MA.e**, 536/46. Esasında Yusuf Ziya Paşa, Küçük Hüseyin Paşa ile hayatta bulunduğu dönemlerde her daim rekabet içinde olmuşlardı. Hüseyin Paşa'nın vefatından sonra ise bu rekabet Hüseyin Paşa'nın yetiştirmesi olan Hurşid Ahmed Paşa'ya da aksetmekteydi. Bu noktada Hurşid Ahmed Paşa'nın önüne keserek bir noktada Küçük Hüseyin Paşa'ya karşı galibiyet elde edecekti.
[618] Bosna halkı uzun zamandan beri Bosna Valisi İbrahim Paşa'dan şikâyet etmekteydi. Ancak Hurşid Ahmed Paşa'nın sadaret makamına geçmesiyle birlikte Bosna halkı da toplu bir dilekçe vererek İbrahim Paşa'nın görevden alınmasını talep ediyordu. Bu durum İbrahim Paşa'nın görevden alınmasını da kolaylaştırmaktaydı. Nihayetinde Hurşid Ahmed Paşa'nın teşebbüsleri II. Mahmud'u da ikna etmiş ve İbrahim Paşa Bosna valiliğinden azledildi. Bkz: BOA, **HAT**, 650/3177; BOA, **HAT**, 650/31777.
[619] BOA, **A. {SKT**, 147/27.

ile alakalıydı. Bâbıâli isteksizce de olsa Pazvandoğlu Osman Paşa'nın vefatı sonrasında valilik makamına Osman Paşa'nın hazinedarı İdris Paşa'yı atamıştı. Böylelikle İdris Paşa, Pazvandoğlu Osman Paşa'nın kuvvetli mirası üzerine konuşlanmış durumdaydı.[620] Esasında Bâbıâli, İdris Paşa'yı ortadan kaldırmayı daha önceden düşünmüştü. Ancak sadrazam Laz Ahmed Paşa, İdris Paşa'nın maiyetinde bulunan askerlerin durumundan çekinerek o dönem bu kararı uygulamaya koyamadı.[621] İdris Paşa hakkında bulunan hüküm Hurşid Ahmed Paşa'ya da tekrarlandı. Ancak Hurşid Ahmed Paşa, İdris Paşa için başka bir planı devreye sokmayı düşünüyordu. Zira Hurşid Ahmed Paşa'ya göre İdris Paşa hakkında direkt olarak idam kararı çıkarmak, işleri zorlaştırmaktan başka bir işe yaramayacaktı. Çünkü bu karar karşısında İdris Paşa, gayet müstahkâm bir vaziyette bulunan Vidin kalesine kapanıp topyekûn bir isyan hareketine girişmesi büyük ihtimaldi. Böyle bir durumda da ordu Rumeli'de iki farklı isyan hareketi ile karşı karşıya kalacaktı. Bu sebeple Hurşid Ahmed Paşa, İdris Paşa'nın ilk olarak sadece vezaretinin kaldırılarak Sofya yahut Kavala'da ikamete mecbur tutulmasının devletin çıkarları noktasında daha yararlı olacağını bildirdi. II. Mahmud'da Hurşid Ahmed Paşa'nın bu teklifini mantıklı bularak onayladı. [622] Bu sırada İdris Paşa'nın tüfekçibaşısı olarak bulunan Rüstem Bey'in önce Plevne ardından Lofça'yı basıp çeşitli katliam ve yağma hareketinde bulunması; Hurşid Ahmed Paşa'nın İdris Paşa üzerine harekât başlatmasını kaçınılmaz hale getirdi.[623] Bu doğrultuda Silistre valisi Hafız Ali Paşa'ya çeşitli mühimmat desteği sağlandı ve ondan Vidin'deki İdris Paşa'yı kentten çıkarması için harekete geçmesi istendi.[624] Hurşid Ahmed Paşa, Berkofça ayanı Yusuf Ağa'ya da gönderdiği talimatla, ondan öncelikli olarak İdris Paşa kuvvetlerinin işgali altında bulunan Lom'un kurtarılmasını istedi. Yusuf Ağa'nın başlattığı harekât sonucunda Lom, İdris Paşa'nın kuvvetlerinden temizlendi.[625] Hurşid Amed Paşa, İdris Paşa maiyetinde bulunan

[620]Mahir Aydın, **Vidin Kalesi Tuna Boyundaki İnci**, İstanbul 2015, s. 195.
[621] BOA, **A. MKT.d**, No: 1041, s. 6.
[622] BOA, **HAT**, 497/24411.
[623] BOA, **HA**T, 499'24466-B; BOA, **HAT**, 499/24465-A; BOA, **HAT**, 499/24467-A.
[624] BOA, **C. AS**, 287/11901.
[625] BOA, **KK.d**, No: 34, s. 17. İdris Paşa, devlet kuvvetleri ile herhangi bir çatışmaya girmemek ve sükubet içinde Hafiz Ali Paşa'ya Vidin'i teslim edebileceğini ifa etmekteydi. Bu bağlamda ciddiyetini gösterebilme adına Lom'u da kendi emriyle boşalttığını iddia eetmekteydi. Bkz: BOA, **HAT**, 1226/47890-B.

ulufeli askerlerin alacaklarının tam olarak ödenemediğini de Berkofça ayanı Yusuf Ağa'dan gelen tahrirle öğrenmiş bulunuyordu. Bu doğrultuda Hurşid Ahmed Paşa, Bâbıâli'ye İdris Paşa'nın askeri durumu bildirerek; Vidin'de dört yüz kese akçeyi ulufeli askere dağıtabilirse İdris Paşa'nın yanında bulunan mevcut ulufeli askerin derhal Paşa'dan desteğini çekeceğinden emindi.[626] Bâbıâli, Hurşid Ahmed Paşa'nın bu talebini yerinde görerek beş yüz kese akçe yola çıkardı.[627]Yusuf Ağa'nın akabinde Silistre valisi Hafız Ali Paşa'nın da ileri harekatıyla İdris Paşa, Vidin iç kalesine çekilerek uzlaşma için kardeşi Mehmet ve oğlu Salih Bey'i Hafız Ali Paşa'ya gönderdi. Yapılan görüşmede İdris Paşa, Bâbıâli'nin karar vereceği bir mahalde yaşamayı kabul etti. Böylelikle hem Vidin hem de Vidin kalesindeki mühimmat zarar görmedi. Vidin meselesi de Hurşid Ahmed Paşa'nın isteği doğrultusunda çözülmüş oldu.[628] Hurşid Ahmed Paşa, Sırp asiler üzerine harekete geçmeden önce Bosna, Rumeli ve Vidin valiliklerine kendi tasarrufu doğrultusunda isimleri istihdam ederek, Belgrad'a karşı yapılacak harekâtta herhangi bir aksaklığın yaşanmaması için önlem almış bulunuyordu.

1813'ün ilkbaharında Belgrad'a yürümeyi planlayan Hurşid Ahmed Paşa'nın harekâtın hemen öncesinde halletmesi gereken son bir mesele kalmıştı. İvedilikle yıllardır Rumeli'de çeşitli sıkıntılara sebep olan Hasköy ayanı Emin Ağa'yı bertaraf etmesi gerekiyordu. Hurşid Ahmed Paşa, 1812 Ağustos'undan itibaren sorun çıkaran ve isyan halinde bulunan Emin Ağa üzerine hazinedarı Mehmed Ağa ve Sirozlu İsmail Bey'i gönderdi. Aynı zamanda Silistre muhafızı Şahin Ali Paşa'ya da Hasköy ayanı Emin Ağa ile ittifak halinde bulunan Yılıkoğlu Süleyman Ağa'ya karşı dikkatli olmasını ve Rusya topraklarından bir sızma girişimi yapmaması hususunda talimat gönderdi.[629]10 Mart 1813'te Gedikli çiftliğinde Hurşid Ahmed Paşa'nın hazinedarı Mehmed Ağa tarafından kuşatılan Emin Ağa, kuşatmayı yararak Somuncu Balkanı'na doğru kaçmaya muvaffak oldu. Ancak Mehmed Ağa'nın Gence derbendinde Emin

[626] BOA, **KK.d**, No: 34, s. 8; BOA, **HAT**, 999/41941.
[627] BOA, **C. AS**, 460/19206.
[628] BOA, **HAT**, 1226/47888-D; BOA, **C. DH**, 57/2817.
[629] BOA, **KK.d**, No: 34, s. 9. Hurşid Ahmed Paşa, İstanbul'daki Rus sefiri İtalinski ile irtibat kurularak Yılıkoğlu Süleyman Ağa'nın Rusya tarafından iade edilemsi için teşebbüste bulunulmasını istemekteydi. Bkz: BOA, **HAT**, 1225/47874.

Ağa'yı tekrar kuşatması ile başlayan çatışma sonunda Emin Ağa öldürülerek, kesilen başı Hurşid Ahmed Paşa tarafından İstanbul'a gönderildi.[630]

Hurşid Ahmed Paşa, sadaret makamına gelmesinin akabinde öncelikle Rumeli'deki stratejik eyaletlere kendi taraftarlarının atamasını yapmış ve sonrasında da yıllardır Bâbıâli'nin başına bölgede sorun olmuş dağlı eşkıyasını ortadan kaldırmıştı. Artık bölgede çözülmesi gereken tek bir sorun mevcuttu. O mesele de Hurşid Ahmed Paşa'nın ancak Belgrad'a gitmesiyle çözüme kavuşabilecekti.

b. Asilerle Müzakere Denemeleri

Hurşid Ahmed Paşa, Sırp gailesini sona erdirmek üzere sadaret makamına tayin edilmişti. Bu sebeple ilk olarak isyancılarla sulh yoluyla bir sonuca varmaya çaba gösterdi. Esasında Hurşid Ahmed Paşa, isyanın lideri konumunda bulunan Kara Yorgi'ye Rumeli valiliği döneminde gönderdiği bir mektupta; Sırplar'ın yapacağı en iyi hamlenin Bâbıâli ile barış yoluna gitmesi olduğunu vurgulamıştı. Ancak Kara Yorgi, eldeki Rus desteğine güvenerek Hurşid Ahmed Paşa'nın bu teklifini geri çevirmişti.[631] Ancak Bükreş anlaşmasının imzalanmasının akabinde Bâbıâli karşısında yalnız kalan Sırp asiler, bir durum değerlendirmesi yaparak Hurşid Ahmed Paşa'nın daha önce yapmış olduğu müzakere teklifine olumlu cevap verip, Sofya nazırına elçi heyeti gönderdiler.[632] Belgrad'dan Kara Yorgi'nin mektubunu[633] götüren Sırp heyet ilk olarak Niş'te Hurşid Ahmed Paşa'ya uğradı. Kapıcılar bölükbaşısı Hüseyin Ağa tarafından karşılanan üç kişilik Sırp heyet, Hurşid Ahmed Paşa ile yaptıkları görüşmede niyetlerini açık bir şekilde ifade etti. Buna göre Belgrad civarında kurmuş oldukları egemenliğin tanınmasını, Belgrad'a tayin edilecek muhafızın birkaç yüz askerle gelmesini, kale ve palankalarda bulunan Sırp asilerin mevcut durumunu devam ettirmesi olarak sıralıyordu. Heyet, Hurşid Ahmed Paşa ile görüştükten sonra bu taleplerini İstanbul'a iletmek istediklerini söyleyip Niş'i terk etti. Ancak Hurşid Ahmed Paşa, bu olayın hemen akabinde İstanbul'a durumu bildiren bir tahrir göndererek, Sırplar'ın tekliflerini iletti. Ayrıca Sırpların Semendre sancağında özerk bir yapı istediklerini sezen Hurşid Ahmed Paşa, heyetin başkentte yapacağı görüşmede

---

[630] Alper Başer, **Eşkiyalıktan Ayanlığa Kırcalili Emin Ağa**, Konya 2014, s.56-60.
[631] Selim Aslantaş, **a.g.e**, s.139-140.
[632] BOA, **HAT**, 974/41436.
[633] Mektubun aslı ve tercümesi için bkz: BOA, **HAT**, 988/41818-K.

kullanılmak üzere; İstanbul'a Sırp toplumunun Semendre sancağındaki nüfusunun dağılımı hakkında bilgi de veriyordu. Hurşid Ahmed Paşa; Alacahisar ve civarında Sırp nüfusunun yoğun olmadığından bahsederek, Sırplar'ın sadece Morova nehrinin karşı yakasından itibaren çoğunluğu teşkil ettiklerini bildirmekteydi.[634] Sırp heyetin İstanbul'a gelmesiyle birlikte yapılan görüşmelerin de içeriğine vakıf olmak istediğini ayrıca dile getiriyordu.[635] Aynı zamanda Rumeli valisi Silahtar Ali Paşa ve Sofya nazırı Çelebi Efendi'ye de Sırp heyetinin İstanbul'da yaptığı temasların nihayetine göre pozisyon almalarını söylüyordu.[636] Zira Bâbıâli, Hurşid Ahmed Paşa'nın askeri harekata başlamasından önce son bir kez daha diplomatik yolları deneme niyetindeydi. Bu sebeple, Silahtar Ali Paşa ve Çelebi Efendi Sırplar ile yapılacak olan müzakerelerde Osmanlı Devleti'ni temsil edecekti.[637]Ayrıca Bâbıali, Rikab-ı Hûmayun'da görevli Abdülbaki Efendi'ye müzakerelerde izlenecek talimatlara havi dosyayı vererek, İstanbul'da bulunan Sırp heyetiyle birlikte Şumnu'da bulunan Hurşid Ahmed Paşa'nın yanına gönderdi.[638] Sırp heyetiyle birlikte Kasım ayının başlarında Hurşid Ahmed Paşa'nın yanına gelen Abdülbaki Efendi aynı ay içinde vefat etti. Hurşid Ahmed Paşa, Abdülbaki Efendi'nin yanında bulunan talimatnameye el koyarak, knezlerle birlikte güvenilir bir memurla Niş'te bulunan Çelebi Efendi'ye ulaştırdı.[639]

Hurşid Ahmed Paşa, Sırp heyetin güvenli bir şekilde Niş'e ulaşmasını sağlayarak, Çelebi Efendi ile gerçekleştirilecek olan müzakerelerin süratli şekilde başlamasını istemekteydi. Ancak Sırp heyeti Kara Yorgi'den bağımsız bir müzakereye yanaşmadı. Knezler öncelikle Kara Yorgi ile görüşmelerinin gerektiğini bildirerek

---

634 BOA, **HAT**, 989/41827.

635 BOA, **HAT**, 965/41278. Hurşid Ahmed Paşa, İstanbul'a gelecek olan Sırp heyetinin Rus sefaretinden izole edilmesi gerektiğini Bâbıâli'ye bildirmekteydi. Ancak Sırp heyetin İstanbul'da gerekli görüşmeleri süratli şekilde yapması için Rus sefaretinin yaptığı baskıya bakılacak olursa Bâbıâli 'nin Sırp heyet ile Rus sefaretini birbirinden uzak tutamadıkları anlaşılmaktadır. Bkz: BOA, **TS.MA.e**, 357/11.

636 BOA, **HAT**, 1111/44728.

637 BOA, **C. HR**, 101/521; BOA, **C. HR**, 69/3407.

638 BOA, **HAT**, 1132/45116; BOA, **HAT**, 1132/45116.

639 BOA, **HAT**, 1109/44681. Bâbıâli'de Sırp knezleri ile yapılan görüşmenin ardından oluşturulan meşveret meclisinde Sırp talepleri karşısında Çelebi Efendi'ye Abdülbaki Efendi vasıtasıyla gönderilen talimatnamede; Bükreş anlaşması Sırp meselesinin çözümü için gerekli maddeleri barındırdığı ve Sırplar'ın Osmanlı tebaası olduğu vurgusu yapılmaktaydı. Bu doğrultuda Sırp asilerin ellerinde bulundudurduğu tüm top ve mühimmatları teslim etmeleri ve kaleleri boşaltmaları istenmekteydi. Talimatname için bkz: BOA, **A. {DVNSNMH.d**,10/72, s.137-138.

Niş'ten hareket etti. Kara Yorgi ve Belgrad kalesinde ikamet eden Rus General tarafından karşılanan heyet, müzakereler için strateji belirlemek adına çalışmalara başladı.[640] Hurşid Ahmed Paşa, Belgrad'da ikamet eden Rus General'in bulunduğu mevkiyi terk etmesi için kendisiyle daha önce de çeşitli şekillerde iletişim kurmuştu. Fakat General, her seferinde farklı mazeretler öne sürerek Belgrad'ı terk etmemek için işleri çok ağırdan alıyordu.[641] Rus General'in Belgrad'da bulunuyor olması Sırplar ile yapılacak olan müzakerelerin olumsuz yönde seyredeceğinden emin olan Hurşid Ahmed Paşa,[642] başkentten Rus General'in Belgrad'dan çıkarılması için Rus seferatiyle temas kurulmasını istiyordu.[643]

Hurşid Ahmed Paşa, Rus General'den kuşkulanmakta haklıydı. Zira isyanın ele başı olan Kara Yorgi gerek Çelebi Efendi'ye ve gerek İstanbul'a gönderdiği knezlere verdiği mektupta *padişah-ı alem-penâh efendimizle Moskov devleti bu maslahatı ne şekil tanzim eyler ise öyle olsun*[644] diyerek aslında Bükreş anlaşmasının Sırp maddesini kabul etmekteydi. Ancak Sırp knezlerin Niş ve İstanbul'da gerçekleştirdikleri temaslardan sonra Belgrad'a dönmelerinin akabinde Bükreş anlaşmasının tam tersi bir istikamette görüş ortaya çıktı.[645] Bu görüşün isyancılar arasında ağırlık kazanmasında da Rus General'in etkisi kuvvetliydi.

Kara Yorgi, Belgrad'da yapılan görüş birliğinin ardından Bükreş anlaşmasının Sırp maddesini tanımadıklarını, bahse konu anlaşmanın iki devlet arasında bulunduğunu ve bunun Sırpları ilgilendirmediğinin altını çizdi. Ek olarak talepleri; Sırplar'ın ele geçirmiş olduğu Semendre sancağındaki on iki kazayı, isyan sırasında Semendre dışında ele geçirmiş oldukları Fethülislam, Alacahisar ve Vidin'e ait kazaları, Kara Yorgi'nin Eflak-Boğdan voyvadalarının sahip oldukları statüye eşit olmasını, Müslümanların bundan sonraki süreçte sancağa yerleştirilmemeleri, isyan sırasında elde ettikleri kale ve logarların kendi ellerinde kalmaları ve vergilerin Sırplar

[640] BOA, **HAT**, 999/41932.
[641] BOA, **HAT**, 998/41982.
[642] Kara Yorgi, Bâbıâli'nin kendisiyle görüşmek üzere gönderdiği heyete de açık bir şekilde Hurşid Ahmed Paşa'dan kendilerine gelen belgeleri Rus Çar'ı ile paylaştıklarını ifade ediyordu. Bu doğrultuda Belgrad'daki Rus General'de direkt olarak Rusya'nın devlet politikasını uyguluyordu. Bkz: BOA, **A. {AMD**, 91/16.
[643] BOA, **HAT**, 999/41932.
[644] BOA, **HAT**, 988/41818-K.
[645] Stevan K. Pavlowitch, **Serbia: The History Behind the Name**, London 2002, s. 30.

tarafından toplanması şeklindeydi.[646] Rumeli valisi Silahtar Ali Paşa, Sırp asilerle yapılan müzakerelerin muhtevasını İstanbul'a ve Hurşid Ahmed Paşa'ya iletti. Hurşid Ahmed Paşa, Sırplar'ın bu taleplerinin yerine getirilmesinin mümkün olmadığını açık bir şekilde belirtti. Ayrıca Mart 1813'te Sofya Nazırı Çelebi Efendi'den, Sırp knezlerin Kara Yorgi'den getirmiş olduğu talepleri, tekrardan gözden geçirmelerini talep etmesini istedi. Bu durum karşısında Sırp asilere yirmi günlük bir zaman verildi. Ancak Belgrad'dan gelen cevabi yazıda; önceki taleplerin doğrultusunda herhangi bir değişimin olmayacağı vurgulandı.[647] Hurşid Ahmed Paşa, Sırp asilerin bu istekleri karşısında askeri bir harekât olmadıkça Sırp isyanının sona ermeyeceğini, diplomatik yolların kapandığını İstanbul'a ifade etti.[648] Sofya Nazırı Çelebi Efendi ise insiyatif kullanarak son defa Sırp meselesinin askeri bir operasyona ihtiyaç duyulmadan halledilebilmesi için girişimde bulundu. Bu doğrultuda Çelebi Efendi, Kara Yorgi'ye 9 Nisan 1813 tarihinde mektup yazdı. Mektubunda Rumeli valisi Ali Paşa'nın Bosna Valiliğine tayin olduğunu belirterek, Sırp meselesinin diplomatik kanallarla halledilmesi hususunda sadece kendisinin yetkili kaldığını belirtti. Ek olarak aylardır Niş'te bu problemi çözmek için beklediğini ifade edip, meselenin diplomatik şekilde çözümü için asilere son bir çağrıda bulundu.[649] Ancak Çelebi Efendi'nin bu çağrısı da Belgrad'daki asiler tarafından karşılık görmedi. Hülâsa Sırp meselesinin çözümü için Hurşid Ahmed Paşa'nın ifade ettiği gibi askerî harekât kaçınılmaz bir hâl aldı.

c. Belgrad'ın Fethi

1813'ün ilkbaharında Sırp asilerle yapılan müzakereler sonuçsuz kalmış ve görüşmeler kesilmişti. Hurşid Ahmed Paşa, bu doğrultuda 25 Nisan 1813'te Rumeli valisi Karslı Ali Paşa, Bosna valisi Silahtar Ali Paşa ve Vidin seraskeri tayin edilen

---

[646] BOA, **KK.d**, No: 36, s. 85-86; Şanizade Efendi, **a.g.e**, C 1, s. 611-616; Cevdet Paşa, **a.g.e**, 107-108; Kâmil Paşa, **a.g.e**, s. 45; Mehmet Çetin Börekçi, **a.g.e**, s. 119, Selim Aslantaş, **a.g.e**, 142-143.
[647] BOA, **HAT**, 1109/44671.
[648] BOA, **KK.d**, No: 36, s. 86; Şanizade Efendi, **a.g.e**, s. 615.
[649] BOA, **C. HR**, 98/4875. Sofya Nazırı Çelebi Efendi'nin insiyatif alarak Kara Yorgi ile bu şekil bir iletişim içine girmeye çalışılması anlaşılabilir. Nitekim askeri bir harekatta cephe gerisinde en büyük yük ordunun lojistik desteği hususunda Çelebi Efendi'nin kendisine düşmektedir. Hurşid Ahmed Paşa'nın Belgrad üzerine geçmiş dönemde yaptığı iki harekâtta da o dönem Sofya Nazırı olan Osman Efendi'nin ne gibi sıkıntılar çektiği bilinmektedir. Dahası Sofya Nazırı Osman Efendi II. Mahmud'un dahi öfkesine uğramaktan kurtulamamıştı. Tüm bunları yakından bilen Çelebi Efendi askeri seçeneği en son düşünecek kişiydi. Bu sebeple Sırp asilerle son ana kadar müzakere kanalını açık tutmaya çalışmış fakat karşılık bulamamıştır.

İpsalalı Ahmed Paşa'ya Belgrad üzerine yürünmesi için gerekli hazırlıkları yapmalarına dair talimat gönderdi.[650] Hurşid Ahmed Paşa'nın kendisi de orduyu hümayunu Edirne'de bırakıp Sofya'ya hareket etmek için hazırlıklara başladı.[651] Bu doğrultuda ordu içinde ihtiyaç bulunmayan görevli ve birliklerin Edirne'den İstanbul'a nakledilmesi için gerekli talimatları da verdi.

Hurşid Ahmed Paşa, Edirne'den ayrılmadan 29 Haziran 1813'te Belgrad'daki asilerin lideri Kara Yorgi'ye son bir mektup göndererek; Devlet-i Aliyye ile Rusya'nın yapmış olduğu anlaşma neticesinde Sırp meselesinin çözümünden yana olduğunu iletti. Ayrıca her koldan Belgrad üzerine yürümeye hazır orduların her halukarda ellerinde bulundurduğu kale ve palankaları zapt edecek kuvvette olduğunu bildirerek, kan dökülmeden Sırp meselesinin halledilmesi gerektiğini iletti.[652] Ancak Kara Yorgi, Hurşid Ahmed Paşa'nın bu mektubuna olumlu bir geri dönüş yapmadığı gibi Bosna valisi Silahdar Ali Paşa'ya gönderdiği mektupta; askeri bir harekât düzenlenirse son nefer kalıncaya kadar savaşacaklarını bildirdi. Ancak Osmanlı Devleti barış istiyorsa önceki isteklerinin kabul edilmesi gerektiğini tekrarladı.[653] Bunun üzerine Hurşid Ahmed Paşa, Bosna ve Rumeli valilerine Belgrad harekâtına başlamaları hususunda emir gönderdi ve kendisi de harekâtı yerinde yönetebilmek için ilk olarak Edirne'den Sofya'ya doğru harekete geçti.[654]

Bosna valisi Silahdar Ali Paşa, Hurşid Ahmed Paşa'dan gelen talimat doğrultusunda 1 Temmuz 1813 tarihinde yüz bin kişiye dayanan ordusu ile Belgrad'a doğru harekâta başladı.[655] Drina nehrini köprüler kurarak geçen Bosna ordusu,

---

[650] BOA, **KK.d**, No: 34, s. 63; BOA, **C. DH**, 343/17120.Hurşid Ahmed Paşa'nın Rumeli ve Bosna valilerine hazırlık emri vediği dönem Avrupa'da da Rusya ve Fransa arasındaki savaş devam ediyordu. Fransız ordusu Moskova önlerinden geri çekilmiş olmasına rağmen iki kuvvet arasınra Almanya toprakalrında kanlı savaşlar meydana gelmekteydi. Hurşid Ahmed Paşa, Rusya ve Fransa arasında meydana gelen bu muharebeleri yakından takip ediyor ve savaşın uzun soluklu olmayacağını da ön görüyordu. Bu doğrultuda Rusya ve Fransa arasında imzalanacak bir barış anlaşmasının Sırp meselesine doğrudan bir şekilde etkileyeceğini Sultan II. Mahmud'a yazarak, gerekli süratin sağlanması için her türlü fedakârlığın yapılmasını istemekteydi. II. Mahmud, Hurşid Ahmed Paşa'nın endişelerine katılarak gerekli mali desteğin hızlı bir şekilde sağlanacağını ve kendisinin de süratli şekilde ordunun başına bir kaymakam bırakarak Edirne'den hareket etmesine izin verdiğini bildirmekteydi. Nitekim Avrupa kamuoyunun dikkati bu savaş üzerinde olmasından dolayı hızlı bir şekilde Sırp meselesini sonuca bağlamak Devlet-i Aliyye'nin menfaatine idi. Bkz: BOA, **TS.MA.e**, 711/10; BOA, **HAT**, 1110/44699.
[651] BOA, **HAT**, 979/41569.
[652] BOA, **KK.d**, No: 34, s. 131.
[653] BOA, **HAT**, 982/41642-D.
[654] BOA, **C. AS**, 791/33530.
[655] BOA, **HAT**, 1112/44746-B; BOA, **HAT**, 1112/44746-Ç.

Böğürdelen'e iki saat mesafede bulunan Leşnitçe ve Loziniçe logorlarını muhasara altına aldı. Hurşid Ahmed Paşa'nın harekât öncesi görevlendirmesiyle Hersekli İbşir Paşa ve on beş bin kişilik kuvvetiyle Süleyman Paşa bu mahalde Bosna valisi Silahdar Ali Paşa'nın kuvvetlerine katılarak iki logor üzerine şiddetli taaruzda bulundu. Silahtar Ali Paşa, Hurşid Ahmed Paşa'ya gönderdiği tahrirde, Kara Yorgi'nin Leşnitçe logoru muhasarası sırasında Belgrad'dan çıkarak, Leşnitçe'yi kurtarmaya geldiğini, ancak Bosna ordusunun taaruzları karşısında kısa süre içinde dağılarak tekrar Belgrad'a firar etmek zorunda kaldığını bildiriyordu.[656] Belgrad harekâtına dair ilk çarpışmaların yaşandığı bu logorlar kuvvetli Sırp direnişinin olmasına rağmen ele geçirildi.[657] Sırplar'ın iyi tahkim ettikleri bu iki logorun ele geçirilmesiyle Böğürdelen yolu Bosna ordusuna açılmış vaziyete geldi. Böğürdelen, Belgrad yolunda kritik bir eşikti. Nitekim 1806 yılında Kara Yorgi'nin eline geçmiş olan şehir iyi tahkim edilmişti.[658] Bu sebeple Bosna ordusu şehrin muhasarası için gerekli kuvvetleri bırakarak Belgrad'a doğru harekete devam etti.

Hurşid Ahmed Paşa, Bosna ordusunun Dirina'yı geçmesi akabinde Sofya'yı terk edip, Vidin'e hareket etmenin daha doğru olacağı kanaatini taşıyordu. Nitekim Vidin, Bosna ve Rumeli ordularının yanında durumu daha karmaşık bulunan kuvvetlerden oluşmaktaydı. İdris Paşa'nın Vidin valiliğinden azledilmesiyle yıllardır Pazvandoğlu Osman Paşa ve onun ölümünden sonra hazinedarı İdris Paşa'nın elinde bulunan askerler şimdi kendisinin atadığı Hafız Ali Paşa'nın maiyetinde bulunmaktaydı. Bu husus uzun yıllardır merkezi otoritenin dışında kalan asker ile vali arasında ister istemez bir doku uyuşmazlığına sebep olabilecek durumdu.[659] Hurşid Ahmed Paşa, harekâtın herhangi bir aksama göstermemesi için 4 Ağustos 1813'te Vidin'e geçerek, Tuna hattı boyunca Vidin kuvvetlerinin yapacağı harekâtı yerinde yönetmek istedi.[660] Vidin'e gelmeden önce ise Vidin civarındaki Sırplar'ın en sağlam direniş noktalarından biri olan Negotin'in ele geçirilmesi talimatını verdi.[661] Bu doğrultuda Vidin seraskeri İpsalalı Ahmed Paşa, tüm maiyetiyle birlikte Negotin'e

[656] BOA, **HAT**, 1111/44733-A.
[657] BOA, **HAT**, 979/41575-B.
[658] Geza David, "Böğürdelen", **DİA**, C 6, İstanbul 1992, s. 324.
[659] BOA, **TS.MA.e**, 711/29.
[660] BOA, **HAT**, 1108/44647.
[661] BOA, **A. {MKT**, 1164/5.

geçerek şehri kuşatma altına aldı. Sırp asiler, Negotin'de tahmin edildiği üzere şiddetli bir direniş göstermekteydi. Ancak savunma komutanı Veliko Petroviç'in çarpışmalar esnasında vurulup ölmesiyle bu direniş kırıldı ve Negotin Ahmed Paşa kuvvetlerinin eline geçti.[662] Negotin'in düşmesi sonrasında Hurşid Ahmed Paşa'nın talimatı gereği İpsalalı Ahmed Paşa'nın hedefi Fethülislam'ı Sırplar'ın elinden geri almaktı. Bu doğrultuda kuşatılan Fethülislam kalesindeki Sırp asilere teslim olma çağrısı yapıldı, fakat Sırp asiler bu çağrıya ateşle karşılık verdi. Asilerin teslim olmayacağı ortaya çıkınca, İpsalalı Ahmed Paşa'nın birlikleri başarılı taaruzlar yapıp Fethülislam'ı 29 Ağustos 1813 tarihinde geçirdi.[663] İpsalalı Ahmed Paşa, Fethülislam'ın ele geçirilmesinin akabinde dergâh-ı âlî kapıcıbaşılarından ada-i kebir muhafızı Recep Ağa'yı Sırpların Negotin ve Fethülislam ile birlikte en kuvvetli mevziilerinden olan Poriçe logoru üzerine yönlendirdi. Poriçe, Recep Ağa'nın kuşatmasına fazla dayanamadı. Kuvvetli hücumlarla Ağustos ayının sonunda Sırp asilerin elinden alındı.[664] Böylelikle Vidin bölgesinde Sırplar'ın tutunabilecekleri müstahkem bir mevkii kalmamış bulunuyordu.

Hurşid Ahmed Paşa, Vidin bölgesinde elde edilen bu başarıların akabinde Rumeli ordusunun merkezi olarak bulunan Niş'e geçmek için hazırlıklara başladı. Nitekim Bosna ve Vidin ordularının zafer haberleri kendisine peyderpey geliyordu. Ancak Rumeli valisi Karslı Ali Paşa'dan Hurşid Ahmed Paşa'yı memnun edecek herhangi bir haber gelmemekteydi. Bu haliyle Rumeli ordusunda bir sıkıntının varlığı ortadaydı. Hurşid Ahmed Paşa, Rumeli ordusundaki durumu yerinde görmek için 27 Ağustos 1813 tarihinde Gargorafça üzerinden hareketle Niş'e geldi.[665] Hurşid Ahmed Paşa, Niş'e geldiğinde Rumeli ordusunun Deligrad logoru önünde saplanıp kaldığını gördü. Daha da kötüsü Rumeli valisi Karslı Ali Paşa'nın çok stratejik bir hata yaparak maiyetinde bulunan birtakım askerin vilayetlerine dönmesine izin verdiğini öğrendi. Bu sebeple Rumeli ordusu sayıca azalmış ve Deligrad önünde saplanıp kalmıştı. Bu duruma oldukça hiddetlenen Hurşid Ahmed Paşa, 31 Ağustos 1813'te Karslı Ali

[662] Cabi Efendi, **a.g.e,** C 2, s. 1010; Cevdet Paşa, **a.g.e**, C 10, s. 109.
[663] BOA, **HAT**,1109/44684. II. Mahmud, Fethülislam'ın geri alınmasına oldukça sevindi. Zafer haberini getiren Hurşid Ahmed Paşa'nın tatarlarına hilât giydirilmesini emretti ve akabinde ordunun durmaksızın Belgrad'a gitmesini istemekteydi. Bkz: BOA, **HAT**, 1108/44651.
[664] BOA, **HAT**, 1001/42013.
[665] BOA, **HAT**, 1117/44847. BOA, **HAT**, 982/41642.

Paşa'nın vezaretini kaldırarak kendisini Rumeli valiliği görevinden aldı. Rumeli valisi olarak Şumnu Muhafızı Behram Paşa'yı tayin etti.[666] Böylelikle başarısızlığa karşı müsamaha göstermeyeceğini ortaya koymuş oldu.[667] Behram Paşa, Rumeli ordusunu tekrardan düzenleyerek, Bosna ve Vidin orduları ile müşterek bir şekilde Belgrad'a doğru ilerlemeye muvaffak oldu.[668]

Hurşid Ahmed Paşa, Niş'te bölgedeki üç kol halinde ilerleyen ordunun koordinasyonunu sağlarken aynı zamanda Sırp asilerin direnişinin kırılamadığı Deligrad üzerine de asker sevketti. Bu sırada Kara Yorgi tarafından kaleme alınmış bir mektup Hurşid Ahmed Paşa'ya iletildi. Kara Yorgi, Hurşid Ahmed Paşa'nın Niş'e geldiğini duyunca isyanın sonunun geldiğini kavradı. Son bir hamleyle Hurşid Ahmed Paşa'dan af ve merhamet talebinde bulundu. Kara Yorgi, Hurşid Ahmed Paşa'dan can ve mal güvenliğinin sağlanması karşılığında isyanı sona erdireceklerini bildirmekteydi. Ancak Hurşid Ahmed Paşa, onca müzakere girişimlerini boşa çıkartan Kara Yorgi'nin bu talebini bir aldatmaca olarak değerlendirdi. Nihayetinde Belgrad üzerine gelen orduların duraklaması ve yeni bir müzakere faslı açılması; Sırp meselesini uluslararası bir mahiyete büründürmenin birinci adımıydı. Zira Rusya aynı dönem Fransa karşısında üstün durumda bulunuyor ve iki devlet barış için hazırlık yapıyordu. Ancak Hurşid Ahmed Paşa Kara Yorgi'nin bu manevrasını boşa çıkardı. Ayrıca II. Mahmud'da Hurşid Ahmed Paşa'ya Kara Yorgi'nin bu mektubuna cevap dahi verilmesinin gereksiz olduğunu bildirdi.[669] Böylece harekâta devam kararı alındı.

---

[666] BOA, **A. {MKT.d**, No: 1045, s. 35; BOA, **C. DH**, 341/17020. Cabi Efendi, Karslı Ali Paşa'nın Hurşid Ahmed Paşa tarafından Dimetoka kalesinde hapse attırdığını ifade etmektedir. Bkz: Cabi Efendi, **a.g.e**, s.1016. Ancak Hurşid Ahmed Paşa, II. Mahmud tarafından Karslı Ali Paşa'ya atiye olarak verilen 250 kese akçenin kalan 130 akçesini de kendisinden alarak yeni Vali Behram Paşa'ya vermiş, kendisini de Limni adasına sürgün etmiştir. Bkz: BOA, **TS.MA.e**, 711/44.

[667] Hurşid Ahmed Paşa, en ufak bir başarısızlık durumunu dahi göz ardı etmiyordu. Bunun en mühim örneklerinden birisi hiç şüphesiz Silistre Muhafızı Şahin Ali Paşa'nın akıbetidir. Şahin Ali Paşa, daha önceden de bahsedildiği üzere Hurşid Ahmed Paşa'nın Mısır Valiliği döneminden beri yanında bulunduğu biridir. Mısır dönüşü, Ağriboz Muhafızlığında, Mora Valiliğinde ve Rumeli Valiliğinde her daim yanında bulunmuştur. Hurşid Ahmed Paşa, sadarete geçmesiyle kendisini Silistire Muhafızı ve İbrail Nazırı olarak görevlendirmişti. Ancak İstabul'a gönderilecek zahire noktasında verilen emre mugayir hareket etmesi neticesinde Hurşid Ahmed Paşa'nın emriyle idam edilmiş ve başı II. Mahmud'a gönderilerek Topkapı sarayında üç gün sergilenmiştir. Bkz: BOA, **HAT**, 495/24285; Cevdet Paşa, **a.g.e**, C 10, s. 117. Karslı Ali Paşa ve Şahin Ali Paşa'ların akıbetleri, Hurşid Ahmed Paşa'nın başarısızlık karşısında kendi kadrolarında bulunan kişileri dahi listesinden düşürebildiğini göstermektedir. Bu örnekler; Hurşid Ahmed Paşa'nın devlet hayatındaki meselelere yaklaşım ciddiyetini anlamamız adına ip uçları vermektedir.

[668] BOA, **TS.MA.e**, 713/49.

[669] BOA, **TS.MA.e**, 711-22, s. 1-2.

Bu esnada Rumeli valisi Behram Paşa, ordusuyla birlikte Belgrad'a doğru harekete geçerek, Ekim ayı başlarında Semendire kalesi önünde İpsalalı Ahmed Paşa komutasındaki Vidin ordusuyla birleşti.[670] Güneydeki Bosna ordusu ise önce Berkofça'yı ele geçirmiş ve geride bırakmış olduğu Böğürdelen'e yönelmişti.[671] Hurşid Ahmed Paşa, II. Mahmud'a Rumeli ve Vidin ordularının Semendire önünde olmalarının Belgrad'ın fethinin an meselesi anlamına geldiğini iletti. Semendire'nin Rumeli ve Vidin ordularının eline geçmesiyle Belgrad'ın savunmasız olduğu haberini alan Behram Paşa, şehir üzerine birliklerini sevk etti. Bu sırada Kara Yorgi de kurmay heyetiyle birlikte Belgrad'ı terk ederek Avusturya'ya kaçtı.[672] Savunmasız kalan Belgrad'a Behram Paşa'nın birlikleri 5 Ekim 1813'te girdi.[673] Belgrad'ın düştüğü gün Bosna Valisi Ali Paşa da Böğürdelen'i ele geçirerek Belgrad'a doğru yöneldi.[674]

d. Belgrad İdaresini Tanzimi ve İstanbul'a Dönüşü

Belgrad'ın ele geçirildiğini Rumeli valisi Behram Paşa'dan haber alan Hurşid Ahmed Paşa, silahdarı Ali Bey'i genel durumu öğrenmesi için Belgrad'a gönderdi. Ali Bey, Belgrad'dan gönderdiği tahrirde Belgrad'daki iç kalenin de Behram Paşa tarafından ele geçirildiği ve Belgrad'ın tamamıyla Osmanlı birlikleri tarafından zaptedildiği haberini verdi. Bunun üzerine Hurşid Ahmed Paşa, 11 Ekim 1813 tarihinde Belgrad'ın tamamiyle fethedildiğini II. Mahmud'a müjdeledi.[675] II. Mahmud, Belgrad'ın fetih haberine oldukça sevindi. Fetih haberinin kendisine gelmesinin ardından Hurşid Ahmed Paşa'ya gönderdiği Hatt-ı Hümâyûn'da, onu ve maiyyetinde bulunanları *bu kadar seneden beri vukûa gelen gayretin hebâ olmayub cenâb-ı Hakk senin yüzünden feth eyledi Hakk teʿâlâ seni berhudar eylesin* cümleleriyle tebrik etti.[676] II. Mahmud, ayrıca Hurşid Ahmed Paşa'dan Belgrad'a giderek, şehrin kalesindeki mevcut cephane durumuyla ilgilenmesini ve Belgrad'a tayin edilecek muhafız adaylarını belirleyerek kendisine bildirmesini istedi.

---

[670] BOA, **TS.MA.e**, 711/25.
[671] BOA, **HAT**, 1320/51511; Ali Paşa, Berkofça'yı isyancılardan temizledikten sonra zafer alameti olarak issyancıların kellelerini Hurşid Ahmed Paşa'ya gönderdi. Bkz: BOA, **KK.d**, No:33, s. 12.
[672] Leopold Ranke, **a.g.e**, s. 289.
[673] BOA, **HAT**, 658/32134; BOA, **HAT**, 653/31933.
[674] BOA, **HAT**, 1158/45929.
[675] BOA, **HAT**, 11331/45085.
[676] BOA, **TS.MA.e**,711/30.

Hurşid Ahmed Paşa, Belgrad'a gitmek üzere 26 Ekim 1813 tarihinde Niş'ten hareket etti. Paşa'nın ilk durağı Deligrad logoru oldu. Belgrad'ın düşmüş olmasına rağmen Deligrad logorunda bulunan asiler direnişe devam etmekteydi. Hurşid Ahmed Paşa, isyanın son kalesi olarak direnen Deligrad'ın da ele geçirilmesi için[677] Böğürdelen'i zaptedip Belgrad'a geçen Bosna valisi Silahtar Ali Paşa'ya Belgrad-Niş yolunu açması yönünde talimat verdi. Silahtar Ali Paşa ise maiyetinde bulunan Süleyman ve İbrahim Paşalar'ın emrine verdiği otuz bini aşkın kuvvetle Deligrad logorunun ele geçirilip, Niş yolunun açılmasını sağladı.[678] Hurşid Ahmed Paşa, Deligrad'ın da düşmesiyle Köprü'ye ulaştı. Nihayetinde 29 Ekim 1813 tarihinde Belgrad'a girdi. Sırp isyanının bastırılmasına katkıda bulunan Rumeli, Bosna ve Vidin orduları seraskerleri ile maiyetindeki kişilere verilmek üzere İstanbul'dan gönderilen çelenklerin takdimini törenle gerçekleştirdi.[679] Hurşid Ahmed Paşa, çelenk dağıtımının ardından yılardır Devlet-i Aliyye'yi isyanıyla meşgul etmiş olan Kara Yorgi üzerine yoğunlaştı. Kara Yorgi ise Behram Paşa kuvvetleri Belgrad'a girmeden iki gün önce 3 Ekim tarihinde Tuna'yı geçerek Avusturya'ya iltica etmişti.[680] Hurşid Ahmed Paşa, Kara Yorgi'nin Avusturya'dan iadesi konusunda temkinli yaklaşıyordu. Nitekim Rumeli valiliği döneminde yapmış olduğu harekâtı zahire sıkıntısı sebebiyle bitirmek zorunda kalmış ve o dönem bu sebeple Avusturya yetkilileriyle arasında soğuk rüzgârlar esmişti. Esasında şimdi de o dönemden pek farklı değildi. Belgrad'da bulunan asker ve ahalinin zahire ihtiyacı Avusturya'dan satın alınan zahire ile giderilebilmekteydi. Bu noktada Hurşid Ahmed Paşa diplomatik bir manevra yaptı. Devlet-i Aliyye, Kara Yorgi'nin iadesini Avusturya'nın İstanbul'da ikamet eden elçisinden talep ederse Hurşid Ahmed Paşa o an için Avusturya yetkilileriyle bir problem yaşamayacak ve Belgrad'a zahire girişi devam edebilecekti. Bu doğrultuda Kara Yorgi'nin iade meselesi Hurşid Ahmed Paşa'nın planladığı şekilde gerçekleşti ve belki o an için Kara Yorgi'den daha mühim olan zahire konusu zarara uğramadı.[681]

---

[677] BOA, **TS.MA.e**,711/23.
[678] BOA, **KK.d**, No: 33, s. 19; Selim Aslantaş, **a.g.e**, s. 150.
[679] BOA, **HAT**, 1136/45257.
[680] BOA, **A. {SKT**, 148/15.
[681] BOA, **HAT**, 1200/47125.

Hurşid Ahmed Paşa, II. Mahmud'un talimatı gereği Belgrad'a girmesinin ardından Sırplar'ın eline esir düşmüş olan Müslümanların durumu ile yakından ilgilendi.[682] Daha sonra ise hazinadarı Mehmed Ağa vasıtasıyla Semendire ve Belgrad kalelerinin anahtarını II. Mahmud'a gönderdi.[683] Bu meselelerin ardından Belgrad'da yaşıyan Sırplar'ın endişeye kapılmamalarını ve ellerinde bulunan silahları devlet yetkililerine teslim etmelerini istedi. Bu şekilde Belgrad'da yaşayan kimsenin kötü muameleye uğramayacağı garantisini veren Hurşid Ahmed Paşa, aynı zamanda yerel halktan kendilerine yardımcı olmalarını istedi. Böylelikle Belgrad ahalisi elinde bulunan silah, top ve cephane, Belgrad kalesinde muhafaza altına alındı.[684] Hurşid Ahmed Paşa'nın üzerinde ehemniyetle durduğu bir konu da isyan süresince topraklarından ayrılmak zorunda kalan müslüman ve gayrimüslim ahalinin tekrardan topraklarına yerleştirilme hususuydu. Zira isyan bölgedeki vergi sistemini de felç ettiği için köylülerin tekrardan toprağa bağlanarak vergi denetimi altına alınması önemliydi. Bununla birlikte Semendire sancağı boyunca cizye defterlerinin de tanzimi gerekliydi.[685] Hurşid Ahmed Paşa, köylülerin topraklarına geri dönmesi hususunda yoğun bir mesai harcadı. Nihayetinde de Belgrad etrafında boşalan köyler, isyanın sona ermesiyle birlikte tekrardan eski düzenine kavuştu.

Hurşid Ahmed Paşa'nın Belgrad'da yapacak tek bir görevi kalmıştı. O da daha önceden de belirttildiği üzere Belgrad'a cesur ve dirayetli bir muhafızın atanmasıydı. Öyleki atanacak olan muhafız sadece Belgrad'ın idaresi ve muhafazasında görev almayacaktı. Hurşid Ahmed Paşa'ya göre; Belgrad muhafızı Avusturya ile de iyi ilişkiler kurabilecek ve dengeleri gözetebilecek bir vasfa haiz olmalıydı.[686] Zira Belgrad'ın sınır komşusu olan Avusturya ile ticari hacmi oldukça yüksekti. Hurşid Ahmed Paşa, Belgrad muhafızlığı için üç tane isim belirlemiş ve üçüyle de ayrı ayrı mülakat gerçekleştirmişti. Bu isimleri II. Mahmud'a bildirirken onlar hakkındaki görüşlerini de notlar halinde sundu. Bu isimlerden birincisi Vidin Seraskeri İpsalalı Ahmed Paşa idi. Ahmed Paşa, Belgrad harekâtında mühim vazifeler

[682] Ayrıca Hurşid Ahmed Paşa'nın kuvvetlerine silah bırakarak teslim olan Sırplar'ın sayısı da kısa sürede yüz bin kişiye ulaşmaktaydı. Bkz: BOA, **TS.MA.e**, 711/20.
[683] BOA, **TS.MA.e**, 711/17.
[684] BOA, **TS.MA.e**, 710/84.
[685] BOA, **TS.MA.e**, 711/31.
[686] BOA, **TS.MA.e**, 711/17.

almış olmasına rağmen Hurşid Ahmed Paşa'ya göre yeterince cesur bir karekter değildi. Esasında kendisinin de Belgrad'da kalmak gibi bir isteği yoktu. Harekât bitiminde görev yerine geri dönme taraftarıydı. İkinci isim Ada-i Kebir muhafızı Recep Ağa idi.[687] Recep Ağa, Hurşid Ahmed Paşa'nın Belgrad muhafızlığı için kafasındaki şablona uygun bir karakterdi. Zira muktedir bir kişi olmasından öte yıllardır o bölgede görev yaptığı için Avusturya ile de ilişkileri çok iyi seviyedeydi. Ancak Yakova kökenli bir Arnavut olması Belgrad ahalisi üzerinde geçmişin hatıralarını canlandırabileceğinden dolayı son derece sakıncalıydı. Çünkü Sırplar'ın isyanına sebep olan yamak ve dayıların geneli Arnavut kökenli yeniçerilerden oluşmaktaydı. Bu sebeple Hurşid Ahmed Paşa tarafından uygun görülmemekteydi. Üçüncü aday ise Kilis mutasarrıfı ve Bosna ordusunda çarhacı[688] olarak görev yapan Süleyman Paşa idi. Süleyman Paşa, Sırp gailesinin sona erdirilmesinde emeği çokça geçenlerden birisiydi. Belgrad muhafızlığı görevine de uygundu. Hurşid Ahmed Paşa'nın önerdiği bu üç isim II. Mahmud tarafından da tahlil edildi. En nihayetinde gerek II. Mahmud ve gerekse Hurşid Ahmed Paşa'nın üzerinde hemfikir olarak karar verdikleri Süleyman Paşa, Belgrad muhafızı olarak tayin edildi.[689] Hurşid Ahmed Paşa, Belgrad ve civarını muhafaza için Süleyman Paşa maiyetine on iki bin kişilik bir ordu tahsis etti. Ayrıca Belgrad'ın uzun zamandan beri Sırplar'ın elinde bulunmuş olmasından dolayı idari yapılanma da zafiyete uğramıştı. Bu sebeple Süleyman Paşa'ya; Belgrad harekâtında fayda sağlamış olan birtakım devlet görevlilerinin isterse yanında kalabileceğini de belirtti.[690]Bu arada da Ada-i Kebir muhafızı Recep Ağa'ya Avusturya ilişkillerini kullandırarak Belgrad'a altı ay yetecek zahireyi getirtti.[691]

Hurşid Ahmed Paşa'nın Belgrad için gerekli nizamı tesis etmesinin akabinde İstanbul'a dönmesi için bir engel kalmadı. Böylelikle Hurşid Ahmed Paşa 25 Kasım 1813'te Belgrad'dan hareket etti. Aynı zamanda Antalya'da Tekelioğlu İbrahim

---

[687] Recep Ağa, daha sonradan Vidin Valisi Hafız Ali Paşa tarafından etrafa fesat karıştırmak suçlamasıyla idam ettirilecektir. Bkz: BOA, **HAT**, 1352/52819-A. Ayrıca yıllardan beri Avusturya ile ticari münasebetleri olmasından dolayı iyi bir servet biriktirmiştir. Hurşid Ahmed Paşa bu sebeple muhallefatının tespiti için Belgrad'a bir mübaşir göndermeyi uygun bulmuştur. Bkz: BOA, **HAT**, 278/16367.

[688] Çarhacılar yürüyüş halinde bulunan ordunun önünde giderek genellikle keşif hizmetlerinde kullanılan askeri birliktir. Bkz: Abdülkadir Özcan, "Çarhacı", **DİA**, C 8, İstanbul 1993, s. 229.

[689] BOA, **TS.MA.e**, 710/84; BOA, **TS.MA.e**, 711/18.

[690] BOA, **A. {SKT**, 148/37.

[691] BOA, **HAT**, 313/45099.

Bey'in isyanından dolayı Selanik'ten Antalya'ya talimli askerlerin ulaştırılması hususunda gerekli girişimleri de başlattı.[692] Paşa'nın kafilesi önce sancak merkezi Semendire'ye uğrayarak 29 Kasım 1813'te Niş'e geldi.[693] Burada binek hayvanlarının dinlendirilmesinden sonra 10 Aralık 1813'te tekrardan harekete geçen Hurşid Ahmed Paşa, 14 Aralık 1813'te Sofya'ya ulaştı. Sofya'da kendisine ilginç bir haber geldi. II. Mahmud, Hurşid Ahmed Paşa için kaleme aldığı bir Hatt-ı Hümâyûn'da Mısır'dan kaçak bir şekilde Gelibolu'ya gelen bir binbaşıdan bahsetmekteydi. Gelibolu'da sorguya çekilen kişinin kimliği kısa sürede ortaya çıktı. Bu kişi Salih Korica'dan başkası değildi. Sorgusu esnasında Hurşid Ahmed Paşa'nın kendisini tanıdığını ve ona danışılırsa hakkında doğru hükmü vereceğini söylemekteydi. Salih Korica, Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın adamı olduğu gerekçesiyle öncelikle idam edilmek istense de Hurşid Ahmed Paşa'nın araya girmesiyle bu durum engellendi. Zira Paşa, Salih Korica'nın Mısır valiliği sırasında kendisine sadakatle hizmet ettiğini bildirerek II. Mahmud nezdinde kendisine referans oldu. Ayrıca Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın yanından kaçan isimlerin idam edilmesinin Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın elini kuvvetlendireceğini de ekledi.[694] Hurşid Ahmed Paşa, II. Mahmud ile bu yazışmaları yaparken aynı zamanda Sofya'da asker ve binek hayvanlarını da iki gün dinlendirdi. İki günlük dinlenmenin ardından 16 Aralık'ta Sofya'dan hareket eden birlikler 27 Aralık 1813'te Edirne'ye geldi.[695] Edirne'deki orduyla birleşen Hurşid Ahmed Paşa, burada askerlere maaş ödemeleri yapılmasının ardından İstanbul'a doğru harekete

---

[692] BOA, **A. {SKT**, 148/47.
[693] BOA, **HAT**, 715/34136.
[694] BOA, **TS.MA.e**, 711/11. Hurşid Ahmed Paşa'nın karakter tahlilini yapmak için bu gibi hadiseler önem taşımaktadır. Paşa, eskiye dair kader birlikteliği yaptığı kişiler için II. Mahmud nazarında müdahil olmaktan geri durmamaktadır. Salih Korica gibi bir başka örnekte İnce Bey'dir. İnce Bey, Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa'nın yetiştirmelerinden olup, Mısır seferi sırasında hizmetleri dokunmuştur. Hurşid Ahmed Paşa ile yakınlığıda ikisinin birden Hüseyin Paşa'nın ekibinde yer almasından kaynaklanmaktadır. İnce Bey, içerideki politik çatışmalardan dolayı Kaptan-ı Derya Ramiz Paşa ile birlikte Rusya'ya iltica etmiştir. Bükreş anlaşması sonrasında Ramiz Paşa'nın dönüşüne izin verdildi. Ancak Rusya'dan dönüşü sırasında Şehirköy civarında Hurşid Ahmed Paşa tarafından öldürülmüş ve başı Topkapı sarayına gönderilerek burada sergilenmiştir. Bkz: Cabi Efendi, **a.g.e**, 2, s. 968; Mehmet Ali Beyhan, "Ramiz Abdullah Paşa", **DİA**, C 34, İstanbul 2007, s. 453. Hurşid Ahmed Paşa, Ramiz Paşa'yı idam etmesine rağmen İnce Bey'i kurtarmak için II. Mahmud nazarında girişimlerde bulunmuştur. Nihayetidne ise II. Mahmud, İnce Bey'in idam kararından vazgeçerek kendisinni Sakız adasında ikameti karşılığında affetmiştir. Bkz: BOA, **TS.MA.e**, 711/36. Böylelikle Hurşid Ahmed Paşa'nın eskiye dair kader birlikteliği yaptığı kişileri koruma adına en üst perdede girişim yapmaktan kaçınmayacak bir karakter olduğunu kavrayabiliyoruz.
[695] BOA, **TS.MA.e**, 711/31.

geçmeyi planladı.[696] Ancak maaş ödemelerine bir hafta gibi bir müddet olduğu anlaşılmasıyla askere ulûfelerin İstanbul'da verilmesini istedi.[697] Hurşid Ahmed Paşa kurmayları ile yaptığı meşveretle ordunun ağır kış şartlarında top ve mühimmatının Edirne'de bırakılması ve bu malzemelerin daha sonra arkadan gönderilmesi üzerinde mutabık kaldı.[698] Zira zorlu kış şartlarında ağır topların orduyla birlikte götürülmesi birliklerin hareketini yavaşlatacaktı. Bu durumda ister istemez sıkıntılar doğuracaktı. Hurşid Ahmed Paşa ayrıca orduyu üç kısma ayrıp, her birini birer gün arayla hareket etttirerek 14-15-16 Ocak tarihlerinde İstanbul'a ulaşmayı hedefledi.[699] Kendisi de 8 Ocak tarihinde Edirne'den hareket etti.[700] Bu sırada İstanbul'da Hurşid Ahmed Paşa'yı karşılamak için hazırlık yapılıyordu. Bu surette Serdar-ı Ekrem ve ordunun ilk olarak İncirli'de karşılanması düşünüldü. Ancak bu düşünce karşılama töreninin kamuoyunda *gönüllere hitap edebilmesi* adına Davutpaşa sahrasında yapılması yönünde değişti.[701] Zira İstanbul'da uzun yıllardır zafer kazanmış muzaffer bir ordu karşılanmamıştı. Bundan dolayı karşılama töreni eski parlak zaferlerden sonra ordunun İstanbul'a dönüşü gibi yapılacaktı.

Hurşid Ahmed Paşa, Mart 1801'de Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa'nın yanında Mısır'a gitmek üzere ayrıldığı İstanbul'a 16 Ocak 1814'te Sadrazam olarak geldi. 17 Ocak günü devlet ricâli, Davutpaşa sahrasına gelerek Hurşid Ahmed Paşa'yı karşılayıp, tören alayı ile Topkapı Sarayı'na götürdü.[702] Hurşid Ahmed Paşa, Topkapı Sarayı'nda yapılan teşrifatta II. Mahmud tarafından oldukça iyi bir şekilde

---

[696] BOA, **TS.MA.e**, 710/89.
[697] BOA, **HAT**, 338/19328.
[698] BOA, **C. AS**, 24607.
[699] BOA, **TS.MA.e**, 710/89.
[700] BOA, **HAT**, 715/34134. Hurşid Ahmed Paşa, sadaret kaymakamı Rüşdi Paşa'ya yazdığı bir tahirirde ordudaki müneccimbaşına danışarak II. Mahmud'un huzuruna kabul için 17 Ocak tarihi, saat akşam yediyi yirmi beş geçenin vakt-i muhtar anı olacağını ve kendisinin huzura kabul merasiminin mümkün olursa o an yapılmasını talep etmekteydi.
[701] BOA, **HAT**, 715/34116. Sefere çıkan ordunun uğurlanma ve karşılanma törenleri Davutpaşa sahrasında yapılması yüzyıllardır süren bir gelenektir. Bkz: Abdülkadir Özcan, "Davut Paşa Sahrası", **DİA**, C 9, İstanbul 1994, s. 44-45. Bu gelenek II. Mahmud tarafından içeriği geliştirilen Rami Kışlası'nın yapımına kadar sürmüştür. Rami Kışlası özellikle Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra askeri üs olarak II. Mahmud 'un yenilikleri üzerinde yükselmiştir. Rami Kışlası için bkz: Yüksel Çelik, "II. Mahmud Devrinde İdari-Askeri Bir Üs: Rami Kışlası", **Osmanlı Araştırmaları**, C 52, S 52, 2018, s. 227-261.
[702] BOA, **A. Sadaret Defteri**, *Teşrifat Kalemi*, No: 358, s. 135; Şanizade Efendi, **a.g.e**, 1, s. 655; Cevdet Paşa, **a.g.e**, C 10, 143-144. Şanizade ve Cevdet'in Hurşid Ahmed Paşa'yı karşılayan devlet ricâli araasında Kaptan-ı Derya Hüsrev Paşa'nın da adını zikretmektedirler. Ancak Hüsrev Paşa o tarihte İstanbul'da bulunmamaktadır. Bkz: Yüksel Çelik, **a.g.e**, s. 110-124.

karşılanarak iltifata mahzar oldu.[703] II. Mahmud huzurunda yapılan törende Hurşid Ahmed Paşa'ya kürk ve çelenkler takdim edildi ve akabinde tören sona erdi.

3. İstanbul'daki Günleri

a. Faaliyetleri

Hurşid Ahmed Paşa, Topkapı sarayında yapılan teşrifattan sonraki ilk gün, sadaret kaymakamı Rüşdü Mehmed Paşa'yı hakkındaki yolsuzluk iddialarından dolayı Gelibolu'ya sürgün etti.[704] Daha sonra İstanbul'daki asayiş durumu ile yakından ilgilendi. Başkentteki asayişin bizatihi devlet görevlileri tarafından ne denli bozulduğuna yakından tanıklık etmişti. Nitekim bunun önünü alabilmek için Yeniçeri Ağası, Cebecibaşı Ağa, Humbaracıbaşı Ağa, Tersane-i Amire Emini Efendi gibi devlet görevlilerine gönderilen fermanlarla çarşı içinde ve eşraf arasında devlet adabına uygun hareket edilmesini ve herhangi bir başıbozukluğa mahal verilmemesini özellikle tembih ediyordu.[705] Böylelikle başkentteki iç huzurun sağlanması yönünde ilk adımlarını atıyordu.

İstanbul'da bulunan yeni sadrazam geleneğe uygun olarak Ağa Kapısı'na giderek Yeniçeri ortalarını ziyaret etmek istiyordu. Ancak bir yanlış anlaşılmaya mahal vermemek için önce II. Mahmud'un onayını alması gerekiyordu.[706] Nitekim kendisi uzun yıllar taşrada görev yaptığı için merkezdeki politik duruş ve hareket sahası bağlamında temkinliydi. Kaldı ki başkentte Yeniçeri ayaklanmalarının üst üste yaşandığı ve bu ayaklanmaların birbiri ardına taht değişimlerine sebep olduğu bir

---

[703] II. Mahmud, Hurşid Ahmed Paşa'yı; "*Benim fatih-i Belgrad lalam, Hakk teʿ âlâ iki cihanda mesrur eyleye*" cümleleri ile karşıladı. Bkz: Cabi Efendi, **a.g.e**, 2, s.1045.

[704] Cabi Efendi, **a.g.e**, C 2, s. 1049-1051. Ancak Şanizade ve Cevdet tarihlerinde; Topkapı sarayında Hurşid Ahmed Paşa için yapılan tören sonrası devlet ricâli dağılırken halk içindeki bir grubun Rüşdü Mehmed Paşa lehine tezahürat yapılmasına sadrazamın bozulduğunu ve azlin arka planında bu durumun olduğunu iddia ederler. Bkz: Şanizade Efendi, **a.g.e**, C 1, s. 656; Cevdet Paşa, **a.g.e**, C 10, s.144. Esasında II. Mahmud'da Mehmed Rüşdü Paşa'dan pek memnun değildir. Özellikle Tekelioğlu İbrahim Bey'in isyanı sırasında serasker tayin edilen Çarhacı Ali Paşa'ya kişisel husumet gütmesinden kaynaklı olarak gerekli desteği sağlamadığı ve bu yüzden isyanın bastırılamadığı noktasında düşüncelere sahiptir. Bundan dolayı da Mehmed Rüşdü Paşa, II. Mahmud tarafından oldukça şiddetli şekilde eleştirilmiş hatta tehdit edilmiştir. Bkz: BOA, **HAT**, 1350/52747. Mehmed Rüşdü Paşa, 14 Ağustos 1814'te II. Mahmud'un oğlu şehzade Ahmed 'in doğumu için yaptığı tebrik sonrası II. Mahmud tarafından affedilmiştir. Bkz: BOA, **HAT**, 646/31685. Affedilmesi akabinde Silistire Valisi olarak tayin edilen Mehmed Rüşdü Paşa, atamasından dolayı Hurşid Ahmed Paşa'ya şükranlarını sunmak üzere iki cins at hediye etmek istemiştir. Hurşid Ahmed Paşa, söz konusu hediyeyi almadan önce II. Mahmud'a danışır ve II. Mahmud'un hediyeyi kabul etmesini istemesinin ardından Mehmed Rüşdü Paşa'nın hediyesini kabul eder. Ayrıntı için bkz: BOA, **HAT**, 670/32727.

[705] BOA, **A. {SKT**, 148/29.

[706] BOA, **TS.MA.e**, 711/34.

dönemin sonunda sadaret makamına tayin olmuştu. Bu sebeple Hurşid Ahmed Paşa, sadaret makamındaki her anında II. Mahmud'a danışarak yol katetmek gayesindeydi. Hurşid Ahmed Paşa, uzun süren taşra görevlerinde; devletin merkezi otoritesinin İstanbul'dan uzaklaştıkça ne denli cılızlaştığına da tanıklık etmişti. Esasında Osmanlı Devleti sınırları içinde bu otoritesizlik, önceki yüzyıllardan 19. yüzyıla miras kalan kronik bir sorundu. Bu sorunun temel taşlarından birisi de hiç şüphesiz imparatorluğun geniş sahasına yayılmış olan âyanlardı. Taşrada âyanların merkezi otoriteyi temsil eden yetkilileri gölgede bırakması, başlı başına otoritesizliğin çıkış noktasını işaret eden bir hususstu. Bunlara karşı II. Mahmud'un merkeziyetçi karakterini pratiğe dökmeye başladığı safha; Bükreş anlaşması sonrasındaki dönemdi.[707] II. Mahmud'un merkeziyetçi fikirlerinin yeşermeye başladığı bu dönemin başlangıcı ise Hurşid Ahmed Paşa'nın sadaret makamına geldiği döneme denk gelmekteydi. Buna mukabil merkezi otoritenin taşraya yayılmasını sağlayacak en önemli unsur; İstanbul'un bölgeye göndermiş olduğu devlet görevlileriydi. Bundan dolayı taşrada merkezi otoriteyi tesis etmek ve devletin varlığını hiçbir kişi ya da yerel unsurun gölgesinde bırakmamak adına atılacak ilk adımın, devlet görevlilerinin kılık-kıyafet nizamı olarak düşünülmekteydi.[708] Zira merkez dışında görev yapan vezirlerin geneli devletin resmiyetine zıt olacak şekilde giyinmekteydi. Bu doğrultuda taşradaki idari görevlilerde devlet resmiyetini temsil eden en önemli husus ise kavuktu. Özellike 19. yüzyıl başlarından itibaren taşradaki görevliler, devletin resmi yüzü olarak ifade edilen kavuk yerine başlarına şal sarma usûlünü takip ediyordu.[709] Bu durum Hurşid Ahmed Paşa'nın ifadesiyle "*Devlet-i Aliyye'nin şânının korunması*" noktasında acziyet yaratmaktaydı. Bu acziyetin önüne geçebilme adına başkent dışında bulunan tüm eyaletlere, devlet görevlisi vezirlerin resmi kıyafetlerine özen gösterip, başlarına şal sarmak yerine kavuk giymelerine dair hüküm gönderildi. Ayrıca bu talimata uyulup

[707] Stanford Shaw-Ezel Kural Shaw, **a.g.e**, s. 40-45.
[708] Aynı zamanda doğu toplumlarında kılık /kıyafet önemli bir asalet ve onur göstergesidir. Bkz: Barış Sipahi-Ayten Çetin, "1697-1910 Yılları Arasında Muhasebecilerin Mezar Taşlarının Karakteristik Özellikleri", **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, S 48, 2010, s. 237.
[709] Ener Ziya Karal, genel olarak idarecilerin kavuk yerine başka serpuşlar giymelerini şu şekilde ifade etmektedir: "*Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra kavuk taşımak mecburiyeti de kaldırıldı. Fakat kavukların yerine bu sefer de herkes başına diledğini koymaya başlayınca, ortaya çok garip kıyafetler çıktı. Bu, devletin otorite ve şerefini temsil eden memurları gülünç duruma sokuyordu."* Enver Ziya Karal, **a.g.e**, C 5, s. 158.

uyulmadığına dair bilgi verilmesi de istendi. Bâbıâli'nin bu emri, taşrada görev yapan tüm idarecilerde bir hareketlilik yarattı. İstanbul'a gelen cevabi yazılarda idareciler; devletin taşradaki görünen yüzü oldukları sorumluluğuyla hareket edeceklerini bildirdi.[710] Bu noktada Hurşid Ahmed Paşa, II. Mahmud devrinin temel karakteristik özelliği olan merkeziyetçi tavrının bir uygulayacısı olarak ilk adımı "*kavuk*" nesnelliğiyle attı. Zira burada kavuk bir obje olmaktan öte; arka planda bir devrin stratejisini barındıran temel unsur olarak duruyordu. Ancak Hurşid Ahmed Paşa'nın II. Mahmud'un merkezi otorite politikasının uygulayıcısı olarak günleri sayılıydı. Zira taşradaki görevlilerin durumlarına yönelik hükümden kısa bir süre sonra başkentte meydana gelen Yeniçeri ayaklanması onun sadaretten azledilmesine sebep olacaktı.

b. Sadaretten Azledilmesi

Hurşid Ahmed Paşa, taşrada merkezi otoriteyi kuvvetlendirme adına yukarıda da bahsedildiği üzere birtakım tedbirleri hayata geçirmek için gayret sarf etmekteydi. Bunun yanında taşradaki idarecilere ayrıca ünvanı ve kimliği ne olursa olsun kimsenin halka zulmetmemesi ve edenlerin ise şiddetle cezalandırılması gerektiğini tebliğ eden fermanlar gönderildi.[711] Devlet bu fermanlarla uzun süreden beri taşrada var olan kaotik durumu bitirmek için adımlar atıyordu. Hurşid Ahmed Paşa aynı zamanda Yeniçeriler'in sergüzeşt ve kural tanımaz hallerini ortadan kaldırmak için Yeniçeri Ağası Mehmed Ağa ile de gerekli görüşmeleri yapıyordu. Mehmed Ağa ile iyi bir ilişki içinde bulunan Hurşid Ahmed Paşa, özellikle İstanbul'daki Yeniçeriler'in taşkın hareketlerini sona erdirmesi için kendisini tam yetkilendirmişti. Böylelikle Yeniçeri Ocağı'nı da belli bir ıslahtan geçirmeyi düşünüyordu. Ancak Mehmed Ağa'nın arası ocak mensuplarıyla iyi sayılmazdı.[712] Ulufe meselesinden sonra Mehmed Ağa'nın 11 Mart 1815 tarihinde başıbozuk tavırlar sergileyen birtakım ufak rütbeli subayı idam edip, bazılarını da zindana atması, başkentteki Yeniçeriler'in teyakkuz haline geçmesine sebep oldu. 17 Mart günü Cuma selamlığı sonrası Mehmed Ağa'nın yanına

[710] Bâbıâli'ye taşra yöneticilerinden gelen bazı tahrirler için bkz: BOA, **HAT**, 761/35980; BOA, **HAT**, 750/35412; BOA, **HAT**, 750/35413; BOA, **HAT**, 718/34228.
[711] BOA, **HAT**, 754/35578; BOA, **HAT**, 663/32228.
[712] Hurşid Ahmed Paşa Belgrad'ın fethi akabinde Edirne'de bulunan orduyu hümayuna gelmiş ve İstanbul'a yola çıkmadan önce askerlere ulufelerini dağıtmak istemişti. Ancak ulufe dağıtımı Mehmed Ağa'nın Hurşid Ahmed Paşa'ya tavsiyesi üzerine İstanbul'a gidene kadar ertelenmişti. Bu durum Yeniçeriler ile Mehmed Ağa'nın arasını açan ilk olaydı. Bkz: BOA, **HAT**, 338/19328.

giden bir grup Yeniçeri, zindana atılan arkadaşlarının serbest bırakılmasını talep etti. Mehmed Ağa'nın bu talebe üst perdeden ve aynı zamanda tehditkâr bir şekilde karşılık vermesi neticesinde halihazırda memnuniyetsiz bir hava içinde bulunan Yeniçeriler isyan evresine geçmeye başladı.[713] Mehmed Ağa'yı derdest eden Yeniçeriler, Ağa Kapısı'na gelerek bu olayı büyütme gayretine döndü. Bu sırada Hurşid Ahmed Paşa, olayları haber alarak Yeniçerilere kargaşayı bitirmeleri noktasında birtakım uyarıda bulundu. Yeniçeriler'in, Yeniçeri Ağası'nın azledilmesini talep etmelerine olumlu karşılık vermeyen Hurşid Ahmed Paşa, tophane ocağı ile Ağa Kapısı'na giderek kargaşaya sebep veren Yeniçeriler'i ortadan kaldırmak istediyse de bunun olayları çok daha büyük noktalara taşıyacağını ifade eden devlet ricâli tarafından engellendi. Bu sırada Yeniçeri Ağa'sı Mehmed Ağa, Yeniçeriler tarafından katledildi.[714] Mehmed Ağa'yı katleden Yeniçeriler hemen arkadaşlarının tutuklu bulunduğu zindan basıp, onları serbest bıraktı.[715] Yeniçeri Ağası'nın katledilmesiyle olay tam anlamıyla bir isyan boyutunu aldı. Hadiselerin önüne geçmeye gayret eden Hurşid Ahmed Paşa, Yeniçeriler üzerinde etkisi bulunan Kul Kethüdası Osman Ağa'yı Yeniçeri zabiti tayin ederek olayların yatışmasını istedi.[716] Ancak Kul Kethüdasının tayini Hurşid Ahmed Paşa'nın planladığı etkiyi yapmadı. II. Mahmud hadiselerin başlangıç noktasında Hurşid Ahmed Paşa'nın tarafında bulunmuş olmasına rağmen isyanın ilerleyen safhalarında Hurşid Ahmed Paşa'nın sadaretten azledilmediği her an tehlikenin daha da üst noktaya çıkacağını kavramakta gecikmedi. Zira II. Mahmud, İstanbul'da birçok Yeniçeri ayaklanması görmüş olması sebebiyle olayları okumada oldukça tecrübeliydi. Paşa'nın kendi nüfuzu da ayaklanmayı yok edecek derecede değildi.[717] Böylelikle Hurşid Ahmed Paşa'nın sadareti 30 Mart 1815'te sona erdi.[718] Nitekim

---

[713] "*Bre yolsuzlar, erkansızlar ibadullahın emniyeti ve selameti için o makuleleri ferman ile katlederim. Siz ne demek istersiniz, yine ana zorbalık mı edeceksiniz*" Mehmed Ağa'nın bu cümleleriyle isyanının fitili ateşlendi. Bkz: Cevdet Paşa, **a.g.e**, C 10, s. 182.

[714] Hafız Hızır İlyas Ağa, **Tarih-i Enderun**, Çev. Cahit Kayra, İstanbul 1987, s. 103.

[715] Şanizade Efendi, **a.g.e**, 1, s. 685-689; Cevdet Paşa, **a.g.e**, C 10, s. 181-183.

[716] BOA, **A. {DVN.MHM,** No:235, s. 277.

[717] Şanizade Efendi, **a.g.e**, s. 688.

[718] Hurşid Ahmed Paşa'nın sadaretten azledilmesiyle esasında bir döneminde yaş yavaş sona ermesi anlamı taşımaktadır. Zira sadaret makamının özellikle seyfiye tekelinde olduğu 15 ve 18. yüzyılara nazaran 19. Yüzyıl itibariyle ve özellikle Hurşid Ahmed Paşa sonrası sasadaret makamına gelecek olan Rauf Paşa ile kalemiye sınıfı da sadaret makamında ağırlığını hissettirecektir. Sadaret makamı üzerinde bu değişimimin de kendi içinde muhtelif sebepler barındırmakla birlikte esas olarak II. Mahmud'un siyasi reformlarını uygulayacak kadrolara ihtiyaç duyması olarak gösterilebilir. Ayrıntı için bkz: Carter

Eylül 1812 tarihinde başlayan sadaret görevi iki yıl yedi ay sürmüş oluyordu. Sadaretten azledilmesi sonrasında 6 Nisan 1815'te ise Tekirdağ'a gönderilerek orada zorunlu ikamete tabi tutuldu.[719]

Hurşid Ahmed Paşa, imparatorluğun içinde bulunduğu kaotik durumu bir düzene sokmak niyeti gütmekle beraber özellikle başkentte bunu gerçekleştirecek kadrolara ve dayanak noktalarına sahip değildi. Taşrada uzun yıllar görev yapmış olması; onun yerel siyaset içinde etkili metodlar kullanmakta mahir bir devlet adamı yapmış olabilirdi. Ancak Bâbıâli siyaseti, problemlerin çözümünde yerel metodların kullanılmasıyla aşılabilecek bir olgudan çok uzaktı. Bunun yanında Hurşid Ahmed Paşa kendisine başkentte yaslanacağı bir güç odağı da oluşturamadı. Nitekim himayesinde yetiştiği Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa'nın vefatı sonrasında o mertebede kuvvetli bir hizbe dahil olmamış/olamamıştı. Ancak başkent siyaseti, Hurşid Ahmed Paşa'dan çok daha mahir devlet adamlarını barındırmaktaydı. O dönem Bâbıâli siyasetinde etkili olan devlet adamlarının başını ise hiç şüphesiz Hâlet Efendi çekmekteydi.

Hurşid Ahmed Paşa'nın sadaretten devrilmesine yol açan gelişmelerin arka planında da Hâlet Efendi'nin gölgesi sezilmekteydi.[720] Zira Hâlet Efendi ve Yeniçeriler arasındaki ilişki bir vâkıa idi.[721] Hurşid Ahmed Paşa'nın İstanbul'a geldiği 17 Ocak 1814 tarihi itibariyle Halet Efendi'nin Rikâb-ı Humayûn Kethüdası olarak yaptığı görev de sona ermişti. Ayrıca yeni sadrazamın taşrada ve merkezde otoriteyi tesis etme adına birbiri ardına faaliyeti yürütmesi; Halet Efendi'ye rüşvet ağı ile bağlı erklerin etkisizleşmesine sebebiyet verebilirdi. Aynı zamanda askeri düzenlemeler lehine harekete geçecek olan kim olursa olsun, Halet Efendi'nin uhdesinde doğal bir düşman olarak ortaya çıkmaktaydı.[722] Bu doğrultuda Mart 1815'te meydana gelen hadisenin mutlak kazananı Halet Efendi olmuştu. Hatta Ağa Kapsı'nda II. Mahmud ve Hurşid Ahmed Paşa'nın asileri teskin eden cümleleri kendilerine ulaştığında

---

V. Findley, **Osmanlı Devleti'nde Bürokratik Reform; Bâbıâli 1789-1922**, Çev. Latif Boyacı-İzzet Akyol, İstanbul 1994, s. 92-95; Mehmet İpşirli, "Kalemiye", **DİA**, C 24, İstanbul 2001, s. 248.

[719] Hurşid Ahmed Paşa'nın Tekirdağ'dan gönderdiği tahrirde yaşanılan olaylardan duyduğu şaşkınlığı ifade etmektedir. Ayrıca kusurlu olduğunu da kabul ederek sadaret makamının yeni temsilcisini de tebrik eder. Her türlü göreve hazır olduğunu da belirtmekten geri durmaz. BOA, **HAT**, 501/24585.

[720] Cevdet Küçük, **a.g.m**, s. 396.

[721] Hâlet Efendi ve Yeniçeri ilişki ağı için bkz: Süheyla Yenidünya Gürgen, **a.g.e**, s. 334-342.

[722] Abdurrahman Şeref, **Tarih Konuşmaları**, İstanbul 1978, s. 27.

ayaklanma sönebilirdi ancak o an devreye giren bir el Mehmed Ağa'nın katledilmesini sağlayarak isyanı geri dönülmez bir safhaya soktu. Nihayetinde de Hurşid Ahmed Paşa'nın sadaretten devrilmesine sebep oldu. II. Mahmud'da Hurşid Ahmed Paşa'nın merkezi siyasetteki zafiyetinin farkındaydı. Başkent siyasetine uyum sağlayamadığını ve taşra idarecisi profilinden sıyrılamadığını yeni Sadrazam Rauf Paşa'ya bildirirken onun yaptığı hatalardan ders çıkarmasını istiyordu.[723] Nitekim II. Mahmud siyaset satrancını ustalıkla oynayabilen bir karakterdi. Ona bu oyunda eşlik edecek vekil-i mutlakının da bir o kadar iyi bir siyasetçi olması gerekmekteydi. Ancak Hurşid Ahmed Paşa siyasi konjonktürün gereğini geniş bir perspektifte uygulayacak kabiliyete haiz değildi. Fakat II. Mahmud'un uyarılarına rağmen Rauf Paşa'da tıpkı selefi Hurşid Ahmed Paşa gibi Bâbıâli siyasetinde tutunamayacaktı. Böylelikle Hurşid Ahmed Paşa'dan sonra Rauf Paşa'da Halet Efendi'nin etkisiyle sadaretten azledilecekti.[724]

[723] BOA, **A. {DVNS.MHM.d,** No:236, s. 1; BOA, **HAT**, 1537/34.
[724] Şanziade Efendi, **a.g.e**, 2, s. 806.

III. BÖLÜM
TAŞRADA GÜÇLÜ BİR KARAKTER
1815-1822

A. BOSNA'DAN HALEP'E

1- Bosna Valiliği

a. Valiliğe Atanması

Hurşid Ahmed Paşa, sadaret makamı için henüz hazır bulunmadığı bir dönemde tanıştı ve doğal olarak merkezdeki dengeleri iyi tahlil edemedi. Bu sebeple makamdaki görev süresi de uzun soluklu olmadı. Hurşid Ahmed Paşa'nın sadaretinin son günleri, Semendre sancağında Miloş Obrenoviç önderliğindeki Sırp asilerin oluşturduğu kaos ve anarşinin yeniden başladığı döneme rastlamaktadır.[725] Esasında Miloş'un isyanından bir müddet önce Hacı Prodan'ın Eylül 1814'te başlattığı ayaklama girişimi, Belgrad muhafızı Süleyman Paşa kuvvetleri tarafından başarılı bir şekilde bastırılmıştı.[726] Süleyman Paşa, ayaklanma sırasında esir edilen Sırp reislerinden ve komutasındaki asilerden yüz beş tanesini Belgrad'da idam ettirip, kesik başlarını İstanbul'a gönderdi.[727] Ancak bu durum Sırplar'ı şimdilik durduruyordu. Bundan dolayı Bâbıâli, Semendire sancağında başka bir ayaklanma olmaması için farklı metodlar uygulamaya karar verdi. Bunlardan birisi -ki Sırplar ile Bâbıâli'nin arasını topyekûn açacak olan- önde gelen Sırp knez ve din görevlilerin İstanbul'a rehin gönderilmesi için verilen emirdi.[728]

---

[725] Esasında Hurşid Ahmed Paşa'nın Belgrad'ı tekrar ele geçirmesinden sonra bölgede istenilen asayiş bir türlü sağlanamamaktaydı. Paşa'nın İstanbul'a dönüşünden sonra yerel statüde kalan birtakım ayaklanmalar kendisini gösteriyor fakat alınan tedbirlerle bu baş kaldırılar kolay şekilde bastırılıyordu. Ancak 26 Eylül 1814'te ilk Sırp ayaklanmasının lideri Kara Yorgi'nin kurmay ekbinde olan Hacı Prodan, Belgrad'a yirmi dört saat gibi çok yakın bir nokta olan Çaçak kazasında tekrardan isyan bayrağını açtı. Kısa sürede Çaçak'ın tamamını ele geçiren Hacı Prodan, burada birtakım katliama imza attık sonra Alacahisar yönündeki Karanofça palankasına saldırdı. Böylelikle Sırplar'ın ikinci isyanının da fitili ateşlenmiş oluyordu. Bkz: BOA, **HAT**, 1111/44735.

[726] BOA, **HAT**, 1111/44735-A.

[727] BOA, **HAT**, 1134/45201.

[728] BOA, **HAT**, 1134/45201-D. Bâbıâli'nin bu emrinin yanında Belgrad muhafızı Süleyman Paşa'nın kötü yönetiminin de payı büyüktür. Süleyman Paşa'nın Belgrad'daki İstanbul kapısında Sırp asileri kazığa geçirmesi ve sancak boyunca saldığı vergilerin ağırlığı Sırplar'ı da Osmanlı yönetiminie karşı soğutmaktadır. Bkz: Raşid Belgradi, **a.g.e**, s. 8. Şanizade Efendi ve Cevdet Paşa, Süleyman Paşa'nın bu kötü yönetimine rağmen görevde tutulma sebebi olarak Hurşid Ahmed Paşa'nın adamı olmasına

1815'in ilkbaharı Semendire'nin yanında Bosna eyaleti de Sırp asilerin hareketliliğine ev sahipliği yapmaya başladı.[729] Bu sırada Belgrad muhafızı Süleyman Paşa ile Bosna Valisi Silahtar Ali Paşa arasında çekişme tehlikeli boyutlara ulaşıyordu. Bölgeyi zafiyete uğratan Süleyman ve Silahtar Ali Paşalar arasındaki bu geçimsizliğin sebebi; Bosna'daki cizye vergilerine Süleyman Paşa'nın oğlu Mustafa Paşa'nın müdahil olma isteğiydi.[730] Belgrad muhafızı Süleyman Paşa, Bosna'da meydana gelen karışıklıklar sebebiyle oğlu Mustafa Paşa komutasındaki kuvvetleri Bosna'ya sevk ederek, ayaklanmaların bastırılmasında yarar sağlamıştı. Ancak Mustafa Paşa, Bosna eyaleti dahilinde çiftliklere sahip olması hasebiyle eyaletin vergi sistemine el uzatması ve aynı zamanda Bosna'daki faaliyetleri Ali Paşa'nın tepkisine sebep oldu. Nitekim bu durum Süleyman Paşa ile aralarının açılmasında büyük rol oynadı.[731] Bâbıâli'de Bosna ve Semendire valilerinin bu geçimsizliğinden muzdaripti. Bu sebeple bölgede birtakım değişiklikler yaparak huzursuzlukları gidermeyi planladı. Sırplar'ın topyekûn şekilde her an isyan bayrağını açmaları muhtemel bir durumdu. Bâbıâli, böyle bir hadise karşısında geçmişten gelen bir kaide olan Belgrad muhafızları ile Bosna valilerinin müşterek hareket etmesine şimdi her zamankinden fazla ihtiyaç vardı. Ancak mevcut durumda bu kaide doğrultusunda bir hareket mümkün gözükmemekteydi. Sadrazam Rauf Paşa, makama gelmesinin akabinde önünde ilk olarak bu sorunu buldu. Bu kritik sorunu aşabilmek için hızlı bir şekilde birtakım atama planı hazırladı ve onay için II. Mahmud'a sundu. Hazırlanan bu projeye göre; Bosna eyaleti genelinde olan kırılgan havanın dağılması için öncelikle Hurşid Ahmed Paşa'nın Bosna valisi olarak atanması gerekiyordu. Daha sonra Belgrad muhafızlığına Bosna valisi ile ortak hareket edebilme ihtimaline binaen Bosna valisi Ali Paşa'nın getirilmesi icap etmekteydi. Zira Silahtar Ali Paşa, Hurşid Ahmed Paşa'nın ekibinden

bağlamaktadır. Bkz: Şanizade Efendi, **a.g.e**, C 1, s. 698; Cevdet Paşa, **a.g.e**, C 10, s. 191. Müelliflerin ileri sürdüğü bu iddia problemlidir. Zira Süleyman Paşa'nın Belgrad muhafızlığına atanması hususunda son sözü II. Mahmud söylemiş ve ısrarla onun atanmasını istemiştir. Süleyman Paşa, Hurşid Ahmed Paşa'nın öne sürdüğü üç adaydan birisidir. Keza II. Mahmud son ana kadar Süleyman Paşa'nın ardında durmuştur. Hacı Prodan ayaklanmasında aldığı aksiyondan dolayı kendisini defalarca takdir etmiştir. Kaldıki Hurşid Ahmed Paşa'nın sadaretten devrilmesinden sonra dahi Süleyman Paşa görevine devam edebilmiştir. En nihayetinde Sırplar'ın tekrardan isyanlarının ardında Süleyman Paşa'nın kötü yönetimi olduğunu yine Hurşid Ahmed Paşa'nın tahririyle öğrenmiştir. Bkz: BOA, **HAT**, 1125/44996.

[729] BOA, **A. {SKT**, 154/21.

[730] BOA, **HAT**, 425/21827.

[731] BOA, **HAT**, 425/21812-A.

bir devlet adamıydı. Bu sebeple gayet uyumlu bir şekilde çalışabilirlerdi. Rauf Paşa ayrıca mevcut Belgrad muhafızı Süleyman Paşa'nın da Selanik mutasarrıflığına tayin edilmesiyle bölgede gerekli huzur ve iş birliğinin sağlanmasına çalışacaktı. O sırada Selanik'te görevli olan Bekir Paşa'da Beyşehir, Kırşehir ve Aksaray sancaklarına kaydırılacaktı. Sadrazam Rauf Paşa'nın bu planı II. Mahmud tarafından da kabul gördü. Olayların kritik bir mahiyet kazandığını bilmesinden dolayı Hurşid Ahmed Paşa'nın süratli bir şekilde Tekirdağ'dan Bosna'ya gitmesi hususunda uyarılmasını ifade ederek, Rauf Paşa'nın tayinlerini onayladı.[732] Ancak Rauf Paşa'nın atama planlarında son anda bir değişim yaşandı. Bâbâli'nin yeni planına göre; Hurşid Ahmed Paşa, 10 Nisan 1815 tarihli kararda Bosna valisi olarak tayin edilirken sabık Bosna valisi Ali Paşa ise Belgrad muhafızlığı yerine daha önceden Bekir Paşa'ya verilmesi planlanan Beyşehir, Kırşehir ve Aksaray sancaklarında görevlendirilmekteydi.[733] Bâbıâli ayrıca bir karışıklık çıkmaması maksadıyla Ali Paşa'dan Hurşid Ahmed Paşa'nın Bosna'ya gelip idareyi devralana kadar eyalet merkezinde kalmasını istedi.[734]

b. Bosna'da İdareyi Devralması ve Faaliyetleri

Hurşid Ahmed Paşa'nın Bosna valiliğine atandığına dair hüküm, Tekirdağ'a 11 Nisan 1815 tarihinde ulaştı.[735] Ancak Paşa, apar topar İstanbul'dan gönderildiği için uzun bir yolculuk yapacak hazırlığa sahip değildi. Bu hazırlık için İstanbul'a da dönemeyeceğini bildiğinden Bosna yolu üzerinde Edirne'ye giderek, ilgili hazırlıkları orada tamamlayacağı hususunu Bâbıâli'ye bildirdi. Böylelikle 12 Nisan tarihinde Tekirdağ'dan yola çıktı.[736] Edirne'de gerekli olan hazırlıklarını tamamlayan Hurşid

[732] BOA, **HAT**, 423/21780.
[733] BOA, **A. {DVNS.MHM.d**, No:236, s. 8-9. II. Mahmud ve Sadrazam Rauf Paşa'nın ilk planının neden uygulanmadığı bir muammadır. Ancak birtakım ihtimaller söz konusudur. Öncelikle Ali Paşa, Hurşid Ahmed Paşa'nın ekibindendir. Her ikisinin de Rumeli'de Bosna ve Semendire eyaletleri gibi mühim noktalara işgal etmesi bölgede doğal olarak bir Hurşid Ahmed Paşa hegemonyası oluşacaktır. Bu durumun aynı zamanda Süleyman Paşa'nın bölgede olmasından kaynaklı olarak bir menfaat elde eden çevreleri rahatsız etmesi kaçınılmazdır. Ayrıca Hurşid Ahmed Paşa'nın sadaretten düşmesinde etkili olan erk tarafından Paşa'nın halâ bir siyasi tehlike olarak görülmesi de muhtemeldir. Ali Paşa'nın -Birinci Sırp İsyanı'nın bastırılmasında bizzat II. Mahmud'un takdirini kazanmış biri olarak- Padişah ve Sadrazam'ın planının aksine Hurşid Ahmed Paşa'nın yakınında bulunan mansıpların dışında ve yine tasarlanan planda ihtimal dahilinde bile olmayan Kırşehir gibi orta Anadolu coğrafyasına gönderilmesi; bizlere belli bir klik tarafından Hurşid Ahmed Paşa'nın gücünü kırma amacı taşıdığını düşündürmektedir.
[734] BOA, **HAT**, 678/33073.
[735] BOA, **C. DH**, 17/839.
[736] BOA, **HAT**, 748/35311.

Ahmed Paşa, Haziran ayı başlarında Priştine'ye ulaştı. Priştine'de kendisini sabık Bosna valisi Ali Paşa karşıladı.[737] Bâbıâli'den gönderilen emir gereği Ali Paşa'nın Hurşid Ahmed Paşa'ya makamı teslim etmesinin ardından kendi görev yeri olan Beyşehir ve Kırşehir sancaklarına gitmesi gerekmekteydi. Ancak Hurşid Ahmed Paşa, Ali Paşa'yı kendi maiyetinden ayırmaya niyeti yoktu. Bu doğrultuda Sırp asilerin Belgrad'ı tazyik altına almasını fırsat bilerek, Priştine'de bulunan Silahtar Ali Paşa'yı Belgrad'a destek götürmekle görevlendirdi. Bu oldubittiyi Bâbıâli'ye tebliğ ederken Silahtar Ali Paşa'nın mansıplarının üzerinde kalmasını da özellikle talep etti. Bu şekilde Bâbıâli'ye Ali Paşa'nın uhdesinde bulunan resmi görevlerinden kaynaklı bir problem olmadığı mesajı verirken aynı zamanda fiili olarak onu yanında tutma planı yaptı.[738] Bu arada Hurşid Ahmed Paşa, aile ve eşyalarını Travnik'e gönderdi. Kendisi de Belgrad'a destek için Bosna genelinden oluşturulan seksen bin kişilik ordunun toplanacağı Lozniçe sahrasına gitmek üzere İzvornik'e doğru harekete geçti.[739]

Bunun yanında Hurşid Ahmed Paşa, Sırplar'ın ikinci defa ayaklanmalarının arka planını araştırmayı da ihmal etmedi. Yaptığı detaylı araştırmalara göre sancak genelinde Sırplar'ın ayaklanmalarının temel sebebinin Belgrad muhafızı Süleyman Paşa'nın olduğunu kısa sürede kavradı. Bâbıâli'ye gönderdiği bir tahirirde sorunu; Süleyman Paşa'nın Belgrad muhafazasında bulunan askerlerden altı bin kişilik bir kuvveti ihtiyaç bulunmadığını öne sürerek göndermesi, Belgrad ve Semendire genelinde bulunan palankalarda askerlerin yok denecek kadar az olması, Sırplar'ın Süleyman Paşa tarafından rencide edici bir şekilde muameleye maruz tutulması ve Süleyman Paşa tarafından Sırp reaya üzerine yüklenen vergiler olarak saptadı. Hurşid

[737] BOA, **HAT**, 1133/45180-A.

[738] BOA, **HAT**, 762/36011. Ancak Bâbıâli, Ali Paşa'nın Hurşid Ahmed Paşa maiyetinde kalmasını istemedi. Bâbıâli, Hurşid Ahmed Paşa'nın Ali Paşa'yı Sırp maslahatından kaynaklı maiyetine atama görevini kabul etmeyerek ayrı bir hükümle Ali Paşa'nın ivedi olarak görev bölgesine gitmesini istedi. Bkz: BOA, **C. AS**, 619/26136. Ali Paşa, Hurşid Ahmed Paşa'nın bu durumu değiştirebileceğini umut ederek gayet ağır bir şekilde hareket etmiş ancak Hurşid Ahmed Paşa bu atamayı durduramamıştır. Bkz: BOA, **HAT**, 746/35249. Silahtar Ali Paşa, yeni görev yeri olan Beyşehir'e gelmesinin ardından sağlık durumu hızla bozulmuş ve Ekim-Kasım 1815'te vefat etmiştir. Vefat haberini duyan II. Mahmud "*müşârünileyh sebkat etmiş bir vezirdi, acıdım Hakk Teʿâlâ rahmet eyleye*" cümleleriye üzüntüsünü dile getirmiştir. Bkz: BOA, **HAT**, 470/23002. Esasında Ali Paşa'nın vefatı, Hurşid Ahmed Paşa'nın sahadaki en büyük kaybıydı. Zira Ali Paşa, Hurşid Ahmed Paşa maiyetinde yetişmiş ve sonrasında büyük görevler ifa edebilmiş önemli bir karakterdi. Dahası Hurşid Ahmed Paşa, Ali Paşa'nın yerini dolduracak kadrolardan da mahrum durumdaydı. Bir noktada Ali Paşa'nın kaybı Hurşid Ahmed Paşa'nın elini oldukça zayıflatmıştı.

[739] BOA, **HAT**, 1108/44656; BOA, **HAT**, 1125/44976.

Ahmed Paşa, bu durumların Sırplar'ın isyanının altında yatan temel sebep olduğunu ifade ederek, isyanın bastırılması için askeri tedbirlerin yanında; Belgrad muhafızı Süleyman Paşa'nın derhal görevden alınması, Sırp reaya ile iyi ilişkiler kurabilecek bir kişinin Belgrad'a muhafız olarak gönderilmesi, Bosna, Niş ve Belgrad hattına iyi donanımlı askerin gönderilmesi, palankalara Müslüman nüfusun yerleştirilerek buralardaki demografik yapının dengede tutulması gibi önlemlerinde alınmasını tavsiye ediyordu.[740]

Hurşid Ahmed Paşa, bu önlemler çerçevesinde ayaklanmanın tıpkı daha önceden olduğu gibi şimdi de bastırılabileceğine inanmaktaydı. Paşa'nın, ayaklanmanın ardında Belgrad muhafızının olduğu görüşü, isyanın lideri Miloş Obrenoviç tarafından kendisine gönderilen mektupta da ifade edilmekteydi. Miloş Obrenoviç, Hurşid Ahmed Paşa'nın Bosna valisi olarak atandığı ve göreve başladığı haberini alınca ayaklanmanın mahiyetini anlatan bir mektup kaleme aldı. Zira Hurşid Ahmed Paşa, ilk ayaklanmayı bastıran komutan olarak Sırp asiler üzerinde psikolojik üstünlüğü bulunan bir karakterdi. Bundan dolayı Miloş Obrenoviç, Hurşid Ahmed Paşa için kaleme aldığı mektupta özetle Süleyman Paşa'nın Sırp reayaya karşı uyguladığı zalim tavrın ayaklanmaya sebep olduğunu söylemekteydi.[741] Ancak Miloş bir yandan Hurşid Ahmed Paşa ile bu yönde temas kurmaya gayret ederken örgütlediği asiler ise Rumeli ve Bosna eyaletleri arasında saldırılara hız vermekteydi. Asiler, Varvarin üzerine taaruz yaparak Rumeli ve Bosna kuvvetlerinin müşterek hareket etme olasılıklarını en küçük ihtimale indirgeme çabasındaydı.[742]

Hurşid Ahmed Paşa'nın Bosna'ya ulaştığı an, Sırp saldırılarının yanında yüzleşmesi ve çözmesi gereken önemli bir problem de zahire sıkıntısıydı. Gerçi bu sıkıntı görev yaptığı önceki mahallerde de sürekli olarak karşısına çıkmaktaydı, ancak bu defa durum biraz daha zordu. Zira Sırp taaruzları ikmal yollarını da kesmekteydi. Fakat tüm zorluklara rağmen Bâbıâli, Hurşid Ahmed Paşa'ya zahire ihtiyacının karşılanması için yüz bin kuruş gönderdi.[743] Hurşid Ahmed Paşa, Bâbıâli'den gelen bu parayla Bosna ordusunun zahire ihtiyacını karşılamak için bir kere daha Avusturya

[740] BOA, **HAT**, 1125/44996.
[741] BOA, **HAT**, 1133/45180-K.
[742] BOA, **HAT**, 1126/450165.
[743] BOA, **HAT**, 438/22092.

yönetiminin kapısını çalmak durumundaydı. Hurşid Ahmed Paşa, Bâbıâli'nin gönderdiği para ile Avusturya'lı tüccarlardan gerekli zahireyi tedarik ederek o an içinde bulunduğu sıkıntılı durumu aşabildi.[744]

Bâbıâli, isyanın daha fazla büyümeden bastırılması düşüncesiyle Hurşid Ahmed Paşa'nın uhdesine Bosna seraskerliğini de ihale ederek, bir an önce asilerin üzerine harekete geçmesi hususunda emirler göndermekteydi.[745] O sırada ise Hurşid Ahmed Paşa ordusu için gerekli lojistik ikmalleri sağlamış ve birliklerini Beranve sahrasına intikal ettirmeye başlamıştı.[746] Öte taraftan asiler Semendire kalesinin varoşlarını ele geçirerek kaleyi de baskı altına almayı başarmışlardı.[747] Böylelikle Belgrad iki yıl aradan sonra tekrardan Sırplar'ın eline geçme tehlikesiyle karşı karşıya kalıyordu. Bâbıâli, Belgrad'ın tekrardan Sırplar'ın eline geçmemesi için bölgedeki valiler üzerinde yoğun bir baskı kurmaktaydı. Bu baskılardan Hurşid Ahmed Paşa'da payına düşeni alıyordu.[748] Bosna ordusu harekât manevraları yaparken gayet ilginç bir olay yaşandı. Sırp asilerin lideri olan Miloş Obrenoviç, Hurşid Ahmed Paşa'nın Sırp asileri ortadan kaldırma adına yaptığı hazırlıkları haber almış ve bunu engellemek için Hurşid Ahmed Paşa ile görüşmek istediğine dair bir haber yollamıştı. Hurşid Ahmed Paşa, Leşnitçe'de bekleyen Miloş'a delilbaşı liderliğinde bin süvari gönderdi. Delilbaşı Leşnitçe'ye gittiğinde Miloş'u, bin süvari ve Sırplar üzerinde kuvvetli dört knezle birlikte hazır buldu. Miloş ve dört knez delilbaşı tarafından Hurşid Ahmed Paşa'ya getirildi. Burada Hurşid Ahmed Paşa ile Miloş arasında yapılan görüşmede Miloş; Sırplar'ın Osmanlı Devleti içerisinde yaşamaktan herhangi bir sıkıntı duymadığını ve reaya olarak her zaman birlikte yaşayabileceklerinden bahsetti. Bu cümlelerine ilave olarak yine tek sorunlarının Belgrad muhafızı Süleyman Paşa'nın

[744] Hurşid Ahmed Paşa, Avusturya'lı tüccarlarla yaptırdığı pazarlık sonrasında zahirenin yüz kilesini altmış beş kuruştan almak için anlaşma sağladı. Bkz: BOA, **HAT**, 743/35177. Hurşid Ahmed Paşa, Bâbıâli'den zahire için para istediği dönemde ayrıca bir talebi daha mevcuttu. O talebi ise Mısır'da hizmetinde bulunmuş ve sonradan Gelibolu'ya kaçarak gelmiş olan Binbaşı Salih Korica'nın Bosna'ya yanına gönderilmesiydi. II. Mahmud daha önce Hurşid Ahmed Paşa'nın ricasıyla idam cezasını kaldırdığı Salih Korica'nın şimdi de Bosna'ya gönderilmesinde bir sakınca görmedi. II. Mahmud'uın onay vermesiyle Salih Korica on yılı aşkın bir süre sonra tekrardan Hurşid Ahmed Paşa'nın yanına giderek hizmetine girdi. Bkz: BOA, **HAT**, 762/36023.

[745] Bâbıâli, Sırp asilerin Bosna kuvvetlernin dirayetiyle ortadan kaldırılacağına olan inacını Hurşid Ahmed Paşa'ya belirtmekteydi. Bkz: BOA, **A. {DVNS.MHM.d**, No: 236, s. 141.

[746] BOA, **HAT**, 1132/45145; BOA, **HAT**, 1133/45180-Ç.

[747] BOA, **HAT**, 1133/45180-I.

[748] BOA, **C. AS**, 524/21882.

kötü idaresi olduğunu vurguladı. Miloş, isteklerinin Süleyman Paşa'nın muhafızlık görevinden uzaklaştırılması ve silahlarının kendilerinden alınmaması olduğunu da ekledi. Hurşid Ahmed Paşa ise Miloş'un bu isteklerine gayet net cevaplar verdi. Öncelikle kendilerini Osmanlı Devleti içinde yaşayan bir reaya olarak görüyorlarsa koşulsuz şekilde silahlarını bırakmaları gerektiğini bildirdi. Konuşmasının devamında ise Miloş'a Bosna, Niş ve Vidin üzerinden üç kol halinde nasıl Belgrad'a gelindiğini tekrar hatırlatmayı da ihmal etmedi.[749] Esasında Hurşid Ahmed Paşa, Miloş karşısında bir nevi blöf yapmaktaydı. Her ne kadar ordusunu vücuda getirmiş olsa da birliklerinin zahire noktasında yaşadığı sıkıntı hat safhadaydı. Bu durumu konusu ne olursa olsun Bâbıâli'ye yazdığı her tahrirde muhakkak belirtiyordu. Zira daha önce de gerek İbrahim Paşa'nın ve gerek yine kendisinin zahire sıkıntısından kaynaklı olarak harekâtlarını nasıl sonlandırmak zorunda kaldıkları da ortadaydı. Bundan dolayı Belgrad'a üzerine yapılacak harekâtın sağlıklı bir sonuç verip vermeyeceği tam bir muamma idi. Ancak Hurşid Ahmed Paşa şundan emindi; Kara Yorgi'nin başlattığı ilk Sırp ayaklanması uluslararası noktada birtakım destekler bulmuştu. O dönem Sırplar'ın isyanını besleyen birden çok faktör vardı. Ancak şimdi durum ilk isyana göre oldukça farklıydı. Miloş, Kara Yorgi gibi dış destek bulamamıştı. Bununla birlikte Sırplar'ın ilk isyanında hiç yoksa zahire ikmali konusunda Avusturya her daim yardımcıları olmuştu. Ancak şimdi durum öyle değildi. Hurşid Ahmed Paşa ise Avrupa'da meydana gelen siyasi olaylara hakimdi.[750] Avrupa'da o sıra Waterloo muharebesi ile Napolyon Bonapart efsanesi bitmiş ve yeni düzen arayışı başlamıştı.[751] Bu noktada Sırplar'ın durumuyla ilgilenecek uluslararası bir güç mevcut değildi. Ayrıca Miloş'da bu hususu bildiğinden dolayı Hurşid Ahmed Paşa ile anlaşma yoluna gitmeyi kendince daha uygun buluyordu.

Miloş, Hurşid Ahmed Paşa ile yaptığı görüşmenin neticesinden pek memnun olmadı. Zira karşısında hiçbir tavize yaklaşmayan bir karakter mevcuttu. Bundan dolayı Miloş, Hurşid Ahmed Paşa'dan sonra Köprü'ye Rumeli valisi Maraşlı Ali Paşa'nın yanına gitti. Ali Paşa ile burada bir görüşme gerçekleştiren Miloş karşısında

[749] BOA, **HAT**, 1136/45241; BOA, **HAT**, 1133/45169.
[750] BOA, **HAT**, 1131/45089-D.
[751] Waterloo Savaşı için bkz: William Siborne, **The Waterloo Campaign 1815**, Westminster, 1895; Enward Bruce Low, **With Napoleon At Waterloo**, London 1991.

Hurşid Ahmed Paşa'dan daha ılımlı bir kişi gördü.[752] İkili arasında yapılan görüşmenin akabinde Sırp knezlerin İstanbul'a gönderilerek Bâbıâli'de sorunlarını paylaşmaları kararlaştırıldı. Böylelikle Sırp knezler, Ali Paşa vasıtasıyla İstanbul'a gönderildi.[753] Bu sırada Hurşid Ahmed Paşa, Sırp asiler üzerine bölgesel harekât yapmaktan geri durmuyordu. Bu doğrultuda Kethüdası Mehmed Ağa'yı, Karadağ sınırına gönderdi. Mehmed Ağa, Karadağ dolaylarında başlayan ayaklanmaları kanlı bir şekilde bastırdı ve iki bine yakın esirle Hurşid Ahmed Paşa'nın yanına geri döndü.[754]

İstanbul'a gelen Sırp knezler, ilk iş olarak Semendire sancağında Süleyman Paşa'nın yaptığı zülmü anlattılar. Süleyman Paşa'dan şikayetlerinin yanında ayrıca Hurşid Ahmed Paşa'nın kendilerini İstanbul'a gitme konusunda engellediğini ileri sürerek ondan da şikayetçi oldular.[755] Bâbıâli, Sırplar'ın şikayetlerini ve öne sürdüğü delilleri inceleyerek bölgede sorunun çıkmaması için -Rumeli Valisi Ali Paşa'nın da öne sürdüğü gibi- Süleyman Paşa'yı muhafızlık görevinden azledip, Rumeli Valiliği uhdesinde kalmakla birlikte Ali Paşa'yı, Belgrad muhafızı olarak tayin etti.[756] Belgrad muhafızı olan Ali Paşa, öncelikli iş olarak asilere karşı harekâta devam eden Hurşid Ahmed Paşa'ya; Sırp ayaklanmasının bittiğini ve birliklerini Bosna'ya çekmesi gerektiğini iletti.[757] Böylelikle ikinci Sırp ayaklanması Sırplar'ın yerel yönetimlerde söz sahibi olma hakkı kazanmasıyla nihayete ermiş oldu.[758]

Sırp isyanının sona ermesinde Rumeli valisi Maraşlı Ali Paşa etkili olmuştu. Zira Ali Paşa, Miloş ve diğer Sırp knezleriyle görüşüp, taleplerini İstanbul'a bir heyet gönderip ifade etmeleri konusunda onları ikna eden kişiydi. Böylelikle de isyanın sonlanmasına katkı sağladı. Hurşid Ahmed Paşa ise isyancılarla siyasi bir müzakere içinde bulunmayı ve onlarla diyalog kurmayı kesin bir şekilde reddediyordu. Zira ilk ayaklanma sırasında defalarca asilerle müzakere çabasında bulunmuş ve bu durumun olumsuz sonuçlarına yakından tanıklık etmişti. Bu sebeple mevcut durumda diyalog kanallarından ziyade askeri seçenekleri masada tuttu ve onları uygulamaya geçirmek istedi. Bu konuda Maraşlı Ali Paşa ile isyan karşısında metodları farklılık gösterdi. En

[752] Selim Aslantaş, **a.g.e**, s. 159.
[753] BOA, **HAT**, 1111/44745.
[754] BOA, **HAT**, 1111/44722.
[755] BOA, **HAT**, 1140/45335-A.
[756] Mehmet Çetin Börekçi, **a.g.e,** 139.
[757] BOA, **HAT**, 1116/44814.
[758] Cevdet Paşa, **a.g.e**, C 10, 189-191.

nihayetinde de Maraşlı Ali Paşa'nın metodu Bâbıâli tarafından uygun görüldü ve isyanın sonunu getiren adımlar onun tavsiyeleri ile atıldı.

Hurşid Ahmed Paşa, sadaretten azledilmesi sonrasında Nisan 1815 tarihinde atandığı Bosna valiliği göreviAralık 1815 sona erdi ve dokuz ay gibi kısa bir süre bu görevde kaldı. Bu zaman zarfında Sırp meselesi üzerine tekrar mesai harcamaya gayret etti. Ancak bu defa Sırp ayaklanması karşısında Maraşlı Ali Paşa kadar etkin olamadı ve görev yeri de değiştirildi.

2- Selanik/Kavala Mutasarrıflığı ve Anadolu Valilikleri

a. Selanik/Kavala Mutasarrıflığı

Miloş Obrenoviç'in başlattığı ikinci Sırp isyanının sona ermesinden sonra bölgede birtakım görev değişimleri de kaçınılmazdı. Maraşlı Ali Paşa'nın Süleyman Paşa'nın yerine Belgrad muhafızlığına tayin edilmesiyle Süleyman Paşa açıkta kaldı. Bâbıâli bu durumu ortadan kaldırmak için Süleyman Paşa'ya Rumeli'de bir mansıp arayışına girerek kendisini Selanik sancağına atamayı uygun buldu.[759] Ancak daha sonra değiştirilen tayinlerde Süleyman Paşa, Hurşid Ahmed Paşa'nın yerine Hersek sancağı uhdesine verilerek Bosna valiliğine atandı.[760] Hurşid Ahmed Paşa ise Süleyman Paşa'nın yerine Aralık ayında Selanik ve Kavala mutasarrıfı olarak tayin edildi.[761] Hurşid Ahmed Paşa, 18 Aralık tarihinde Selanik'e hareket etmek istediyse de görev bölgesine hemen hareket edemedi. Zira Bâbıâli, Selanik'ten Süleyman Paşa'yı alıp Bosna'ya getirmek ve Bosna'dan Hurşid Ahmed Paşa'yı alarak Selanik'e götürmekle serhalife Salih Efendi'yi görevlendirmişti.[762] Salih Efendi'nin Travnik'e gelmesiyle birlikte görevi Süleyman Paşa'ya devreden Hurşid Ahmed Paşa, Ocak ayı ortalarında Bosna eyalet merkezi Travnik'ten harekete geçti ve 31 Ocak 1816'da yeni görev bölgesi olan Selanik'e ulaştı.[763]

---

[759] BOA, **C. DH**, 264/13159. Bir süre önce Selanik mutasarrıfı Bekir Paşa azledilerek Limni adasında ikamete tabii tutulmuştu. Bkz: BOA, **C. DH**, 156/7776. Bekir Paşa, görevde bulunduğu son dönemlerde Tepedelenli Ali Paşa'nın uygunsuz hareketlerinden dolayı Bâbıâli'ye her daim şikâyet etmekteydi. BOA, **C. DH**, 70/3469.

[760] BOA, **A. {DVNS.MHM**, No: 236, s. 219.

[761] BOA, **A. {DVNS.MHM**, No: 236, s. 220; BOA, **HAT**, 631/31196. Bâbıâli, Hurşid Ahmed Paşa'ya Bosna Valiliği münasebetiyle kendisine gönderilen cephane ve taltifat eşyalarını görev mahalinde bırakması gerektiğini de ayrı hükümle bildirdi. Bkz BOA, **C. AS**, 286/11873.

[762] BOA, **HAT**, 1537/53.

[763] BOA, **HAT**, 727/34642; BOA, **HAT**, 630/31129.

Hurşid Ahmed Paşa'yı Selanik'te bekleyen en önemli sorun, sahil şeridi boyunca izbandut eşkıyasının yarattığı sıkıntıydı.[764] Esasında bu sorun Bekir Paşa'nın mutasarrıflığı öncesinde ve kendi dönemi boyunca ortada olan bir problemdi.[765] Kaldık ki sadaretinin son dönemlerinde de izbandut sorunu ile yakınen ilgilenmekteydi.[766] Ancak bu eşkıyalara karşı etkili bir mücadele yapılamadığı için sorun günden güne büyümüş ve Selanik sahilini açık bir şekilde tehdit eder bir problem haline gelmişti. Öyle ki bu durum yüzünden şehir ticareti oldukça sıkıntılı günler geçiriyordu. Hurşid Ahmed Paşa, ilk iş olarak Selanik sahillerini tehdit eden izbandut eşkıyasını ortadan kaldırmak için birtakım çalışma içine girdi. Ancak bu eşkıyalarla mücadele etmek pek de kolay olmuyordu. Zira izbandut eşkıyası Osmanlı deniz kuvvetlerinin üzerlerine geldiği yahut donanma tarafından takip edildiği anlarda ufak gemileriyle hemen sığ kıyılara hareket ediyordu. Bilahhasa Eşkiroz ve Küçük Çamlıca adaları civarında daha yoğun faaliyet gösteren izbandutlar, kendilerini takip eden deniz kuvvetlerinden uzaklaşmak için kıyılara ve hatta kıyılarda elverişli olmuyorsa karaya çıkarak dağlara gizlenmekteydiler.[767] Bu durum Hurşid Ahmed Paşa'nın da elini bağlayan bir hususdu.

Bâbıâli'de izbandutların Akdeniz boyunca faaliyetlerinden oldukça rahatsızdı. Bu eşkıyalık hareketlerini engelleyebilmek için Kaptan-ı Derya Hüsrev Paşa, Rumeli ve Akdeniz sularında defalarca sefere çıkmıştı.[768] Ancak bu girişimlerden nihai bir sonuç alınamadı. Nitekim Yunan isyanı sırasında izbandutlar Osmanlı donanmasını etkili bir şekilde uğraştıracaktı. Hurşid Ahmed Paşa ise izbandut eşkıyasına karşı ağır gemilerin işe yaramayacağını anladığı için Selanik genelinden

---

[764] "İzbandut" ya da "İzbandit" aslı İtalyanca olan "sbandito" veya "bandito" kelimesinden türemiştir. İzbandut eşkiyası boyut olarak genelde küçük ama manevra yetenikleri bakımından son derece keskin birtakım gemiler kullanmaktaydılar. Bundan dolayı Osmanlı donanmasının ağır gemilerinden kolaylıkla kaçabilmekteydiler. İzbandutlar ayrıca dünya litaretüründe genel olarak hiçbir devlete bağlı olmadan faaliyet gösteren deniz hırsızlarını ifade etmek için kullanılır. Ancak İzbandit kelimesi Osmanlı arşiv vesikalarında sadece akdeniz genelinde faaliyet gösteren "*Rum korsanları*" nitelemek için kullanılmaktadır. Bkz: Şemseddin Sami, **Kâmûs-ı Türkî**, İstanbul 2006, s. 92; Mehmet Zeki Pakalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C 2, İstanbul 1993, s. 108; Emre Öktem-Bleda Kurtdarcan, **Deniz Haydutluğu ve Korsanlık Tarihi ve Hukiki Boyutlarıyla**, İstanbul 2011, s. 15; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı**, Ankara 1988, s. 466.

[765] BOA, **HAT**, 496/24345.

[766] BOA, **A. {SKT**, 154/17.

[767] Cevdet Paşa, **a.g.e**, C 10, s. 195.

[768] Kaptan-ı Derya Hüsrev Paşa'nın Akdeniz boyunca izbandit eşkiyası karşısında faaliyetlerini incelemek için bkz: Yüsek Çelik, **a.g.e**, s. 124-128.

daha ufak kayıklar tertip ederek eşkıyaların takibini düşündü. Bu şekilde oluşturduğu birtakım deniz kuvvettiyle ilkbahar aylarında eşkıya takibine başladı. Selanik önlerinden başlayan eşkıya takibi sonucunda izbandutlar her daim olduğu üzere gemilerini terk ederek karaya kaçtılar. Ancak bu sefer de karada Tırhala mutasarrıfı Veli Paşa'nın askerlerinin takibine maruz kalan izbandut eşkiyası başarılı bir şekilde yok edildi.[769] Böylelikle Hurşid Ahmed ile Veli Paşaların müşterek hareketi başarıya ulaştı ve Selanik sahilleri şimdilik izbandut eşkıyasının saldırılarından arındırılarak güvenli bir hale getirildi.[770]

Bu dönemde izbandut sorunuyla içiçe geçen başka bir hadisede Katerinli Halilzade Salih isimli bir eşkıyanın ortadan kaldırılması hadisesi olmuştur. Bâbıâli, Salih Ağa'nın idam hükmünü yerine getirmesi için öncelikle Kaptan-ı Derya Hüsrev Paşa'ya hüküm göndermişse de Hüsrev Paşa, Katerin'in Selanik'e on saat mesafade olmasından dolayı bu hükmün infazını Selanik mutasarrıfının yapmasını istemiştir.[771] Hüsrev Paşa'dan bu cevabı alan Bâbıâli daha sonradan Mora valisi Ahmed Şakir Paşa'dan Salih Ağa hakkındaki idam hükmünün yerine getirilmesini istedi.[772] Ancak Hüsrev Paşa gibi Ahmed Şakir Paşa'da Katerin ve Selanik'in bu denli yakın olmasından kaynaklı olarak hükmün Hurşid Ahmed Paşa tarafından yerine getirilmesinin daha uygun olacağını iletti. Esasında Hüsrev ve Ahmed Şakir Paşa'ların ifade ettiği gibi Selanik ve Katerin şehirleri birbirine gerçekten çok yakındı. Salih Ağa'nın idam hükmünü yerine getirecek en uygun pozisyondaki sancak yetkilisi ise söylendiği üzere Hurşid Ahmed Paşa idi. Ancak Bâbıâli, Salih Ağa'nın idamı meselesine ısrarla Hurşid Ahmed Paşa'yı karıştırmak istemiyordu. Bunun sebebi de kısa süre içinde ortaya çıkacaktı. Zira Salih Ağa, Tepedelenli Ali Paşa'nın akrabasıydı.[773] Üstelik aynı dönem Tepedelenli Ali Paşa'nın Hurşid Ahmed Paşa'ya

[769] BOA, **HAT**, 500/24491; BOA, **HAT**, 630/31163.
[770] BOA, **HAT**, 1537/14.
[771] BOA, **HAT**, 1340/52411.
[772] BOA, **HAT**, 686/33332.
[773] Sadrazam Rauf Paşa, Hurşid Ahmed Paşa ve Tepedelenli Ali Paşa'nın geçmişten gelen bir düşmanlıklarının olduğunu II. Mahmud'a ifade ederken Hurşid Ahmed Paşa'nın Salih Ağa'yı idam etmesinin; Tepedelenli Ali Paşa'nın içinde bulunacağı bir isyan hareketine sebep olacağı endişesini taşımaktadır. Ancak II. Mahmud bu meseleden sıkılmıştır. Rauf Paşa'ya "*Şakir Paşa'nın bu işi göremeyeceği ma'lûm idi. Şaki merkumun eceli gelmemiş her kim me'mûr olsa bir bahâne ediyor. Selanik valisi görse bile takrîr kere beyân eyledik de mahzûr derkârdır. Şimdilik meskûtane kalsın. Ben*

dair olan şikayetleri Bâbıâli'ye kadar uzanmıştı.[774] Bâbıâli, bundan dolayı bölgede problem yaşanmaması için Hurşid Ahmed Paşa'yı Salih Ağa'nın idam meselesine dahil etmek istemiyordu. Ancak Bâbıâli, Hüsrev ve Ahmed Şakir Paşalar arasında geçen bu planlardan Hurşid Ahmed Paşa haberdar değildi. Dahası haberdar olmasına da lüzum yoktu. Zira kendisinin Selanik'teki görevinde günleri sayılıydı. Ocak 1816'da geldiği Selanik'te dokuz ay kalabildi ve Bâbıâli tarafından görev yeri tekrar değiştirildi.[775]

b. Anadolu Valiliği

Hurşid Ahmed Paşa, Selanik'te kendince mühim hizmetler yapmak için sancağa gelmişti.[776] Ancak henüz birinci yılını doldurmadan Eylül 1816'da Hanya muhafızı Mustafa Reşid Paşa'ya Selanik mutasarrıflığını bıraktı. Akabinde kendisi de Anadolu valisi olarak tayin edildi.[777] Mevcut Mora valisi Ahmed Şakir Paşa'nın Anadolu valiliğinden Mora valiliğine tayin edildiğinden beri boş bulunan mansıp, Hurşid Ahmed Paşa'ya uygun görülerek tayini yapıldı. Böylelikle Selanik'teki dokuz aylık aktif görevini tamamlamış olan Hurşid Ahmed Paşa kısa süre içinde yola koyularak 22 Eylül 1816'da eyalet merkezi Kütahya'ya geldi.[778]

Hurşid Ahmed Paşa, Kütahya'ya geldiğinde karşısında İstanbul'dan tanıdık bir ismi buldu. Sadaret makamında tanıdığı cizye muhasebecisi Ahmed Efendi'nin de kendisinin göreve gelmesinden birkaç ay önce Kütahya'ya sürüldüğünü öğrendi.[779] Bu sürgün durumunu değiştirmek ve Ahmed Efendi'nin tekrardan İstanbul'da göreve iade edilmesi konusunda birtakım girişimlerde bulunsa da mevcut teşebbüsleri, II.

---

vakitle onun i'dâmına çare bulurum inşallah" cümleleriyle sıkıntısını dile getirmektedir. Bkz: BOA, **HAT**, 501/24582.

[774] BOA, **HAT**, 719/34289.

[775] Pouqeville, eserinde Hurşid Ahmed Paşa ile Tepedelenli Ali Paşa'nın arsındaki çekişmeye dikkat çekmektedir. Müellife göre Tepedelenli Ali Paşa, Halet Efendi vasıtasıyla Hurşid Ahmed Paşa'nın Selanik mutasarrıflığından (*Pouqeville Manastır olarak ifade eder*) gönderilmesini sağlamıştır. Ancak söz konusu tarihlerde Tepedelenli Ali Paşa ve Halet Efendi arasında iyi ilişkiler bulunduğunu söylemek de zordur. Fakat Hurşid Ahmed Paşa ve Tepedelenli Ali Paşa'nın arasında bulunan gerginlik de Bâbıâli'nin gündemini işgal eden bir hakikattır. Bkz: François Pouqeville, **Histoıa De La Regaration De La Grece**, C II, Brüksel 1845, s. 3.

[776] BOA, **HAT**, 727/34642. Hurşid Ahmed Paşa, Selanik'ten Alacahisar mutasarrıfı Şahsuvar Paşa'nın Sırplar'la haberleştiğine dair suçlamalarını da iletmekten geri durmuyordu. Bâbıâli'ye bilgi akışı sağlama gayreti güderken, Şahsuvar Paşa hakkında sağladığı istihbari bilgiler II. Mahmud tarafından dikkate alınmamıştır. Bkz: BOA, **HAT**, 1110/44716.

[777] BOA, **C. DH**, 211/10549.

[778] BOA, **HAT**, 763/36039.

[779] BOA, **C. ML**, 322/13273.

Mahmud'un reddine takıldı.[780] Hurşid Ahmed Paşa Kütahya'ya geldiği dönem bölgeyi Kızılkeçili Yörük aşiretinden Dilekoğlu Mustafa Bey tahakkümü altında tutmaktaydı. Selendi'deki çiftliğini kale duvarlarıyla ördürmüş olan Mustafa Bey, burayı elde edilmesi zor bir mevzii haline dönüştürmüştü. Özellikle Anadolu valiliğinin bir müddet boş kalmasıyla yöre halkı üzerinde zulüm ve baskısını iyiden iyiye arttırmış vaziyetteydi. Hurşid Ahmed Paşa, bu baskıyı oradan kaldırmak üzere silahdar ve delilbaşını görevlendirerek Selendi üzerine yolladı. Hurşid Ahmed Paşa kuvvetleri ile Dilekoğlu arasında meydana gelen çatışmalarda Mustafa Bey, Selendi'yi terk ederek Aydın'a doğru firar etti. Böylelikle Kütahya ve civarı Hurşid Ahmed Paşa tarafından eşkıya baskısından kurtarıldı.[781]

Hurşid Ahmed Paşa, Kütahya'ya gelmesiyle birlikte bir yandan eşkıya takibi ile uğraşırken diğer yandan ise günden güne bozulan mali durumunu düzeltmenin yolunu arıyordu. Ancak Anadolu eyaleti gelirleri Hurşid Ahmed Paşa'nın kalabalık olan kapı halkının giderlerini karşılamaktan uzaktı. Paşa'nın bu mağduriyetinin giderilmesi için kendisine Kütahya ve Kütahya'ya bağlı yerlerin mukataası ihale edildi.[782] Hurşid Ahmed Paşa'nın bozulan mâlî durumu bununla da iyileşmedi. Ayrıca sarraflara da borçlanmaya başlayan Hurşid Ahmed Paşa'nın ekonomik gelir gider dengesi tam anlamıyla felç oldu. Bu durum Hurşid Ahmed Paşa'yı günden güne içinden çıkılamaz bir hâle sokuyordu.[783] Anadolu valiliğinde bir müddet daha devam eden Hurşid Ahmed Paşa, mâlî durumu bildiren tahrirle Bâbıâli'den Sivas yahut Halep gibi geliri yüksek noktaların valiliklerini talep etmekteydi.[784] Esasında Hurşid Ahmed Paşa'nın bu talebi bir noktada Bâbıâli'nin de işine gelecekti. Zira Celaleddin Paşa'nın Halep valiliğinden azledilmesinden sonra bölgeye gönderilen Seyyid Ahmed Paşa'dan

[780] BOA, **HAT**, 763/36062. Esasında bu Hurşid Ahmed Paşa'nın maruz kaldığı ilk red değildir. Bosna Valiliği'ne atandığı dönemde Ali Paşa'nın Beyşehir'e tayinini durdurmak için çeşitli yollar denese de yine başarılı olamamıştı. Anadolu Valiliği döneminde ise Ahmed Efendi konusu tek reddedilme hususu da değildi. Bunun yanında Kütahya Mevlevihanesi'nde ikamet eden Sultan Ergun hazretlerinin günlük tahsisatının yüz akçeden ıki yüz yahut üç yüz akçeye yükseltilme talebi de uygun görüşmemiştir. Bkz: BOA, **C. EV**, 167/8330. Burada dikkat çeken husus Hurşid Ahmed Paşa'nın Sadaret makamından ayrılmasından sonra genel olarak kendi kadrolarına karşı talepleri reddedilirken direkt kendisi için istediği meselelerde reddedilmediği gözlemlenmektedir.
[781] BOA, **HAT**, 445/22264.
[782] BOA, **AE**, *II. Mahmud*, 30/1855.
[783] BOA, **HAT**, 765/36091-R.
[784] BOA, **HAT,** 765/36091.

da istenilen yarar sağlanamadı. Bu sebeple Halep, eşkıya hareketlerinin merkezinde kaotik bir düzene evrilen kent durumuna geldi. Bâbıâli, Hurşid Ahmed Paşa'nın talebini kabul ederek 10-11 Eylül 1817'de kendisini Halep valisi olarak tayin ederken Seyid Ahmed Paşa'yı da Hurşid Ahmed Paşa ile iş birliği içinde bulunması talimatıyla Rakka valiliğine kaydırdı.[785] Böylece Hurşid Ahmed Paşa, Halep'te eşkıya ve isyan hareketlerine karşı mücadele içinde bulunacağı iki yıllık bir döneme girdi.

3. Halep Valiliği

a. Halep'e Gelişi ve Eşkıya ile Mücadelesi

Halep, Yavuz Sultan Selim tarafından 1516'da fethedilmesinin ardından gelen yıllarda ekonomik olarak büyük bir gelişim gösterdi.[786] Fethi takip eden 16 ve 17. yüzyıllarda Halep şehri, ekonomik olarak büyümeye devam etti. Özellikle Basra-Halep-İzmir yol hattında önemli ticari merkez haline geldi.[787] Ancak 18. Yüzyıl itibariyle imparatorluğun birçok bölgesinde meydana gelen merkezi otorite eksikliği Halep'te de kendini göstermeye başladı. Nitekim 19. yüzyıla gelindiğinde Bâbıâli'nin merkezi otoritesi Adana vilayetinin ötesine geçmekte zorlanıyordu.[788] Bu durumun sebebi Adana-Halep hattı boyunca ekseriyeti Türkmen aşiretleri ya da bölgede var olan derebeyliklerdi. O dönem için bölgede yaşayan en kuvvetli derebey ailelerinden birisi de Küçükalioğulları idi. Payas'ta konumlanmış olan bu aile, hem Adana/Halep boyunca eşkıyalık faaliyetleri yürütüyor hem de Hac kafilelerinin geçişlerinde haraç alarak bölgede yoğun rahatsızlık veriyordu. Halep'in Anadolu ile bağlantı yollarını da tamamen ellerinde bulunduyordu.[789] 1816 yılında Küçüalioğlu Dede Bey'in eşkıyalık hareketlerinin hat safhaya çıkmasıyla birlikte bölge tam anlamıyla kaos içine itilmişti.[790] Halep valisi Celaleddin Paşa, Küçükalioğlu Dede Bey ile etkin bir

---

[785] BOA, **A. {DVNS.MHM.d**, No: 237, s. 146.
[786] Bruce Masters, "Halep", **DİA**, C 15, İstanbul 1997, s. 244.
[787] Halil İnalcık, **Osmanlı Hakimiyetinde Ortadoğu ve Balkanlar**, İstanbul 2020, s.209-212; Mehmet Genç, **Osmanlı Devleti'nde Devlet ve Ekonomi**, İstanbul 2015, s. 195.
[788] Faruk Sümer, **Oğuzlar**, Ankara 1972, s. 195.
[789] Yusuf Halaçoğlu, **XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi**, Ankara 2006, s. 56.
[790] Küçükalioğlu Dede Bey'in hac yolunda yaptığı eşkıyalık faaliyetleri için bkz: BOA, **HAT**, 732/34756-A; BOA, **HAT**, 732/34756-B; BOA, **HAT**, 732/34756-C; BOA, **HAT**, 732/34756-D; BOA, **HAT**, 732/34756-E; **Antakya ve Çevresi Türkmen Aşiretleri: Küçükalioğulları ve Reyhanlı Aşireti XIX. Yüzyıl**, (haz. Aydın Efe), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (basılmamış) Doktora Tezi, Erzurum 2012; Yılmaz Kurt, "Küçükalioğlları", **DİA**, C Ek-2, Ankara 2019, 100-102.

mücadele içinde bulundu. Celaleddin Paşa, Dede Bey'i 1817'nin yaz aylarında yakalayarak idam etti ve başını İstanbul'a gönderdi. Vücudunu ise ibret olması için yaktırdı.[791] Halep şehri Dede Bey'in idam edilmesinin ardından bir noktada rahatlama görmüşse de şehrin kuzeyindeki Kürt Dağı eşkiyası ve batısında bulunan Reyhanlı aşiretinin oluşturduğu tazyik, Halep'i kıskaç altına almaya yetmekteydi. Halep valisi Celaleddin Paşa'nın Erzurum'a kaydırılmasıyla özellikle Hac yolunu tehdit eden eşkıya hareketleriyle mücadele adına Hurşid Ahmed Paşa, Halep'e gelmekteydi.

Hurşid Ahmed Paşa, Anadolu valiliği görevinden ayrılıp Halep'e gelmek için kalabalık bir kapı halkı ve askerle harekete geçti. İlk olarak Kütahya'dan Antakya'ya gelerek öncelikle burada Seyid Ahmed Paşa döneminde huzursuzluk çıkaran Antakya serdarı ve oğlunu sonra ise eşkıyalık faaliyetlerinden vazgeçmeyen Turnacı Seferoğlu ile birlikte tüm ekibini idam edip Antakya'daki huzursuzluğu sonlandırdı. Ayrıca Reyhanlı aşireti reisi Mürseloğlu Haydar Bey'in firar etmesiyle yerine Aharoğlu Hüseyin Bey'i aşiret reisliğine tayin eden Hurşid Ahmed Paşa, daha sonra Antakya'dan harekete geçerek 4 Kasım 1817'de Halep'e girdi ve Şeyh Bekir'de bulunan ikametgâhına yerleşti.[792]

Hurşid Ahmed Paşa, Halep şehir merkezinin doğusunda kalan Şeyh Bekir'de kentin ileri gelenlerinin tebriğini kabul ederken diğer yandan Kethüdası Mehmed Ağa'nın maiyetine piyade ve süvari kuvvetlerinden oluşturduğu dört bin kişilik bir kuvveti tahsis etti. Bu kuvvete top ve tüfek gibi ateşli silahları da dahil eden Hurşid Ahmed Paşa, Mehmed Ağa'yı Halep kuzeyinde bulunan Kürt Dağı'ndaki Amuoğulları Battal ve Ömer Bey'ler üzerine gönderdi.[793] Hurşid Ahmed Paşa'nın kethüdasının üzerlerine geldiğini haber alan Battal ve Ömer Bey'ler, aynı bölgedeki başka bir eşkıya takımı olan Şorbaoğlu'ndan yardım istedi. Bu şekilde iki eşkıya grubu güçlerini birleştirerek Halep valisinin birliklerine karşı mukavemete geçti. Hurşid Ahmed

[791] Cevdet Paşa, **Tezakir,** 21-29, Ankara 1991, s. 130-131; Andrew Gould, "Lords or Bandits? The Derebeys of Cilicia", **İnternational Journal Of Middle East Studies**, Vol 7, No: 4, Cambridge 1976, s. 488.

[792] II. Mahmud Hurşid Ahmed Paşa'nın Antakya'daki huzursuzluğu sona erdirmesinden gayet memnun oldu. Hurşid Ahmed Paşa için "*Antakya maddesi için sabık Halep Valisi Ahmed Paşa'ya gadr ve isnad olmuştu. Kabahat ahâlide olduğunu Hurşid Paşa dahi anlayıp birkaçını i'dam etmiş pek isâbet olmuş. Müşârüleyhe tahsîn ve teşvik havi cevap tahrîr edesin*" cümleleriyle taktir edilmesini istedi. Bkz: BOA, **HAT**, 516/25215.

[793] Hurşid Ahmed Paşa, Halep ve civarının sorunlarını sadareti döneminden de yakından bilmekteydi. Bkz: BOA, **A. {SKT**, 148/36.

Paşa'nın kethüdası Mehmed Ağa'nın kuvvetli hücumlarına karşı direnemeyen Battal ve Ömer Beyler kısa sürede firar ederken Şorbaoğlu, çocukları ve adamlarıyla birlikte Mehmed Ağa'nın eline geçti. Hurşid Ahmed Paşa, kethüdası Mehmed Ağa tarafından ele geçirilen Şorbaoğlu ve oğullarını idam ettirerek kesilen başlarını İstanbul'a gönderdi.[794] Amuoğulları'ndan Battal ve Ömer Bey'ler, Mehmed Ağa'nın hücumu karşısında Hacı Ömer Bey'e sığınmışlardı. Hurşid Ahmed Paşa, Kürt Dağı ve çevresindeki eşkıya hareketlerini tamamıyle bitirmek istediği için Mehmed Ağa'dan Hacı Ömer Bey üzerine de yürümesini istedi. Bu vesileyle Mehmed Ağa, Kürt Dağı harekâtına devam ederek Hacı Ömer Bey üzerine yürüdü. Mehmed Ağa ile Hacı Ömer Bey kuvvetleri arasında yaşanan çatışma kısa sürede sonuçlandı. Meydana gelen çatışmalarda Hacı Ömer Bey'in grubu kısa süre içinde dağıldı. Eşkıya grubu içinde önemli pozisyonda bulunan kırk yedi kişi ele geçirilerek idam edildi. Böylelikle Kürt Dağı eşkıyası büyük bir darbe yemiş oldu.[795]

Halep valisi Hurşid Ahmed Paşa'nın Kürt Dağı harekâtından sonra ikinci hedefi ise Reyhanlı aşiretiydi. Kethüdası Mehmed Ağa, Kürt Dağı'nda sona eren harekâtı neticesinde yönünü batıya çevirerek Reyhanlı aşireti üzerine yürüdü. Hurşid Ahmed Paşa, Antakya'ya geldiği dönem Reyhanlı aşireti lideri Mürseloğlu Haydar Bey firar etmiş ve Hurşid Ahmed Paşa onun yerine aşiret reisliğine Aharoğlu Hüseyin Bey'i getirmişti. Ancak bu atama Mürseloğlu Haydar Bey tarafından tanınmadı.[796] Mürseloğlu Haydar Bey ise Halep civarından firar ederek Maraş'a çekildi. Zira Mürseloğlu Haydar Bey, Maraş valisi Kalender Paşa'nın damadıydı.[797] Kethüda Mehmed Ağa, Reyhanlı aşireti üzerine bir harekât düzenledi ve aşiret içinde bulunan Mürseloğlu Haydar Bey taraftarlarını idam etti. Aşiretin geri kalanını ise Amikabad'a iskân ederek Aharoğlu Hüseyin Bey'in hakimiyetinde kalmasını sağladı. Bu arada Mürseloğlu Haydar Bey'in eşi ve çocuklarını da ele geçiren Mehmed Ağa, Hurşid

[794] BOA, **HAT**, 494/24246.
[795] Hurşid Ahmed Paşa, 7 Aralık 1817'de İstanbul'a gönderdiği tahrirde Kürt Dağı'ndaki eşkıyanın etkisi hale geterildiği bilgisini paylaşmaktadır. Bu durum II. Mahmud'un da oldukça hoşuna gitmiştir. Aldığı haber karşısında hurşid Ahemd Paşa'nın tatarına hilat giydirilmesini emrederken Hurşid Ahmed Paşa'nın da tebrik edilmesini istemiştir. BOA, **HAT**, 496/24346.
[796] BOA, **HAT**, 516/25215.
[797] Hurşid Ahmed Paşa, Bâbıâli'ye gönderdiği tahrirlerde Kalender Paşa'nın eşkıya takımına yardım ettiği bilgisini aktarmaktaydı. Bu sebeple Maraş'ın Halep eyaleti uhdesine sokularak kendisine verilmesini dahi teklif etmiş fakat bu durum II. Mahmud tarafından kabul edilmiştir. Bkz: BOA, **HAT**, 494/24246.

Ahmed Paşa'nın talimatıyla bunları Maraş'a Kalender Paşa'ya gönderdi. Mürseloğlu Haydar Bey ise Maraşaltı mevkiine çekilmeye mecbur bırakılarak tamamen gücü kırıldı.[798] Gücü kırılan ve mevcut durumu değiştiremeyeceğini anlayan Mürseloğlu Haydar Bey, Bâbıâli'nin kendisini affetmesi için Hurşid Ahmed Paşa'dan aracı olmasını talep etti. Hurşid Ahmed Paşa, Maraşaltı mevkiinde oturacağını ve bundan sorna bir işe kalkışmayacağına dair söz veren Mürseloğlu Haydar Bey için Bâbıâli'den af talebinde bulundu.[799] Bâbıâli ise Hurşid Ahmed Paşa'nın bu talebini uygun bularak Mürseloğlu Haydar Bey hakkında olan idam hükmünü kaldırıp, kendisnin Maraşaltı bölgesinde yaşamasını onayladı. İdam hükmünün kaldırılmasından dolayı olan memnuniyetini bir teşekkürle Hurşid Ahmed Paşa'ya ileten Mürseloğlu Haydar Bey söz verdiği üzere -en azından Hurşid Ahmed Paşa'nın Halep valiliğinde bulunduğu süre boyunca- Maraşaltı bölgesinde ikamet etti.[800] Hurşid Ahmed Paşa, böylece yaklaşık iki ayda; öncelikle Halep kuzeyindeki Kürt Dağı eşkıyasını ortadan kaldırarak şehrin güvenliğini sağladı ve daha sonra ise batıda Hac kafileleri ile ticareti tehdit eden Reyhanlı aşiretini hem Amikabad'a iskân ettirdi hem de yönetimini değiştirerek kendisine bağlı bir aşiret haline getirmiş oldu. Kısa süre içinde gerçekleştirilen bu faaliyetlerle Halep civarında uzun süredir devam eden kaotik durum sona erdi. Ancak kendisinin ekonomik durumu düzelmemişti. Bu sebeple Bâbıâli'den Kalender Paşa üzerinde bulunan mukataa gelirlerinin bir kısmını kendi mali durumunu düzeltebilmesi için talep ediyordu.[801] Hurşid Ahmed Paşa'nın bu talepleri ise Kalender Paşa'nın Maraş valiliği görevinden alınmasından sonra gerçekleşebilecekti.[802]

Halep'te güvenliğin sağlanması kadar önemli olan bir başka husus ise Katolik misyonerlerin şehir hattında gösterdikleri yoğun faaliyetti. Esasında bu durum Hurşid Ahmed Paşa'nın göreve başlamasından çok daha öncelere dayanan bir problemdi. Zira 18. yüzyıl boyunca Halep şehrinin ticari hinterlandı oldukça gelişme gösterdi ve bundan dolayı da şehir; Avrupa'lı tüccarların yoğun girişimlerde bulunduğu bir alan haline geldi. Avrupa'lı tüccarların Halep'e yoğun bir şekilde rağbet göstermesi şehirde

[798] BOA, **HAT**, 443/22230.
[799] BOA, **HAT**, 722/34404.
[800] BOA, **HAT**, 444/22252.
[801] BOA, **D. DRB.THR**, 262/17.
[802] BOA, **AE**, *II. Mahmud*, 101/8490.

sadece ticaretin değil aynı zamanda dini açıdan mezhepsel bir hareketlenmeyi de doğurdu.[803] 19. yüzyıl itibariyle Halep'te ikamet eden Ortadoks Hristiyanlar'ın sıkıntılarının başında Katolik misyonerlerin faaliyetleri gelmekteydi. Şehirdeki problem Bâbıâli'ye kadar ulaşmıştı. Halep'te mevcut sorunun çözümü adına Bâbıâli, Hurşid Ahmed Paşa'ya bir hüküm göndererek, Katolikler'in Ortodoks din adamları üzerindeki baskılarının kırılmasını istedi.[804] Hurşid Ahmed Paşa, bu sorunun çözülmesi için Şeyh Bekir'deki konağında gerek Katolik din adamları ve gerekse Rum Ortodoks papazları bir araya getirip nasihat yoluyla problemi çözmek istedi. Bu noktada tıpkı Bâbıâli gibi Rum Ortodoks papazlarının görüşlerini benimseyen Hurşid Ahmed Paşa, Katolik din adamlarından Rum Ortodoksları üzerindeki faaliyetlerini durdurmasını talep etti. Ancak Katolik din adamları Hurşid Ahmed Paşa'nın nasihatlarına gerekli özeni göstermemeleri neticesinde Hurşid Ahmed Paşa, özellike Ortodokslar üzerinde huzursuzluk yaratan bazı Katolikler'i ağır cezalarla etkisiz hale getirdi. Böylelikle Halep'te yeni yeni kuvvetlenmeye başlayan Katolik misyonerlik hareketleri ve Ortodoks'lar üzerindeki baskı kısmen ortadan kaldırıldı.[805] Hurşid Ahmed Paşa'nın Halep'teki bu problemi sona erdirmesinin akabinde şehri derinden etkileyecek başka bir hadise meydana gelmekteydi. Diyarbakır'da Behram Paşa'ya karşı Kasım 1819'da büyük bir isyan ortaya çıktı.[806] Bâbıâli, isyanın bastırılması için bölgede tüm valilere çeşitli hükümler göndermekle birlikte Halep valisi Hurşid Ahmed Paşa'dan da Diyarbakır valisi Behram Paşa'ya yardım etmesini istedi.[807] Ancak Hurşid Ahmed Paşa, Diyarbakır isyanında Behram Paşa'ya destek verme adına askeri birlikler yola çıkarmışken bu sefer de Halep'te büyük bir isyan patlak verdi.

---

[803] Edhem Eldem-Daniel Goffmann-Buruce Masters, **Doğu ile Batı Arasında Osmanlı Kenti Halep, İzmir ve İstanbul**, Çev. Sermet Yalçın, İstanbul 2012, s. 63-73.

[804] BOA, **C. ADL**, 70/4180. Esasında o dönem için Katolikler'in Ortodokslar üzerindeki baskıları sadece Halep'te değil Kudüs'te de yoğun bir noktaya çıkmaktaydı. Bunun yanında sadece Rumlar değil Ermeniler'de Katolikler'in baskılarına uğramaktaydı. Bkz: BOA, **HAT**, 1294/50241; BOA, **HAT**, 1270/49233; BOA, **HAT**, 1270/49235; Phılıp Mansel, **Halep: Suriye'nin Muhteşem Tüccar Şehrinin Yükselişi ve Düşüşü**, çev. Nigâr Alemdar, İstanbul 2017, s. 57-60.

[805] BOA, **HAT**, 774/36303. Halep'te Katolikler'e karşı bu yaptırımlar uygulanırken aynı zamanda ülke genelinde Ortodokslar'ın Katolikler'e karşı bitakım olumsuz tavır sergilemeleri de söz konusuydu. Bu husus Avusturya İmparatoru II. Franz'ın protestona neden olmuştur. Bkz: BOA, **HAT**, 1197/47011.

[806] Behram Paşa tarafından isyanın muhtevasına dair bilgi için bkz: BOA, **HAT**, 508/24969. Ayrıca bkz: Şanizade Efendi, **a.g.e**, C 2, s. 953-955; Cevdet Paşa, **a.g.e**, C 11, s. 35-36;

[807] BOA, **AE**, *II. Mahmud*, 2/77.

b. Halep İsyanı

Diyarbakır'da Behram Paşa'ya karşı başlatılan isyanın bastırılması için Halep valisi Hurşid Ahmed Paşa'dan da destek istenmişti. Hurşid Ahmed Paşa, Bâbıâli'nin emri doğrultusunda Diyarbakır'a göndereceği askeri birliklere, kethüdası Mehmed Ağa'yı başbuğ tayin edip, yola çıkardı. Mehmed Ağa komutasındaki birlikler Ekim ayı sonunda Diyarbakır'a ulaştı.[808] Hurşid Ahmed Paşa, Diyarbakır'a göndermiş olduğu askerlerden dolayı Halep'te gücü büyük oranda azalmıştı. Aynı zamanda Diyarbakır'a, Halep'teki seçkin birliklerini göndermesinden dolayı Hurşid Ahmed Paşa'nın şehirde kalan askerleri nitelik olarak da zayıf durumdaydı. Nitekim 1812 yılından beri kısım kısım isyan hadiselerine sahne olan Halep'teki eşkıyalar bu fırsatı kaçırmadı.[809] Özellikle Halep dışında ikamet eden ve birtakım yollarla dâimî şekilde şehre girip çıkan eşkıyalar, bir süreden beri Halep yerlilerini kışkırtmaya uğraş vermekteydi. En sonunda Halep'teki yerel halkı kışkırtmaya muvaffak oldular ve 24 Ekim 1819 tarihinde bir ayaklanma kendini gösterdi. 24 Ekim günü divan kâtibi Süleyman Bey ve Halep kalesi muhafızlarının üzerine hücum eden asiler kısa sürede şehirdeki resmi kuvvetleri etkisiz hale getirdi. Bu şekilde asiler Halep'in merkezini ele geçirmeyi başardı.[810] Bu esnada Salih Korica'nın da etrafını çeviren asiler kendisiyle yoğun bir çatışma yaşadı. Salih Korica huruç harekâtı yapıp, Halep'ten çıkmaya muvaffak oldu. Şehirden çıkmasının ardından Şeyh Bekir'deki Hurşid Ahmed Paşa'nın yanına giderek durumu iletti.[811] Bu ani kalkışma karşısında Hurşid Ahmed Paşa'nın valilik konağı şehrin merkezinin dışında ve kentin doğu yönündeki Şeyh Bekir mevkiisinde bulunmasından dolayı bir zarara uğramadı. Ancak şehirdeki tüm kamu görevlileri etkisiz hale getirildi. Böylelikle 24 Ekim günü asilerin başlatmış olduğu ayaklanmayla Halep şehri ele geçirilmiş ve şehrin mevcut valisi ile olan bağı da koparılmıştı.[812]

---

[808] BOA, **HAT**, 1438/59098.

[809] Halep'teki isyan hareketleri 1812 yılından itibaren ciddiyetini sürdürmektedir. Ayrıntı için bkz: Cemal Tukin, "II. Mahmud Devrinde Halep İsyanları", **Tarih Vesikaları**, C 1, S 4, İstanbul 1941, s. 256-265.

[810] BOA, **HAT**, 754/35567.

[811] BOA, **HAT**, 752/35530-A.

[812] Şanizade Efendi ve Cevdet Paşa, Halep isyanının sebebini Hurşid Ahmed Paşa'nın kapı halkının ve özellikle kethüdası Süleyman Bey'in birtakım gayr-i ahlâki hareketlerine bağlamaktadır. Asilerin ilk hedeflerinin de Hurşid Ahmed Paşa'nın kethüdası Süleyman Bey olup konağı kuşatıldıktan sonra kendisinin idam edildiğini ifade eder. Bkz: Şanizade Efendi, **a.g.e**, C 2, s. 947-949; Cevdet Paşa, **a.g.e,**

Asiler Halep'i ele geçirmelerinin ardından Halep'te kontrolü tamamen ele almak için Bâbıâli'nin temsilcisi olan valiyi de etkisiz hale getirmeleri gerektiğini biliyordu. Bu sebeple ayaklanmanın ardından ilk olarak Şeyh Bekir mevkindeki Hurşid Ahmed Paşa'nın konağına karşı bir saldırı gerçekleştirdiler. Hurşid Ahmed Paşa, Salih Korica'dan aldığı bilgilerden hemen sonra maiyetinde bulunan askeri teyakkuza geçirmişti. Zira üzerine bir saldırı olacağını kendisi de fark etmekteydi. Nihayetinde Hurşid Ahmed Paşa bu düşüncesinde yanılmadı. Asiler, Halep'ten çıkarak Şeyh Bekir'deki valilik konağına doğru saldırıya geçtiler. Ancak Hurşid Ahmed Paşa, yanında bulunan kapı halkı ve delil askerleriyle konağına yapılan ilk taaruzu püskürterek asilerin tekrardan Halep'e çekilmesini sağladı.[813] Asileri püskürtmesinin ardından Şeyh Bekir'den hareket eden Hurşid Ahmed Paşa, Halep'in su ve erzak girişlerini kapatarak şehri muhasara altına almaya gayret etti.[814] Öte taraftan hem kethüdası Mehmed Ağa'ya hem de Diyarbakır valisi Behram Paşa'ya Halep'teki isyan durumunu bildirdi. Bundan dolayı Diyarbakır'a göndermiş olduğu kuvvetlerin ivedi bir şekilde Halep'e geri gelmesini istedi. Behram Paşa, Diyarbakır'daki ayaklanmayı bastırmış olduğundan dolayı Hurşid Ahmed Paşa'nın kuvvetlerine ihtiyaç duymuyordu. Bu sebeple Ekim sonunda Mehmed Ağa'yı Halep'e geri gönderdi.[815] Bu sırada Halep kadısı Seyyid Halil Efendi, Bâbıâli'ye bir arz göndererek; meydana gelen hadisenin Halep halkından kaynaklanmadığını ifade ederken Halep halkının gerçekte Hurşid Ahmed Paşa'nın yanında olduğunu belirtmekteydi.[816]

Hurşid Ahmed Paşa, asilerin ilk hücumlarını püskürtmesinin akabinde Halep'i kuşatma altına almayı başardı. Halep'te meydana gelen hadiseleri Bâbıâli'ye

C 11, s. 36-38. Ancak Şanizade Efendi ve Cevdet Paşa'nın öne sürdüğü görüşü destekleyen bilgilerinde eksiklik mevcuttur. Zira isyan sırasında Hurşid Ahmed Paşa'nın kethüdası Halep'te bulunmamaktadır. Kendisi Diyarbakır'a gönderilmiştir. Halep'teki kalkışma esnasında kuşatılan divan kâtibi Süleyman Bey'dir. Kethüda Halep'te olmadığı için ona vekâlet etmektedir. Bkz: BOA, **HAT**, 754/35567; BOA, **HAT**, 752/35530-A.

[813] BOA, **HAT**, 729/34695.

[814] Cevdet Paşa, **a.g.e**, C 11, s. 37.

[815] Birkaç gün öncesine kadar Hurşid Ahmed Paşa'nın göndereceği askere ihtiyaç duyan Behram Paşa şimdi Hurşid Ahmed Paşa'nın yardımına "*ben de senin mansıbım da senindir eğerçe iktizâ eder ise Birecik, Berazi ve Rumkale taraflarından iktizâsı mikdâr asker matlûb buyurup*" yardımına geleceğini ifade etmekteydi. Bkz: BOA, **HAT**, 1437/59080; BOA, **HAT**, 1438/59097-A.

[816] BOA, **HAT**, 1438/59097-E.

bildirdikten sonra asiler üzerinde manevi bir etkisi olabileceğini düşündüğü eski Halep müderrislerinden Cabirzade Abdullah Efendi'nin İstanbul'da bulunan oğlu Mehmed Halil Efendi'nin Halep'e gönderilmesini talep etti.[817] Öte taraftan şehir içinde bulunan Halep kalesinde Hurşid Ahmed Paşa kuvvetlerinin direnişi hala devam etmekteydi. Ancak kendilerine herhangi bir desteğin yetişmeyeceğini anlayan askerler şehirdeki din görevlilerinin teslim olmaları hususundaki telkinlerine daha fazla karşı koyamadılar ve kaleyi teslim ettiler. Hurşid Ahmed Paşa, iç kalenin de asilerin eline geçtiği bilgisini aldığı esnada isyana sebep olan Halep tekkesi görevlilerinden birtakım kişilerin isimlerini Bâbıâli'ye bildirerek, isim yerlerinin açık bırakılmak suretiyle kendisine sekiz adet idam yahut sürgün fermanı gönderilmesini istedi.[818] Bunun yanında asker ve mühimmat desteği talebini de yineledi.[819]

Bâbıâli, Hurşid Ahmed Paşa'nın Halep isyanını bastırma noktasındaki destek talebine binaen Halep civarındaki bölge valilerine emir gönderip, Hurşid Ahmed Paşa'ya yardımda bulunmalarını emretti.[820] Hurşid Ahmed Paşa aynı zamanda Selanik mutasarrıfı Süleyman Paşa'dan iki bin ve Siroz ayânı Yusuf Bey'den de üç bin ulûfeli asker göndermesini istedi.[821] Ancak bu defa Hurşid Ahmed Paşa için başka bir sorun ortaya çıkmaktaydı. Paşa'nın Diyarbakır'da meydana gelen isyanı bastırmak için gönderdiği askeri birlikler Halep'e geri gelmeye başladı. Fakat Hurşid Ahmed Paşa, Halep şehri ile olan tüm bağını kaybetmişti. Bu durum mevcut askerin lojistik ikmali noktasında büyük sıkıntıya sebep oluyordu. Daha da ötesi askerin konaklayacağı çadırlar dahi Halep'teki ambarlarda bulunuyordu. Bundan dolayı Hurşid Ahmed Paşa'nın komutasında bulunan asker açık havada konaklamak zorunda kaldı. Hurşid Ahmed Paşa, bu problemi çözmek için uğraşırken eski Halep ve mevcut Adana valisi Celaleddin Paşa'nın askerleriyle birlikte Halep'e geleceği haberini aldı. Bu duruma hayli memnun oldu. Zira Celaleddin Paşa, bölgede hem muktedir bir karakter hem de

[817] BOA, **HAT**, 1438-59097-D. Hurşid Ahmed Paşa Mora valiliğine atanınca Halil Efendi'nin de İstanbul'a dönüp ailesinin yanında yaşayabilmesi için rica da bulundu. Bkz: BOA, **HAT**, 1549-49.
[818] II. Mahmud, Hurşid Ahmed Paşa'nın isim yerleri açık olan idam ve sürgün içerikli fermanların gönderilmesini kabul etti. Aynı hattında Behram Paşa'nın da Diyarbakır'dan Halep isyanını bastırmak için Hurşid Ahmed Paşa'nın yanına gitmesinin uygun olup olmayacağını meclis-i meşverette müzakere etmelerini istedi. Bkz: BOA, **HAT**, 1437-59080-A.
[819] BOA, **HAT**, 1438-59097-O.
[820] Cevdet Paşa, **a.g.e**, C 11, s. 38.
[821] BOA, **HAT**, 1437-59082; BOA, **HAT**, 652-31874; BOA, **HAT**, 1437-59089.

ordusunun durumu oldukça iyi vaziyetteydi. Hurşid Ahmed Paşa, buna dayanarak birliklerinin çadır noktasında yaşadığı sorunu ortadan kaldırmak için Celaleddin Paşa'ya başvurdu.[822] Kayseri mutasarrıfı Ebu Bekir Paşa'dan ise mühimmat ve cephane desteği talep etti.[823] Halep isyanının bastırılması için Adana valisinin yanında Kayseri Mutasarrıfı Ebu Bekir ve Rakka valisi Lütfullah Paşalar da Bâbıâli'nin talimatı gereği Halep'e, Hurşid Ahmed Paşa'nın yanına geldiler.[824] Böylelikle 1819'un son günlerinde Adana, Kayseri ve Rakka kuvvetlerinden oluşan önemli bir kuvvet Halep'e gelerek Hurşid Ahmed Paşa'nın başlatmış olduğu kuşatma harekâtına destek vermeye başladı.[825]

Hurşid Ahmed Paşa, birliklerine katılan taze kuvvetlerle Halep şehri üzerindeki kuşatmasını günden güne sıkılaştırmaktaydı. Ekim ayının sonlarından itibaren Halep şehrine su ve zahire girişlerini de kestiği için içeride bulunan asilerin durumu her gün daha da kötüye gitmekteydi. Asiler, Hurşid Ahmed Paşa'nın Halep üzerindeki kuşatmasını kırabilmek için bir iki defa Şeyh Bekir mevkiindeki tabyalara huruç harekâtı düzenleseler de Hurşid Ahmed Paşa bu saldırılı geri püskürtmeyi başardı.[826] Bu esnada Bâbıâli'nin Bağdat'ta meydana gelen karışıklıklar üzerine bölgeye göndermiş olduğu topçu askeri ve mühimmatı İskenderun limanına geldi. Ancak Hurşid Ahmed Paşa, Bağdat'ta meydana gelen hadiseler yatıştığı için bu asker ve mühimmatı Halep kuşatmasında kullanmak niyetiyle kendi uhdesine aldı.[827]

Hurşid Ahmed Paşa, birliklerine İskenderun limanından gelen askerlerin de katılımıyla Halep'i kuşatma stratejisini değiştirdi. Zira yaklaşık iki aydır devam eden kuşatma şehri hayli güç durumda bırakmıştı. Bu durum asilerin şehri savunmasını da zorlaştırmaktaydı. Bu sebeple Halep üzerine ilk genel hücum 5 Ocak 1820 tarihinde gerçekleştirildi. O sabah Halep surları yoğun topçu ateşine maruz kaldı. Öğlen vaktine kadar süren top atışları, şehrin surlarını iyiden iyiye tahrip etmişti. Hurşid Ahmed Paşa'nın kuvvetleri top ateşleri sonrası genel taaruza kalkarak, surlarda açılan gediklerden içeriye girmeyi başardı. Osmanlı piyade kuvvetleri ile asiler arasında şehir

[822] BOA, **HAT**, 1437-59084.
[823] BOA, **HAT**, 722/34422-C; BOA, **HAT**, 722/34422-D.
[824] BOA, **HAT**, 1437-59037; BOA, **HAT**, 722/34422-B.
[825] BOA, **HAT**, 729-34695
[826] Cevdet Paşa, **a.g.e**, C 11, s. 37-39.
[827] BOA, **HA**T, 1437-59090; Şanizade Efendi, **a.g.e**, C 2, s. 950; Cevdet Paşa, **a.g.e**, C 11, s. 38.

surlarının hemen yanında başlayan muharebe kısa sürdü ve asiler şehrin merkezine doğru itildi. Bu taaruz karşısında ağır zahiyat veren asiler, Hurşid Ahmed Paşa'ya sulh yapmak için ulemanın önde gelen isimlerini gönderdi. Ancak Hurşid Ahmed Paşa'nın barış yapmak için tek şartı; tüm asilerin teslim olmasıydı.[828] Asilerin bunu kabul etmemesi üzerine Hurşid Ahmed Paşa'nın kuvvetleri şehir merkezine doğru ilerleyerek Kastel El-Harami mahallesi üzerine bir harekâta başladı. Zira burası asilerin ayaklanmayı başlattıkları mahalle olup aynı zamanda Hurşid Ahmed Paşa'ya karşı direncin en yoğun olduğu mevkiiydi. Yaklaşık beş bin asinin konuşlandığı mahallede iki kuvvet arasında şiddetli bir çarpışma yaşandı. Ancak asiler, merkezi kuvvetler karşısında daha fazla tutunamayarak karargâhları sayılan Kastel El Haremi mahallesini terk edip, Şeyh Barak/Berak ve Kürt mahallelerine doğru firar ettiler.[829] Hurşid Ahmed Paşa'nın Kastel El Haremi mahallesini asilerden temizlemesi, ayaklanmanın da akıbetinin hemen hemen belirlenmeye başlaması anlamını taşımaktaydı. Zira asilerin karargâhları olan Kastel El Haremi'yi kaybetmelerinden sonra merkezi kuvvetlere karşı direnebilecekleri herhangi bir müstahkem mevkii bulunmamaktaydı. İsyanı nihayete erdirmek için asiler üzerine taaruzlara hız veren Hurşid Ahmed Paşa, 6 Şubat tarihinde Şeyh Berak mahallesi üzerine yaptığı baskın harekâtla kalan asileri de etkisiz duruma getirdi. Ele geçirilen asiler arasında ayaklanmanın başlamasında etkili olan ulema ve eşraftan yedi kişinin ismini İstanbul'dan gelen isimsiz fermanlara yazan Hurşid Ahmed Paşa, bu kişileri idam edip kesilen başlarını İstanbul'a gönderdi.[830] Böylelikle Şeyh Berak mahallesinin de Hurşid Ahmed Paşa tarafından ele geçirilmesiyle yaklaşık olarak dört aydır devam eden Halep isyanı da nihayete ermiş oldu.

Bâbıâli, Halep isyanının sonuna doğru ayaklanmanın sebebini araştırmak için bölgeye bir müfettiş göndermeyi uygun buldu. Nitekim yıllardır devam eden ayaklanmaların sonunda Halep şehri, asilerin eline düşmüştü. Halep şehri yoğun bir

---

[828] BOA, **HAT**, 1438-59095.
[829] BOA, **HAT**, 1438-59091.
[830] II. Mahmud Halep isyanının bastırılmasından duyduğu memnuniyeti "*Allah-ı azimüşşan hazretlerinin fazl ve ihsanına hamd ve senâ olsun. Bu gâile dahi avn ve inâyetle bertaraf olmuş, doğrusu bu bâbda Hurşid Paşa'nın ve ma'iyetinde olan vüzerânın gayret ve sadâkatlerine söz olmaz zîrâ az gâile değildi…*" cümleleriyle ifade etmekteydi. Bkz: BOA, **HAT**, 1438-59092. İstanbul'a gönderilen isyancıların başları Bâbı Hümayûn'da teşhir edildi. Bkz: BOA, **HAT**, 1548-42.

mücadele sonunda geri alınmış, fakat geri alınana kadar da dört ay gibi bir süre asilerin elinde kalmıştı. Her ne kadar bölgedeki ulema ve eşraf hadiselerin çıkış noktası için bir avuç bozguncuyu işaret etse de[831] Bâbıâli, olayları incelemesi için Mustafa Nazif Efendi'yi Halep'e gönderdi.[832] Bu sırada Hurşid Ahmed Paşa, asilerle yapılan çarpışmalar boyunca valilik konağının isyancılar karşısında ne derece önemli bir mevzii olduğuna yakından tanıklık etti. Zira Şeyh Bekir tepesinde asilere karşı yapılan savunma, isyanın hızını kırmış ve asileri Halep'e hapsetmişti. Bu şekilde Şeyh Bekir'in stratejik önemi bir kere daha ortaya çıkmış bulunuyordu. Hurşid Ahmed Paşa, Şeyh Bekir tepesini daha müstahkem bir vaziyete getirmek için Valilik konağının bulunduğu mahali tabyalarlarla kuvvetlendirmeyi uygun gördü.[833] Nazif Efendi, Şubat ayının başlarında tabyaların yapımı sırasında Halep'e geldi. Burada gerekli tahkkatı yürüttükten sonra Bâbıâli'ye gönderdiği tahrirde; asi liderlerin idamıyla şehirdeki isyan durumunun sona erdiğini iletti. Celaleddin Paşa'nın Halep valiliği döneminde Şam dolaylarına sürülen eşkıyanın onun gidişinden sonra tekrar Halep dolaylarına geldiğini ve Hurşid Ahmed Paşa'nın da askerin bir kısmını Diyarbakır'a göndermesiyle şehrin zayıf durumundan faydalanıp isyan ettiklerini bildirdi.[834] Böylelikle Halep isyanı safhası kapanmış oldu.[835]

İsyanın bastırılması ile her şeyin hallolduğunu Hurşid Ahmed Paşa için söylemek zordu. Zira Halep isyanı için civar bölgelerden birliklerine piyade ve süvari askerleri yazılmıştı. Ayrıca maiyetine dahil olan Adana, Rakka ve Kayseri

---

[831] BOA, **HAT**, 1438/59097-F.

[832] BOA, **HAT**, 1438/59093; Şanizade Efendi, **a.g.e**, C 2, s. 957-958. Mustafa Nazif Efendi, Hurşid Ahmed Paşa'nın Rumeli Valiliği görevindeyken ordu nuzül emini olarak maiyetinde görev yapmaktaydı. Esasında Belgrad harekâtına değindiğimiz sayfalarda Hurşid Ahmed Paşa, Belgrad harekâtının zahire yetersizliği sebeiyle bitirilmiş olduğunu ifade ederken bir noktada mesuliyeti Nazif Efendi'nin omuzlarına yüklemekteydi. Nitekim bu durum karşısında Nazif Efendi bizzat II. Mahmud'un hışımına uğramıştı. Şimdi ise Nazif Efendi Halep isyanınının sebebini araştırmak için geliyordu. Cevdet Paşa, Nazif Efendi'nin Halep'e kasti bir şekilde gönderildiğini ifade etmektedir. Ona göre Nakibüleşraf Abdulvahap Efendi, Hurşid Ahmed Paşa'yı Halep valiliğinden azlettirip Nazif Efendi'yi vali yapmak istemektedir. Bkz: Cevdet Paşa, **a.g.e**, C 11, s. 38-39.

[833] BOA, **HAT**, 761/35960.

[834] BOA, **HAT**, 730/34722.

[835] Bâbıâli, Halep isyanının bastırılmasına katkı sağlayan Adana Valisi Celaleddin ve Rakka Valisi Lütfullah Paşa'lara hilat dönderilerek ödüllendirilmişlerdir. Ayrıntı için bkz: BOA, **HAT**, 1549/28; BOA, **HAT**, 1549/8. Bunun yanında Kayseri mutasarrıfı Ebu Bekir Paşa'nın isyan boyunca özverili çalışması sebebiyle Hurşid Ahmed Paşa tarafından vezaret ile taltif edilmesi teklif edilmişti. Ancak II. Mahmud isyanınnı bastırılması sonrasında kendisinin ödüllendirileceğini bildirmişti. Bkz: BOA, **HAT**, 1437/59087. İsyanın bastırılması akabinde Kayseri mutasarrıfı Ebu Bekir Paşa'ya Karaman eyaleti Valiliği verildi. Bkz: BOA, **HAT**, 730/34710.

kuvvetlerinin iaşe masrafları da Hurşid Ahmed Paşa'nın üzerinde bulunmaktaydı. Anadolu valiliği sırasında sarraflara borç yaparak durumu kurtarmaya çalışan Hurşid Ahmed Paşa, Halep isyanının getirdiği ekonomik külfetin altında daha da ezilmekteydi. Bu durumunu Bâbıâli'ye arz eden Hurşid Ahmed Paşa, gelirlerinin giderlerinin çok altında olduğunu ifade ederek her türlü yardıma muhtaç olduğunu özellikle dile getiriyordu.[836] Ancak Paşa, tüm bu mali sıkıntılarının yanında başkent kulislerindeki siyasi çevrelere son derece cömert olabiliyordu.[837] Her şeye rağmen Hurşid Ahmed Paşa'nın ekonomik olarak iflasın içinde bulunduğunu gören Bâbıâli, II. Mahmud'un beş yüz kese akçe gönderilmesi hususundaki talimatı gereği uygun bir kaynak aradı. Bu kaynak kısa süre içinde bulundu. Sayda valisi Süleyman Paşa'nın vefat etmesi dolayısıyla müsadere edilen muhallefatından beş yüz kese akçe Hurşid Ahmed Paşa'ya aktarıldı.[838] II. Mahmud'un bu müdahalesiyle ekonomik durumu nispeten iyileşen Hurşid Ahmed Paşa, Halep'te daha fazla kalmayacaktı. Temmuz 1820'de Tepedelenli Ali Paşa'yı Yanya valiliği görevinden azleden Bâbıâli, Ali Paşa ile arasında olan tüm köprüleri attı. Tam bu dönemde Tepedelenli Ali Paşa'nın kadim düşmanı olan Hurşid Ahmed Paşa Bâbıâli tarafından 16 Temmuz 1820'de Mora valisi olarak tayin edildi.[839]

B. BALKANLAR'A GERİ DÖNÜŞÜ

1- İkinci Mora Valiliği

a. Valiliğe Atanmasının Ardındaki Sebep

Hurşid Ahmed Paşa, Halep'te sancılı dönemler geçiriyorken aynı dönemler Bâbıâli de Tepedelenli Ali Paşa ile olan ilişkisinde hayli sıkıntılı bir sürece girmiş bulunuyordu.[840] Esasında Bâbıâli ve Tepedelenli Ali Paşa arasındaki problem yeni

---

[836] II. Mahmud, Hurşid Ahmed Paşa'nın içinde bulunduğu ağır mali durumu değerlendirerek kendisine daha önceden verilen Antep mukataasının yeterli olmadığını gördü. Bunun üzerine ayrıca beş yüz kesenin daha Hurşid Ahmed Paşa'ya gönderilmesini istedi. Bkz: BOA, **HAT**, 1548/42.

[837] Hurşid Ahmed Paşa, kendi içinde bulunduğu ekonomik darlığa rağmen Bâbıâli'deki ilişki ağlarını pozitif bir şekilde sürderebilmek ve konumunu güçlü tutmak için hediye adı altında iki bin kuruşluk bir miktarı göndermekten geri durmuyorudu. Bkz: BOA, **C. DH**, 113/5603.

[838] BOA, **HAT**, 1549/33.

[839] BOA, **A. {DVNS.MHM.d**, No: 238, s. 237; BOA, **A. NŞT.d**, No: 1435, s. 15; BOA, **C. DH**, 14/655.

[840] Tepedelenli Ali Paşa, Hurşid Ahmed Paşa'nın Mora valliğine atandığı Temmuz 1820 yılı itibariyle Rumeli coğrafyasında kalmış en kuvvetli ayan durumundaydı. Ali Paşa, 1775 yılı yılında Avolonya Mutasarrıfı ve Derbentler Başbuğu Kurt Paşa'nın himayesine girerek kendisini gösterme fırsatı yakaladı. Buradaki faaliyetlerinden sonra Bâbıâli tarafından 1784'te Delvine Mutasarrıfı olarak atandı.

değildi. III. Selim döneminden beri başına buyruk hareket edip, bölgede müstakil hareketlerde bulunması rahatsızlık meydana getirmekteydi. II. Mahmud'un tahta geçmesi akabinde sadrazam Alemdar Mustafa Paşa tarafından devletin ileri gelen ayanları *meşveret-i amme* için İstanbul'a çağırılmış, bu hususta Tepedelenli Ali Paşa'ya da davet gönderilmişti. Ancak Tepedelenli Ali Paşa bu davete gelmedi.[841] Dahası bölgesinde yayılmacı politikasını günden güne sürdürmeye devam etti. Bâbıâli, Tepedelenli Ali Paşa'nın bölgedeki güçlü nüfuzunu sınırlayabilmek için Ağriboz, İnebahtı, Mora ve Tırhala'ya oğlu Veli Paşa dahil olmak üzere dirayetli vezirler atamayı düşünse de halihazırdaki Rus harbinden dolayı bu fikirden vazgeçildi.[842] Ancak Bâbıâli, Tepedelelenli Ali Paşa'dan Rus harbi ve Sırp isyanlarında beklediği desteği hiçbir zaman alamadı. İstanbul'dan kendisine gönderilen nasihatleri de dikkate alamayan Tepedelenli Ali Paşa, Yanya'dan İstanbul'a gelerek Hâlet Efendi'ye sığınan İsmail Paşo'ya suikast tertip ettirmesi Bâbıâli'nin sabrını taşıran son hadise olmuştur.

Tepedelenli Ali Paşa üzerine bir harekât düzenlenmesi, Osmanlı kronikleri üzerinden okunduğu taktirde salt olarak Hâlet Efendi'nin bir kurgusu olarak görülmektedir.[843] Ancak Tepedelenli Ali Paşa'nın üzerine düzenlenen harekâtın temel sebebi; iddia edildiği üzere Hâlet Efendi-Ali Paşa özelinde yaşanan çekişmeden ziyade devletin otoritesinin ülke geneline hâkim kılma politikasıdır.[844] Bâbıâli'nin bu politikasını sahada uygulayacak güç; Hurşid Ahmed Paşa'dır.

Hurşid Ahmed Paşa, Tepedelenli Ali Paşa'nın asi ilan edilip hakkında idam fermanı çıkarılmasından sonra Mora valisi olarak tayin edildi. Aslında Paşa, Halep'te meydana gelen isyanı bastırmış ve asayişi tesis etmişti. Ayrıca birkaç yıldır bozuk durumda olan mali durumu da bizzat II. Mahmud'un el atmasıyla nispeten iyileşmeye başlamıştı. Dahası Halep'ten gitmek istemesi gibi bir durum da söz konusu değildi.

1786'da Tırhala ve 1787 yılında ise Yanya mutasarrıflıkları da Ali Paşa'nın uhdesine bırakılmıştır. Tepedelenli Ali Paşa isyanı üzerine bkz: Cevdet Paşa, **a.g.e**, C 11, s. 33-39; Alphonse Beauchamp, **The Life of Ali Pacha of Jannina, Vezier of Epirus**, London, 1823; François Pouqeville, **a.g.e**; Richard Alfread Davenport, **Life of Ali Pasha**, London 1878; Gabriel Römeran, **Tepedelenli Ali Paşa**, İstanbul 1939; Hamiyet Sezer Feyizoğlu, **Bir Osmanlı Valisinin Hazin Sonu Tepedelenli Ali Paşa İsyanı**, İstanbul 2017; Kemal Beydilli, "Tepedelenli Ali Paşa", **DİA**, C 40, İstanbul 2011, s. 476-479.

[841] Halil İnalcık, **Devlet-i Aliye**, C 4, İstanbul 2018, s. 58.

[842] BOA, **HAT**, 398/20984.

[843] Cevdet Paşa, **a.g.e**, C 11, s. 44.

[844] Tepedelenli Ali Paşa üzerine yapılan harekâtın temel politikasındaki detay için bkz: Süheyla Yenidünya, **a.g.e**, s. 275-294.

Zira Halep'e tayinini defalarca Bâbıâli'ye yazarak kendisi istemişti. Şimdi ise ani bir şekilde Mora'ya gönderiliyordu. Aslında Mora'ya gönderilmesi; Tepedelenli Ali Paşa üzerine serasker olarak yollanmasının bir önceki basamağıydı.[845] Şüphesiz Hurşid Ahmed Paşa'nın Mora'ya atanmasını sağlayan birden fazla politik gerçeklik vardı. Öncelikle Hurşid Ahmed Paşa, siyasi kariyeri boyunca taşradaki görevlerinde -ki bunların geneli isyanlarla mücadelede geçen görevlerdir- gayet başarılı bir profil çizmişti. Bu husus özellikle Tepedelenli Ali Paşa gibi bir asi ile mücadele edecek dirayete sahip olduğunu ortaya koymaktaydı.[846] Taşradaki başarılarında olduğu gibi belki bir o kadar öneme haiz olan bir durum da Hurşid Ahmed Paşa ile Tepedelenli Ali Paşa'nın geçmişten gelen düşmanlıklarının bulunmasıdır. Hurşid Ahmed Paşa, Rumeli valiliği döneminden beri Tepedelenli Ali Paşa ile husumet içindeydi. Bu husumet öyle bir noktaya gelmiştir ki Hurşid Ahmed Paşa, sadaret makamına tayininden dolayı gelenek üzere Tepedelenli Ali Paşa'nın kendisine gönderdiği tebriği ve hediyesini dahi kabul etmemişti.[847] Ancak burada bir hususa dikkat çekmek gerekir. Sadaret makamındaki günlerinde II. Mahmud'un izni ve onayı olmadan Yeniçeri Ocağı'nı ziyaret gibi sıradan bir hadisede dahi bağımsız hareket etmeyen Hurşid Ahmed Paşa, Tepedelenli Ali Paşa'nın makamına binaen gönderdiği hediyeyi kendi iradesiyle mi reddetti bu tartışmaya açıktır. Zira sadaret kaymakamı Mehmed Rüşdü Paşa'nın Gelibolu'daki sürgününün bitmesi ve Silistire valisi olarak atanması sonrasında Hurşid Ahmed Paşa'ya hediye olarak at göndermiş ve Hurşid Ahmed Paşa bu basit hediyeyi dahi kabul edip etmeme noktasında II. Mahmud'un talimatını beklemişti.[848] Hurşid Ahmed Paşa'nın bu hareketleri göz önünde bulundurulduğunda Tepedelenli Ali Paşa'nın gönderdiği hediyeyi de bireysel olarak reddediği fikri güçleşmektedir. Bu durum Bâbıâli'nin Ali Paşa'dan rahatsızlığının uzun yıllara dayanan bir arka planı olduğu gerçeğini bir daha ortaya koymaktadır. Bizzat II. Mahmud, Tepedelenli Ali Paşa'nın isyanı sırasında yazdığı Hatt-ı Hümâyûn'da; Ali

---

[845] Esad Efendi, **a.g.e**, s. 144; Adolphus Slade, **Records in Travels in Turkey Greece and of a Cruise in the Black Sea with The Captan Pasha in the Years 1829, 1830 and 1831**, C I, London 1832, s. 242.
[846] Hüseyin Şükrü Ilıcak, **A Radical Rethinking of Empire: Ottoman State and Society during the Greek War of Independence (1821-1826)**, (Harvard Üniversitesi, Basılmamış Doktora Tezi), Cambridge 2011, s. 171.
[847] BOA, **TS.MA.e**, 710/62.
[848] BOA, **HAT**, 670/32727.

Paşa'nın on yıldan beri süregelen asi tavırlarından oldukça muzdarip olduğunu ifade etmektedir.[849] Bu açıdan düşünüldüğünde Hurşid Ahmed Paşa'nın Tepedelenli Ali Paşa'dan gelen hediye ve tebriği reddetmesinin kişisel bir tasarruf olmaktan ziyade Bâbıâli'nin Ali Paşa'ya karşı takındığı resmî tavrın yansıması olarak değerlendirilebilir. Ancak bu hadiseyle Hurşid Ahmed Paşa ve Tepedelenli Ali Paşa arasındaki ihtilâfın derinleştiği de bir hakikattir.

Hurşid Ahmed Paşa ve Tepedelenli Ali Paşa arasındaki husumet Paşa'nın sadaretten ayrılmasından sonra da devam etti. Bu durum Bâbıâli'nin de dikkatinden kaçmamaktaydı.[850] Ancak tüm bunlarla birlikte Hurşid Ahmed Paşa'nın tayininde göz önünde bulundurulması gereken temel nokta; II. Mahmud ve Halet Efendi'nin Hurşid Ahmed Paşa özelinde hemfikir olabilmeleriydi. II. Mahmud nazarında Hurşid Ahmed Paşa, kısa süreli sadareti esnasında dahi merkezi otoriteyi taşrada hâkim kılma politikalarını yürütmek için iyi bir figürdü. Her ne kadar merkezi siyasetten uzak olsa da taşra siyasetine hakimdi. Tepedelenli Ali Paşa'nın ortadan kaldırılmasının esas amacının; başkentin otoritesini taşrada tesis etme gayesi olduğu da açıktı. Bu konjonktürde II. Mahmud, Tepedelenli Ali Paşa üzerine göndermek için eski vekil-i mutlakı Hurşid Ahmed Paşa'dan daha elverişli bir ismi bulamayacaktı. Bunun yanında Ali Paşa'nın Bâbıâli'deki en büyük düşmanı ve onun üzerine yapılacak harekâtı II. Mahmud ile birlikte kurgulayan isim Hâlet Efendi idi. Bu sebeple Hâlet Efendi, Tepedelenli Ali Paşa üzerine yapılacak bir harekâtın kendi kontrolü altında bir isim tarafından icraa edilmesini isteyecekti ki bu da gayet doğaldı. Bu noktada oklar bir kere daha Hurşid Ahmed Paşa'yı gösterecekti. Nitekim Paşa'nın sadaretten azledilmesi sonrasında Hâlet Efendi, onun üzerindeki etki sahasını günden güne genişletmişti. Öyle ki Halet Efendi, kendi mühürdarı olan Said Efendi'nin dahi İstanbul'da Hurşid Ahmed Paşa'nın Kapı Kethüdası olmasını sağladı.[851] Bu tayinle de

[849] BOA**, HAT**, 1263/48892**.**
[850] BOA, **HAT**, 501/24582.
[851] Hurşid Ahmed Paşa, İstanbul'daki Kapı Kethüdası Selim Sabit Efendi'nin yaşlılığını öne sürerek Tepedelenli Ali Paşa meselesinde kendisinden gelecek olan tahrirlerin daha disiplinli bir şekilde Bâbıâli'ye ulaşmasını amaçladığını ifade etmekteydi. Bu doğrultuda Selim Sabit Efendi yerine Bağdat Kapı Kethüdası vazifesinde bulunan Said Efendi'nin görevlendirilmesini istiyordu. Hurşid Ahmed Paşa'nın Selim Sabit Efendi için öne sürdüğü gerekçeler II. Mahmud tarafından da makul karşılandı. Zira II. Mahmud, Tepedelenli Ali Paşa meselesinde herhangi bir aksaklığın oluşmasını istemiyordu. Said Efendi'nin talep edilmesi için bkz: BOA, **HAT**, 719/34274. Cevdet Paşa, **a.g.e**, C 12, s. 23; Süheyla Yenidünya Gürgen, **a.g.e**, s. 295.

Hurşid Ahmed Paşa, başkentteki siyasi manevra etkinliğini tamamen Hâlet Efendi'nin avuçlarına bırakmış oluyordu. Hâlet Efendi açısından bakınca, Tepedelenli Ali Paşa harekâtına dair en uygun ismin Hurşid Ahmed Paşa olması şaşırtıcı değildi. Sonuç olarak Hurşid Ahmed Paşa, II. Mahmud, Halet Efendi ve Tepedelenli Ali Paşa özelinde bu harekâtın sahadaki karakteri olacaktı. Zira bu harekâtın tabanında hepsini Hurşid Ahmed Paşa'da birleştiren farklı bir nokta vardı.

b. Mora'ya Gelişi

Hurşid Ahmed Paşa, Mora valisi olarak atandığı 16 Temmuz tarihinde görev yerine ulaşmak için hemen harekete geçemedi. Zira Halep'te henüz büyük bir isyan bastırılmıştı.[852] Nitekim şehri hemen terk edip yeni görev bölgesine gitmek sakıncalı durumlara sebep olabilirdi. Bu sebeple Hurşid Ahmed Paşa, Halep'in yeni valisi Mustafa Paşa'nın şehre gelmesini bekledi. Hurşid Ahmed Paşa, Mustafa Paşa'ya Halep idaresini devretmesinin ardından İskenderun'a gelerek burada hazırlıklarını tamamlamayı ugun buldu. Mora'ya gitmek için tüm hazırlıklarını tamamlayan Hurşid Ahmed Paşa, maiyetinde bulunan yüz elli delil süvarisi ve kırk tüfekçi neferini hazinedarı ve kapıcılar kethüdası emrine verip, Mora'ya kara yolunu kullanarak gitmelerini istedi. Paşa'nın kendisi ise 13 Ekim 1820'de kapı halkıyla birlikte İskenderun limanından deniz yoluyla Mora'ya doğru harekete geçti.[853] Kasım ayının sonlarına doğru eyalet merkezi olan Tripoliçe'ye ulaşan Hurşid Ahmed Paşa[854], Tripoliçe'deki üçüncü gününde şehir sakinleri ile bir toplantı tertip etti. Hurşid Ahmed Paşa'nın Mora'ya geldiği dönem Yunan isyanı fiili olarak başlamamış olsa da bölgedeki yerleşim birimleri Rum eşkıyaları tarafından ciddi tehdit edilmekteydi. Hurşid Ahmed Paşa, Tripoliçe'de yaptığı toplantıda kent sakinlerinin dertlerini dinleyerek onların asayişleri konusunda da kendilerine teminat verdi.[855] Bu sırada Tepedelenli Ali Paşa meselesi gittikçe sıkıntılı bir sürece girmiş durumdaydı. Bundan dolayı Hurşid Ahmed Paşa, Tripoliçe'de daha fazla kalamayacaktı. Bâbıâli,

---

[852] Esad Efendi, **a.g.e**, 161.

[853] BOA, **HAT**, 763/36050. Hurşid Ahmed Paşa, Mora'ya tayini dolayısıyla Halep'teki mukataa gelirlerinin İstanbul'daki sarrafına gönderilmesini talep etmektedir. Bkz: BOA, **HAT**, 763/36043. Bâbıâli Hurşid Ahmed Paşa'nın bu talebi doğrultusunda yeni Halep Valisi Mustafa Paşa'ya bir hüküm göndererek söz konusu mukataaların tahsilini istemektedir. Bkz: BOA, **C. ML**, 514/20992.

[854] George Finlay, **Greek Revolation**, C 1, London 1861, s. 107.

[855] BOA, **HAT**, 722/34423.

Tepedelenli Ali Paşa isyanının bastırılmasında mevcut görevlilerin yetersizliğini ifade ederek, kendisine 18 Aralık 1820'de Yanya seraskeri ünvanı verdi ve vakit kaybetmeden Ali Paşa üzerine gitmesini istedi.[856] Böylelikle Hurşid Ahmed Paşa'nın ikinci Mora Valiliği de tıpkı ilk atamasında olduğu gibi kâğıt üzerinde kalıyordu. Tripoliçe'de fazla zaman geçiremeyen Hurşid Ahmed Paşa, ailesini eyalet merkezinde bırakıp, Yanya'da Tepedelenli Ali Paşa üzerine gitmek için hazırlıklara başladı.[857]

2-Yanya Seraskerliği ve İkinci Rumeli Valiliği

a- Ali Paşa Üzerine Hareketi

Hurşid Ahmed Paşa, Mora eyalet merkezi Tripoliçe'de hazırlıklarını devam ettirirken aynı zamanda birliklerinin hareket kabiliyetini hızlandıracak olan yük hayvanı teminiyle uğraşıyordu. Zira askerin ağırlıklarının taşınması için bu hayvanlar elzemdi. Bu sebeple meseleyi halletmesi için eski hazinedarı Mehmed Salih Ağa'yı görevlendirdi. Mehmed Salih Ağa, Hurşid Ahmed Paşa'nın Halep'te komutasına verdiği delil ve tüfekçi askerlerini kara yoluyla Tripoliçe'ye getirerek rüştünü ispat etmiş ve Paşa'nın kethüdası olmuştu.[858] Dahası Mehmed Salih Ağa, Yenişehir'de Hurşid Ahmed Paşa'nın birlikleri için yük hayvanları da temin ederek, Hurşid Ahmed Paşa için oldukça mühim bir meseleyi daha ortadan kaldırdı. Tüm bu kabiliyetleri neticesinde Hurşid Ahmed Paşa, Mora'dan hareket etmeden önce kethüdası Mehmed Salih Ağa'yı, Tripoliçe'de vali kaymakamı olarak tayin etti.[859] Hurşid Ahmed Paşa'nın bu atamasını II. Mahmud da onayladı ve bu şekilde Paşa'nın Tripoliçe'den hareket

---

[856] BOA, **A. {DVNS.MHM.d**, No: 238, s. 292; BOA, **BEOAYN.d**, *Ayniyat Defteri*, No: 610, s. 3-4; Hamiyet Sezer Feyizoğlu, **a.g.e**, s. 102. Şanizade Efendi, bu atama için "…*bazı tedbirlerde vuku'u maslahata sekte götürmekte olduğundan, ekâbir-i vüzerâdan bir Ser'asker nasbı lazım gelmekle, Sadr-ı esbak ve hala Mora Valisi Hurşid Ahmed Paşa'nın Yanya canibine Ser'asker nasb olunması, irade-i Şahane ile olduğu dahi vüzerây-ı Müşârun ileyhin taraflarına tahrîrât-ı Sadr-ı a'zamî ile ifade kılındı*…" demekle atamanın salt olarak Hurşid Ahmed Paşa'nın isminin büyüklüğüne bağlamaktadır. Bkz: Şanizade Efendi, **a.g.e**, C 2, s.1011.

[857] George Finlay, **a.g.e**, s. 173.

[858]Hurşid Ahmed Paşa, Halep Valiliğinden beri kethüdası olan Mehmed Ağa'yı Mora'ya gelmesi akabinde Selanik ve Kavala sancakları mutasarrıfı olarak atanması hususunda girişimlerde bulunmuş ve bunu başarmada da muvaffak olmuştu. Bkz: BOA, **A. NŞT.d**, No: 1435, s. 20. Bu durum Hurşid Ahmed Paşa için konjonktürün uygun olduğu her fırsatta kendi kadrolarını vücuda getirme teşebbüslerinden geri durmadığını da göstermektedir. Hurşid Ahmed Paşa'nın Kethüdası Mehmed Paşa'nın Selanik ve Kavala mutasarrıfı olarak atanmasına dair teşekkürü için bkz: BOA, **HAT**, 721/34368.

[859] Esad Efendi, **a.g.e**, s. 709. Cevdet Paşa, **a.g.e**, C 11, s. 52.

süreci hızlandı.[860] Yanya harekâtı için her ne kadar hazırlıklar hızlansa da Paşa'nın hareketini kısıtlayan en büyük problem her zamanki gibi ekonomik durumlardı. Bu sebeple Bâbıâli, 7 Ocak 1821'de Hurşid Ahmed Paşa'nın ekonomik sıkıntısını ortadan kaldırmak adına ilk esnada bin kese akçe gönderdi.[861] Ayrıca süratli şekilde Yanya'ya hareket etmesini de istedi.[862] Bâbıâli'nin maddi yardımı ve Mehmed Salih Ağa'nın 11 Ocak 1821'de Yanya ordusunun ağırlıklarını taşıyacak olan hayvan sürüsünü Mora'ya ulaştırması, harekât için hazırlıkların büyük oranda tamamlanmasını sağladı. Böylelikle Hurşid Ahmed Paşa, bütün hazırlıklarını tamamlayarak 18 Ocak 1821'de Tripoliçe'den hareket etti.[863]

Hurşid Ahmed Paşa, Mora'dan hareket etmeden önce Bâbıâli'ye gönderdiği tahrirde Tırhala güzergâhını takip ederek Yanya'ya gideceğini ifade etmekteydi. Ancak yolda planını değiştirerek Yenişehir'e gitmeyi uygun buldu. Zira ordunun zahire sıkıntısı yola çıkışının ardından kendisini göstermeye başladı. Ancak daha da kötü bir haber Yenişehir ve Tırhala'dan geldi. Yenişehir ve Tırhala ordu ambarlarında bulunan tüm zahire böceklenerek kullanılmaz hale gelmişti. Bâbıâli, Yanya ordusunun içine düştüğü zahire sıkıntısının çözümü için Hurşid Ahmed Paşa'dan iş bilen bir nüzul emini tayin etmesini istedi. Ayrıca tayin edilecek kişinin o bölgeden olması hususunu özellikle vurguladı. Bunlara ek olarak Yanya ve civarından yeni erzak temini için bin beş yüz kese akçe daha Hurşid Ahmed Paşa'ya gönderildi.[864] Hurşid Ahmed Paşa aksiliklere rağmen güzergahını değiştirmedi ve Yenişehir'e doğru harekete devam etti. Ordusu için gerekli ikmâli burada yapıp Yanya'ya hareket etmeyi düşündü. Bu

[860] BOA, **HAT**, 300/17831.
[861] BOA, **BEOAYN.d**, No: 610, s. 7.
[862] François Pouqeville, **a.g.e**, C II, 173.
[863] II. Mahmud Hurşid Ahmed Paşa'nın Tripoliçe'den hareket ettiğini öğrenince "*Allah'a hamd müşârileyh mahalinden hareket etmiş, Cenâb-ı Hakk her halde tevkif ve selâmet ve umurunda suhûlet ihsan eyleye*" cümleleriyle memnuniyetini ifade etmektedir. Bkz: BOA, **HAT**, 935/40473. Hamiyet Sezer, Hurşid Ahmed Paşa'nın 18 Ocak 1281 tarihinde Tırhala'dan Yanya'ya gitmek üzere hareket ettiğini bildirmektedir. Bkz: Hamiyet Sezer, **a.g.e**, s. 102. Ancak bu bilgi hatalıdır. Zira Hurşid Ahmed Paşa'nın ihitiyacı olan yük hayvanlarını temin etmesi sonrasında hareket edeceği Bâbıâli'ye gönderdiği tahrirlerde açıktır. Hurşid Ahmed Paşa, 18 Ocak 1821 tarihinde hareketini bildirdiği tahrirde herhangi bir konum belirtmemektedir. Ancak kuvvetle muhtemel Hurşid Ahmed Paşa'nın *Tırhala canibinden Yanya'ya azimet edeceğini* bildirdiği satırları Hamiyet Sezer, Tırhala'dan hareket ettiği şekline yorumlamış olabilir. Ayrıca Hurşid Ahmed Paşa, 18 Ocak 1821 tarihli başka bir tahririnde *Tripoliçe'den hareket ve bir merhale mahale vusulûmüzde* ifadesini kullanmaktadır. Bu da Hurşid Ahmed Paşa'nın 18 Ocak 1821'de Tırhala'dan değil Tripoliçe'den hareket ettiğini kesinleştirmektedir. Bkz: BOA, **HAT**,1263/48888.
[864] BOA, **BEOAYN.d**, No: 610, s. 7, 21-22.

doğrultuda Şubat ayının ilk haftası birlikleriyle beraber Tırhala yerine Yenişehir'e geldi.[865] Bâbıâli bu sırada Tepedelenli Ali Paşa karşısında oldukça etkisiz kalmış bulunan Rumeli valisi Hüseyin Paşa'yı görevinden azlederek 12 Şubat 1821 tarihinde Hurşid Ahmed Paşa'yı Rumeli valisi olarak tayin etti.[866] Hurşid Ahmed Paşa'dan boşalan Mora valiliği ise eski kethüdası ve yeni Selanik mutasarrıfı olan Mehmed Paşa'ya verildi. Hüseyin Paşa ise Mehmed Paşa'dan boşalan Selanik ve Kavala mutasarrıflığına tayin edildi.[867] Esasında bu atamalar Hurşid Ahmed Paşa için doğal bir gelişmeydi. Paşa, Yanya bölgesindeki Arnavutlar'ın herhangi bir huzursuzluk çıkarmaması adına Rumeli valiliği uhdesine Derbendler Nazırlığı'nın da dahil edilerek kendisine verilmesini ve Mehmed Paşa'nın da Mora valisi olarak görevlendirilmesini Bâbıâli'ye teklif etti. Hurşid Ahmed Paşa'nın talepleri II. Mahmud''un onaylaması ile kabul edildi.[868]Tekliflerinin kabul edilmesiyle birlikte gerek Rumeli gerekse Mora eyaleti Hurşid Ahmed Paşa'nın etki sahası içinde kalıyordu. Ancak belirtmek gerekir ki bu durum Hurşid Ahmed Paşa'nın Bâbıâli'de dayandığı kuvvetin eseridir. Zira önceden belirtildiği üzere sadaret makamından azledilmesinden sonra eski silahdarı Ali Paşa yerine Bosna Valiliğine tayin edildiği dönem; Ali Paşa'nın da Semendire valiliğine tayin edilmesi için çok uğraş vermişti. Böylelikle Bosna ve Semendire eyaletlerinde bir güç dengesi oluşturabilicekti. Ancak Ali Paşa'nın Semendire eyaletine atama planı II. Mahmud ve sadrazam Rauf Paşa'nın onayına rağmen son anda değiştirilmiş ve Ali Paşa; Beyşehir mutasarrıfı olarak tayin edilmişti. Bu şekilde de Hurşid Ahmed Paşa'nın bölgesel bir güç olma durumu ortadan kalkmıştı. Kuşkusuz bu durum Bâbıâli'deki güç dengelerinin dışında kalmasından dolayıydı. Halep'ten sonra Balkanlar'a geri dönüşü Hurşid Ahmed Paşa'nın belki de siyasi kariyeri boyunca en kuvvetli zamanlarıdır. Zira talep ettiği ya da teklif ettiği hiçbir durum merkezde reddedilmemektedir. Bunlar arasında maiyetinde bulunan görevlilerin birer ikişer kilit görevlere tayin ettirmesi de göze çarpmaktadır.[869]Hurşid Ahmed Paşa'nın Bâbıâli'deki bu durumunun temel sebebinin ise İstanbul'da dayandığı kuvvet olan Hâlet Efendi

[865] BOA, **HAT**, 402/21084.
[866] BOA, **A. {DVNS.MHM.d**, No: 238, s. 304.
[867] BOA, **HAT**, 1555/14.
[868] II. Mahmud Hurşid Ahmed Paşa'nın bu taleplerini de kabul ederek Derbendler Nazırlığı'nı Rumeli Valisi uhdesine bıraktı. Bkz: BOA, **HAT**, 470/23020; BOA, **HAT**, 1261/48799.
[869] BOA, **HAT**, 410/21356; BOA, **HAT**, 1559/35; BOA, **C. DH**, 203/10134

olarak düşünmek yersiz olmayacaktır. Böylelikle Hâlet Efendi ve Hurşid Ahmed Paşa arasında iki tarafında birbirini kullandığı bir çıkar ilişkisi kendini göstermektedir.

Hurşid Ahmed Paşa, Yenişehir'de ikameti esnasında zahire sorununun yanında Hasköy ve Gümülcine'den maiyetine gelecek olan birlikler de ortada yoktu. Zira Yenişehir'e geldiğinde tekrar bir durum değerlendirmesi yapan Paşa, tüm kuvvetleri maiyetine Yenişehir'de toplayarak Yanya'ya gitmeyi uygun buldu. Bu doğrultuda yeni Mora valisi Mehmed Paşa'yı 14 Şubat tarihinde Yanya'ya doğru yola çıkarırken kendisi Yenişehir'de birliklerine dahil olacak kuvvetleri bekleyecekti.[870] Ancak Hurşid Ahmed Paşa'nın bu bekleyişi uzun sürmeyecekti. Zira Yanya'da Tepedelenli Ali Paşa'yı kuşatma altında tutan Paşalar arasındaki ihtilaf kendini her geçen gün daha fazla göstermekteydi. Bu durum Bâbıâli'nin bölgeden gelecek haberler arasında duymayı isteyeceği en son şeydi. Yanya'da meydana gelen çekişme haberleri akabinde Bâbıâli, Hurşid Ahmed Paşa'dan Gümülcine ve Hasköy'den gelecek olan askeri beklememesini istedi. Ayrıca işler daha da kötüye gitmeden süratli bir şekilde elde bulunan asker ve kapı halkıyla Yanya'ya gidip kontrolü ele alması noktasında talimat gönderdi.[871]

b. Yanya'da Kuşatmayı Devralışı

Hurşid Ahmed Paşa, Bâbıâli'den gelen talimat sonrasında ordusu için Manastır, Selanik ve Tırhala'dan temin ettiği zahirenin ulaşmasıyla 8 Mart 1821 tarihinde Tırhala'dan beş bin askerle hareket etti.[872] 16 Mart 1821'de Yanya'ya ulaştı.[873] Şehre gelmesiyle birlikte Yanya kalesine çekilmiş bulunan Tepedelenli Ali Paşa kuşatmasını da devraldı.[874]Hurşid Ahmed Paşa, Yanya kuşatması hakkında ilk bilgileri Bâbıâli tarafından Yanya mutasarrıfı tayin edilen İsmail Paşa'dan aldı. O güne kadar Tepedelenli Ali Paşa'nın kalesi üzerine çeşitli taaruzlar yapılmış olsa da[875] kayda değer bir ilerleme yaşanmamıştı. Özellikle çarpışmalar; Tepedelenli Ali Paşa'nın Yanya kalesinden yaptığı huruç hareketleri ve buna karşı bölgedeki görevli

[870] BOA, **HAT**, 1274/49424. Hurşid Ahmed Paşa'nın Mora Valisi Mehmed Paşa maiyetine verdiği öncü birlikler ilk olarak 24 Şubat 1821'de Yanya'ya ulaştılar. Bkz: BOA, **HAT**, 882/38993.
[871] BOA, **HAT**, 1263/48902.
[872] BOA, **HAT**, 878/38866.
[873] BOA, **HAT**, 397/20944.
[874] Thomas Hughes, **Travels in Grecee and Albania**, C II, London 1830, s. 291; François Pouqeville, **a.g.e**, C II, s. 222.
[875] BOA, **HAT**, 402/21079.

olan Paşaların karşılık vermesiyle kısır bir döngü içine girmişti.[876] Hurşid Ahmed Paşa, Yanya kuşatmasındaki bu çıkmaz durumu fark etmekte gecikmedi.[877] Özellikle kuvvetli bir tahkimatı olan kale, karadan iyi bir şekilde sarılmıştı. Ancak kalenin yanındaki Pambotis gölü ve içinde bulunan ada Tepedelenli Ali Paşa kuvvetlerinin hakimiyetindeydi. Bu sebeple Yanya kalesi, Pambotis gölü tarafından özellikle iaşe noktasında takviye ediliyordu. Bu durum da ister istemez kuşatmanın etkisini azaltmaktaydı. Hurşid Ahmed Paşa, göl ve içindeki adanın stratejik önemini kavramakta gecikmedi. Bu sebeple Yanya kalesi karşısındaki adaya bir harekât yapılmasını zaruri gördü. Böylelikle Tepedelenli Ali Paşa'nın kale dışındaki son irtibat noktasını da ortadan kaldırmak için hazırlıklara başladı.[878] Bu doğrultuda Hurşid Ahmed Paşa, göl içindeki adaya ulaşabilmek için civardan elde edebildiği tüm kayık ve salları topladı. Bu sırada maiyetine tayin olan askerler de kafileler halinde Hurşid Ahmed Paşa'nın komutasına gelmekteydi.[879] Hurşid Ahmed Paşa, Nisan ayının sonlarına doğru ada harekâtı için gerekli hazırlıkları bitirdi. Bâbıâli'yi de yapacağı harekâtın an meselesi olduğuna dair bilgilendirdi.[880] Aynı zamanda Yanya kalesinde bulunan askerlerlerin üzerinde de psikolojik harekât yapmayı ihmal etmiyordu. Bu minvalde kaledeki askerlerin Tepedelenli Ali Paşa'yı terk etmeleri için girişimlerde bulunuyordu. Ancak Tepedelenli Ali Paşa, Hurşid Ahmed Paşa'nın bu hareketlerinin farkında olarak, kalede bulunan askerlerin sebebi ne olursa olsun dışarı ile bağlantı kurmasını yasakladı.[881] Hurşid Ahmed Paşa ise Tepedelenli Ali Paşa'ya son defa teslim olması hususunda teklif yaptı. Ancak Ali Paşa'nın teslim olmayı reddetmesi ile harekât kaçınılmaz oldu.[882]

---

[876] BOA, **HAT**, 398/20993-A.
[877] Hurşid Ahmed Paşa, Yanya'daki ilk faaliyetleri II. Mahmud'un "… *müşârünileyh güzel gayret ve ikdam ediyor Hakk te'âlâ umûrunda tevfik ihsan eyleye*" cümleleriyle takdir ediliyordu. Bkz: BOA, **HAT**, 515/25195.
[878] BOA, **HAT**, 857/38270.
[879] BOA, **C. AS**, 585/24604; BOA, **C. AS**, 1022/44804; BOA, **C. AS**, 589/24817; BOA, **C. AS,** 421/17448; BOA, **C. AS** 1022/44815; BOA, **C. DH**, 137/6848
[880] Hurşid Ahmed Paşa'nın Yanya kenarındaki gölde bulunan adaya yapacağı harekât haberini "*Cenâb-ı Rabbilâlemin şu habisin vücûdunu rûy-i arzdan karîben ref eyleyüp bu beliyye dahi ümmet-i Muhammed'in üzerinden zâil eyleye*" cümleleriyle karşılamaktaydı. BOA, **HAT**, 862/38456.
[881] BOA, **HAT**, 862/38456.
[882] Richard Alfred Davenport, **a.g.e,** s. 407.

Hazırlıkların tamamlanmasıyla Hurşid Ahmed Paşa, birliklerini üç kola ayırarak adaya doğru hareket etti. Birinci kolun başına Tırhala Mutasarrıfı Mahmud Paşa, ikinci kolun başına Yanya Mutasarrıfı İsmail Paşa ve üçüncü kola ise silahdarını komutan olarak tayin etti. Üç kol halinde hareket eden birlikler, kayık ve sallarla 6 Mayıs 1821 gecesi adaya geçerek Tepedelenli Ali Paşa'nın konağına karşı hücum gerçekleştirdi. Tepedelenli Ali Paşa'nın kuvvetleri oldukça sert bir direniş göstermelerine rağmen altı saatlik çatışmanın sonunda teslim oldu ve ada Hurşid Ahmed Paşa'nın birliklerinin eline geçti.[883] Böylelikle Hurşid Ahmed Paşa, Tepedelenli Ali Paşa'nın dış dünya ile olan son bağlantı noktasını da koparmış oldu. Ali Paşa ise tam anlamıyla Yanya kalesinde kıskaca girmiş oluyordu.[884]

Hurşid Ahmed Paşa Yanya kalesini, ele geçirdikleri adadan top ateşiyle baskı altında tutmaya devam ederken aynı zamanda hem Tepedelenli Ali Paşa'ya yardımda bulunan Arnavutlar'ın hem de Tepedelenli Ali Paşa'nın maneviyatını tamamıyle çökertmek için türlü türlü yöntemler geliştirmekteydi. Bu yöntemler arasında en belirgin olan ise Tepedelenli Ali Paşa'nın devlet kuvvetlerine teslim olan çocukları Veli, Muhtar ve Salih Paşalar'ın öldürülmeleri hususudur. Hurşid Ahmed Paşa, Tepedelenli Ali Paşa'nın idamı gerçekleştirilse dahi bölgedeki Arnavutlar; Ali Paşa'nın çocuklarının tekrar bölgeye gelip duruma hâkim olacaklarını düşünüyordu. Bu sebeple bölgedeki Arnavutlar'ın Tepedelenli Ali Paşa'dan desteklerini tamamen çekmeleri için Veli, Muhtar ve Salih Paşalar'ın zorunlu ikamete tabi tutuldukları Kütahya ve Ankara'da idam edilmelerinin bir gereklilik olduğunu ifade ediyordu.[885] Hurşid Ahmed Paşa'nın bu talebi bölgedeki Arnavutlar kadar Tepedelenli Ali Paşa üzerinde de manevi olarak tahribat yaratacaktı. Esasında Hurşid Ahmed Paşa'nın da istediği buydu. Nitekim Ali Paşa, tüm yollardan kuşatma altına alınmış olmasına rağmen kapandığı kalenin ziyadesiyle sağlam olması kuşatmayı uzatmaktaydı. Bâbıâli, Hurşid Ahmed Paşa'nın bu teklifi üzerine detaylı bir durum değerlendirmesi

[883] BOA, **BEOAYN.d**, No: 610, s. 66.
[884] Adanın ele geçirilmesi Bâbıâli'de gayet memnuniyet edici bir havadis olarak karşılandı. Zira Yanya kalesine çekilen Tepedelenli Ali Paşa karşısında uzun zamandır bir ilerleme kaydedilememişti. Hurşid Ahmed Paşa'nın adayı ele geçirmesiyle iki kuvvet arasındaki gerek psikolojik gerekse stratejik üstünlük merkezi kuvvetlerin lehine döndü. Adanın ele geçirildiği haberini İstanbul'a getiren Hurşid Ahmed Paşa'nın tatarlarına Sadrazam huzurunda kürkler giydirilerek taltif edildiler. Bkz: BOA, **C. DH**, 234/14672
[885] BOA, **HAT**, 1262/48881.

yaptı. Nihayetinde Hurşid Ahmed Paşa'nın ismini zikrettiği Veli, Muhtar ve Salih Paşalar'ın yanında Veli Paşa'nın oğlu Mehmed Paşa'nın da idam edilmesini uygun gördü. Bu doğrultuda Bâbıâli, Temmuz 1821'de Karahisar-ı Sahib Mutasarrıfı ve Kütahya Vali kaymakamı Mehmed Reşid Paşa'ya gönderdiği bir hükümle idamların gerçekleştirilmesini istedi.[886] Mehmed Reşid Paşa tarafından idam edilen Veli, Muhtar, Salih ve Mehmed Paşalar'ın başları 6-8 Ağustos 1821 tarihlerinde İstanbul'a ulaştı.[887]

Tepedelenli Ali Paşa'nın çocukları idam edilirken kendisinin Yanya kalesindeki kuşatma devam etmekteydi. Ancak Hurşid Ahmed Paşa, kuşatma harekâtındaki komuta kademesinde de değişikliğe gitmeyi planladı. Zira Yanya mutasarrıfı İsmail Paşa ile arasında da ihtilâf meydana gelmekteydi. Hurşid Ahmed Paşa bu doğrultuda İsmail Paşa'nın Yanya'dan uzaklaştırılmasının kuşatma ve harekât için daha sağlıklı olacağı kanaatini taşıyordu. Bu sebeple öncelikle Bâbıâli'ye Yanya sancağının Rumeli eyaletine dahil edilerek kendi uhdesini bırakılmasını talep etti. Bâbıâli ise Hurşid Ahmed Paşa'nın bu talebini kabul etti.[888] İsmail Paşa'nın Yanya'dan uzaklaştırılmasından[889] sonra Tepedelenli Ali Paşa'nın güvendiği son kale olan sancak genelinde yaşayan Arnavutlar'ı da onun manevi kişiliğinden koparmak istiyordu. Bu doğrultuda Yanya'da yaşayan Arnavutlar'ı memnun edecek bir atamanın işleri daha kolaylaştıracağına inanıyordu. Bu minvalde Hurşid Ahmed Paşa, Yanya mutasarrıflığı görevine getirilmesi gereken kişiyi de tespit etmişti. Bâbıâli'ye gönderdiği yazıda Yanya mutasaraffılığı görevini mevcut Avlonya mutasarrıfı Ömer Paşa'nın uhdesine kaydırılmasının bölgedeki Arnavutlar nezdinde büyük etki yaratacağını izah ederek, Ömer Paşa'nın Yanya mutasarrıfı olarak tayin edilmesini istedi.[890] Bâbıâli, Hurşid

[886] BOA, **C. DH**, 178/8876. Bâbıâli'nin hükmünü yerine getiren Mehmed Reşid Paşa sonrasında Hurşid Ahmed Paşa'nın Yanya'da maiyetine girmektedir. Bkz: Şanizade Efendi, **a.g.e**, C 2, s. 687-688; Cevdet Paşa, **a.g.e**, C 11, 209. Mehmed Reşid Paşa'nın maiyetine verilmesinden dolayı Hurşid Ahmed Paşa'nın Bâbıâli'ye teşekkürü için bkz: BOA, **HAT**, 863/38498.

[887] Cevdet Paşa**, a.g.e,** C 11, 209.

[888] BOA, **HAT**, 704/33830; BOA, **HAT**, 478/23394.

[889] İsmail Paşa, Preveze ve Narda muhafızlığı görevine tayin edilmiştir. Bkz: BOA, **HAT**, 716/34174.

[890] BOA, **HAT**, 858/38229-F. Hurşid Ahmed Paşa, bölgede yapacağı birtakım atamalar için Bâbıâli'den isim yerleri açık olarak emr-i âli göndermesini talep etmekteydi. Paşa'nın bu talebini uygun gören II. Mahmud, Hurşid Ahmed Paşa'ya isim yerleri açık olan emr-i âlinin gönderilmesini istedi. Bkz: BOA, **HAT**, 934/40428. Bu doğrultuda Ömer Paşa Hurşid Ahmed Paşa tarafından öncelikle Avlonya mutasarrıfı tayin edildi.

Ahmed Paşa'nın bu stratejisini onayladı ve Ömer Paşa'yı Yanya mutasarrıfı olarak tayin etti.[891] Böylelikle Hurşid Ahmed Paşa, Yanya'da yaşayan Arnavutlar'ın Tepedelenli Ali Paşa'dan manevi olarak kopuşunu hızlandırdı. Zira Ali Paşa'nın çocuklarının idamı ve Ömer Paşa'nın Yanya mutasarrıfı olması bölgedeki Arnavutlar'a da Ali Paşa devrinin sonu geldiğini kabullendirecekti.

Hurşid Ahmed Paşa, Yanya'daki Arnavutlar'ı kazanmaya çalışırken öte taraftan da Yanya kalesinde bulunan komutanlar üzerinde de strateji geliştiriyordu. Zira Yanya kalesini düşürmek için uzun bir zaman dilimine ihtiyaç duyulacağını ortadaydı. Bu sebeple özellikle Tepedelenli Ali Paşa'nın yakınında bulunan Zokaoğlu Mahmud ve Debreli Hasan Beyler ile temas kurarak kaleyi içeriden ele geçirmenin yollarını aradı.[892] Paşa'nın Mahmud ve Hasan Beyler'e teklifi açıktı. Mahmud ve Hasan Beyler, Tepedelenli Ali Paşa'ya kale içinde bir suikast düzenleyerek onu ortadan kaldıracaklar, karşılığında ise Mahmud Bey iki bin kese, üç çiftlik, mirimiranlıkla bir mansıp elde edecekken Hasan Bey ise bin kese ve iki çiftlik alacaktı. Ancak Mahmud ve Hasan Bey'ler Hurşid Ahmed Paşa'nın bu teklifini Arnavutlar arasında hain olarak anılabilme ihtimallerinden dolayı reddeddiler. Hurşid Ahmed Paşa, Mahmud ve Hasan Beyler'i suikast için ikna edemeyeceğini anlamasından sonra bu defa da kalede bulunan Arnavut askerlerini ikna etmeye çalıştı. Bu noktada Gega Arnavutlar'ından olan Prizren mutasarrıfı Mahmud Paşa'yı, Yanya kalesinde asker olarak bulunan Gega ve Toska Arnavutları ile temasa geçirdi. Hurşid Ahmed Paşa ve Mahmud Paşa'nın Yanya kalesindeki Arnavutlar ile teması neticesinde Mahmud ve Hasan Beyler maiyetinde olan üç yüz Gega ve yirmi beş Toska Arnavut'u Yanya kalesini terk etti. Hurşid Ahmed Paşa bu surette kaleyi terk eden Arnavutlar'a beş yüz kese akçe ve Mahmud Bey'e de mirimiranlık verdi. Böylece Tepedelenli Ali Paşa'nın yanında iç kalede yirmi kadar Arnavut askeri kaldı.[893] Kaledeki askerlerin bu şekilde

[891] BOA, **HAT**, 483/23678; BOA, **HAT**, 483/23699.
[892] Thomas Hughes, **a.g.e**, s. 309.
[893] II. Mahmud, Hurşid Ahmed Paşa'dan gelen bu haberden dolayı oldukça memnun oldu. Ayrıca Yanya kalesi için yapılan masraflardan dolayı Hurşid Ahmed Paşa'ya bin kese gönderilmesini istedi. Bkz: BOA, **HAT**, 398/20977. Hamiyet Sezer, söz konusu belgeyi referans vererek, Hurşid Ahmed Paşa'nın Mahmud ve Hasan Beyler'den kaleyi terk etmeleri karşılığında akçe, çiftlik ve mirimiranlık rütbesi alacaklarını ifade etmektedir. Esasında Hurşid Ahmed Paşa, aynı belgede Mahmud ve Hasan Beyler'den Ali Paşa'yı bir suikast ile ortadan kaldırmaları neticesinde bu ödülleri vaad ettiğini bildirmektedir. Bkz: Hamiyet Sezer, **a.g.e**, s. 117-118.

mükafatla kaleyi terk etmeleri, içeride bulunan diğer Arnavut askerleri üzerinde psikolojik olarak büyük bir baskı yarattı. Hurşid Ahmed Paşa, bu noktada Mahmud ve Hasan Beyler'i tekrardan kullanarak kalede kalan diğer Gega ve Toska Arnavutları üzerinde yoğun bir propaganda faaliyeti uyguladı.[894] Paşa, Toska Arnavutları'na ikişer yüz kuruş teklif ederek kaleyi terk etmelerini sağladı. Aynı zamanda 15 Kasım 1821'de Yanya kalesi içindeki demir kule ve iç kale arasına sıçan yolları kazdırarak iki mevkii arasındaki bağlantıyı da kopardı. Böylelikle Yanya kalesinin ele geçirilmesi ve Tepedelenli Ali Paşa'nın ortadan kaldırılması an meselesi haline geldi.[895]

c. Yanya Kalesinin Ele Geçirilişi

Yanya kalesindeki Arnavut askerlerinin kafileler halinde Ali Paşa'yı terk etmeleriyle birlikte kalenin savunması tamamen çöktü. Böylelikle Hurşid Ahmed Paşa'nın birlikleri aylardır kuşatma altında bulunan kaleyi 21 Ocak 1822 tarihinde ele geçirdi.[896] Ancak Tepedelenli Ali Paşa henüz ele geçirilemedi. Zira kendisi elli kadar adamıyla birlikte iç kaleye kapandı ve cephaneliğe geçerek savunma pozisyonu aldı.

Hurşid Ahmed Paşa, Tepdelenli Ali Paşa'nın cephaneliği havaya uçurabileceği tehlikesine karşı kendisiyle müzakere yolunu tercih ederek teslim olmasını istedi. Ancak Tepedelenli Ali Paşa, Hurşid Ahmed Paşa'ya can güvenliğini temin eden bir hatt-ı şerif almadan cephanelikten hareket etmeyeceğini beyan etti. Müzakereler devam ederken Ali Paşa, Hurşid Ahmed Paşa'dan affına dair İstanbul'dan talepte bulunacağı sözünü aldı. Bu doğrultusunda strateji değiştirerek Yanya gölü içinde bulunan adaya Hurşid Ahmed Paşa'nın silahdarı ve birtakım adamını rehin vermesi karşılığında geçmeyi kabul etti. Hurşid Ahmed Paşa ve Tepedelenli Ali Paşa'nın bu şekilde anlaşmasıyla Ali Paşa 31 Ocak 1822 tarihinde yirmi askeri ve Hurşid Ahmed Paşa'dan aldığı rehinelerle göl içindeki adaya geçti. Ancak cephanelikte bıraktığı otuz kadar adamı ise Ali Paşa'dan emir gelmedikçe iç kaleyi teslim etmemekte kararlıydı. Bu şekilde Ali Paşa'nın Yanya gölündeki adaya geçmesinin de bir anlamı kalmıyordu.

Bu sırada zaman Hurşid Ahmed Paşa'nın aleyhine işliyordu.[897] Zira uzun zamandır bölgedeki Arnavutlar'ın Ali Paşa'dan umut kesmeleri için çok çaba

[894] Richard Alfread Davenport, **a.g.e,** s. 411.
[895] BOA, **HAT**, 398/20975.
[896] Kalenin ele geçirildiği haberini ulaştıran iki tatara beş yüzer kuruş atiye verildi. Bkz: BOA, **C. DH**, 203/10111.
[897] François Pouqeville, **a.g.e**, C II, s. 416.

göstermişti. Ancak gelinen durumda Ali Paşa'nın serbest bir şekilde adadaki konağına çekilmesi o güne kadar verilen tüm emekleri heba edebilirdi. Ali Paşa'nın adaya geçmesi üzerinden üç gün geçti. Ancak ne Ali Paşa Bâbıâli'nin emri doğrultusunda idam edilebilmişti ne de Yanya kalesi tam anlamıyla ele geçirilmişti. Hurşid Ahmed Paşa, düğümlenmiş olan meselenin halledilmesi Çarhacı Ali Paşa, Hasan Paşa ve Mora valisi Mehmed Paşa'ya kesin bir talimat vererek, Ali Paşa'nın cephanelikte olan askerlerinin geri çekilmesini sağlamalarını istedi. Bu doğrultuda Tepedelenli Ali Paşa ile yapılan görüşmede; İstanbul'a affedilmesine dair bir yazı yazılması için iç kalede bulunan askerlerinin de cephaneliği terk etmesi gerektiğine vurgu yapıldı. Ali Paşa'nın iç kaledeki askerlerinin de kaleyi terk etmesini istemesiyle Yanya kalesi tamamen Hurşid Ahmed Paşa kuvvetlerinin eline geçti. Bu surette Tepedelenli Ali Paşa'nın oluşturduğu tüm tehdit de ortadan kalktı. Yanya kalesinin ele geçirilmesinden sonra Hurşid Ahmed Paşa, Bâbıâli'nin Tepedelenli Ali Paşa için verdiği idam kararının uygulanması için emir verdi. Ancak orada da bir pürüz vardı. Her ne kadar Ali Paşa kaleden çıkmış olsa da adadaki konağında silahlı korumalarıyla birlikte bekliyordu. Hurşid Ahmed Paşa bu duruma da bir çözüm ürettecekti.

d. Ali Paşa'nın İdamı

Hurşid Ahmed Paşa, Tepedelenli Ali Paşa'nın idamını gerçekleştirmek için -Cevdet Paşa'ya göre çirkin- bir plan hazırladı. Zira Cevdet Paşa Hurşid Ahmed Paşa'nın rey buyruldusu verdiği bir kişiyi idam etmesini sorunlu bulmaktadır. Ancak bu durum Hurşid Ahmed Paşa'nın kendisine has bir davranış değildir. Nitekim Bâbıâli, Tepedelenli Ali Paşa'nın çocuklarına da rey buyruldusu vermiş, fakat daha sonradan Ankara ve Kütahya'da idam edilmeleri için hüküm göndermiştir. Esasında Cevdet Paşa, Hurşid Ahmed Paşa'nın Hâlet Efendi'nin hatrı için böyle bir plan hazırladığını da iddia etmektedir. Ancak bu tarz davranışlar kişisel değil bir devlet refleksi olarak değerlendirmek uygun olacaktır. Hurşid Ahmed Paşa, Ali Paşa'nın affedildiğine dair sahte bir ferman kaleme aldı. Bu ferman bir noktada Ali Paşa'nın yanında rehin olarak bulunan Hurşid Ahmed Paşa'nın adamlarının da hayatlarını garanti altına alacaktı. Zira Ali Paşa'ya direkt bir saldırı Hurşid Ahmed Paşa'nın adamlarının da yaşam şanslarını ortadan kaldırmaktaydı. Nihayetinde Hurşid Ahmed Paşa, bu fermanla birlikte Mora

valisi Mehmed Paşa'yı 5 Şubat 1822 tarihinde Ali Paşa'nın yanına gönderdi.[898] Mehmed Paşa, Yanya gölündeki adaya ulaştığında Ali Paşa'ya İstanbul'dan af fermanının geldiğini ifade etmesiyle birlikte Ali Paşa, aldatıldığını anlayarak silahına davrandı ve Mehmed Paşa ile yanındakilere ateş etmeye başladı. Zira İstanbul'dan bu denli kısa süre içinde bir ferman gelme ihtimalini gerçekçi bulmamış ve bir kumpasın içine düştüğünü anlamıştı. Yaşanan çatışma sırasında Ali Paşa hayatını kaybetti.[899] Mora valisi Mehmed Paşa ise koynundaki sahte fermanın sayesinde hayatta kaldı. Zira Ali Paşa'nın piştovundan çıkan kurşun fermana saplanıp kalmıştı.[900] Hurşid Ahmed Paşa, Ali Paşa'nın ortadan kaldırılmasından sonra Bâbıâli'ye sahte ferman[901] hikayesini ve meseleyi izah eden bir tahriri iletti. Sadrazam ise olayın zaruretten meydana geldiğini ifade etti. Ancak şaşırtıcı şekilde II. Mahmud'dan bir tepki görmedi. Dahası bir daha ortaya çıkmaması için saklı tutulmasını emretti.[902] Nitekim iktidarının hiçbir şekilde gölgelenmesine tahammül etmeyen II. Mahmud bu durumun zaruretten meydana çıktığına anlayış gösterdi ve mesele kapandı.

Ali Paşa'nın ölüm haberini Bâbıâli'ye ulaştıran Hurşid Ahmed Paşa'nın tatarları, II. Mahmud'un cömertliğine mazhar oldular. II. Mahmud, haberi getiren tatar ağasına alâ kontoş samur hilât, beşer kese faizli iki tam sehm, on beş bin kuruş ve maiyetindeki diğer tatarlara ise samur kürk, biner kuruş ve faizli sehm ve beşer kese atıye verilmesini istedi. Ayrıca Ali Paşa'nın kesik başı İstanbul'a gelince Hurşid Ahmed Paşa'ya ferman ve teşrifat gönderilmesine karar verdi. Şimdilik kendisine ve maiyetinde bulunan vezir, mirimiran ve askerlere, Hurşid Ahmed Paşa'nın kapı kethüdasıyla istişare edilerek hilâtlar gönderilmesini emretti.[903] Tatarların ardından Hurşid Ahmed Paşa'nın silahdarı Ahmed Ağa 14 Şubat 1822 tarihinde Ali Paşa'nın kesik başını İstanbul'a getirdi.[904] II. Mahmud, Ahmed Ağa için Hurşid Ahmed Paşa tarafından teklif edilen silahşörlük ve kapıcıbaşılık rütbesini uygun gördü. Ahmed Ağa'ya ayrıca bir mukataa ile yanındaki sekiz adet askere de biner kuruş faizli sehem

[898] Richard Alfred Davenport, **a.g.e**, s. 416.
[899] BOA, **HAT**, 400/21018-A.
[900] Esad Efendi, **a.g.e**, s. 711.
[901] Sahte ferman için bkz: Cevdet Paşa, **a.g.e**, C 12, 330-331.
[902] BOA, **HAT**, 1236/48085**.**
[903] BOA, **HAT**, 398/20982.
[904] Cevdet Paşa, **a.g.e**, C 12, s. 33; Robert Walsh, **A Residence at Constantinople**, C I, London 1836, s. 394.

ve kürk verildi.[905] Ali Paşa'nın kesik başı ise yaftasıyla birlikte Topkapı Sarayı'nın orta kapısı dışındaki ibret taşına koyularak teşhir ettirildi. Teşhir edilen Ali Paşa'nın başı daha sonra ise Silivrikapı dışında bulunan mezarlığa defnedildi.[906] Ali Paşa'nın akıbetinden en büyük memnuniyeti duyanlardan birisi de kuşkusuz Halet Efendi idi. Halet Efendi, Ali Paşa meselesinin başarılı bir şekilde sona erdirilmesinden dolayı Hurşid Ahmed Paşa'yı tebrik etti.[907] Zira hem Ali Paşa gibi devletin otoritesi karşısında bulunan büyük engellerden biri ortadan kalkmış hem de harekât boyunca neredeyse sonsuz destek sağladığı Hurşid Ahmed Paşa tarafından bu hadise gerçekleştirilmişti.

e. Ali Paşa'nın Muhallefat Meselesi

Bâbıâli, uzun bir sürecin ardından Tepedelenli Ali Paşa'dan kurtulmayı başardı. Ancak en az Ali Paşa'dan kurtulmak kadar önemli olan başka bir husus da hiç şüphesiz onun muhallefatıydı. Nitekim kendisi yıllar içinde büyük bir zenginliğe ulaşmış olduğu hakikattı.[908] Ali Paşa'nın idamı sonrasında Hurşid Ahmed Paşa, Tepedelenli Ali Paşa'nın adada bulunan eşya ve nakdini Yanya kalesine getirterek iç kalede kendi mühürdarına muhafaza altına aldırdı. Ayrıca Paşa'nın muhallefatı için de Bâbıâli'den bir mübaşirin Yanya'ya gönderilmesini istedi.[909] İlk olarak Ali Paşa'nın muhallefatından otuz bin kese nakdi meblağ İstanbul'a gönderildi.[910] Ancak Tepedelenli Ali Paşa'nın muhallefatı Bâbıâli'yi memnun etmedi. Bu noktada özellikle Hurşid Ahmed Paşa'nın vefatı sonrasında Bâbıâli, Ali Paşa'nın kayıp meblağını aramak için harekete geçti. Zira Hurşid Ahmed Paşa'nın vefatı sonrası muhallefatıyla ilgili işlemler için Yenişehir'e gönderilen Yusuf Efendi, Hurşid Ahmed Paşa'nın varlıklarına ek olarak Tepedelenli Ali Paşa'nın kaybolan parası hakkında da çeşitli soruşturma yapmaktaydı. Aynı zamanda İstanbul'da konuyla alakalı çeşitli incelemeler vardı. Bu doğrultuda ilk olarak Hurşid Ahmed Paşa'nın maiyetinde

---

[905] BOA, **HAT**, 470/23033; BOA, **C. DH**, 125/6235; BOA, **C. DH**, 123/6103.
[906] Esad Efendi, **a.g.e**, s. 63; Cevdet Paşa, **a.g.e**, C 12, s. 33. Ali Paşa'nın yaftası için bkz: BOA, **HAT**, 951/40840.
[907] BOA, **TS.MA**, 210/9.
[908] Ali Paşa'nın emlak varlığı için bkz: Hamiyet Sezer, "Tepedelenli Ali Paşa'nın Çiftlikleri Üzerine Bir Araştırma", **Belleten**, LXII, 233, Ankara 1998; Ahmet Uzun, "Tepedelenli Ali Paşa'nın Mal Varlığı", **Belleten**, LXV, 244, Ankara 2001; Entela Muço, **Yanya Valisi Tepedelenli Ali Paşa ve Emlakı**, İstanbul 2010.
[909] BOA, **HAT**, 400/21018-A.
[910] Cevdet Paşa, **a.g.e**, C 12, s. 34.

Yanya'da görev yapmış olan Bağdadi Ahmed Bey dinlendi. Ahmed Bey, Tepedelenli Ali Paşa'nın idamından sonra Hurşid Ahmed Paşa, Çarhacı Ali Paşa ve sabık Kasabbaşı Hasan Paşa'nın içkaleye gelerek cephanelik üzerinde dört adet demir sandığın Hurşid Ahmed Paşa tarafından hazinedarı Hasan Ağa'ya mühürletildiğini ifade etti. Hurşid Ahmed Paşa, daha sonra bir meclisinde bu dört adet sandığın sadece bir tanesinin dolu olduğunu söyledi. Ancak Ahmed Bey; "Tepedelenli Ali Paşa'nın mühürdarlığını yapmış olan kölelerinden birisi ile hemşeri olduklarını ve hemşerisinin sandıkların hepsini kendisinin doldurulduğunu ifade ettiğini" söyledi. Bunun yanında Mora'da kaymakam olarak bıraktığı kethüdası Salih Ağa'nın da Yanya'ya geldiğini ve Hurşid Ahmed Paşa'nın el koyduğu Tepedelenli Ali Paşa'nın terekesini Mehmed Salih Ağa'ya emanet ettiğini söyledi.[911] Salih Ağa'ya kuşkuyla bakan sadece Ahmed Bey değildi. Hurşid Ahmed Paşa'nın muhallefat memuru Yusuf Efendi de Paşa'nın kethüdası Mehmed Salih Ağa'dan şüphelenmekteydi. Yusuf Efendi'ye göre; Mora'nın Yunan asiler eline düşmesinden sonra Hurşid Ahmed Paşa'nın yanına tekrardan sığınan bir adamın sadece beş ay kadar kısa süre içinde hatrı sayılır bir servete erişmesinin sebebi *güneş gibi aşikâr* idi.[912] Dahası İstanbul'a Tepedelenli Ali Paşa'nın kayıp eşyasının sorgusu için getirilen Kosta Gramatik'te ifadelerinde Salih Ağa'yı işaret etmekteydi. Ona göre Hurşid Ahmed Paşa, Tepedelenli Ali Paşa'nın kıymetli eşyalarını ve mücevherlerinden bir kısmını kendi konağına taşıtmış ve bunları sarrafı Ermeni Halili Anton ile yamağına saydırmıştı. Sarraf ve yamak sayım esnasında belli bir meblağı da gizlemişti. Şimdi bu iki isim de Hurşid Ahmed Paşa'nın kethüdası Salih Ağa'nın yanındaydı.[913] Bundan dolayıdır ki Yusuf Efendi, hesapta olmayan Salih Ağa'ya nasıl davranacağını şaşırmıştı. Bu konuda Bâbıâli'nin fikrini sorma ihtiyacı hissetmekteydi.[914] Bâbıâli gerek Kosta Gramatik'in ifadelerinden gerekse Yenişehir'de bulunan Yusuf Efendi'nin gönderdiği tahrirlerden dolayı Salih Ağa'nın Tepedelenli Ali Paşa'ya ait parayı sakladığına hemen hemen emin olmuştu.[915] Bu surette Mora'dan *çırçıplak* Hurşid Ahmed Paşa'nın yanına gelen bir kethüdanın bu

[911] BOA, **HAT**, 522/25513-D.
[912] BOA, **HAT**, 522/25513-B.
[913] BOA, **HAT**, 522/25513.
[914] BOA, **HAT**, 522/25513-E.
[915] Nitekim aynı dönemler Tepedelenli Ali Paşa'ya ait kıymetli eşyalardan olan mücevher kaplı birtakım eşyanın Halet Efendi'nin muhallefatından çıkmasıyla Ali Paşa'nın servetinin bir kısmının İstanbul'a ulaştığı ortaya çıkmıştı. Bkz: BOA, **HAT**, 518/25293.

denli varlığı olmasına ihtimal vermedi. Zira Yusuf Efendi, Salih Korica'nın Salih Ağa hakkındaki ifadelerini de Bâbıâli'ye iletmesiyle Hurşid Ahmed Paşa'nın sarrafı ve Mehmed Salih Ağa'nın İstanbul'a getirilerek sorgulanmasının kaçınılmaz olduğunu düşünmekteydi. II. Mahmud bu husus üzerine özenle gidilmesini istiyordu. Bu sebeple Salih Ağa, sarraf Anton ve hazine katibini Yenişehir'den İstanbul'a getirecek dirayetli bir mübaşir görevlendirilmesine dair talimat verdi.[916] Mehmed Salih Ağa İstanbul'da kapıkulu ağası gözetiminde on sekiz ay kadar alıkonularak sorgulandı. Esasında bu on sekiz aylık zorunlu ikametinde Yenişehir'deki Yusuf Efendi'ye söylediğinden başka bir cümle etmedi. Elinde bulunan paraları Hurşid Ahmed Paşa'nın vefat etmeden önce kendisine zahire temini için verdiğini söyledi. II. Mahmud, Salih Ağa'nın aylarca süren sorgusundan başka bir cevap çıkmayacağını anladı. Nihayetinde de kendisinin serbest bırakılmasını istedi.[917] Mehmed Salih Ağa'nın serbest bırakılmasıyla Ali Paşa'nın kayıp olduğu düşünülen meblağının da üstü örtülmüş oldu. Her ne kadar Ali Paşa'nın kayıp hazinesi Hurşid Ahmed Paşa'nın kethüdasında olduğu Yusuf Efendi'ye göre *güneş kadar aşikâr* olsa da Bâbıâli'nin elinde Mehmed Salih Ağa'yı mahkûm ettirecek delil yoktu. Bu sebeple de gerek kethüda Salih Ağa ve gerek Hurşid Ahmed Paşa'nın diğer görevlileri serbest kalmışlardı.

3. Yunan İsyanı Karşısında Önlemleri

Osmanlı Devleti sınırları içinde yaşıyan Rum elitleri, ülke genelinde yaşayan diğer gayrimüslim azınlıklar karşısındaki en üstün sınıftı.[918] Özellikle 18. yüzyıla gelindiği zaman Rumlar, ekonomik gelişmişlikle paralel olarak önceki dönemlerden çok daha güçlü vaziyetteydi.[919]Bu durum yüzyıllar boyunca içeriğinde önemli bir değişim yaşanmadan devam etmişti. Ancak özellikle 1768-1774 Osmanlı-Rus savaşı bu hususu değiştirdi. Zira savaş sırasında Ruslar, Mora adasına ayak basıp, bölgede yaşayan Rumlar'ı Osmanlı Devleti'ne karşı isyana kışkırttı.[920] Bâbıâli, Rumlar tarafından başlatılan isyan hareketine karşı Anabolu muhafızı olan Muhsinzade Mehmed Paşa'yı Mora seraskeri tayin etti. Muhsinzade Mehmed Paşa, 19 Nisan 1770

[916] BOA, **HAT**, 518/25304.
[917] BOA, **HAT**, 518/25338.
[918] Cristine M. Philliou, **Biography of an Empire Governing Ottomans in An Age of Revolution**, London, 2011, s. 7; Kemal Karpat, **Osmanlı Nüfusu 1830-1814**, İstanbul 2010, s. 86.
[919] Eric Hobsbawm, **Devrim Çağı**, Ankara 2013, s. 156;
[920] Mustafa Nuri Paşa, **a.g.e**, s. 251; Osman Köse, a.g.e, 40-49.

tarihinde Tripoliçe'de Rum ve Rus kuvvetlerini mağlup etmesiyle birlikte ayaklanma da kısa süre içinde bastırılmış oldu.[921] Ancak bu durum Osmanlı Devleti sınırları içinde yaşayan Rumlar için bir kırılma noktası oldu. Zira bundan sonraki süreçte Rumlar, çeşitli organizasyonlar çevresinde birleşip bağımsızlık yolunda daha sistemli bir şekilde hareket edeceklerdi. Bu bağlamda 18. yüzyılın sonlarına doğru Yunan bağımsızlığına yönelik ilk sistemli organizasyonun teorisyenleri olarak Adamontios Korais ve Velestinli Rigas ortaya çıktı.[922] Esasında Rigas, Yunan kültürü ile yoğrulmuş bir Balkan Devleti teorisi ortaya atmaktaydı.[923] Rigas'ın düşünceleri Yunan milliyetçiliğinin kuvvetlenmesine önemli katkı sağladı.[924] Bu kuvvetin ise bir sonraki adımı Yunan bağımsızlığı yolundaki mücadele olacaktı.

19. yüzyılın başlarında Yunan bağımsızlığı için birden fazla organizasyon meydana geldi.[925] Ancak bunların en önemlisi ve etkilisi olan Filiki Eterya adlı örgüttü. Filiki Eterya, 1814 yılında Odessa'da kuruldu.[926] Filiki Eterya örgütü dört sene kadar bir müddet Odessa'da faalyetlerini sürdürdükten sonra Nisan 1818'de merkezini İstanbul'a nakletti.[927] 1820 yılında Rus Çar'ının yaveri Aleksandır İpsilanti'nin Filiki Eterya'nın liderliğini kabul etmesiyle örgüt, Yunan bağımsızlığını teoriden pratiğe dökme girişimlerini başlatmıştı.[928] Bu doğrultuda İpsilanti, 22 Şubat 1821'de Boğdan'a gelerek İbrail kalesine saldırdı. İbrail sonrasında Eflak, Bükreş ve Yaş'ta da birtakım saldırılar düzenledi.[929] Ancak beklediği Rus yardımının gelmemesi ve daha önceden anlaşma halinde oldukları Sırplar'ın da destek olmayışı, Osmanlı

---

[921] James Emerson, **The History Of Modern Greece**, C II, London 1830, 341; Yuzo Nagata, "Muhsinzade Mehmed Paşa", **DİA**, C 31, İstanbul 2006, s. 49.
[922] Niyazi Berkes, **Türkiye'de Çağdaşlaşma,** İstanbul 2002, 154-155; Nurettin Türksan, **Yunan Sorunu**, Ankara 1987, s. 35; Salahi R. Sonyel, Osmanlı Devleti'nin Yıkılmasında Azınlıkların Rolü, Ankara 2014, 192-193.
[923] Richard Clogg, **A Short History of Modern Greece**, Cambridge 1979, s. 44; Christopher Montague Woodhause, **Modern Greece A Short History**, London, 1991, s. 130.
[924] Georges Castellan, **a.g.e**, s. 268.
[925] Murat Hatipoğlu, **Yunanistan'daki Gelişmeler Işığında Türk-Yunan İlişkilerinin 101. Yılı**, (1821-1922), Ankara 1988, s. 6.
[926] W. Alisson Phillips, **The War of Greek İndipendence**, London 1897, s. 20-21; George Finlay, **a.g.e**, s. 120-121; **Mehmet Mansur Efendi ve Rum Fetreti (Yunanistan İsyanı ve Teşekkülü) Adlı Eserin Değerlendirilmesi**, (haz. Serhat Şahin Başkaya), Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü (basılmamış) Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1997, s. 6.
[927] Murat Hatipoğlu, **a.g.e**, s. 10.
[928] Christopher Montague Woodhouse, **a.g.e**, s. 134.
[929] Thomas Gordan, **History of Tthe Greek Revolation**, C I, London 1882, s. 98-108.

Devleti tarafından isyanın kolayca bastırılmasına sebep oldu.[930] Asilerin Eflak/Boğdan'daki saldırı ve ayaklanma girişimleri başarısız olmalarına rağmen amaçlarında bir değişme olmadı. Nitekim isyanın gelişime daha müsait bir coğrafya olan Mora'ya taşınacak ve bu durum uzun yıllar sürecek bir mücadelenin de başlangıcı olacaktı.

Hurşid Ahmed Paşa, Mora eyalet merkezi Tripoliçe'ye Kasım 1820 tarihi itibariyle ulaşmıştı. Paşa'nın Mora'ya geldiği tarihte Filiki Eterya örgütü de gerek Eflak/Boğdan'da gerekse Mora'da faaliyetlerine hız vermiş vaziyetteydi. Hurşid Ahmed Paşa, Tripoliçe'ye geldikten üç gün sonra şehir sakinleriyle bir görüşme gerçekleştirmiş ve şehrin genel durumu hakkında bilgi almıştı. Ancak bu görüşmede Rum gizli örgütlenmesinden ya da bir iki ay içinde patlak verecek olan isyana dair bir ipucu görmedi.[931] Bu sebeple Tripoliçe'de bulunan donanımlı askerleri de kendi maiyetine aldı.[932] Kethüdası Salih Ağa'yı da yerine Vali kaymakamı olarak bırakarak 18 Ocak 1821'de Tripoliçe'den ayrıldı. Mora'nın donanımlı askerden ve tecrübeli bir idareciden yoksun olması uzun zamandır yapılanmalarını sürdüren asiler için büyük fırsattı. Nitekim Hurşid Ahmed Paşa, Tripoliçe'den ayrılışının üzerinden fazla zaman geçmeden gerek vali kaymakamı Salih Ağa gerekse şehrin önde gelenlerinden Yunan isyanına dair çeşitli haberler almaya başlamıştı.[933] Esasında Salih Ağa Rumlar arasında yaşanan bu hareketliliği anlamak ve önlemek için eyalet merkezine bağlı kazaların kocabaşları ve metropolitlerini Tripoliçe'ye davet etmişti. Ancak metropolitler ve kocabaşılar, Tripoliçe'de önemli bir isim olarak zikrettikleri bir kişiden aldıkları istihbaratla, kendilerinin eyalet merkezine geldiklerinde öldürülecekleri bilgisini almış olmalarından dolayı davete gelmedi.[934] Böylelikle Tripoliçe civarında yaşayan Rum halk ile resmi yetkililer arasındaki irtibat da kesilmiş oldu.

Hurşid Ahmed Paşa, Yenişehir'e geldiği dönem aynı zamanda Mora'daki isyanın kendisini göstermeye başladığı dönemdir. Bu sırada kendisi Rumeli valisi olurken Mora valiliğine de eski kethüdası ve mevcut Selanik mutasarrıfı Mehmed

---

[930] Adolphus Slade, **a.g.e**, s. 244-245; Richard Clogg, **a.g.e**, 52; Ali Fuat Örenç, **Balkanlarda İlk Dram Unuttuğumuz Mora Türkleri ve Eyaletten Bağımsızlığa Yunanistan**, İstanbul 2011, 30-32.
[931] BOA, **HAT**, 722/34423.
[932] Cevdet Paşa, **a.g.e**, C 11, s. 51.
[933] BOA, **HAT**, 932/40365.
[934] BOA, **HAT**, 862/38453**.**

Paşa'yı tayin ettirmişti. Ancak kendisi de Mora'da meydana gelen ayaklanma ile yakından ilgilenmeye devam etti. Zira ayaklanan asiler sadece Tripoliçe'yi değil aynı zamanda Yanya'ya hareket ederken eyalet merkezinde bıraktığı ailesini de tehdit etmekteydi. Öte taraftan Tripoliçe kaymakamı Mehmed Salih Ağa, Tepedelenli Ali Paşa adamlarının Mora'da ayaklanma emareleri görülen Rum halkını kışkırtmaya gayret ettiğini bildirmekteydi. Bu sebeple Hurşid Ahmed Paşa'dan çok acele şekilde Tripoliçe'ye daha önce talep etmiş olduğu bin kişilik kuvvete ilave olarak yeni asker ve ayrıca sahil kısmına da donanma desteği göndermesini istiyordu.[935] Nitekim Balyabadra/Patra voyvodası Şakir Ahmed Ağa'da Tripoliçe kaymakamı Salih Ağa'ya aynı doğrultuda bilgiler göndermekteydi. Şakir Ahmed Ağa, Tepedelenli Ali Paşa'nın adamlarının Balyabadra'da halkı kışkırtmakta olduğunu ve Rumlar'ın da toplu olarak isyan haline geldiklerini ifade etmekteydi.[936] Tripoliçe halkı da bu sırada tehlikenin büyüdüğünü görerek Bâbıâli'den askeri destek taleplerini yineliyordu.[937]

Hurşid Ahmed Paşa, Mart 1821 itibariyle Mora'daki durumun ciddiyete kavuştuğunu idrak edebildi. Nitekim Yenişehir'den Tırhala'ya geçerken maiyetinde bulunan askerlerden bin beş yüz kişilik bir kuvveti Tripoliçe'ye gönderdi.[938] Bâbıâli'den de Mora adasına donanma takviyesi yapmasını istedi.[939] Kendisi de Mora ve Balyabadra taraflarına iki adet savaş gemisi gönderdi. Zira Mora'da ortaya çıkan asiler sadece karadan değil aynı zamanda sahil şeridinde bulunan Balyabadra gibi yerleşim birimlerine denizden saldırmaktaydılar.[940] Mora'daki tehlikenin günden güne büyümesi Tripoliçe sakinlerini endişeye sevk etmekteydi. Bu sebeple Babıâli, şehir halkını sakinleştirmek için bir buyruldu gönderdi. Söz konusu buyruldu da Bâbıâli, Tripoliçe'ye asker sevk edildiğini ifade etmekteydi.[941] Ancak Bâbıâli'nin Tripoliçe'ye

[935] BOA, **HAT**, 941/40649-A; BOA, **HAT**, 946/40723.
[936] BOA, **HAT**, 862/38445-A.
[937] BOA**, HAT**, 857/38276-B.
[938] Şanizade Efendi, **a.g.e**, C 2, s. 1115.
[939] BOA, **HAT**, 878/38866. Mora'daki ayaklanmaların başlarında gerek sahada Hurşid Ahmed Paşa gerekse başkentte II. Mahmud'un hadiseleri tam manasıyla okuyabildiklerini söylemek zordur. Zira Hurşid Ahmed Paşa, Salih Ağa'dan aldığı bilgiler ışığında olayları Tepedelenli Ali Paşa kışkırtması görürken, II. Mahmud'da Mora asilerinin Eflak/Boğdan'da mağlup edilen İpsilanti kuvvetleri gibi olacağı için Rumlar'ı boş yere ölmelerinden dolayı "*bu Rum milletinin şu hareketleri akıl ermez bir şey…*" olarak nitelendirmekteydi. Bkz: BOA, **HAT**, 862/38453**.**
[940] BOA, **HAT**, 868/38591-B.
[941] BOA, **HAT**, 857/38276-G.

sevk edildiğini ifade ettiği asker; Hurşid Ahmed Paşa'nın Tırhala'dan gönderdiği bin beş yüz kişilik kuvvetti. Bu birlikler de Nisan ayı başında tehdidini arttıran Rum asilere karşı Tripoliçe'ye ulaştı ve şehir güvenliğini üstlendi.[942]

Rum asilerin Mora ve Tripoliçe dolaylarında faaliyetlerini arttırması ve isyan hareketlerinin Mora'nın kuzeyine doğru ilerlemesi, Hurşid Ahmed Paşa'yı da strateji değiştirmeye zorladı. Zira artık Hurşid Ahmed Paşa'nın kendisi de isyanın Yanya ordusu içinden birtakım asker sevkiyle durdurulabilecek noktayı geçtiğini anlamıştı. Esasında İngiliz menşeili bilgiler Rumların bir müddettir isyan için hazırlandığını ifade etmekteydi.[943] Ancak gerek Hurşid Ahmed Paşa gerekse Bâbıâli meselenin ciddiyetini zamanında kavrayamadı. İsyanın büyümesiyle Hurşid Ahmed Paşa, Tepedelenli Ali Paşa isyanını sona erdirmek üzere yanında bulundurduğu Mora valisi Mehmed Paşa'yı, maiyetinden ayırarak Mora'ya sevk etti. Ayrıca 16 Nisan tarihinde beş bin kişilik bir kuvvet daha vücuda getirerek Avlonya mutasarrıfı Ömer Paşa'nın komutasında Mehmed Paşa'ya gönderdi.[944] Mehmed ve Ömer Paşalar, Hurşid Ahmed Paşa'dan aldıkları destekle 5 Mayıs itibariyle Livadia ve Ağriboz üzerine başlattıkları ileri harekatta kısmen de olsa başarı elde ederek asileri geri püskürtmeye muvaffak oldu.[945] Bu esnada Mehmed Paşa'nın kethüdası Mustafa Bey ise Tripoliçe'ye doğru hareket ederek Hurşid Ahmed Paşa'nın kethüdası Salih Ağa'nın yanına ulaştı.[946] Hurşid Ahmed Paşa, Tripoliçe'nin iskelesi sayılan Anabolu kalesi muhafızlığına da kendi kethüda vekili Ali Namık Bey'i muhafız olarak tayin ettirdi.[947] Böylece Tripoliçe'nin deniz yolu ile bağlantısını güvenli hale getirmek istedi. Bu esnada Mora valisi Mehmed Paşa, Tripoliçe'ye ilerleyebilmek adına Yunan asilerin üzerine başarılı harekatlar düzenlemekteydi.[948] Bu doğrultuda Mora valisi, Livadia bölgesinde bulunan asileri lider takımıyla birlikte etkisiz hale getiriyordu. Ancak Mehmed Paşa'nın girdiği her muharebede birliklerinin de sayısı azalmaktaydı. Bu şekilde kalabalık bir asi kitlesi tarafından kuşatılmış bulunan Tripoliçe'ye yardım etmesi de mümkün değildi.

---

[942] BOA, **HAT**, 857/38269.
[943] Şanizade Efendi, **a.g.e**, C 2, s. 1259.
[944] BOA, **HAT**, 868/38591-C.
[945] BOA, **HAT**, 934/40432; W. Alisson Phillips, **a.g.e**, s. 62.
[946] BOA, **HAT**, 931/40332.
[947] BOA, **HAT**, 864/38519.
[948] BOA, **HAT**, 516/25810; BOA, **HAT**, 760/35929; BOA, **HAT**, 936/40484.

Hurşid Ahmed Paşa, Mora valisi Mehmed Paşa'nın bu haliyle bir ilerleme sağlayamayacağına dair bilgileri almasının ardından Bâbıâli'ye, Tripoliçe kuşatmasının çok şiddetlendiğini ve mevcut durumda ne Mehmed Paşa'nın yardıma gidebileceğini ne de Tripoliçe'nin direnebileceğini ifade ediyordu. Çözüm olarak ise Mehmed Paşa'nın maiyetine Anadolu'dan on bin kişilik Türk kuvvetinin ivedilikle ulaştırılmasını istiyordu.[949] Bâbıâli, Hurşid Ahmed Paşa'nın isteği doğrultusunda Yanya'ya gitmek için Yenişehire'e gelen; Aydın ve Saruhan mutasarrıfı Mehmed Behram Paşa, İskenderiye mutasarrıfı Mustafa Paşa, Çarhacı Ali Paşa ve Hacı Bekir Paşalar'ın birlikleriyle birlikte Mora valisi Mehmed Paşa'nın yardımına gitmesini istedi. Ancak Mora'ya gitme işini ağırdan almaları ayrı bir krize sebep oldu.[950] Hurşid Ahmed Paşa, başlayan isyanın Mora valisi maiyetine asker sevkiyle çözülemeyeceğini kavradı. Bu sebeple 21 Eylül 1821 tarihinde Bâbıâli'ye; Mora'da meydana gelen isyanla ancak müstakil bir serasker tayin edilerek mücadele edilebileceğini iletti. Aksi taktirde isyanın Yenişehir taraflarına ulaşmasının an meselesi olduğunu da ekledi. Bu doğrultuda kudretli bir vezirin serasker tayin edilip Mora'ya gönderilmesini istedi.[951] Bâbıâli, Hurşid Ahmed Paşa'nın yönlendirmesiyle Seyyid Ali Paşa'yı Mora seraskeri olarak atadı. Ancak yeni serasker yoldayken Mora eyalet merkezi Tripoliçe Rum asilerin eline geçti. Bu sebeple Seyyid Ali Paşa Tripoliçe yerine İzdin'de bulunan Mora valisi Mehmed Paşa'nın yanına gitti.[952]

1821'in Temmuz ve Ağustos ayları boyunca Tripoliçe altmış bin kişiden oluşan Rum asilerin şiddetli kuşatması altındaydı.[953] Kuşatma altındaki şehri Hurşid Ahmed ve Mehmed Paşalar'ın kethüdaları savunuyordu. Ancak şehirdeki zahire ve su sıkıntısının baş göstermesi ve bunun yanında beklenen yardımın bir türlü gelmemesi Tripoliçe halkını büyük bir umutsuzluğa itti. Aynı umutsuzluk Hurşid Ahmed Paşa'nın kendisinde de vuku bulmuştu. Nitekim Tripoliçe'nin Yunan asilerin eline düşeceğinden emin olduktan sonra Ağriboz dolaylarında bulunan donanma

[949] BOA, **HAT**, 863/38465.
[950] BOA, **HAT**, 862/38446. II. Mahmud, Mora'ya tayin edildiği halde işi ağırdan alan görevlilere oldukça öfkelenmekteydi. II. Mahmud görev yerine gitmekte geicekenler için "…*Mora bu haldeyken bundan böyle ayak sürümeleri bayağı diyânetsizliktir*..." demekteydi. Bkz: BOA, **HAT**, 863/38465.
[951] BOA, **HAT**, 861/38651.
[952] BOA, **HAT**, 388/38829.
[953] Esad Efendi, **a.g.e**, s. 680.

kaptanlarından Ali Kaptan'a; Tripoliçe'den ailesi ve mal varlığını tahliye etmesi için talimat gönderdi. Ali Kaptan, Hurşid Ahmed Paşa'dan gelen talimat doğrultusunda beş yüz kişilik bir kuvvetle Hurşid Ahmed Paşa'nın ailesini Tripoliçe'den kurtarmak için Eylül başlarında harekete geçti.[954] Ancak Kaptan Bey'in de yapabileceği çok bir şey yoktu. Zira her taraftan sarılmış halde bulunan Tripoliçe'ye girmenin bir yolu kalmamıştı. Şehirdeki Osmanlı kuvvetleri zaman zaman şehir kapılarını açıp huruç hareketi gerçekleştirerek Rum asilere zaiyat verdiriyordu. Ancak şehirdeki Osmanlı kuvvetlerinin yaptığı her hücum kendilerinin de kayıp vermelerine sebep oluyordu. Bu sebeple asilere karşı hücumlardan da vazgeçildi. En nihayetinde şehir sakinleri ile Yunan asiler arasında teslim görüşmeleri kaçınılmaz oldu. Asilerle yapılan görüşmeler neticesinde Tripoliçe asilere bırakılacak, burada bulunan Müslüman halk ise Guston iskelesi yoluyla Arnavutluk sahiline çıkacaktı. Ancak şehirde bulunan Arnavut askerlerinden bazılarıyla gizli yoldan anlaşan Rum asiler, 7 Ekim 1821 gecesi Tripoliçe'nin kapılarını açtırdı.[955] Ansızın bir baskınla şehre giren asiler, sivil ve asker farkı gözetmeksizin Tripoliçe'de büyük katliam yaptı.[956]

Hurşid Ahmed Paşa, Tripoliçe'nin düştüğü haberi sonrasında ailesinin bir gemiyle Kos adasına ya da Anadolu sahillerine çıkarıldığı istihbaratının kendisine geldiğini Bâbıâli'ye ileterek, ailesinin bahsedilen mahallerde bulunup İstanbul'a götürülmesini istedi. Ancak Bâbıâli, gerek İzmir muhafızı Hasan Paşa ve gerekse Kos adası muhafızı Kalender Paşa'ya yaptırdığı tahkikatta Hurşid Ahmed Paşa'nın ailesine yönelik bir bilgi bulamadı.[957] Zira Hurşid Ahmed Paşa'ya gelen bilgi yanlıştı. Paşa'nın ailesi Tripoliçe düşerken kaçmayı başaramadı. Mora valisi Mehmed Paşa ve kethüdasının aileleri gibi kendi ailesi ve kethüdası Mehmed Salih Ağa'nın ailesi de Yunan asilerin eline esir düştü. Hurşid Ahmed Paşa, ailesinin Tripoliçe'de esir düştüğünü öğrenir öğrenmez asilerle fidye pazarlığına başladı. Bu konuda Korfu'da

---

[954] BOA, **HAT**, 939/40543.
[955] Esad Efendi, **a.g.e**, s.680; Cevdet Paşa, **a.g.e**, C 12, s. 25.
[956] Tripoliçe'de yaşan Müslüman halkın uğradığı katliamlar için bkz: BOA, **HAT**, 841/37873; Esad Efendi, **a.g.e**, s.679-682; Cevdet Paşa, **a.g.e**, C 12, s. 25-26; Nicolae Jorga, **a.g.e**, C 5, s.230; **_The History of Modern Greece**, ed. William Lewis, Boston 1827, s. 130-104; Thomas Hughes, **a.g.e**, s.301; W. Alisson Phillips , **a.g.e**, s. 61; Salahi Ramadan Sonyel, "Yunan Ayaklanması Günlerinde Mora'daki Türkler Nasıl Yok Edildiler?", **Belleten**, LXII/233, 1998, s. 107-135; Musa Gündüz-Mustafa Turan, "Yunan Bağımsızlık Düşüncesinin Tarihi Temelleri ve Tripoliçe Katliamı", **Uluslararası Suçlar ve Tarih Dergisi**, S 1, 2006, s. 9-42; Machiel Kiel, "Tripoliçe" , **DİA**, C 41, İstanbul 2012, s. 315. Justin McCarthy, **Ölüm ve Sürgün**, çev. Fatma Sarıkaya, Ankara 2012, s. 10-14.
[957] BOA, **HAT**, 877/38833.

bulunan bir İngiliz yetkili ile temas kuran Hurşid Ahmed Paşa, onun aracılığıyla Tripoliçe'deki asi liderleriyle bir görüşme gerçekleştirdi. Hurşid Ahmed Paşa ve asiler arasında gerçekleştirilen müzakereler neticesinde anlaşma sağlandı. Anlaşma doğrultusunda Hurşid Ahmed Paşa, İngiliz yetkili aracılığıyla Tripoliçe'ye kendisinden istenilen fidyeyi gönderdi. Ancak anlaşma sonrasında bir araya gelen asi liderler, fidye için aracılık yapan İngiliz yetkiliye; Hurşid Ahmed Paşa'nın ailesi karşılığında başka taleplerinin de olacağını belirtti. Bunun üzerine asiler, ilk anlaşmada geçen fidyeye ek olarak Hurşid Ahmed Paşa ve Mehmed Paşa'nın elinde bulunan Yunan asilerin de serbest bırakılması şartını koştu. Aksi taktirde Hurşid Ahmed Paşa'nın ailesini teslim etmeyeceklerini bildirdiler.[958] Bunun üzerine Hurşid Ahmed Paşa asiler ile tekrar müzakereye başladı. Nihayetinde asilerle bir anlaşmaya varıldı. Buna göre; Hurşid Ahmed Paşa, Mehmed Paşa, Salih ve Mustafa Ağa ile Mora kalesi bina emini Yusuf Ağa'nın ailelerinden oluşan doksan yedi kişilik gruba karşı Hurşid Ahmed Paşa, elinde bulunan üç yüz Yunan asiyi serbest bırakacaktı. Ayrıca asilere nakdi olarak iki bin dört yüz kese akçe verilecekti. Tripoliçe'nin düşmesiyle yaklaşık beş aylık esaret dönemi yaşayan Hurşid Ahmed Paşa ve diğer görevlilerin aileleri, İngiliz gemisiyle Preveze'ye getirildi.[959] Hurşid Ahmed Paşa ise hem ailesini teslim almak hem de Yunan asilerin tehdidi altında bulunan Preveze kalesini teftiş etmek için bizzat Preveze'ye gitti. Hurşid Ahmed Paşa, Preveze kalesinde yaptığı incelemeleri ve kalede ihtiyaç duyulanları Bâbıâli'ye bildirdi. İncelemeler sonrasında kendisi de ailesini alarak 27 Nisan 1822'de Yanya'ya döndü.[960]

Hurşid Ahmed Paşa, Mora'daki asiler üzerine asker sevk ederken aynı zamanda Yanya ve Yenişehir taraflarında da Yunan asiler ile mücadeleye devam ediyordu. Özellikle Yanya'nın batısında bulunan Parga ve Filat'ta asiler saldırılarına tüm hızıyla devam etmekteydi.[961] Buna karşı Filat'ta Rum halkını isyana teşvik eden metropolit idam edildi ve olayların önüne geçilmeye çalışıldı.[962] Aynı zamanda benzer sebeple Yenişehir metropoliti rahip Bulo Karbos'da idam edilerek kesilen başı

[958] BOA, **HAT**, 862/38442.
[959] Esad Efendi, **a.g.e**, s. 154-155; Cevdet Paşa, **a.g.e**, C 12, s. 26.
[960] BOA, **HAT**, 858/38291.
[961] BOA, **HAT**, 402/21087;
[962] BOA, **BEOAYN.d**, No: 610, s. 67; BOA, **HAT**, 921/40069.

İstanbul'a gönderildi.[963] Ancak alınan tedbirler asilerin Selanik dolaylarına kadar ulaşmasına engel olmadı.[964] Hurşid Ahmed Paşa, Yenişehir ve Filat dolaylarında asiler üzerine birlikler sevk ederken aynı zamanda Tepedelenli Ali Paşa ile de uğraşmaktaydı. Nitekim 5 Şubat 1822 tarihinde Tepedelenli Ali Paşa meselesi ortadan kaldırıldı. Hurşid Ahmed Paşa, Ali Paşa'nın idamından sonra -henüz ailesi esir durumdayken- Mora'ya gidip, ailesinin intikamını almak istediğini Bâbıâli'ye iletmekteydi. Ancak o sırada Osmanlı Devleti dış politikada sıkıntılı bir sürece girdi. Zira Yunan isyanından dolayı Rusya'nın öne sürdüğü teklifler, Bâbıâli tarafından kesin bir şekilde reddedildi. Bu durum iki üke ilişkilerini son derece gergin bir noktaya taşıdı.[965] Bu sebeple Bâbıâli, Hurşid Ahmed Paşa'nın Mora'ya geçmesini o an için uygun görmedi. Zira Rusya'nın birkaç güne savaş ilan etme olasılığı çok yüksekti. Rusya'nın savaş ilan etmesi durumunda ise Hurşid Ahmed Paşa'ya Mora'da değil, Tuna hattında ihtiyaç olacaktı.[966]

4- Vefatı, Türbesi ve Muhâllefatı

a- Vefatı ve Türbesi

Hurşid Ahmed Paşa, Tepedelenli Ali Paşa meselesini çözüme kavuşturup ailesini de Yunan asilerin elinden kurtardıktan sonra Yanya ve Karlıili taraflarında bulunan Yunan asiler üzerine asker sevk etmeye devam etti.[967] Kendisi ise bu esnada Yanya'dan hareket ederek Temmuz ayı başlarında Yenişehir'e ulaştı. Burada yeni Mora seraskeri Dramalı Mahmud Paşa'nın maiyetine yirmi iki bin dokuzyüz kişilik bir birlik hazırladı ve 11 Temmuz 1822 tarihinde Yenişehir'den yola çıkardı.[968] Bu sırada Bâbıâli, Hurşid Ahmed Paşa üzerindeki stratejisini de güncelledi. Daha önceden Bâbıâli, Paşa'nın Rus tehdidi sebebiyle Mora'ya geçmesine sıcak bakmıyordu. Ancak şimdi bu tehdit uzaklaştığı için Hurşid Ahmed Paşa'ya Mora'da ihtiyaç duyuyordu.

---

963 BOA, **HAT**, 510/25027; BOA, **HAT**, 510/25027-A.
964 BOA, **C. HR**, 69/3434; BOA, **HAT**, 933/40420-B.
965 Ahmed Lütfi Efendi, **Vak'anüvîs Ahmed Lütfi Efendi Tarihi**, İstanbul 1999, s. 15.
966 BOA, **HAT**, 862/38442.
967 BOA, **HAT**, 927/40268.
968 BOA, **HAT**, 927/40267. Mora seraskeri Ali Paşa, Tripoliçe düştüğü dönemler Mora'ya ulaşmış ancak şehrin düşmesiyle birlikte İzdin'e Mehmed Paşa'nın yanına çekilmişti. Ali Paşa, İzdin'den hareket edemeyince Hurşid Ahmed Paşa, isyanın genişlemesine engel olmabilme adına birtakım tedbirler alınması gerektiğini Bâbıâli'ye bildirdi. O tedbirlerden birisi de Mora seraskeri olarak Dramalı Mahmmud Paşa'nın tayin edilmesiydi. Bkz: BOA, **HAT**, 847/38037; BOA, **HAT**, 1316/51309. Cevdet Paşa, **a.g.e**, C 12, s. 61.

Bu sebeple Bâbıâli, Hurşid Ahmed Paşa'yı, Mora'ya geçerek isyanı bastırması hususunda görevlendirdi.[969]

Hurşid Ahmed Paşa, Yenişehir'de Mora'ya gidecek olan ordunun hazırlıkları ile uğraşırken başkent İstanbul'da da güç dengelerinde birtakım değişiklik kendini gösteriyordu. Öyle ki Hurşid Ahmed Paşa'nın siyasi hayatında önemli bir yeri olan Hâlet Efendi, 13 Kasım 1822 tarihinde nişancılık görevinden azledilerek önce Bursa'ya sonrasında Konya'ya sürgün edildi. Daha sonra ise burada idam edildi.[970] Cevdet Paşa'ya göre; Hâlet Efendi'nin sürgün edildiği haberi, aynı gün Hurşid Ahmed Paşa'nın kapı kethüdası Said Efendi tarafından Yenişehir'e iletildi. Ancak Paşa, Said Efendi'nin gönderdiği mektubu okuyamadı. Zira İstanbul'dan Yenişehir'e gelen Bâbıâli'nin tatarları, Said Efendi'nin göndermiş olduğu mektuba el koydu. Fakat Hurşid Ahmed Paşa, Hâlet Efendi'nin başına gelenleri İstanbul'dan gelen tatarlardan öğrendi ve endişeye kapılarak hastalandı.[971] Esad Efendi'ye göre ise; Hurşid Ahmed Paşa, Bâbıâli'nin Mora ordusunun içinde bulunduğu perişanlığın sebebi olarak kendisini sorumlu tutacağı ihtimaliyle endişeye kapılıp hastalandı ve yatağa düştü.[972] Cevdet Paşa ve Esad Efendi'nin Hurşid Ahmed Paşa'nın vefatına sebep olacak hastalığına dair bu anlatıları, Hurşid Ahmed Paşa'nın kethüdası Mehmed Salih Ağa'nın Said Efendi'ye gönderdiği tahrirle de kısmen örtüşür. Nitekim Mehmed Salih Ağa, tahririnde Hurşid Ahmed Paşa'nın -Hâlet Efendi'nin sürgün edildiği tarih olan- 13 Kasım tarihinden itibaren hastalandığını ifade eder.[973] Kaldı ki bu tarihlerde Mora seraskeri Dramalı Mahmud Paşa'da vefat etmiş ve Yunan asilerle mücadele edecek ordu da perişanlık içinde bulunuyordu.[974]

Hurşid Ahmed Paşa'nın kesin olarak hangi sebeple hastalandığı bilinmemektedir. Ancak bilinen bir şey var ki Hurşid Ahmed Paşa, 13 Kasım tarihi

---

[969] BOA, **AE**, *II. Mahmud*, 118/9939.
[970] Süheyla Yenidünya Gürgen, **a.g.e,** s. 345-353.
[971] Cevdet Paşa, **a.g.e**, C 12, s. 58-59.
[972] Esad Efendi, **a.g.e**, s. 159.
[973] BOA, **HAT**, 747/35275-E.
[974] Cevdet Paşa, Mora ordusunun perişanlk halini dolaylı yoldan Hurşid Ahmed Paşa'ya bağlamaktadır. Zira Huşid Ahmed Paşa'nın bir araya getirdiği Sülayman Paşa, Erip Paşa, Sirozlu Yusuf Bey ve Arnavut sergerdebaşı Zekeriya Bey gibi kişilerin disiplinli savaş uygulamdıkları ve vakit geçtikçe Dramalı Mahmud Paşa'nın komuta kademesine söz geçiremeydiğinden kahredip hastalalanarak öldüğünü iddia eder. Böylelikle hem ordunun perişanlığından hem de Dramalı Mahmud Paşa'nın vefatı için bir bakıma Hurşid Ahmed Paşa'yı işaret eder. Bkz: Cevdet Paşa, **a.g.e**, C 12, s. 61-62.

itibariyle sağlıklı değildi. Nihayetinde 20 Kasım 1822 tarihi gece yarısı hayatını kaybetti.[975] Cenazesi ertesi gün yapılan tören akabinde Yenişehir mevlevihanesine defnedildi.[976] İlerleyen dönemde ise Hurşid Ahmed Paşa'nın kabri üzerine bir türbe inşaa edildi. Hurşid Ahmed Paşa'nın türbesinin ne zaman inşaa edildiğine dair bilgi yoktur. Ancak Tesalya bölgesi 1881'de Osmanlı Devleti'nin elinden çıkmış ve Hurşid Ahmed Paşa'nın türbesinin akıbeti de günden güne kötüye gitmiştir. 1896 yılında Yenişehir mevlevihanesinin arsası Yunanistan kurumlarına satılmasıyla Hurşid Ahmed Paşa'nın da kabrinin bulunduğu mevlevihane metruk duruma geldi.[977] Yenişehir Müslümanlarının mevlevihanenin metruk durumuna binaen 1909 yılında Hurşid Ahmed Paşa'nın türbesi için Şehbenderlik'e başvurmaları, Paşa'nın türbesinin durumu ve konumu hakkında bilgi edinmemizi sağlamaktadır. Yenişehir Müslümanlarının başvuruları sonrası Şehbenderlik'in İstanbul'a gönderdiği evraktaki; "*Sadr-ı esbak Gürcü Hurşid Ahmed Paşa'nın Yenişehir kasabası haricinde ve Tırnova caddesi kenarında kâin kabri, eskiden bir tekke hareminde iken tekkenin mürûr-ı zamanla münhedim olarak yerine dekâkin ve sairde bina olmasına binaen kabir-i mezburun hüsn-ü muhâfazası halen kabil olamadıktan başka eclâf-ı yunaniye tarafından kolu kaleme gelmez bir hale ifza edilmiş olduğuna bahisle müşârünileyh bakiye-i azamının oradan merâsim-i mahsusa ile kaldırılıp derûn kasabadaki câmi şerifeden birinin haziresinde yahud Müslüman kabristanında yaptırılacak mezara defin ettirilmesine ve bu uğurda şahbenderhane hasılatında üç dört bin guruşun sarfına mezumiyet iʿtâsı lüzûmuna dair tarihli ve 3504 numaralı tezkiresi ile beraber leffen sab-ı aliyeyi şeyhülislâmilerine irsâl kılınmayla evvel emirde müteveffâyı müşâhirileyhin bakikeyi azamının bervechi muharrer nakli caiz olup olmadığının ibâsı iâdesi babında*" geçen ifadeler Hurşid Ahmed Paşa'nın kabrinin durumunu ortaya

[975] II. Mahmud, Hurşid Ahmed Paşa'nın vefat haberini duyduğunda "…*Hüdâ hakkı içün ziyâdesiyle mükedder oldum çâre ne emr-i bâdî böyleymiş Cenâb-ı hakk rahmet eyleyüb taksîratını affeyleye*…" cümleleriyle sarf etmiştir. Bkz: BOA, **HAT**, 884/39085.

[976] BOA, **HAT**, 747/35275; BOA, **HAT**, 747/35275-A; BOA, **HAT**, 747/35275-C.

[977] Süleyman Demirci-Serdar Ösen, "Osmanlı Devleti'nin Balkanlardan Çekilmesi Sürecinde Mevlevihanelerin Durumu: Yenişehir (Larissa) Mevlevihanesi Örneği", **SDÜ Fen Edebiyat Fakülesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S 26, 2012, s. 1-6.

koymaktadır.[978] Ancak Yenişehir müslümanlarıın Paşa'nın türbesi için yapmış olduğu başvuruya binaen herhangi bir girişim olmadı.[979]

b- Muhallefatı

Hurşid Ahmed Paşa, 21 Kasım günü Yenişehir mevlevihanesine defnedilmesinin ardından Paşa'nın kendisine ait tüm eşya; kethüdası, divan kâtibi ve Yenişehir müftü naibi huzurunda mühürlendi.[980] Bâbıâli ise Hurşid Ahmed Paşa'nın muhallefatını düzenlemesi için İstanbul'dan kapıcıbaşı Yusuf Efendi'yi görevlendirdi. Yusuf Efendi, Hurşid Ahmed Paşa'nın muhallefat çalışmaları için 29 Aralık 1822 tarihinde Yenişehir'e geldi. Şehre gelmesinin ertesi günü olan 30 Aralık tarihinde Hurşid Ahmed Paşa'nın muhallefat işlerine başlayan Yusuf Efendi, ilk olarak Hurşid Ahmed Paşa'nın tüm kapı halkını Paşa'nın eşya ve emval işlerinden uzaklaştırdı.[981] Böylelikle çalışmasına daha titiz bir şekilde devam edebildi.

Hurşid Ahmed Paşa'nın muhallefatı hususu sancılı oldu. Öyle ki yapılan muhallefat çalışmalarında Hurşid Ahmed Paşa'nın eşya ve nakdi durumu karşısında büyük bir şaşkınlık yaşandı. Zira yapılan incelemeler doğrultusunda Hurşid Ahmed Paşa'nın 79.751 kuruş değerinde muhallefatı ortaya çıkmaktaydı.[982] Ayrıca muhtelif kişilerden 47.297 kuruşluk alacağı[983] ve gayrimenkul olarak da sadece İstanbul'da Sultan Mehmed Camii şerifi yanındaki Boyacı Kapı mevkinde, yüz bin kuruş değer biçilen büyük bir konağı bulunmaktaydı.[984] Yusuf Efendi için Hurşid Ahmed Paşa gibi yıllardır üst düzey görevler ifa etmiş bir kişiden geriye bu denli az bir malın kalmış

---

[978] BOA, **BEO,** 2991/224322.

[979]Türbe; kesme taştan inşaa edilmekle birlikte üstü açık ve etrafı üç adet duvarla ki duvarlar demir parmaklı pencere ile çevrilidir. Önünde ise türbeye girişte demir bir kapısı bulunmaktadır. Mezar, baş ve ayak taşları olmakla birlikte barok usulü sanduka biçimdedir. Hurşid Ahmed Paşa'nın türbesi, Tesalya'nın Yunanistan'a geçişinden II. Dünya Savaşı'na kadar sağlam bir şekilde ayakta durur. 1962 yılına gelindiğinde türbenin demir parmaklıkları ve kapısı tuğla ile kapatılır. 1980'li yıllarda Hurşid Ahmed Paşa'nın türbesi yıkılır ve 2003 yılında türbenin bulunduğu mahalde barok usulüne uygun çiçekli motifli taş parçaları bulunur ki bu parçalar muhtemelen Hurşid Ahmed Paşa'nın mezarına aittir. Bugün ne Yenişehir'deki Mevlevi tekkesinden ne de Hurşid Ahmed Paşa'nın türbesinden bir iz bulunmamaktadır. Bkz: Neval Konuk, **Yunanistan'da Osmanlı Mimarisi**, C 1, Ankara 2010, s. 439-440. Ayrıca Neval Konuk'un eserinde Hurşid Ahmed Paşa'nın türbesi ile ilgili bilgiler verirken referans gösterdiği Sicill-i Osmani'deki Hurşid Ahmed Paşa ile Hurşid Mehmed Paşa arasında karışıklık olmuştur. Konuk, Hurşid Ahmed Paşa'nın türbesini tanıtırken 1876'da Yenişehir'de vefat eden Hurşid Mehmed Paşa'nın bilgilerini kullanmıştır.

[980] BOA, **HAT**, 247/35275.

[981] BOA, **HAT**, 522/25513-A.

[982] BOA, **D.BŞM.MHF.d**, No:13382, s. 29-31.

[983] BOA, **D.BŞM.MHF.d**, No:13385, s. 2.

[984] BOA, **MAD.d**, No: 12412, s. 40; BOA, **HAT**, 554/27388.

olması inandırıcı değildi. Bu sebeple -önceden de belirtdiliği üzere- Yusuf Efendi, Hurşid Ahmed Paşa'nın mallarının kethüdası Mehmed Salih Ağa tarafından kendi zimmetine geçirme ihtimalini Bâbıâli'ye bildirdi. Bu noktada Hurşid Ahmed Paşa'nın muhallefatı ile Tepedelenli Ali Paşa'nın kayıp malları iç içe geçen bir problem oldu. Paşa'nın kethüdası Mehmed Salih Ağa da on sekiz ay gibi bir süre İstanbul'a tutuklu kaldı. Tam bu sırada Hurşid Ahmed Paşa'nın Manastır'a nakledilen muhallefatı arasında Tepedelenli Ali Paşa'ya ait olan bir pırlanta yüzüğün ortaya çıkması, Hurşid Ahmed Paşa ve kethüdası Mehmed Salih Ağa'nın üzerine tekrardan şüpheleri çekmeye yetti. Pırlanta yüzük konusunda; İstanbul'da tutuklu bulunan Salih Ağa, Hurşid Ahmed Paşa'nın divan kâtibi, Hurşid Ahmed Paşa'nın muhallefat memuru Yusuf Efendi vefat etmiş olduğundan dolayı onun oğlu ve Ali Paşa'nın muhallefat mübaşiri Salih Efendi yeniden sorguya alındı. Sorgu esnasında kethüda Mehmed Salih Ağa, Hurşid Ahmed Paşa'nın Tepedelenli Ali Paşa'nın muhallefatından bir pırlanta yüzük, bir çift mücevher işlemeli piştov, bir adet mücevher kabzalı yatağan ve bir mücevher enfiye kutusunu bedeli ödenmek suretiyle satın almak istediğini, İstanbul'daki kapı kethüdası Said Efendi'ye yazdığını ifade etti.[985] Ancak Hurşid Ahmed Paşa'nın kapı kethüdası aynı zamanda Halet Efendi'nin mühürdarı olması hasebiyle Paşa'nın bu satın alma talebinden ilk olarak Halet Efendi'nin haberi oldu. Halet Efendi, Said Efendi'ye yazdırdığı cevapla; Tepedelenli Ali Paşa'nın tüm muhallefatının İstanbul'a gönderilmesini ve icap eder ise istediği parçaların kendisine daha sonradan iade olunacağı bilgisini verdi. Ancak Said Efendi'nin ifade ettiği üzere bu parçalar Hurşid Ahmed Paşa'ya geri verilmedi. Sebebi ise Halet Efendi'nin muhallefat işlemlerinde ortaya çıktı. Hurşid Ahmed Paşa'nın bedel karşılığında satın almak istediği tüm parçalar Halet Efendi'nin malları arasında çıktı.[986] Ancak Ali Paşa'nın muhallefat mübaşiri Salih Efendi'nin ifadesine göre; Hurşid Ahmed Paşa, bedelini ödemek suretiyle istediği parçalardan pırlanta yüzüğü kendi tarafında alıkoymuş ve bu durumu kendisinin bir tahrirle Bâbıâli'ye bildireceğini iletmişti. Kethüda Mehmed Salih Ağa da görünüşe göre pırlanta yüzük meselesinden bihaberdi ve tüm parçaların İstanbul'a gittiğini ifade ederek, yüzüğün Hurşid Ahmed Paşa'nın

[985] BOA, **HAT**, 517/25252.
[986] Süheyla Yenidünya Gürgen, **a.g.e**, s. 303-304.

muhallefatına nasıl geldiğine dair bir fikri yoktu.[987] Görünen o ki Hurşid Ahmed Paşa'da İstanbul'a gidecek olan malların kendi tarafına bir daha gelmeyeceğini tahmin ediyordu. Bu sebeple pırlanta yüzüğü göndermemiş ve kendisine saklamıştı. Yüzük meselesi bu şekilde devam ederken Bâbıâli, Hurşid Ahmed Paşa'nın muhallefatından gelecek olan meblağın Darpane-i Amire'ye aktarılmasını istemekteydi.[988]

Hurşid Ahmed Paşa'nın muhallefatının makamına binaen daha düşük kalmasının temel sebeplerinden birisi Tripoliçe'nin Yunan isyanı sırasında asilerin eline geçmesiydi. Zira Tripoliçe asilerin eline geçtiğinde Hurşid Ahmed Paşa'nın haremi de esir düşmüştü.[989] Bununla birlikte doğal olarak Hurşid Ahmed Paşa'nın malları da asilerin eline geçti. Hurşid Ahmed Paşa, Tripoliçe'de olan ailesini kurtarmak için İngiltere tebasından olan Doktor Zanta'lı Stefenaki'yi aracı kılmıştı. Stefenaki, Tripoliçe'de Hurşid Ahmed Paşa'nın eşi Hatice hanımla yaptığı görüşmede; asilerin hem kendilerinin hem de Paşa'nın mücevher ve mallarını gasp edebileceklerini ifade etti. Bundan dolayı söz konusu mücevher ve eşyanın daha sonradan kendilerine verilmek üzere emanet olarak tarafına bırakılmasını istedi. Ancak Stefenaki, Hurşid Ahmed Paşa'nın ani gelişen vefatı sonrası bahsi geçen mücevheri ailesine teslim etmedi. Konunun ısrarla takipçisi olan Hatice Hanım 1845 yılında İstanbul'a geldiğini öğrendiği Stefenaki'yi, Ticaret Nezareti Nazırı Arif Paşa'ya şikâyet etti. Stefenaki'den Tripoliçe'de kendisine emanet edilen mücevherlerin iadesini talep etti. Stefenaki'nin durumu inkâr etmesi üzerine Hatice Hanım meseleyi Bâbıâli'ye bildirerek söz konusu mücevherlerin Stefenaki'den geri alınmasını talep etti.[990] Stefenaki'nin İngiliz vatandaşı olması sebebiyle mücevher meselesi bir anda uluslararası bir mahiyete dönüştü. Bu sebeple Stefenaki'ye açılan davaya İngiliz sefareti de müdahil oldu ve

[987] BOA, **HAT**, 517/25252.
[988] BOA, **TS.MA.e**, 1284/46.
[989] Tripoliçe'de esir düşenlerden birisi daha sonradan orduda çeşitli kademelerde görev yapacak olan oğlu Osman Bey'dir. Osman Bey, Hurşid Ahmed Paşa'nın vefatından sonra çeşitli kademelerde görev yapmış ve 1852 yılıdna Selanik'te Zaptiye Sergerdeğiliği'nde istihdam edilmesini talep etmesine rağmen bu isteği uygun görülmemiştir. Bkz: BOA, **A. MKT, NZD**, 49/84.
[990] BOA, **A. DVN**, *Divan Kalemi Evrakı*, 20/113. Hatice Hanım 1839 tarihinde Bâbıâli'ye yazdığı arzuhalde; tüm mücevher ve birikimlerinin Tripoliçe'de kalmış olmasından dolayı mağdur durumda bulunduğunu ve bugüne kadar var olan eşyalarını satarak geldiğini ancak artık satacak bir eşyasının da kalmadığını ileri sürerek kendisine maaş bağlanması talebinde bulunmuştu. Bkz: BOA, **C. AS**, 653/27469. Daha sonra ise kendisine maaş tahsisi yapıldı. Bkz: BOA, **EV. BRT**, *Berat*, 130/8; BOA, **MAD.d**, No: 12506, s. 12.

davayı yakından takip etmeye başladı. Stefenaki'nin mahkemeye göndermiş olduğu yazılı ifadede; Hatice hanımın dile getirdiği söz konusu mücevherleri aldığını ancak bunların Zanta adasında bulunduğu söylüyordu. Ancak bu sefer de mücevherlerin Hatice hanıma iade edilebilmesi için Tripoliçe'den Hurşid Ahmed Paşa'nın ailesini çıkarırken sarf etmiş olduğu 6785 riyal[991] masrafın karşılanmasını talep etti.[992] Mahkeme ise Stefenaki'ye mücevherleri geri getirmesi için altmış günlük süre tanıdı.[993] Böylelikle Hurşid Ahmed Paşa'nın dolaylı yoldan da olsa yıllar sonra tekrardan ortaya çıkan muhallefat durumu nihayete eriyordu.[994]

Hurşid Ahmed Paşa, muhallefat gelirinin yanında hayır eserleri noktasında da aynı dönemde yaşamış olan diğer devlet adamlarına kıyasla daha az faaliyeti oldu. Bu doğrultuda Hurşid Ahmed Paşa'nın tespit edebildiğimiz hayır eserleri; sadareti döneminde Hasköy'ün Bali Kethüda mahallesinde inşaatına mescid olarak başlanan, ancak sonradan Cami'ye çevrilen ibadethane[995] ve Artvin'in Borçka ilçesi Benzevul köyündeki kendi adıyla bulunan Cami'dir.[996] Hurşid Ahmed Paşa, Hasköy'de sadarete atanmasının hemen akabinde inşaa ettirdiği cami için vakıf çalışmalarına da başladı. Çirmen mutasarrıfı Ebu Bekir Paşa'nın konağında toplanan kentin ileri gelenleri, Hurşid Ahmed Paşa'nın kurduğu vakfa mütevelli heyeti olarak dahil oldular. Cami'ye kaynak olarak yaptırılan üç adet dükkânlardan elde edilecek gelirden üçer akçe; Cami imamı Osman bin Ali, müezzin Ahmed bin Hüseyin ve Cami'nin kandil giderleri için ayrılmıştır.[997]

---

[991] "*Osmanlı piyasasında ve arşiv kayıtlarında riyal ismine XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren rastlanmaktadır. Osmanlılar, İspanyol sikkesi reali riyal şeklinde adlandırmıştır. Bu adlandırma daha sonra başka sikkeler için de kullanılmış, riyal tabirinin çeşitli türevleri ortaya çıkmıştır. Osmanlılar'ın çok sayıda yabancı paraya riyal adını vermesi, bunun zamanla "döviz" kelimesine benzer bir anlam kazandığını düşündürmektedir*." Bkz: Ömerül Faruk Bölükbaşı, "Riyal", **DİA**, C. Ek-2, Ankara 2019, s. 426.

[992] BOA, **HR. SYS**, *Siyasi*, 2923/83; BOA, **HR. TO**, *Tercüme Odası*, 210/34.

[993] BOA, **HR. TO**, *Tercüme Odası*, 209/54.

[994] Araştırmalarımız neticesinde Doktor Stefenaki'nin Hatice hanıma mücevherleri iade ettiğine yönelik bir bilgiye ulaşılmamıştır.

[995] BOA, **HAT**, 1524/5; BOA, **C. ML**, 158/6687.

[996] BOA, **HAT**, 1610/2. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde Hurşid Ahmed Paşa Cami üzerinde yapılan çalışmalarda Benzevul köyünün idari sınırları içinde bulunduğu Gönye kazasına ait hurufat defterleri taranmıştır. Ancak Hurşid Ahmed Paşa Cami hakkında herhangi bilgiye ulaşılamamıştır. Bkz: **VGMA**, *Hurûfât Defterleri* no: 555, s. 371; **VGMA**, no: 556, s. 203; **VGMA**, no: 557, s. 188.

[997] **VGMA**, no: 630, s. 263.

SONUÇ

19. yüzyıl temel olarak tüm dünyada olduğu gibi Osmanlı Devleti için de büyük değişimlerin kendisini gösterdiği bir yüzyıl olmuştur. Bu yüzyılın ilk çeyreği, Osmanlı Devleti adına ardı ardına gelen iç ve dış kaynaklı büyük sıkıntılar barındırmaktadır. Bu olaylar, siyasi tarih çalışmalarına yeterince malzeme olmuştur. Ancak dönemin yakın tanığı olan karakterlerin penceresinden de hadiseleri okumak kuşkusuz tarihi vakaların yorumlanmasına zenginlik katmaktadır. Bu perspektifte biyografi çalışmaları; bir devrin arka planını okuyabilmek ve tarih perdesinin aralığından geçmişi tahlil edebilmek için önem arz eden kategoridir. Zira tarihin hammaddesi olan insan üzerine harcanan mesai, tarihi çalışmalara bilimsel olarak mühim katkı sağlayabilmektedir.

Çalışmanın konusu olan Hurşid Ahmed Paşa'nın aktif olarak devlet görevini ifa ettiği 1802-1822 yılları, 20. yüzyıl Osmanlı Devleti tarihi açısından oldukça çalkantılı bir devirdir. Napolyon Bonapart'ın Mısır'ı işgali ile başlayan yeni düzen, Nizam-ı Cedîd'in lağvedilmesi, taht üzerinde birbirini takip eden değişimler ve buna mukabil güç dengeleri arasındaki iç hesaplaşmalar, farklı karakterlerin tarih sahnesine çıkmasına olanak sağladı. Bu dönem tarih sahnesine çıkan karakterlerden biri de Hurşid Ahmed Paşa'dır. Hurşid Ahmed Paşa, Rumeli valisi Selim Sırrı Paşa'nın himayesinde yetişmiş ve âzat edilmiş bir köle idi. Selim Sırrı Paşa'nın akabinde himayesine girdiği Reisülkütab Rasih Efendi'nin Petersburg'a büyükelçi olarak atanması ve onun Rusya'ya götüreceği ekibe Hurşid Ahmed Paşa'yı dahil etmemesi, kariyerini doğrudan etkileyen önemli bir faktördü. İstanbul'da kalmasıyla birlikte Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa'nın himayesine girdi. Bu intisabı kendine ikbâl kapılarının açılması için doğru bir hareketti. Nitekim siyasi hayatı süresince -belli dönemler hariç- kendisine her daim bir hami edinmek onun temel şiârı oldu. Zira devlet hayatı boyunca başkentteki nüfuzlu kişilerin olumlu ya da olumsuz etkilerinin neler olabileceğine yakından tanıklık etti.

Küçük Hüseyin Paşa'nın yanında Mısır seferine iştirak etmesi, Hurşid Ahmed Paşa'nın devlet mekanizması içinde aktif bir görevi üstlenmesini sağladı. 1802 yılında Küçük Hüseyin Paşa'nın etkisiyle İskenderiye muhafızı olarak atandı. Bu görev

Hurşid Ahmed Paşa'nın siyasi sahneye çıkışı ve istikbali açısından mühim bir yer tutacaktır. Nitekim İskenderiye muhafızlığı görevi hamisinden uzak ve devlet kademelerinde bir birey olarak ilk tecrübesi olacaktır. İngiliz hegemonyasının İskenderiye'de tam anlamıyla hissedildiği bir dönemde Bâbıâli'nin temsilcisi olarak bulunması, onun için acı bir tecrübedir. Zira İngilizler'in İskenderiye'deki stratejik noktaları işgallerine ve Kölemenler konusunda zorlamalarına muhatap olacak, fakat her defasında "yetkisizlik" kozunu oynayarak problemlerin çözümü için Mısır valisi Hüsrev Paşa'yı adres gösterecektir. Böylelikle siyaseten bölgede kendi kendini etkisiz bir duruma getirmektedir. Hurşid Ahmed Paşa, İngiliz hegemonyası altında geçirdiği dönem insiyatif almaktan çok uzak etkisiz bir portre çizdi. Ancak İngilizler'in İskenderiye'yi terk etmesi ve Mısır'ın politik bir girdaba döndüğü 1803-1804 yılları siyasi karakterinin de şekillendiği dönemdir. Bu dönemler her ne kadar Mısır'daki iktidar savaşlarında taraf olmasa da konjonktürün getirdiği fırsatları değerlendirmeyi bilmiştir. Özellikle Kahire'deki Arnavut güce dayanarak oturduğu valilik koltuğunu muhafaza için attığı adımlar, Kavalalı Mehmed Ali gerçeği ile kısa sürede yüzleşmesine neden oldu. Nitekim bu yüzleşme Mısır'daki valilik vasfının ne denli cılız mahiyette olduğunu da ortaya çıkardı. Bu vesileyle de İngiliz hegemonyasında başlayan Mısır serüveni Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın kurguladığı ihtilâlle sona erdi.

Mısır'dan çıktığı dönem Hurşid Ahmed Paşa'nın hayatının en sıkıntılı dönemidir. Zira ekonomik durumu ve siyasi pozisyonu itibariyle dibe vurmuştur. O, Bâbıâli için de yeterli kudrete haiz olmayan sıradan bir yöneticidir. Ancak Balkanlar'da başlayan Sırp ayaklanması tıpkı Osmanlı Devleti gibi Hurşid Ahmed Paşa'nın da siyasi hayatını kökten değiştirecektir. Zira Niş'i asilere karşı savunmada muvaffak oluşu, Mısır'daki başarısızlıklarını tamamen unutturmuştur. Bu dönem asilerle sahada mücadele eden bir devlet görevlisi olmanın yanında Bâbıâli'nin Sırp meselesine dair takınacağı politik tavrı şekillendiren bir erk olarak öne çıkmayı bilmiştir. Aynı zamanda bu başarıları, başkentteki nüfuzlu kişilerle yeni ilişkiler geliştirmesinin de önünü açmıştır. Rumeli'de üst üste gerçekleştirdiği askerî harekâtlar ile isyan ateşini Belgrad surlarına kadar geriletti. Bu başarıları II. Mahmud'un ifadeleriyle onu sadarete taşıyan en önemli amil idi. Ancak sadaretteki dönemi tam bir fiyasko olacaktır. Zira Hurşid Ahmed Paşa, askerî noktada kendisini zaman içinde geliştirmişti. Ancak aynı gelişimi siyasi sahada gösteremedi. Mısır'da Kavalalı

Mehmed Ali Paşa karşısında nasıl bir varlık gösteremediyse İstanbul'un siyasi atmosferinde da aynı şekilde bir varlık gösteremedi. II. Mahmud'a göre bu durumun temel sebebi Hurşid Ahmed Paşa'nın yıllarca taşrada görev yapması ve merkez siyasetine uzak kalmasıydı. Bu bir noktada doğru tespitti. Zira sadaretten azledilmesine sebep olan Yeniçeri ayaklanmasına tıpkı Balkanlar'da uyguladığı savaş ve çatışma metodlarıyla karşılık vermeye çalıştı. Ancak İstanbul'daki politik gerçeklik taşradaki gerçeklik ile aynı değildi. Nitekim bunun neticesinde azledildi. Ancak bu noktada gözden kaçırılmaması gereken ise Hurşid Ahmed Paşa'nın merkezde Hâlet Efendi faktörünü iyi tartamamış olmasıydı. Hâlet Efendi'nin etki sahası içinde bulunan Yeniçeriler'e karşı bir hareket onun mutlak gücünü örselemek olurdu ki kendisi de buna izin vermedi. Hurşid Ahmed Paşa, Hâlet Efendi'nin gücüyle yüzleştiği zaman sadaretten azledildi. Ancak bundan sonraki siyasi hayatında onun hamiliğini kabul etti ve bu sayede sadarette bulunduğu dönemden daha da kudretli bir pozisyona ulaştı.

Sadaretten azledilmesi sonrası Bosna, Selanik, Kütahya ve Halep'te isyanlar ve ekonomik buhranlarla geçirdiği bir dönem kendini göstermektedir. Ancak Hurşid Ahmed Paşa'yı bu dönem önemli kılan ise Bâbıâli'nin Tepedelenli Ali Paşa üzerine yapacağı askerî harekâtta onu kullanacak olmasıydı. Kuşkusuz bu durumun arka planında Hâlet Efendi mevcuttu. Ancak taşrada ne denli başarılı bir profil çizdiği ise Sırp ve Halep isyanlarıyla da sabitti. Bu açıdan incelendiğinde Tepedelenli Ali Paşa'ya karşı sahada kullanılacak en etkili görevlilerden birisidir. Bunun yanında Tepedelenli Ali Paşa isyanıyla mücadelesi siyasi hayatı boyunca nasıl bir değişim geçirdiğinin de açık bir göstergesi olacaktır. Siyasi kariyerinin başlarında riske girmeyen idareciden II. Mahmud adına sahte ferman yazabilecek cüretkârlığa geçiş yapan bir karakter ortaya çıkacaktır. Ancak burada dikkat edilmesi gereken temel nokta Hurşid Ahmed Paşa'ya bu cüreti veren politik güçtür. Bu güç ise Hâlet Efendi'den başkası değildir.

Tepedelenli Ali Paşa ile mücadelesine paralel olarak Yunan isyanının da ilk dönemlerinde hadiselerin içinde olmuştur. Ancak Hurşid Ahmed Paşa'nın burada önemli bir zaafiyeti vardır. Hurşid Ahmed Paşa, ayaklanmaların başladığı ilk dönemler de Mora'daki gelişmeleri iyi tahlil edememiştir. Bu surette de kendi maiyetinden takviye kuvvetler ile hadiselerin bastırılabileceğini düşünmüş ve Bâbıâli'den de Mora'ya birtakım destek kuvvet gönderilmesini istemiştir. Bu minvalde II. Mahmud dahi esasında olayları küçümsemiştir. Nihayetinde Hurşid Ahmed Paşa, Mora'daki

olayların basit eşkıya hareketi olmadığını kavrayıp, bölge için ayrı bir serasker talep etti. Bâbıâli de Hurşid Ahmed Paşa'nın bu talebini yerinde görerek müstakil bir Mora seraskeri tayin etti. Ancak bu tarz fiiller için geç kalınmıştı. Zira çok kısa süre içinde Mora'dan sıçrayan isyan ateşi Yanya'ya kadar olan sahaya yayılmıştı. Halbuki Hurşid Ahmed Paşa, daha önceleri gerek Mısır'daki siyasi gelişmelerde gerekse Sırp meselesinde hadiselerin hangi boyutlara ulaşabileceği noktasında Bâbıâli'yi öngörülü şekilde uyarabilmişti. Ancak aynı öngörülü tavrı Yunan ayaklanmasında sergileyemedi. Nihayetinde isyanın Yanya'ya kadar yayılması sonrasında Mora seraskeri olarak tayin edildi, fakat aynı dönem İstanbul'daki hamisi Hâlet Efendi'nin idam edildiği haberini aldı ve kısa süre içinde kendisi de vefat etti.

Sonuç olarak Hurşid Ahmed Paşa, yirmi yıllık bir siyasi geçmişi irdelenmesi elzem miras olarak geriye bırakmıştır. Nispeten kısa sayılabilecek siyasi hayatı; devletin iç ve dış tehditlerine karşı mücadeleyle doludur. Bu sebeple imparatorluğun çok farklı noktalarına bırakmış olduğu izler, bu çalışma çerçevesinde özenle takip edilmeye gayret edilmiştir. Zira onun biyografisi; salt olarak yaşadığı dönemin siyasi, sosyal, ekonomik şartlarını yansıtmaktan ziyade impartorluğun 19. yüzyıl boyunca mücadele edeceği hadiselerin köklerini tüm yönleriyle okuyabilmek için son derece mühimdir.

KAYNAKÇA

1. Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

a. Ali Emiri Tasnifi (AE)

-III. Selim

-IV. Mustafa

-II. Mahmud

b. Bâb-ı Asafi Dosyaları

-Amedi Kalemi (A. {AMD)

-Mektubi Kalemi (A. {MKT)

-Sadaret Kethüdalığı Kalemi (A. {SKT)

c. Bâbı-ı Defteri Başmuhasebe Kalemi Defteri (D. BŞM.d)

-Nr: 7650, Nr: 42347.

ç. Bâb-ı Defteri Başmuhasebe Muhallefat Defteri (D. BŞM.MHF.d)

-Nr: 13382, Nr: 13385.

d. Bâb-ı Asafi Divan Mühimme Defterleri (A. DVNS.MHM)

-Nr:222, Nr:223, Nr:224, Nr:236, Nr:237, Nr:238.

e. Bâbı-ı Asafi Mektubi Kalemi Defterleri (A. MKT.d)

-Nr:1045, Nr:1041.

f. Bâb-ı Asafi Mısır Mühimme Defteri (A. DVNS.NMH.d)

-*Name-i Hûmayûn Defteri*, Nr: 9/1, Nr: 9/303, Nr:17/231, Nr: 10/72.

g. Bâb-ı Asafi Mısır Mühimme Defteri (A. DVNSMRS.MHM.d)

-Nr:11.

ğ. Bâb-ı Asafi Nişan Tahvil Kalemi Defterleri (A. NŞT.d)

-Nr:1435.

h. Bâb-ı Asafi Tahvil Nişan Defterleri (A. DVNS.NŞT.d)

-*Atik Vüzere*, No: 53, *Atik Mısır*, No:11.

ı. Babıali Evrak Odası (BEO)

i. Bâbıâli Evrak Odası Defterleri (BEOAYN.d)

-*Ayniyat Defteri* Nr: 610.

j. Cevdet Tasnifi

-Adliye

-Askeriye

-Bahriye

-Dahiliye

-Evkaf

-Hariciye

-Maliye

-Saray

-Zaptiye

k. Darphane-i Amire Muhasebe Dosyaları

-Tahrirat (D. DRB. THR)

l. Evkaf

-Berat (EV.BRT)

m. Hariciye Nezareti (HR)

-Siyasi (HR.SYS)

-Tercüme Odası (HR.TO)

n. Hatt- Hûmâyun Tasnifi (HAT)

o. Kâmil Kepeci (KK.d)

-Nr: 18, Nr: 33, Nr:34, Nr: 36

ö. Maliyeden Müdevver Defterler (MAD.d)

-Nr:12412, Nr: 12506.

p. Nüfus Defterleri (NFS.d)

-Nr: 1170

r. Sadaret

-Divan Kalemi Evrakı (A. DVN)

-Nezaret ve Devair Evrakı (A. MKT.NZD)

s. Sadaret Defterleri (A. d.)

-Nr: 358.

ş. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi (TS.MA.e)

2. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA)

- *Hurûfât Defterleri,* Nr: 555, Nr: 556, Nr: 557, Nr: 630.

KAYNAK ESER VE İNCELEMELER

___**Cubbett's Annual Register**, C 3, London 1803.

___**The History of Modern Greece,** ed. William Lewis, Boston 1827.

-ABBOTT John S. C., **The History of Napoleon Bonaparte**, C 1, New York-London 1855.

-Ahmed Lütfi Efendi, **Vak'anüvîs Ahmed Lütfi Efendi Tarihi**, C 1, İstanbul 1999.

-Ahmed Müfid, **Tepedelenli Ali Paşa,** İstanbul 1324.

-Ahmed Vasıf Efendi, **Mehâsinü'l-Asar ve Hakâ'iku'l-Ahbar**, haz. Hüseyin Sarıkaya, İstanbul 2017.

-Ahmet Rıfat, **Verdü'l Hadaik**, İstanbul.

-AKÇURA, Yusuf, **Osmanlı İmparatorluğunda Dağılma Devri,** Ankara 2016.

-AKYILILDIZ Ali, "İnsanı Yazmak: 19. Yüzyıl Osmanlı Biyografi Yazıcılığı ve Problemleri Üzerine Bir Değerlendirme", **Osmanlı Araştırmaları**, S 50, İstanbul 2017.

-ALYILMAZ, Cengiz Alyılmaz, "Bugut Yazıtı ve Anıt Mezar Külliyesi Üzerine", **Türkiyat Araştırmaları Dergisi,** S 13, Konya 2003.

-ARTVİNLİ, Taner, **Artvin Yer Adları Sözlüğü**, İstanbul 2013.

-Asım Efendi, **Asım Efendi Tarihi**, haz. Ziya Yılmazer, C 1, İstanbul 2015.

-ASLANTAŞ, Selim**, "Sırp İsyanının Uluslararası Boyutu (1804-1813)", Uluslararası İlişkiler,** C 6, S 21, 2009, s. 122

-ASLANTAŞ Selim, **19. Yüzyılın Şafağında Osmanlıda Sırp İsyanları,** İstanbul 2007.

-ATKIN, Muriel, **Russia and Iran 1780-1828**, Minneapolis 1980.

-AVCI, Casim, "Tabakat", **DİA**, C.39, 2010, s.297-299.

-AYDIN, Mahir, **Vidin Kalesi Tuna Boyundaki İnci**, İstanbul 2015.

-AYKUN, İbrahim, "Tokat'ta Medfun Osmanlı Valilieri", **A.Ü Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S 22, 2003.

-BANAC, İvo, "Nationalism in Serbia", *Balkans A Mirror of the New İnternational Order*, **Balkans**, Ed. Özdağan Günay-Göksu- Saybaşılı Kemali, İstanbul 1995**.**

-BAŞER, Alper, **Eşkıyalıktan Ayanlığa Kırcalili Emin Ağa**, Konya 2014.

-BAŞKAYA, Serhat Şahin, **Mehmet Mansur Efendi ve Rum Fetreti (Yunanistan İsyanı ve Teşekkülü) Adlı Eserin Değerlendirilmesi**, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü (basılmamış) Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1997.

-BEAUCHAMP, Alphonse, **The Life of Ali Pacha of Jannina, Vezier of Epirüs**, London, 1823.

-BERKES Niyazi, **Türkiye'de Çağdaşlaşma,** İstanbul 2002.

-BEYDİLLİ, Kemal, "Alemdar Mustafa Paşa", **DİA**, C 2, İstanbul 1989.

-BEYDİLLİ Kemal, "Kabakçı Mustafa İsyanı", DİA, C 24, İstanbul 2001.

-BEYDİLLİ Kemal, "Küçük Kaynarca Antlaşması", **DİA,** C 26**,** Ankara 2002.

-BEYDİLLİ Kemal, "Küçük Kaynarca'dan Yıkılışa", **Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi**, C 1, Ed Ekmeleddin İhsanoğlu, İstanbul 1994.

-BEYDİLLİ Kemal, "Pazvandoğlu Osman", **DİA**, C 34, İstanbul 2007.

-BEYDİLLİ Kemal, "Tepedelenli Ali Paşa", **DİA**, C 40, İstanbul 2011, s. 476-479.

-BEYHAN Mehmet Ali, "Ramiz Abdullah Paşa", **DİA**, C 34, İstanbul 2007.

-BİLİCİ Faruk, "XIV. Luis Döneminde Fransa ile Türkiye Arasındaki Kültürel İlişkiler", **Harp ve Sulh, Avrupa ve Osmanlılar**, Çev. Şirin Tekeli, İstanbul 2017.

-BÖREKÇİ Mehmet Çetin, **Osmanlı İmarapatırlğu'nda Sırp Meselesi**, İstanbul 2001.

-BRUGMAN J, **An Introduction To The History Of Modern Arabic Literature In Egypt**, Leiden 1984.

-BÜYÜKKARA Mehmet Ali, "Vehhabilik", **DİA**, C. 42, 2012.

-CABARTİ Abdurrahman, **Merveilles Biographiques et Historiques**, C.6, Kahire 1892.

-CASTELLAN Georges, **Balkanların Tarihi**, İstanbul 1993.

-Cevdet Paşa, **Tarihi Cevdet**, C 6-12, İstanbul 1309.

-Cevdet Paşa, **Tezakir,** 21-29, Ankara 1991.

-CEZAR, Mustafa, **Resimli Haritalı Mufassal Osmanlı Tarihi**, C 5, İstanbul 1971.

-CLOGG, **Richard, A Short History of Modern Greece**, Cambridge 1979.

-COLE Juan, **Napoleon's Egypt Invading The Mıddle East**, New York, 2007.

-ÇAĞATAY Neşet, "Vehhabilik", **İslam Ansiklopedisi (MEB)**, C. 3, 1986.

-ÇAVDAR Necati, "Tarihsel Biyografi İnşasında Sübjektiflik Sorunu", **Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S 60, Erzurum 2017.

-ÇELİK, Kürşat, "Mısır Beylerbeyi Hayır Bey'in Muhallefatı (1517-1522)", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, C 33, S 55, 2014.

-ÇELİK Yüksel, "II. Mahmud Devrinde İdari-Askeri Bir Üs: Rami Kışlası", **Osmanlı Araştırmaları**, C 52, S 52, 2018.

-ÇELİK, Yüksel, **Şeyhü'l Vüzera Koca Hüsrev Paşa**, Ankara 2013.

-ÇELİK Yüksel, "III. Selim Devrinde Mısır'da Osmanlı İngiliz Rekabeti", **Nizam-ı Kadimden Nizam-ı Cedid'e III. Selim ve Dönemi**, Ed. S. Kenan, İstanbul 2010.

-ÇETİN Atilla, **Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın Mısır Valiliği**, İstanbul 1998.

-DANİŞMENT İsmail Hami, **İzanlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi**, C 4, İstanbul 1972.

-DAVENPORT Richard Alfread, **Life of Ali Pasha**, London 1878.

-DAVİD Geza, "Böğürdelen", **DİA**, C 6, İstanbul 1992.

-DAVİSON Roderic H, "Küçük Kaynarca Anlaşmasının Yeniden Tenkidi", **Tarih Enstitüsü Dergisi**, İstanbul 1981.

-DEMİR, Mahmut "Makbûl İbrahim Paşa'nın Veziriazamlığı ve Mısır'daki Faaliyetleri", **Mediterranean Journal of Humanities**, IV/I, 2014.

-DEMİRCİ, Süleyman – ÖSEN, Serdar, "Osmanlı Devleti'nin Balkanlardan Çekilmesi Sürecinde Mevlevihanelerin Durumu: Yenişehir (Larissa) Mevlevihanesi Örneği", **SDÜ Fen Edebiyat Fakülesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S 26, 2012.

-DERİN Fahri, "Kabakçı Mustafa Ayaklanmasına Dair Bir Tarihçe", **Tarih Dergisi**, S 27, 1973, s. 99-110;

-DINDIC, Slavoljub- TEODOSIJEVIC Mırjana - TANASKOVIC Darko, **Türkçe-Sırpça Sözlük**, Ankara 1997.

-DRİAULT, Edouard, **Napoleon'un Şark Siyaseti**, çev. M. Fuat Köprülü, Ankara 2013.

-DOĞAN, MEHMET, **Mehmet Emin Rauf Paşa (1780-1860)**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, 2019.

-DURAN, Nurbanu, **Sırbistan Emareti Öncesi Belgrad:1792-1830**, İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, 2019.

-ECER, Ahmet Vehbi, **Tarihte Vehhabi Hareketi ve Etkileri**, İstanbul 2001.

-EFE, Aydın, **Antakya ve Çevresi Türkmen Aşiretleri: Küçükalioğulları ve Reyhanlı Aşireti XIX. Yüzyıl**, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (basılmamış) Doktora Tezi, Erzurum 2012.

-ELDEM, Edhem – GOFFMANN, Daniel – MASTERS, Buruce, **Doğu ile Batı Arasında Osmanlı Kenti Halep, İzmir ve İstanbul**, Çev. Sermet Yalçın, İstanbul 2012.

-EMECEN, Feridun, "İsmail", **DİA**, C 23, İstanbul 2001.

-EMECEN, Feridun, "Osmanlı Kronikleri ve Biyografi", **İslam Araştırmaları Dergisi**, S 3, İstanbul 1999.

-ERİM, Nihat, **Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri**, C 1, Ankara 1953.

-ERKUTUN, Mehmet İlkin, **Mevrid'ül Uhûd 1812 Bükreş Anlaşmasıyla İlgili Galib Paşa Evrakı**, İÜ/SBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1997.

-Esad Efendi, **Vakanüvis Esad Efendi Tarihi**, İstanbul 2000.

-EYÜPOĞLU, İsmet Zeki, **Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü**, Sosyal Yayınları, İstanbul 1991.

-FAHMY, Khaled, **Paşa'nın Adamları, Kavalalı Mehmet Ali Paşa, Ordu ve Mondern Mısır**, Çev. Deniz Zarakolu, İstanbul 2010.

-FAHMY, Khaled, **Kavalalı Mehmed Ali: Osmanlı Valiliğinden Mısır Hükümdarlığına**, Çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul 2020.

-FEYİZOĞLU, **Hamiyet Sezer, Bir Osmanlı Valisinin Hazin Sonu Tepedelenli Ali Paşa İsyanı**, İstanbul 2017.

-FİNDLEY, Carter V, **Osmanlı Devleti'nde Bürokratik Reform; Bâbıâli 1789-1922**, Çev. Latif Boyacı-İzzet Akyol, İstanbul 1994.

-FORBES, Nevill - TOYNBEE, Arnold, **The Balkans**, Oxford 1915.

-GENÇ, Mehmet, **Osmanlı Devleti'nde Devlet ve Ekonomi**, İstanbul 2015.

-GORDAN, Thomas, **History of Tthe Greek Revolation**, C I, London 1882.

-GOULD, Andrew "Lords or Bandits? The Derebeys of Cilicia", **İnternational Journal Of Middle East Studies**, C 7, No: 4, Cambridge 1976.

-GÖRGÜN Hilal, "İbrahim Bey", **DİA**, C. 21, 2000.

-GÖYÜNÇ Nejat, "Kapudan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa", **Tarih Dergisi**, İstanbul 1952.

-GÜNDÜZ Musa - TURAN Mustafa, "Yunan Bağımsızlık Düşüncesinin Tarihi Temelleri ve Tripoliçe Katliamı", **Uluslararası Suçlar ve Tarih Dergisi**, S 1, 2006.

-GÜNER Selda, Abdurrahman El Caberti ve Giovanni Reggio'nun Anlatılarında "Kahire Kale Katliamı" (Mart 1811) ve Memlüklerin Mısır'dan Tasfiyesi, **Akademik İncelemeler Dergisi**, C 11, S 2, 2016.

GÜNER Selda, Mısır'ın Son Memlük Beyleri (1801-1806), **Akademik Bakış**, C 9, S 17, 2015.

-GÜNER, Selda, **Osmanlı Arabistan'ında Kıyam ve Tenkil Vehhabi Suudiler 1744-1819**, İstanbul 2013.

-GÜNER, Selda, "Londra'da Bir Memlük Beyi: Muhammed Bey Elfi", **Akademik Bakış**, C 9, S 17, 2015.

-GÜRGEN, Süheyla Yenidünya, **Mehmed Said Halet Efendi**, İstanbul 2018.

-Hafız Hızır İlyas Ağa, **Tarih-i Enderun**, Çev. Cahit Kayra, İstanbul 1987.

-HALAÇOĞLU, **Yusuf, XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi**, Ankara 2006.

-HALKIN, Leon E, **Tarih Tenkidinin Unsurları,** çev. Bahaeddin Yediyıldız, Ankara2014.

-HATHAWAY, Jane, **Osmanlı Mısır'ında Hane Politikaları ve Kazdağlıların Yükselişi**, İstanbul 2009.

-HATİPOĞLU, Murat, **Yunanistan'daki Gelişmeler Işığında Türk-Yunan İlişkilerinin 101. Yılı**, (1821-1922), Ankara 1988.

-Haydar Çelebi, **Haydar Çelebi Ruznamçesi**, haz. Yavuz Senemoğlu, 1975.

-HEROLD, J. Christopher, **Bonaparte In Egypt**, New York 1962.

-HOBSBAWM, Eric, **Devrim Çağı**, Ankara 2013.

-HUGHES, Thomas, **Travels in Grecee and Albania**, C 2, London 1830.

-ILICAK, Hüseyin Şükrü, **A Radical Rethinking of Empire: Ottoman State and Society during the Greek War of Independence (1821-1826)**, Harvard Üniversitesi, Basılmamış Doktora Tezi, Cambridge 2011.

-İNALCIK, Halil, **Devlet-i Aliye**, C 4, İstanbul 2018, s. 58.

-İNALCIK, Halil, **Osmanlı Hakimiyetinde Ortadoğu ve Balkanlar**, İstanbul 2020.

-İNBAŞI Mehmet, "Eğriboz Sancağı İdarecileri (1756-1792)", **Cihannüma Tarih ve Coğrafya Araştırma Dergisi**, S. 7/1, 2020.

-İPŞİRLİ, Mehmet, "Kalemiye", **DİA**, C 24, İstanbul 2001.

-İSEN, Mustafa, **Sehi Bey Tezkiresi Heşt Behişt**, Ankara 1998.

-GÜNAY, Kut, "Heşt Bihişt", **DİA**, C. 17, İstanbul 1998.

-İSMAİL, Fehmi, "Bükreş Anlaşmasının Müzakeresi 1811-1812", **Belleten**, C 46, S 181, 1982.

-İzzet Hasan Efendi, **Ziyânâme Sadrazam Yusuf Ziya Paşa'nın Napolyon'a Karşı Mısır Seferi (1798-1802)**, haz. İlkin Erkutun, İstanbul 2009.

-JELAVICH, Barbara, **Balkan Tarihi**, C. 1, İstanbul 2009.

-JORGA Nicoloe, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, C 5, İstanbul 2005.

-Kâmil Paşa, **Tarih-i Siyasi-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye**, C 3, İstanbul 1327.

-KARAGÖZ, Rıza, **Canikli Ali Paşa**, Ankara 2003.

-KARAL, Enver Ziya, **Fransa-Mısır ve Osmanlı İmparatorluğu**, İstanbul 1938.

-KARAL, Enver Ziya, **Osmanlı Tarihi**, C 5, Ankara 2011.

-KARAL, Enver Ziya, **Selim III'ün Hatt-ı Humayunları**, Ankara 1999.

-KARPAT, Kemal H., **Balkanlar'da Osmanlı Mirası ve Milliyetçilik**, Çev. Recep Boztemur, İstanbul 2015.

-KARPAT, Kemal, **Osmanlı Nüfusu 1830-1814**, İstanbul 2010.

-KASAP, Murat, **Osmanlı Gürcüleri**, İstanbul 2010.

-KAYA, Hakan, **Osmanlı İran Sınırında Bir Serhad Sancağı: Bayezdid 1578-1848**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2015.

-KELEŞ, Erdoğan- ERCOŞKUN Tülay, "Standford Canning'in Kaleminden Osmanlı İmparatırluğu'nun Durumu ve İstanbul'daki Üç İsyan (1807-1809), **Tarih Araştırmaları Dergisi**, C 33, S 56, 2014.

-KIEL, Machıel, "Niş", **DİA**, C 33, İstanbul 2007.

-KIRMIZI, Abdülhamit, **Tarih İçin Metodoloji,** ed, Ahmet Şimşek, Ankara 2018.

-KİEL, Machiel "Tripoliçe", **DİA**, C 41, İstanbul 2012.

-KONUK, Neval, **Yunanistan'da Osmanlı Mimarisi**, C 1, Ankara 2010.

-KÖSE, Osman, **1774 Küçük Kaynarca Andlaşması,** Ankara 2006.

-KURAN, Ercüment, **Avrupa'da Osmanlı İkamet Elçiliklerinin Kuruluşu ve İlk Elçiliklerinin Siyasi Faaliyetleri**, Ankara 1968.

-KURAT, Akdes Nimet, **Türkiye ve Rusya XVIII. Yüzyıl Sonundan Kurutuluş Savaşına Kadar Türk Rus İlişkileri 1798-1919**, Ankara 2011.

-KURŞUN, Zekeriya, **Necid ve Ahsa'da Osmanlı Hakimiyeti: Vehhabi Hareketi ve Suud Devleti'nin Ortaya Çıkışı**, Ankara 1998.

-KURT, Yılmaz, "Küçükalioğlları", **DİA**, C Ek-2, Ankara 2019.

-KUTLU, Sacit, **Milliyetçilik ve Emperyalizm Yüzyılında Balkanlar Osmanlı Devleti**, İstanbul 2018.

-KÜTÜKOĞLU, Mübahat, **Tarih Araştırmalarında Usûl,** İstanbul 1995.

-LEAKE, William Martin, **Travels İn Northern Greece**, C 4, London 1835.

-LEWİS, Bernard, **Ortadoğu**, Çev. Selen Kölay, Ankara 2020.

-LOW, Enward Bruce, **With Napoleon At Waterloo**, London 1991.

-MACFARLANE, Charles, **Life Napoleon Bonaparte**, London 1852.

-MADEN, Fahri, "XIX. Yüzyıl Başlarında Osmanlı İran İlişkileri ve Sefaretnameleri Işığında Seyid Mehmet Refi Efendi'nin İran Elçiliği", **Avrasya Etüdleri Dergisi**, C 59, S 1, Ankara 2021.

-MANSEL, Phılıp, **Halep: Suriye'nin Muhteşem Tüccar Şehrinin Yükselişi ve Düşüşü**, çev. Nigâr Alemdar, İstanbul 2017.

-MARIAGE, Lawrence P., "The First Serbian Upsiring 1804-1813 and the Nineteenth-Century Origins of the Eastern Question", **Slavic Review**, C 37, S 3, 1979.

-MASTERS, Bruce, "Halep", **DİA**, C 15, İstanbul 1997.

-MAXİM, Mihai, "İbrail", **DİA**, C 21, İstanbul 2000.

-MCCARTHY, Justin, **Ölüm ve Sürgün**, çev. Fatma Sarıkaya, Ankara 2012.

-Mehmet Süreyya, **Sicill-i Osmani**, haz. Nuri Akbayar, C.2, İstanbul 1999.

-MERT, Özcan, "Canikli Hacı Ali Paşa Ailesi", **DİA**, C.7, İstanbul 1993.

-MORRİSON, Walter Angus, **The Revolt of The Serbs Against The Turks (1804-1813)**, Cambridge 1942.

-MUÇO, Entela, **Yanya Valisi Tepedelenli Ali Paşa ve Emlakı**, İstanbul 2010.

-MUSKAU, Puckler, **Egypt Under Mehemet Ali**, C I, London 1845.

-Mustafa Nuri Paşa, **Netayic'ül Vukuat**, C. III-IV, Ankara 1992.

-NAGATA, Yuzo, "Muhsinzade Mehmed Paşa", **DİA**, C 31, İstanbul 2006.

-ORTAYLI, İlber, "Türk Tarihçiliğinde Biyografi İnşaası ve Biyografik Malzeme Sorunsalı", Tarih Yazıcılık Üzerine, ed. Sıddık Çalık, Ankara 2011.

-ÖKTEM, Emre – KURTDARCAN, Bleda, Deniz Haydutluğu ve Korsanlık Tarihi ve Hukuki Boyutlarıyla, İstanbul 2011.

-ÖRENÇ, Ali Fuat, **Balkanlarda İlk Dram Unuttuğumuz Mora Türkleri ve Eyaletten Bağımsızlığa Yunanistan**, İstanbul 2011.

-ÖZCAN, Abdülkadir, "Çarhacı", **DİA**, C 8, İstanbul 1993.

-ÖZCAN, Abdülkadir, "Davut Paşa Sahrası", DİA, C 9, İstanbul 1994.

-ÖZCAN, Abdülkadir, "Deli", **DİA**, C 9, 1994.

-ÖZKAYA, Yücel, "Canikli Ali Paşa", **Belleten**, S. 144, 1972.

-ÖZKAYA, Yücel, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Dağlı İsyanları 1791-1808**, Ankara 1983, s. 21, 97-98.

-ÖZTUNA, Yılmaz, **II. Mahmud**, Ankara 1989, s. 24-30;

-PAKALIN, Mehmet Zeki **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C 2, İstanbul 1993,

-PALAIRET, Michael, **Balkan Ekonomileri 1800-1914**, İstanbul 2000.

-PAMUK, Şevket, **Osmanlı Ekonomisi ve Kurumları**, İstanbul 2007.

-PAMUK, Şevket, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi**, İstanbul 2017.

-PAVLOWİTCH, Stevan K, Serbia: **The History Behind the Name**, London, 2002.

-PHİLLİOU, Cristine M., **Biography of an Empire Governing Ottomans in an Age of Revolution**, London, 2011,

-PHİLLİPS W. Alisson, **The War of Greek İndipendence**, London 1897.

-Piri Reis, **Kitâb-ı Bahriye**, haz. Yavuz Senemoğlu, C 2, İstanbul 1973.

-PLUTARK, **Yaşamlar-I**, çev. Meriç Mete, İstanbul 2016.

-POULTON, Hugh, **Balkanlar**, Çev. Yavuz Alagon, İstanbul 1993.

-PUOQUEVİLLE, François, **Historie De La Regeneration De La Grece**, C 2, Bruxselles 1825.

-RANKE, Leopold, **History of Servia of The Servian Revolution**, İngilizce'ye çev. Aleksandr Kerr, London 1847.

-Raşid Belgradi, **Vaka-i Hayretnüma**, C 1, İstanbul 1291, s. 32;

-RAYMOUND Andre, **Yeniçerilerin Kahiresi Abdurrahman Kethüda Zamanında Bir Osmanlı Kentinin Yükselişi,** Çev. Alp Tümertekin, İstanbul 2016.

REİMER, Micheal, "OttomanAlexandrıa: The Paradox of Declıne and The Reconfiguratıon of Power In Eıghteenth-Century Arab Provınces", **JESHO**, C 37, 1994.

-RÖMERAN, Gabriel, **Tepedelenli Ali Paşa**, İstanbul 1939.

-SAĞLAMDEMİR, İlmihan, **Mecmû'a-i Vekâyi'-i 'Asr-ı Mahmud Hân-ı Adlî**, MÜ/SBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1994.

-SAKAL, Fahri, "Tarihyazımında Biyografi", **Tarih ve Kültür Dergisi,** 2004.

-ŠARKIĆ Srđan N., "Russian Attempts on Constitutional Issue of Insurgent Serbia (1804–1813)", **Zbornik Radova**, Ed. Slobodan Orlović, Novi Sad 2015.

-SCHOM, Alan, **Napoleon Bonaparte**, New York, 1998.

-SERBESTOĞLU, İbrahim, "Trabzon Valisi Canikli Tayyar Mahmud Paşa İsyanı ve Caniklizadelerin Sonu", **Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, C.1, S.1, 2006.

-SEYİD, Seyid Muhammed - "Kâşiflik", **DİA**, C 25, Ankara 2002.

-SEYYİD, Seyid Muhammed, "İskenderiye" **DİA**, C 22, 2000.

-SEZER, Hamiyet, "Tepedelenli Ali Paşa'nın Çiftlikleri Üzerine Bir Araştırma", **Belleten**, LXII, 233, Ankara 1998.

-SHAW, Stanford J., **Eski ve Yeni Arasında Sultan III. Selim**, İstanbul 2008.

-SHAW, Stanford J., **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye**, C 1, İstanbul 1982.

-SHAW, Standford J., "19. Yüzyılda Osmanlı Reformcularının Bazı Yönleri", **Ortadoğu'da Modernleşme**, İstanbul 1995.

-SİBORNE, William, **The Waterloo Campaign 1815**, Westminster 1895.

-SİNOUE, Gilbert, **Kavalalı Mehmet Ali Paşa/Son Firavun**, çev. Cevat Akkoyunlı, İstanbul 1999.

-SİPAHİ, Barış – ÇETİN, Ayten, "1697-1910 Yılları Arasında Muhasebecilerin Mezar Taşlarının Karakteristik Özellikleri", **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, S 48, 2010.

-SLADE, Adalphus, **Records in Travels in Turkey Greece and of a Cruise in the Black Sea with The Captan Pasha in the Years 1829, 1830 and 1831**, C I, London 1832.

-SLOANE, William M., **Bir Tarih Laboratuvarı Balkanlar**, İstanbul 2008.

-SLOANE, William M, **Life of Napoleon Bonaparte**, C 2, New York 1909.

-SONYEL, Salahi R., **Osmanlı Devleti'nin Yıkılmasında Azınlıkların Rolü**, Ankara 2014.

-SONYEL, Salahi Ramadan "Yunan Ayaklanması Günlerinde Mora'daki Türkler Nasıl Yok Edildiler?", **Belleten**, LXII/233, 1998.

-SOYSAL, İsmail, **Fransız İhtilali ve Türk Fransız Diplomasi Münasebetleri 1789-1802**, Ankara 1999.

-SÜMER, Faruk, **Oğuzlar**, Ankara 1972.

-STRATHERN, Paul, **Napoleon in Egypt**, New York 2008.

-Şanizade Mehmed Ataullah Efendi, **Şanizade Tarihi**, Haz. Ziya Yılmazer, İstanbul 2008.

-ŞEKER, Fatih, **Osmanlılar ve Vehhabilik**, İstanbul 2017.

-Şemseddin Sami, **Kâmûs-ı Türkî**, İstanbul 2006.

-ŞEREF, Abdurrahman, **Tarih Konuşmaları**, İstanbul 1978.

-ŞİMŞEK, Eyyüp, "Merkezi Otorite Karşısında Bir Dağlı Eşkiyası: Deli Kadri", **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S 44, 2018.

-ŞİROKORAD, Aleksandr B., **Rusların Gözünden 240 Yıl Kıran Kırana Osmanlı Rus Savaşları**, İstanbul 2009.

-TAŞTAN, Yahya Kemal, "Balkanlardaki Ulusçuluk Hareketleri", **Balkanlar El Kitabı**, Ed. Bilgehan Gökdağ-Osman Karatay, C 1, Ankara 2017.

-Tayyarzade Ata, **Osmanlı Saray Tarihi Tarih-i Enderun**, haz. Mehmet Arslan, C. I-V, İstanbul 2010.

-TEMPERLEY, Harold, **History of Serbia**, London 1919.

-THOMPSON J. M., **Napoleon Bonaparte**, New York 1952.

-TUKİN Cemal, "II. Mahmud Devrinde Halep İsyanları", **Tarih Vesikaları**, C 1, S 4, İstanbul 1941.

__Türkiye, **Avusturya ve Fransa'ya Karşı 1812 Rus Seferi Amiral Tchitchagoff (Çiçagof) un Hatıraları**, İstanbul 1942.

-TÜRKSAN, Nurettin, **Yunan Sorunu**, Ankara 1987.

-Ubeydullah Kuşmani-Ebubekir Efendi, **Asiler ve Gaziler Kabakçı Mustafa Risalesi**, haz. Aysel Danacı, İstanbul 2007.

-UYGUN, Süleyman **Hurşit Ahmet Paşa'nın Devlet Hayatı**, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış) Yüksek Lisans Tezi, 2009.

-UZUN, Ahmet, "Tepedelenli Ali Paşa'nın Mal Varlığı", **Belleten**, LXV, 244, Ankara 2001.

-UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, "Arşiv Vesikalarına Göre Yedi Ada Cumhuriyeti", **Belleten**, C.1, S 3-4, 1937.

-UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, "Kabakçı Mustafa Ayaklanmasına Dair Bir Tarihçe", **Belleten**, C 6, S 23-24, 1942.

-UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, **Meşhur Rumeli Ayalanlarından Tirsinikli İsmail, Yılıkoğlu Süleyman Ağalar ve Alemdar Mustafa Paşa**, Ankara 2010.

-UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, **Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı**, Ankara 1988.

-UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, **Osmanlı Tarihi**, C 5, Ankara 1978.

-WALSH, Robert, **A Residence at Constantinople**, C I, London 1836

-WİLKİNSON, John Gardner, **Modern Egypt and Thebes: Beging A Description of Egypt**, C 2, London 1843,

-WİNTER Micheal, **Egyptian Society Under Ottoman Rule**, London 2014.

-WİTTMAN, William, **Osmanlı'ya Yolculuk 1789-1800-1801**, çev. Belkıs Dişbudak, Ankara 2011.

-WOODHAUSE, Christopher Montague, **Modern Greece A Short History**, London, 1991.

-YENİDÜNYA, Süheyla, "Kaos ve Kriz Ortamında (1807-1808) Fransa'nın Bâbıâli Üzerindeki Etkisi", **History Studies**, C 5, S 1, 2013.

-YENİDÜNYA, Süheyla, "Napolyon'un Şark Politikasını İhya Etmek; Horace Compte Sebastiani'nin İstanbul Mısır Seyahatleri (1801-1802) ve Raporları", **Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı**, C 17, S 27, 2009.

-YILDIZ, Aysel, **Crisis and Rebellion In The Ottoman Empire**, Londra 2017.

-ZEKİ, Muvahhid, **Artvin Vilayeti Hakkında Malumatı Umumiye**, İstanbul 1927.

-ZINKEİSEN, Johann, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, C 6, İstanbul 2011.

DİZİN

A

Abbas Paşa 123, 125
Ada-i Kebir 136, 165
Adaköy 135, 137
Ağriboz 97, 98, 102, 151, 161, 199, 220, 221
Ahmed Paşa 41
Ak Palanka 111
Akdeniz 12, 13, 14, 15, 17, 21, 46, 48, 183
Akka 21, 22
Alacahisar 115, 116, 120, 121, 138, 141, 155, 156, 174, 185
Aleksançe 101, 120, 129, 130, 131, 132, 137
Aleksandr Prozorovski 123
Alemdar Mustafa Paşa 126, 143, 199, 238, 250
Ali Ağa 45
Ali Hoca 59, 61, 62, 63, 65
Ali Paşa 47
Anadolu 71
Antakya 187, 188, 189, 240
Arnavut 32, 39, 40, 41, 42, 45, 47, 48, 49, 53, 55, 59, 60, 61, 62, 63, 66, 68, 70, 73, 81, 82, 85, 86, 89, 165, 210, 211, 222, 225, 232
Arnavutlar 39
Atina 98
Avrupa 13, 16, 20, 30, 37, 39, 118, 148, 150, 158, 180, 190, 238, 244
Avusturya 13, 51, 65, 99, 110, 115, 131, 132, 134, 136, 139, 146, 148, 149, 150, 162, 163, 164, 165, 178, 179, 180, 191, 249

B

Balkan 5, 100, 110, 117, 217, 243, 246
Behram Paşa 146, 161, 162, 163, 191, 192, 193, 194, 221
Belgrad 6, 98, 99, 101, 103, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 120, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 129, 130, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 143, 153, 154, 156, 157, 158, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 168, 170, 174, 175, 177, 178, 179, 181, 182, 197, 232,240
Berkofça 122, 152, 162
Binbaşı 66
Biyografi 1, 2, 3, 4, 237, 239, 241, 246, 247
Boğdan 15, 22, 97, 100, 145, 146, 147, 149, 150, 156, 217, 218, 219
Bosna 6, 99, 100, 110, 112, 134, 138, 145, 151, 153, 157, 158, 159, 160, 162, 163, 165, 174, 175, 176, 178, 179, 181, 182, 186, 205, 233
Böğürdelen 109, 110, 159, 162, 163, 240
Bulak 24, 64, 69, 75, 91
Bulo Karbos 223
Bükreş 134, 142, 144, 146, 148, 151, 154, 155, 156, 166, 169, 217, 241, 243
Bükreş anlaşması 146

C

Campo Formio 13, 39
Cezzar Ahmed Paşa 57, 58, 59, 72, 74, 78
Cidde 54, 78, 80, 84, 85, 88

Ç

Çarhacı Ali Paşa 79, 168, 212, 215, 221
Çelebi Efendi 155, 156, 157

D

Dede Bey 187
Deli Kadri 113, 121, 122, 249
Deligrad 106, 107, 128, 130, 131, 160, 161, 163
Delil Ocağı 74
Derbendler Nazırlığı 205
Dimyat 12, 23, 43, 44, 46
Diyarbakır 191, 192, 193, 194, 197
Dramalı Mahmud Paşa 224, 225
Drava 128

E

Ebu Bekir Paşa 19
Ebukır 20, 21, 23, 48
Edirne 103, 105, 117, 121, 124, 125, 126, 145, 149, 150, 158, 166, 170, 176
Eflak 145, 146, 147, 148, 149, 150, 156, 217, 218, 219
Elfi Mehmed Bey 20, 33, 35, 37, 38, 39, 60, 61, 63, 74, 75, 83, 87

F

Fethülislam 104, 113, 120, 134, 139, 156, 160
Filiki Eterya 217, 218
Fransa 5, 10, 13, 14, 15, 16, 18, 20, 21, 22, 33, 34, 37, 38, 39, 51, 99, 104, 118, 119, 146, 148, 149, 150, 158, 161, 238, 244, 249, 250

G

Galip Efendi 119, 142, 146, 147, 149
Gega 210
Gelibolu 166, 168, 179, 200
Gize 23, 42, 80, 83

H

Hacı Prodan 174, 175
Hafız Ali Paşa 146, 152, 159, 165
Hakkı Paşa 140
Halep 6, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 202, 203, 205, 233, 241, 245, 249
Hâlet Efendi 172, 199, 201, 205, 212, 225, 233, 234
Haremeyn 12

Harkov 147, 148
Hasan Paşa 85
Hicaz 54, 56, 76, 77, 78, 79, 80, 84
Hotin 97
Hüsrev Paşa 2, 24, 25, 28, 30, 31, 32, 36, 37, 40, 41, 42, 43, 44, 46, 47, 50, 60, 61, 62, 64, 65, 66, 68, 70, 71, 74, 78, 91, 100, 110, 112, 167, 183, 184, 232, 239

I

II. Mahmud 6, 9, 93, 126, 127, 128, 132, 133, 134, 143, 144, 145, 146, 148, 150, 151, 152, 157, 158, 160, 161, 162, 164, 166, 167, 168, 169, 171, 172, 175, 176, 177, 179, 184, 185, 186, 188, 189, 190, 191, 192, 194, 196, 197, 198, 199, 201, 203, 204, 205, 207, 209, 210, 213, 216, 219, 221, 225, 226, 232, 233, 235, 239, 246, 249
III. Selim 9, 10, 13, 15, 16, 20, 22, 23, 24, 34, 40, 42, 46, 50, 52, 55, 56, 57, 58, 67, 70, 72, 74, 76, 88, 93, 94, 95, 96, 97, 100, 103, 105, 108, 113, 117, 121, 124, 199, 235, 239, 248
IV. Mustafa 117, 120, 122, 124, 125, 126, 235

İ

İbrahim Hilmi Paşa 134
İbrahim Paşa 11, 65, 66, 68, 98, 100, 101, 103, 108, 121, 128, 138, 145, 151, 180, 240
İbrail 134, 143, 149, 151, 161, 217, 245
İdris Paşa 112, 122, 134, 135, 138, 140, 145, 152, 159
İngiliz 14, 15, 17, 20, 22, 23, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 37, 38, 39, 220, 223, 229, 232, 239
İngiltere 13, 21, 22, 26, 28, 29, 32, 35, 37, 38, 39, 51, 60, 61, 66, 74, 90, 229
İpsalalı Ahmed Paşa 158, 159, 162, 164
İsferlik 114, 129, 137
İskenderiye 10, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 59, 60, 62, 63, 65, 66, 67, 68, 69, 71, 73, 76, 79, 86, 87, 89, 90, 91, 92,93, 94, 96, 221, 231, 248
İskenderun 195, 202
İsmail Paşa 88
İsmail Paşo 199
İspanya 15, 51
İstanbul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 33, 34, 35, 37, 42, 46, 47, 48, 50, 51, 54, 57, 58, 59, 68, 69, 70, 71, 73, 74, 77, 80, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 93, 95, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 108, 109, 112, 113, 117, 119, 120, 121, 122, 125, 126, 131, 134, 136, 143, 147, 148, 149, 150, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 162, 163, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 174, 176, 181, 183, 185, 187, 188, 189, 191, 192, 194, 196, 199, 201, 202, 205, 208, 209, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 222, 224, 225, 226, 227, 229, 231, 233, 234, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 251
İşkodra 98, 100, 101, 103
İtalianski 148, 149, 153
İzmir 96, 97, 187, 191, 222, 241

K

Kabakçı Mustafa 119
Kafkas 8, 117
Kahire 19, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 31, 32, 33, 34, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 47, 48, 49, 50, 52, 53, 54, 55, 56, 58, 60, 61, 62, 63, 65, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 79, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 89, 90, 91, 93, 129, 143, 232, 239, 242
Kahire Kalesi 64
Kalender Paşa 189, 222
Kamaniçe 127, 131
Kameniçe 127
Kaniye 140
Kaptan-ı Derya 9
Kara Eflak 146
Kara Feyzi 113
Kara Yorgi 99, 101, 102, 107, 108, 110, 116, 120, 129, 131, 134, 135, 137, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 161, 163, 174, 180
Karadağ 181
Karadeniz 15, 93, 94, 95, 96, 247
Karahisar 95
Karlıili 97, 224
Karslı Ali Paşa 142, 151, 157, 160, 161
Kastel El-Harami 196
Katerin 184
Katolik 190
Kavalalı Mehmed Ali 6, 7, 42, 43, 53, 54, 55, 59, 60, 63, 67, 69, 70, 72, 73, 75, 76, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 93, 94, 113, 166, 232, 233, 239
Kayseri 195, 197
Kızılyokuş 111, 114, 116, 127
Kleber 19, 22
Konsolos 66
Korfu 94
Koşancalı Halil 107, 108, 109, 110, 129, 130, 132, 133, 134, 139
Kölemen 12, 13, 17, 19, 26, 29, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 42, 43, 45, 47, 48, 49, 50, 52, 53, 54, 55, 59, 60, 61, 62, 63, 65, 69, 70, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 80, 82, 83, 88, 129
Köse Musa Paşa 117, 118
Küçük Elfi 75
Küçük Hüseyin Paşa 9, 10, 15, 22, 23, 24, 25, 32, 34, 40, 46, 50, 51, 57, 90, 93, 151, 166, 167, 172, 231, 242
Küçük Kaynarca 13, 100, 131, 238, 240, 244
Kürt Dağı 188, 189
Kütahya 185, 186, 188, 208, 212, 233

L

Laz Ahmed Paşa 140, 141, 142, 143, 144, 146, 151, 152
Lehistan 134
Leskofça 113
Londra 34, 35, 38, 242, 251
Lord Cavan 27, 28, 29, 30
Luneville anlaşması 39

M

Malta 15, 17, 18, 39
Matefçe 128
Medine 41, 77, 78, 80
Medine muhafızı Ahmed Paşa 41
Mehmed Salih Ağa 203
Mekke 77, 78, 80
Mısır 5, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 28, 29, 30, 33, 34, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 66, 68, 69, 70, 71, 72, 74, 76, 77, 78, 79,80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 96, 99, 112, 113, 129, 143, 151, 161, 166, 167, 179, 231, 232, 234, 235, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 251
Miloş Obrenoviç 174, 178, 179, 182
Mine 81, 82, 83, 84
Minuf 68, 85
Mişar 106, 107, 128
Mora 16, 21, 98, 99, 102, 118, 161, 184, 185, 194, 198, 199, 202, 203, 204, 206, 212, 215, 216, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 233, 246, 248
Mora Valisi Mehmed Paşa 206, 212, 213, 220, 221, 222
Morova 130, 155
Moskova 148, 149, 150, 158
Murad Bey 19, 33
Mürseloğlu Haydar 188, 189

N

Napolyon Bonaparte 10, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 25, 32, 33, 69, 143, 146, 150, 180, 231
Nelson 17, 20
Nil 23, 26, 48, 55, 64, 76
Niş 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 106, 109, 110, 111, 113, 114, 115, 116, 118, 120, 121, 122, 123, 126, 127, 128, 129, 130, 132, 134, 135, 137, 138, 140, 141, 142, 150, 151, 154, 155, 156, 157, 160, 161, 163, 166, 178, 180, 232, 244
Nizâm-ı Cedîd 93, 96, 125

O

Ortadoğu 5, 12, 16, 19, 77, 187, 243, 245, 248
Ortodoks 79, 120, 131, 191
Osman Bardisi 33, 37, 38, 39, 42, 43, 44, 48, 49, 53, 56, 60, 61, 63, 72, 74, 75, 78

Ö

Ömer Bey 60, 65, 67, 68, 70, 188
Özbekiye 20, 63, 69, 85, 89
Öziçe 110

P

Paris 14, 16, 22, 26, 51, 125
Pasarofça 131, 132
Pazvandoğlu Osman Paşa 105, 112, 113, 145, 152, 159
Peter İçko 106, 107, 112
Plevne 152
Preveze 209, 223

R

Rahmaniye 23
Rahova 135
Rakka 187, 195, 197
Rauf Paşa 5, 171, 173, 175, 176, 184, 205, 240
Razna 101
Recai Efendi 41
Reşid 12, 17, 23, 26, 45, 46, 47, 48, 49, 55, 59, 60, 63, 65, 67, 68, 70, 71, 85, 87, 137, 185, 209
Reyhanlı Aşireti 188, 189
Rigas 217
Rodofinikin 123
Rodos 46, 52, 56, 71, 73, 92, 94, 96
Ruffin 16
Rum 120, 183, 191, 216, 217, 218, 219, 223, 238
Rumeli 9, 39, 49, 54, 71, 74, 84, 85, 97, 98, 100, 103, 105, 111, 112, 113, 114, 116, 117, 118, 119, 121, 124, 126, 127, 130, 131, 132, 133, 137, 140, 145, 150, 151, 153, 154, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 176, 178, 180, 181, 182, 183, 197, 198, 200, 203, 205, 209, 218, 231, 232, 250
Rus 6, 9, 15, 20, 21, 93, 94, 98, 99, 102, 104, 110, 112, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 123, 128, 133, 134, 135, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 153, 154, 155, 156, 199, 216, 217, 224, 244, 249
Rusçuk 119, 139, 141, 142, 144
Rusya 9, 15, 21, 40, 51, 104, 107, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 127, 131, 134, 135, 141, 142, 143, 146, 147, 148, 149, 150, 153, 156, 158, 161, 166, 224, 231, 244
Rüşdü Mehmed Paşa 168

S

Saçlı Osman Bey 74
Said 3, 13, 54, 74, 75, 81, 82, 201, 225, 228, 242
Salih Bey 55, 67, 80, 84, 85, 86, 88, 89, 91, 153
Salih Korica 60, 65, 68, 70, 84, 85, 86, 166, 179, 192, 193, 216
Sebastiani 14, 37, 38, 104, 118, 120, 251
Selanik 6, 105, 118, 121, 140, 166, 176, 182, 183, 184, 185, 194, 203, 205, 206, 218, 224, 229, 233
Semendire 100, 101, 106, 107, 109, 110, 116, 117, 135, 162, 164, 166, 174, 175, 176, 177, 179, 181, 205
Sergey Laşkarev 119
Seydi Ali Bey 48, 49, 66
Seydi Ali Efendi 14
Sırp 5, 6, 98, 99, 100, 101, 102, 104, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 142, 144, 150, 151, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 163, 165, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 181, 182, 199, 232, 233, 234, 237, 239
Silahtar Ali Paşa 81, 91, 151, 155, 157, 159, 163, 175, 177
Silistre 79, 152, 153, 161

Sirozlu İsmail Bey 121, 123, 126, 129, 133, 134, 137, 142, 153
Slobozia 118, 119, 120, 121, 122, 125, 126, 143
Sofya 6, 101, 104, 105, 110, 111, 112, 113, 114, 116, 118, 120, 122, 123, 125, 126, 132, 134, 135, 137, 138, 152, 154, 157, 158, 159, 166
St. Petersburg 9, 148
Stefenaki 229, 230
Stevan Sindzelic 128
Stuart 29, 30, 31, 32, 34, 35, 36, 37, 38
Suriye 11, 191, 245
Süleyman Paşa 111
Süveyş 78, 79

Ş

Şahin Ali Paşa 79, 91, 112, 114, 135, 151, 153, 161
Şahsuvar Paşa 115, 141, 185
Şakir Ahmed Ağa 219
Şarkiye 73, 74
Şehbenderlik 226
Şehirköy 105, 111, 113, 114, 116, 122, 123, 141, 166
Şeyhülbeled İbrahim Bey 47, 52, 60, 62, 63, 69, 74, 75
Şumnu 137, 139, 149, 155, 161

T

Tahir Paşa 40
Taif 77
Talleyran 14
Talleyrand 14, 16, 18
tarih yazıcılığı 2
Tayyar Mahmud Paşa 93, 94, 95, 96, 247
Tekirdağ 121, 172, 176
Tepedelenli Ali Paşa 5, 6, 94, 142, 182, 184, 185, 198, 199, 201, 202, 205, 206, 208, 209, 210, 211, 212, 214, 215, 219, 220, 224, 228, 233, 237, 238, 241, 247, 248, 250
Tırhala 92, 93, 94, 96, 184, 199, 204, 206, 208, 219
Toska 210
Trabluslu Ali Paşa 39, 46, 53, 54, 57, 60, 61, 65, 70
Trabzon 93, 95, 96, 97, 113, 247
Trakya 121, 122
Travnik 177, 182
Tripoliçe 202, 203, 204, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 224, 229, 242, 244
Tulon 13, 15, 25
Tuna 107, 109, 110, 116, 118, 119, 120, 123, 124, 125, 128, 131, 132, 134, 135, 137, 139, 141, 142, 144, 149, 152, 159, 163, 224, 238

V

Vahhabi 54, 76, 77, 78, 79, 80, 85, 242
Valki 147
Varşova 147
Varvarin 138, 178
Veli Paşa 118, 142, 184, 199, 209
Veliko Petroviç 160
Venedik 13, 104
Vidin 99, 109, 111, 112, 113, 114, 120, 122, 134, 135, 138, 139, 140, 141, 142, 145, 151, 152, 156, 157, 159, 160, 162, 163, 164, 165, 180, 238
Vulçitrin 129

X

XIV. Louis 14

Y

Yagodin 131
Yanya 6, 94, 198, 199, 203, 204, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 219, 220, 221, 223, 224, 234
Yediada 13, 21
Yenbu 78, 79, 85, 91
Yeniçeriler 33, 39, 41, 42, 170, 172, 233
Yenişehir 6, 102, 203, 204, 206, 214, 218, 219, 221, 223, 224, 225, 226, 227, 240
Yergöğü 118, 141, 142, 144, 149
Yılıkoğlu Süleyman 126, 153, 250
Yunan 5, 6, 183, 202, 215, 216, 217, 218, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 229, 233, 242, 243, 248, 249
Yusuf Ziya Paşa 21, 22, 23, 94, 95, 96, 136, 137, 140, 143, 144, 151, 243

EKLER

EK- 1 Hurşid Ahmed Paşa'nın Messolonghi Belediye galerisinde sergilenen portresi

EK-2 Hurşid Ahmed Paşa'nın Friedel De Adam tarafından taş baskı yöntemiyle yapılmış resmi. British Müze'de sergilenmektedir.

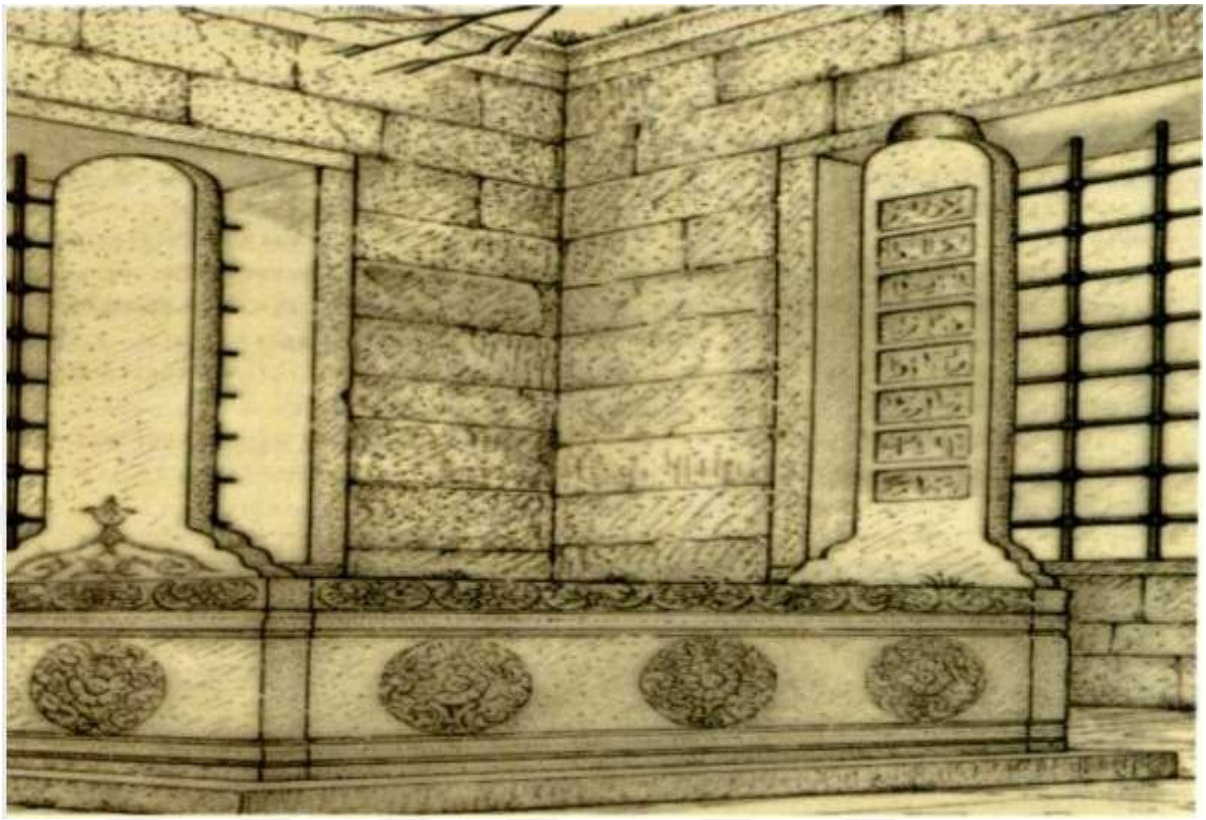

EK-3 Aginoras Asteryadis'in eski çizimine göre 2006 yılında AthanasiosTsouknidas tarafından çizilen türbenin iç görüntüsü.

EK-4 Hurşid Ahmed Paşa'nın türbesinin dış duvarını gösterir 1962 tarihli resim.
Bkz: Neval Konuk, **Yunanistan'da Osmanlı Mirası**, C 1, Ankara 2010, s. 439-440.

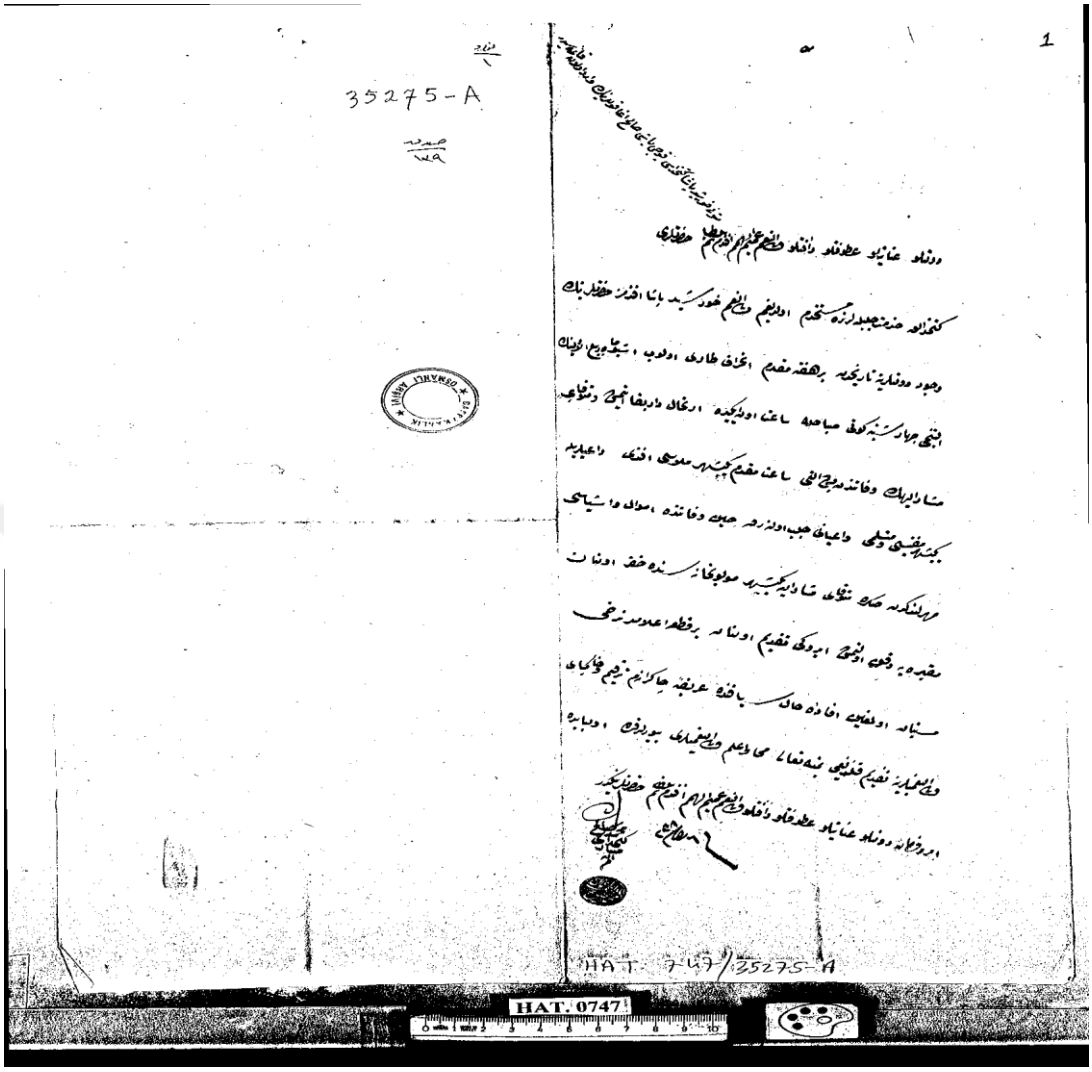

EK-5 Kethüdası Salih Ağa tarafından Hurşid Ahmed Paşa'nın vefat ettiğini bildirir belge.
(BOA, **HAT**, 747/35275-A)

EK-6 Hurşid Ahmed Paşa'nın vefat haberi üzerine II. Mahmud'un Hattı.
(BOA, **HAT**, 884/39085)

İstanbul, 31 Ağustos 1981

T.C. DIŞ İŞLERİ BAKANLIĞI
Emlâk İşleri Genel Müdürlüğü
A N K A R A

İlgi : 24.10.1974 tarihli ve Bakanlığınızın aynı tarihli 7363/AIGM nolu alında yazıma ektir.

İkinci Sultan Mahmut devrinde Mısır Ummi Valisi bulunan Kaptan Derya Küçük Hüseyin Paşa'nın oğlu Hurşit Paşa'nın varislerindenim.

Hurşit Paşa'nın Valilik döneminden varislerine emlâk kaldığı konu ile ilgili olarak evvelce muhtelif tarihlerde Bakanlığınıza müracaat edildiği en son müracaatım ilgide kayıtlı yazımla yapıldığı malûmlarınızdır.

Veraset İlamının fotokopisi ilişikte takdim edilmiş olup Bakanlığınız Emlâk İşleri Genel Müdürünün 3/8/1981 tarihli İstanbul Bayram Gazetesindeki : "Kavalalı Mehmet Ali Paşanın torunları dahil Mısır'da emlakları bulunan Türk vatandaşlarına bu ülkeden alacakları tazminat Türk Parası olarak ödenecek ve konu ile ilgili olarak ilgililerin yeniden müracaatları gerektiğine" dair beyanatına istinaden müracaatım tekrarlanmıştır.

Keyfiyetten bilgi edinilmesini ve gereğinin yapılmasını arz ve rica ederim.

Saygılarımla,
Metin (Kirdar) DİZDAROĞLU

EK I- Veraset İlamı

EK-7 Hurşid Ahmed Paşa'nın Mısır valiliği döneminde bölgede kalmış olabileceği mülkü için varisleri tarafından yapılan müracaata havi belge.